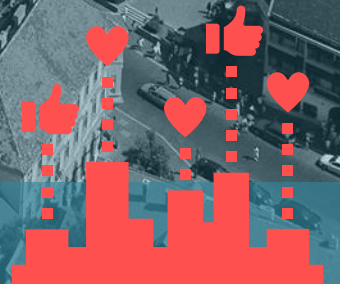

BUDAPEST

OTTHON BUDAPESTEN

INTEGRÁLT TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI STRATÉGIA
I. HELYZETFELTÁRÓ MUNKARÉSZ 2021. ÁPRILIS

MEGBÍZÓ: BUDAPEST FŐVÁROS ÖNKORMÁNYZATA
SZAKMAI IRÁNYÍTÓ: BUDAPEST FŐVÁROS FŐPOLGÁRMESTERI HIVATAL
VÁROSTERVEZÉSI FŐOSZTÁLY Erő Zoltán főépítész, Maczák Johanna,
Garay Márton, Mátrai Réka, Szűcs Máté
FŐPOLGÁRMESTERI IRODA Balogh Samu Márton, Timár Benedek

TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS:

Szerzők:

területrendező tervező – vezető településtervező,
okl. építészmérnök
TR 01-0517, TT/1É 01-0517

András István
területrendező tervező – vezető településtervező,
okl. építészmérnök
TR 01-0525, TT/1É 01-0525

Bedőcs Bernadett
okl. geográfus

Fonyódi Mariann PhD
okl. építészmérnök, urbanista
É, TT 01-3519

Teremy Viktória
okl. településmérnök
TT 01-6760

Közreműködött:

Balla Mariann
okl. építészmérnök, urbanista
É, TT 01 – 4620

Bindl Balázs
okl. településmérnök

Horváth Ábel
okl. településmérnök

Ökrös László
okl. településmérnök

Fejes Mónika
okl. településmérnök

Serf Dorottya Tekla
okl. településmérnök

Sziki Nóra
okl. településmérnök

Szilágyi Eszter
okl. településmérnök

Varga Dóra
okl. településmérnök

TERMÉSZETI KÖRNYEZET:

Szerzők:

BFVT Kft.
Tatai Zsombor
okl. tájépítészmérnök
TK 13-1430

Niedetzky Andrea
okl. tájépítészmérnök
TK 01-5152

Szőke Balázs
okl. tájépítészmérnök

Zétényi Dávid
okl. tájépítészmérnök,
ipari környezeti szakmérnök
TK 01-5307

INFRASTRUKTÚRA:

Szerzők:

BFVT Kft.
Pető Zoltán
okl. építőmérnök, közlekedéstervező
Tkö 01-2321

Becsák Péter
okl. építőmérnök, közlekedéstervező
Tkö 01-10856

Orosz István
okl. villamosmérnök, mérnök-közgazdász
TE 01-67717, TH 01-67717

Szabó Krisztián
okl. építőmérnök
Tv 01-16166

TÉRINFORMATIKA:

BFVT Kft.
Pizág Csaba
építőmérnök, térinformatikai szakmérnök

GAZDASÁG:

Szerzők:

BFVT Kft.
Bedőcs Bernadett
okl. geográfus

TÁRSADALOMTUDOMÁNY:

Szerzők:

Csizmady Adrienn
szociológus
Erdélyi Tea
szociológus

Tartalomjegyzék

I.1. TELEPÜLÉSHÁLÓZATI ÖSSZEFÜGGÉSEK, TÉRSÉGI KAPCSOLATOK	1
NEMZETKÖZI SZEREP ÉS KAPCSOLATOK	1
ORSZÁGOS SZEREPKÖR ÉS KAPCSOLATI RENDSZER	2
BUDAPEST VÁROSTÉRSÉGE	3
BUDAPEST MINT TELEPÜLÉS	5
FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK	5
I.2. FEJLESZTÉSI ÉS RENDEZÉSI KÖRNYEZET, ILLESZKEDÉS	7
A TERÜLETFEJLESZTÉSI DOKUMENTUMOKKAL VALÓ ÖSSZEFÜGGÉSEK VIZSGÁLATA	7
A TERÜLETRENDEZÉSI TERVEKKEL VALÓ ÖSSZEFÜGGÉSEK VIZSGÁLATA	8
A SZOMSZÉDOS TELEPÜLÉSEK HATÁLYOS FEJLESZTÉSI, TELEPÜLÉSSZERKEZETI TERVEINEK VONATKOZÓ MEGÁLLAPÍTÁSAI	8
HATÁLYOS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI DÖNTÉSEK BEMUTATÁSA	10
TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI ÉS TELEPÜLÉSRENDEZÉSI MEGÁLLAPODÁSOK	12
KIEMELT BERUHÁZÁSOKRA VONATKOZÓ DÖNTÉSEK	13
KERÜLETI TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI DOKUMENTUMOK	14
HATÁLYOS TELEPÜLÉSRENDEZÉSI ESZKÖZÖK BEMUTATÁSA	15
FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK	16
I.3. BUDAPEST TÁRSADALMA	17
DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐK	17
KÉPZETTSÉG, FOGLALKOZTATOTTSÁG, JÖVEDELMI VISZONYOK, ÉLETMINŐSÉG	20
HÁZTARTÁSOK SZÁMÁNAK, ÖSSZETÉTELÉNEK VÁLTOZÁSA	25
NÉPESSÉG EGÉSZSÉGI ÁLLAPOTA	26
TÉRBELI-TÁRSADALMI RÉTEGZŐDÉS, ...	26
KONFLIKTUSOK, ÉRDEKVISZONYOK	26
IDENTITÁST ERŐSÍTŐ TÉNYEZŐK	27
KRÍZISTERÜLETEK	27
FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK	28
I.4. BUDAPEST HUMÁN INFRASTRUKTÚRÁJA	31
HUMÁN KÖZSZOLGÁLTATÁSOK ÉS INFRASTRUKTÚRÁK	31
OKTATÁS, NEVELÉS	33
KULTÚRA	35
SPORT ÉS REKREÁCIÓ	36
LAKÁSHELYZET	37
FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK	39
I. 5. AZ ESÉLYEGYENLŐSÉG BIZTOSÍTÁSA	41
NŐK	41
GYERMEKEK, FIATALOK	42
KISGYERMEKET NEVELŐK	43
SZENIOR ÉS IDŐSKORÚAK	44
ROMA/CIGÁNY SZÁRMAZÁSÚAK	45
FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ / TARTÓSAN EGÉSZSÉGHÁROSODOTT EMBEREK	47

MÉLYSZEGÉNYSÉGBEN / SZEGREGÁTUMOKBAN ÉLŐK.....	49
HAJLÉKTALAN EMBEREK	49
MIGRÁNSOK (BEVÁNDORLÓK ÉS MENEKÜLTEK)	51
SZEXUÁLIS ÉS NEMI KISEBBSÉGEK.....	52
JOGSZABÁLYI VÁLTOZÁSOK HATÁSAI	54
KERÜLETI ESÉLYEGYENLŐSÉGI PROGRAMOK.....	54
FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK.....	55
I.6. BUDAPEST GAZDASÁGA	59
BUDAPEST GAZDASÁGI SÚLYA, SZEREPKÖRE.....	59
GAZDASÁGI ÁGAZATOK, JELLEMZŐIK	59
A GAZDASÁGI SZERVEZETEK JELLEMZŐI, FONTOSABB BERUHÁZÁSAI.....	68
A GAZDASÁGI VERSENYKÉPESSÉGET BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK.....	72
INGATLANPIACI VISZONYOK	76
GAZDASÁGÉLÉNKÍTÉS SZERVEZETI HÁTTERE	78
FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK.....	78
I.7. AZ ÖNKORMÁNYZAT GAZDÁLKODÁSA, A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS ESZKÖZ- ÉS INTÉZMÉNYRENDSZERE	80
KÖLTSÉGVETÉS, GAZDASÁGI PROGRAM	80
AZ ÖNKORMÁNYZAT TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI ÉS HELYI GAZDASÁGFEJLESZTÉSI TEVÉKENYSÉGE, INTÉZMÉNYRENDSZERE	84
FOGLALKOZTATÁSPOLITIKA	85
VAGYONGAZDÁLKODÁS.....	85
LAKÁSGAZDÁLKODÁS.....	86
ENERGIAGAZDÁLKODÁS.....	87
FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK.....	88
I.8. TELEPÜLÉSÜZEMELTETÉSI SZOLGÁLTATÁSOK, OKOS VÁROS TELEPÜLÉSI SZOLGÁLTATÁSOK.....	90
TELEPÜLÉSÜZEMELTETÉS	90
KÖZLEKEDÉS.....	90
ZÖLDFELÜLET GAZDÁLKODÁS.....	91
OKOS VÁROS GYAKORLATOK	92
ADATOK, INNIOÁCIÓ, DIGITALIZÁCIÓ	94
PROJEKTEK	95
FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK.....	96
I.9. TÁJI, TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK ÉS ZÖLDFELÜLETI RENDSZEREK	97
TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK, TÁJHASZNÁLAT.....	97
VÉDETT, VÉDENDŐ TÁJI-, TERMÉSZETI ÉRTÉKEK, TERÜLETEK	97
A ZÖLDFELÜLETI RENDSZER ELEMEI	97
A ZÖLDFELÜLETI ELLÁTOTTSÁG	99
FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK.....	101
I.10. ÉPÍTETT KÖRNYEZET.....	103
VÁROSSZERKEZETI SAJÁTOSSÁGOK	103
A VÁROSSZERKEZET KONFLIKTUSAI, PROBLÉMÁI	103
TERÜLETHASZNÁLAT JELLEMZŐI.....	104

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK.....	111
I.11. BUDAPEST ÉPÍTETT ÉRTÉKEI.....	113
AZ ÉPÍTETT KÖRNYEZET ÉRTÉKEI.....	113
AZ ÉPÍTETT ÉRTÉKEK KONFLIKTUSAI, PROBLÉMÁI	117
FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK.....	119
I.12. KÖZLEKEDÉS.....	121
INTÉZMÉNYRENDSZER	121
KÖZLEKEDÉS-HÁLÓZATI KAPCSOLATOK	121
A KÖZÚTI KÖZLEKEDÉS RENDSZERE	125
VÁROSI KÖZÖSSÉGI KÖZLEKEDÉS.....	127
KERÉKPÁROS ÉS GYALOGOS KÖZLEKEDÉS	130
PARKOLÁS	131
FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK.....	133
I.13. KÖZMŰVEK.....	135
VÍZIKÖZMŰVEK	135
ENERGIA.....	138
MEGÚJULÓ ENERGIAFORRÁSOK ALKALMAZÁSA, A KÖRNYEZETTUDATOS ENERGIAGAZDÁLKODÁS LEHETŐSÉGE.....	141
ELEKTRONIKUS HÍRKÖZLÉS – ELLÁTÁS, KIÉPÍTETTSÉG ALAKULÁSA, NEMZETKÖZI ÖSSZEHOSONLÍTÁS.....	143
FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK.....	145
I.14. KÖRNYEZETVÉDELME.....	147
FÖLDTANI VISZONYOK, TALAJSZENNYEZÉS.....	147
FELSZÍNI ÉS A FELSZÍN ALATTI VIZEK	148
LEVEGŐTISZTASÁG ÉS VÉDELME; ZAJ- ÉS REZGÉSTERHELÉS.....	149
HULLADÉKKEZELÉS.....	150
ÁRVÍZVÉDELME; KATASZTRÓFAVÉDELME EGYÉB SZEGMENSEI	151
VÁROSI KLÍMA.....	154
FENNÁLLÓ KÖRNYEZETVÉDELMI KONFLIKTUSOK, PROBLÉMÁK.....	154
FÉNYSZENNYEZÉS.....	155
FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK.....	155

I.1. TELEPÜLÉSHÁLÓZATI ÖSSZEFÜGGÉSEK, TÉRSÉGI KAPCSOLATOK

Budapest kapcsolatait a különböző térségi funkciói, pozíciói határozzák meg. Budapest településhálózati összefüggései és térségi kapcsolatai különböző szinteken vizsgálандók:

- Budapest nemzetközi és európai helyzetének vizsgálata, az európai városhálózatban való szerepének bemutatása.
- Budapest szerepköre Magyarország fővárosaként.
- Budapest kapcsolatai az agglomerációban és az ún. funkcionális várostérségben.
- Budapest mint település és a kerületek kapcsolatának vizsgálata.

NEMZETKÖZI SZEREP ÉS KAPCSOLATOK

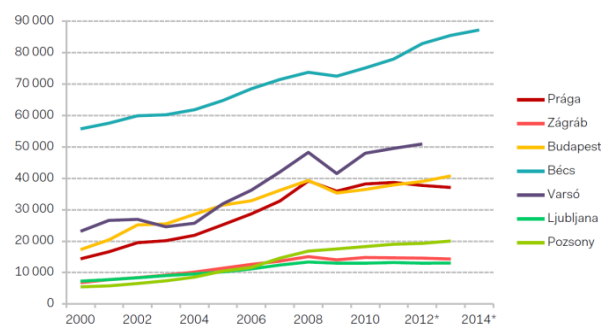
Budapest az európai városhálózat tagjaként 1,75 millió fős lakosságával európai viszonylatban is a jelentősebb városok közé tartozik, ezen kívül a kontinens egy minden irányból jól átjárható metszéspontjában helyezkedik el. Földrajzi helyzete egyedülálló adottságokat hordoz, **Budapest valódi csomóponti pozícióban van.** A transzeurópai közlekedési hálózat fejlesztési elemei közül a IV., V. és VII. közlekedési folyosók Budapesten kereszteződnek, emellett a kontinentális közlekedési kapcsolatokat a repülés és a Duna – mint a nemzetközi hajóforgalmat is biztosító vízi út – nyújtja Budapest részére. Ezen túlmenően közúton és vasúton egyaránt biztosítottak a kontinensen belüli nemzetközi kapcsolatok. **A földrajzi elhelyezkedésből adódó helyzeti potenciál gazdasági szempontból ugyanakkor kihasználatlan, a makroregionális szerepkör növelése szükséges. Budapest jelenleg nem használja ki az infrastrukturális beruházások, a közösségi közlekedés, az újgenerációs közlekedési szolgáltatások, a nagyrégiós logisztika (vasúti konténerterminálok, logisztikai parkok), a városi logisztika, valamint az innováció szereplői, azaz vállalati fejlesztések, egyetemi és startup projektek, a helyi, közösségi bevonáson alapuló kezdeményezések közötti együttműködési lehetőséget.** A 2008-ban elkészült IVS a keleti és déli régiók (Balkán) irányába ellátási funkciókat koncentráló kapuváros pozíció megszerzését jelölte meg, mint stratégiai célt, mára azonban sokkal inkább a tranzitszerep erősödött fel. Ennek az előnyeit ki lehetne használni, ha az itt átmenő forgalomhoz lehetne hozzáadott értéket adni, például szolgáltatás innovációval. Ennek kiaknázásához fontos lenne a térségi együttműködés, hogy a régiós munkamegosztás révén a különböző adottságok együttesen tudjanak érvényesülni. Budapest pozíciójában fontos szerepet játszik a Duna, mely európai léptékben az egyik legfontosabb térszervező erő.

A földrajzi elhelyezkedésből adódó előnyök leginkább várostérségi szemlélettel érvényesíthetők, együttműködve Pest megye településeivel és a fővárosból is jól megközelíthető középvárosokkal. A cél a tranzitforgalom mellett a megállító, hozzáadott értéket előállító gazdasági funkciók erősítése a közlekedés-földrajzi szempontból erre alkalmas térségekben.

Budapest határon átnyúló hatása leginkább Közép- és Kelet-Szlovákia területén, Kárpátalján, Erdély nyugati vidékein, a Vajdaságban és Horvátország északkeleti területein érvényesül.

A főváros helyzeti potenciálját az értékes települési-táji környezet, a nemzetközi mércével mérve is jelentős, magas színvonalú kulturális és tudományos élet és az itt koncentrálnak természettudományos kutatás-fejlesztés adja. Tekintettel Budapest adottságaira és fejlesztési tapasztalataira, makroregionális léptékben pozícióját leginkább a kulturális és kreatív gazdaság, valamint a húzóágazatok – egészségipar, IKT – területén erősítheti. Budapest nemzetközi üzleti megítélése az elmúlt évekhez képest javult, de nem független az ország egészének megítélésétől, az üzleti környezet kiszámíthatóságát befolyásoló intézkedésektől.

Annak ellenére, hogy az egy főre jutó gazdasági teljesítmény tekintetében Budapest országos viszonylatban kiemelkedik, a környező országok fővárosi régióival összehasonlítva az elmúlt években gyengébb teljesítményt ért el. Budapest gazdasága a 2000-es évek második felétől kezdődő stagnálást és visszaesést követően az elmúlt években az országgal együtt ismét növekedésnek indult, csökkentve lemaradását a környező országok fővárosaitól.

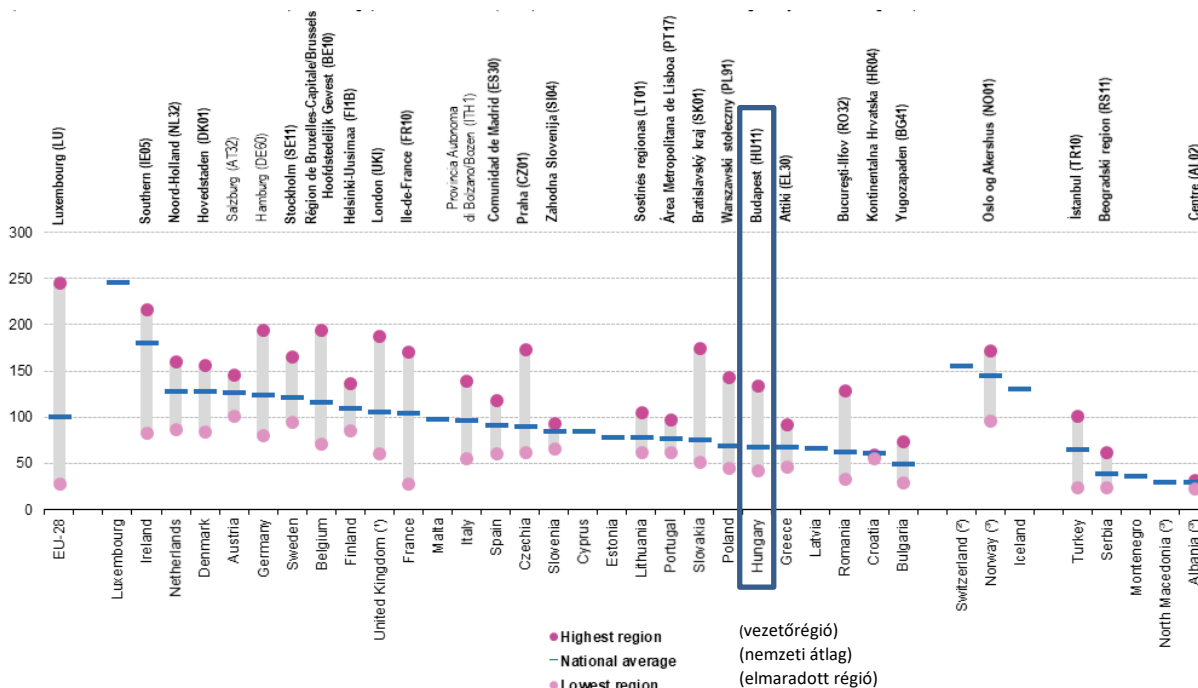
1.1. ábra GDP (Euro/fő) forrás: Eurostat / Budapest Gazdaság-élénkítési és Munkahelyteremtési Stratégiája 2015-2021

A budapesti gazdaság számos ponton kötődik a nemzetközi termék- és munkapiacokhoz, ezért a város gazdasági teljesítménye szempontjából sarkalatos kérdés a világgazdaság teljesítményének várható alakulása.

Az Európai Unió 2019 nyarán megjelent gazdasági prognóza szerint az unió egésze szempontjából a GDP növekedésének háttérében több átmeneti tényező áll (pl.: gépjármű eladások élénkülése, tagállamok által növelt háztartásban rendelkezésre álló jövedelem). A rövid távú kilátásokat a külső tényezők (pl.: globális kereskedelmi feszültség, jelentős politikai bizonytalanság) nega-

tívan befolyásolhatják. Mindemellett a 2020 nyári előrejelzés már tartalmazza a koronavírus-járvány gazdaságot érintő következményeit és a hosszabb távon várható hatásait. 2020 végére az EU gazdaságában több mint 8%-os visszaesést várnak, amelyet 2021-ben csak közel 6%-os növekedés enyhíthet.

1.2. ábra: Területi egyenlőtlenségek – vásárlóerő paritáson számolt egy főre jutó GDP NUTS 2 (regionális) szinten – EU – 28 átlag = 100%; 2015; Forrás: Eurostat regionális évkönyv, 2019

ORSZÁGOS SZEREPKÖR ÉS KAPCSOLATI RENDSZER

Budapest Magyarország fővárosaként fontos államigazgatási, illetve közigazgatási szerepet is betölt a településhálózat hierarchikus rendszerében, ennek következtében az államigazgatás intézményrendszerének infrastrukturális fejlesztései is itt koncentrálódnak. Ezek a projektek a Főváros számára is fontos és jelentős beruházások, hozzájárulnak egy-egy városrész, sőt egész Budapest presztízsének, gazdasági prosperitásának növeléséhez.

Budapest kiemelkedő adottságokkal bír, egyedi történelmi és építészeti örökséggel rendelkező főváros. A város jelentősége és súlya az országon belül folyamatosan növekszik, úgy az itt élők életminősége, mint a népesség gazdasági teljesítménye alapján is.

Helyzeti potenciálját az értékes települési-táji környezet mellett, a nemzetközi mércével mérve is jelentős, magas színvonalú kulturális és tudományos élet, valamint az itt koncentrálódó kutatás-fejlesztés adja.

A főváros népessége az ország egészének majdnem egyötödét jelenti (~1,75 millió fő), amely egyúttal jelentős fogyasztói piacot képvisel. A lakosságnak nemcsak a

száma, hanem az összetétele és a magasabb jövedelme miatt is meghatározó szerepe van a hazai gazdaságban. Az ország társadalmi és gazdasági fejlesztési lehetőségei erőteljesen befolyásolják Budapestnek és várostársaságának lehetőségeit, ugyanakkor Budapest gazdaságának állapota és fejlődésének dinamikája az ország teljesítő-képessége szempontjából kiemelt jelentőségű. Az ország GDP-jének mintegy 36,5 százaléka származik Budapestről, míg az egy főre jutó GDP az országos átlag 203,6 százaléka (2018-as adat).

Az ország sugaras szerkezetű gyorsforgalmi és főút hálózata, valamint **Budapest centrális területi elhelyezkedése igen előnyös az országos kapcsolatok biztosításának szempontjából.**

Jelenleg az ország összes, hosszabb szakaszon kiépített gyorsforgalmi úthálózati eleme érinti Budapestet, a körirányú elemek hiányában azonban ez jelentős átmenő forgalmat is generál.

Az országos közlekedésfejlesztési elképzelések – elsősorban a gyorsforgalmú úthálózat vonatkozásában – a jelenlegi sugaras szerkezet továbbfejlesztéseként két körirányú elem (M8 és M9) megvalósítását tűzték ki, a **kiegyensúlyozott térségfejlesztést lehetővé tevő gyűrű-sugaras hálózat elérését megcélözva** (mely természetesen biztosítaná budapesti M0 gyűrű elkerülését is).

Az ország sugaras szerkezetű vasúthálózata szintén igen előnyös az országos kapcsolatok szempontjából Budapest számára. Az országos vasúthálózat 11 vonala fut össze Budapesten, az ország keleti és nyugati része közötti kapcsolatot biztosító négy vasúti Duna-hídból kettő itt található. A vasúti közlekedés infrastruktúrájának jelentős része ugyanakkor műszakilag leromlott állapotú.

A vasúti közlekedés esetében – bár kisebb jelentőséggel, mint a közúti közlekedés terén – szintén megjelenik a körirányú kapcsolatok fejlesztésének szükségessége (V0).

1.3. ábra: Kivonat: Országos Területrendezési Terv – Közlekedési hálózat és a települések rendszere

A Duna az országos közlekedésben nem jut érdemben szerephez, a menetrendszerű személyhajó közlekedés jelentéktelen, az országon belüli áruszállítás elenyésző. Menetrendszerű belföldi légi közlekedés nem bonyolódik az országon belül annak mérete folytán, ennek megfelelően Budapestet csak a nemzetközi légi közlekedés érinti.

BUDAPEST VÁROSTÉRSÉGE

A várostérséget Budapest és a vele „együtt élő” környezete alkotja. E térség funkcionális szempontból összefügg, társadalmi, gazdasági és környezeti folyamatok intenzív kölcsönhatásának tere.

Budapest Magyarország egyetlen városa, amely körül európai léptékben is jelentős nagyvárosi agglomeráció alakult ki. A főváros növekvő és erősödő agglomerációja tovább erősíti országon belüli jelentőségét, közvetítő „kapuváros” és „híd” szerepét.

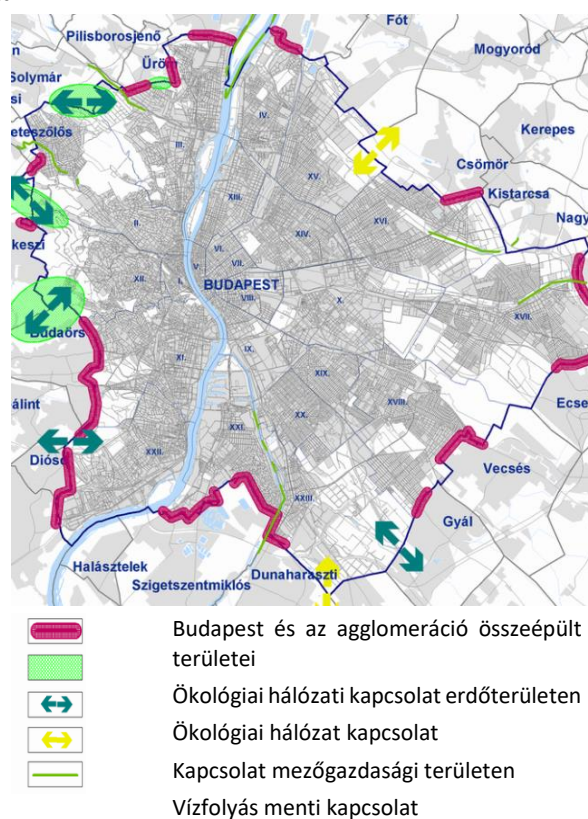
Budapest térségének meghatározása többféleképpen lehetséges: a legkisebb területű térségtől, a törvényileg meghatározott agglomerációs területtől a Budapesttel ténylegesen együttműködő térségig definiálhatjuk.

Budapest és agglomerációja, valamint a funkcionális várostérség

A budapesti agglomeráció a fővárost és 80 városkörnyéki agglomerálódó települést – közte 37 várost – magában foglaló, múltjában, jelenében és jövőjében egymáshoz sok szállal kapcsolódó, egymásra utalt térség. Az agglomerációt a valós folyamatok mellett jogszabály is

nevesíti. Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervének harmadik részében foglalt Budapesti Agglomeráció Területrendezési Tervéről (BATrT) szóló 2018. évi CXXXIX. törvény meghatározza a keretfeltételeket az agglomerációval érintett települések településrendezési eszközeinek készítéséhez, illetve módosításához. A Budapesti agglomeráció területe 2538 km², amely Magyarország területének mindössze 2,7%-a, de ebben a térségben él a magyar népesség mintegy negyede, két és félmillió ember, és itt termelik az ország bruttó nemzeti jövedelmének közel 50%-át.

Budapest és agglomerációja között számos, évtizedek óta fennálló egyensúlytalanság létezik, mely gyengíti a lehetőségek kihasználását. Ilyenek a műszaki és humán infrastruktúra ellátottságban fennálló szerkezeti problémák, amelyek a rendszerváltást követő gyors agglomerációs népességnövekedéssel még hangsúlyosabbá váltak.

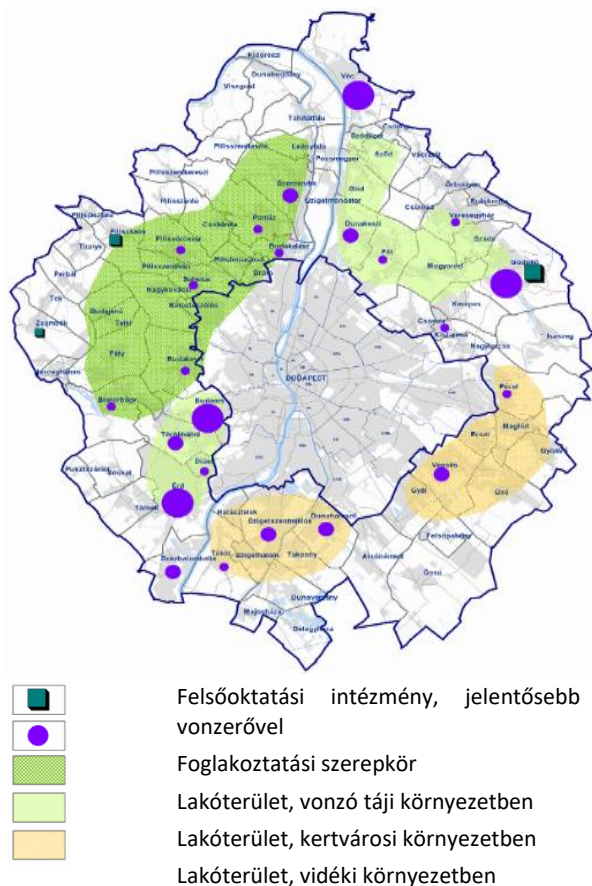

1.4. ábra: Budapest és agglomerációjának ökológiai kapcsolatai

Különösen érzékenyen jelentkezik ez a probléma a közlekedés, az oktatás, az egészségügy és a kultúra területén, mivel a kiköltözők döntően Budapestre járnak dolgozni, tanulni, művelődni. A városhatárt több mint 680 000 utazás keresztezi irányonként naponta, amelynek kétharmada személygépjárművel történik.

A fővárossal ténylegesen együttműködő térség azonban túlnyúlik az agglomeráció határain. A főváros és vele együtt élő környezete (közel 3 millió fő) együtt alkotja a budapesti ún. **funkcionális várostérséget**. E térség közigazgatásilag ugyan tagolt (199 település), de funkcioná-

lis szempontból a társadalmi, gazdasági és környezeti folyamatok intenzív kölcsönhatásának tere. A funkcionális várostérség túlnyúlik a megye határain, és integrálja a budapesti gazdasági térhez kapcsolódó középvárosokat is (Tatabánya, Székesfehérvár, Dunaújváros, Kecskemét, Szolnok, Hatvan-Gyöngyös). Ezek a városok gazdasági, szolgáltató, munkaerőiaci és innovációs (al)központok, a metropolisz régió policentrikus térszerkezetét eredményezve.

1.5. ábra: A budapesti agglomeráció funkcionális-térszerkezeti sajátosságai

Budapest nemzetközi versenyképességének növelése és az országon, régióon belüli kiegyensúlyozottabb társadalmi-gazdasági térszerkezet irányába történő elmozdulás egyaránt megkívánja, hogy Budapest mellett a várostérség gazdasága is fejlődjön. A 2018-as adatok szerint míg Budapesten az egy főre jutó GDP az országos átlag 203,6%-a, addig ez az érték Pest megye esetében 79,3%, mely a hagyományosan erős iparral rendelkező megyék (Győr-Sopron, Komárom-Esztergom, Fejér és Vas) után következik a sorban. Pest megye a 2014-2020-as uniós költségvetési időszakban – 2018-ig Budapesthez hasonlóan, a NUTS 2 szintű Közép-magyarországi régió részeként – viszonylag szűkös forráskerettel számolhatott, a konvergencia régióhoz mérve a gazdaságfejlesztésre alokált források a korábbi (2007-2013) ciklusnál sokkal szerényebbek voltak. 2018-tól a korábbi NUTS 2 szintű Közép-Magyarország régió két egysége, Budapest és Pest megye 1-1 önálló régiót képez. A megyei területfej-

lesztés legnagyobb kihívása, hogy miként tudja a jelentős kistérségi különbségek csökkentésével párhuzamosan a húzóágazatok és a KKV szektor megerősítését szolgáló fejlesztéseket egyaránt támogatni.

Budapest térségi kapcsolatai a domináns közúti és vasúti közlekedésben hálózati szempontból kedvezőek, a közutak azonban a forgalmi szempontokat tekintve túlterheltek. A szükséges P+R kapacitások az eszközváltó pontokon csak részben épültek ki. A vasúti pályák és szolgáltatások korszerűsítése szinte folyamatos, de még így is jelentős fejlesztési igény jelentkezik a következő 7-10 éven belül.

A szuburbanizáció évtized második felétől való újbóli felerősödése, illetve a közigazgatási határon átnyúló gazdasági térségek (pl. Ferihegyi térség, déli logisztikai-gazdasági zóna) összehangolt és fenntartható fejlesztése a várostérség önkormányzatainak együttműködését igénylik. A térségen belüli intézményesített együttműködés jelenleg azonban alacsony hatékonyságú, a térségi pozíció megerősítése érdekében szorosabb kapcsolat szükséges. Az együttműködés legfontosabb feladata a konfliktusok feloldása mellett azoknak az eszközöknek a közös kidolgozása, amelyek képessé teszik az agglomerációs településeket arra, hogy kihasználják a térség gazdasági potenciáljában meglévő lehetőségeket.

A korlátokat nem objektív akadályok képezik, hanem intézményi, törvényi (közigazgatási, gazdaságpolitikai, önkormányzati gazdálkodási, városmenedzsmentbeli stb.), valamint a hiányzó gazdasági és humán motivációk.

Ökológiai kapcsolatok

A város ökológiai-zöldfelületi kapcsolatait az agglomerációs térség meghatározó természeti területeitől kiindulva, Budapest városszövetébe ékszerűen benyúló zöldfelületi elemek alkotják. Ezek a városkörnyékkel alkotott zöldfelületi kapcsolatok döntően befolyásolják a város zöldfelületi rendszerének ökológiai értékeit. Az alábbi zöldfelületi-ökológiai kapcsolatok jellemzőek Budapest városkörnyékén:

- a Budai-hegyvidék erdőterületei, amelyek a városszövet határán mentén leghosszabbban biztosítanak kapcsolatot a térség zöldfelületeivel;
- a Duna, amely nemcsak ökológiai folyosó, hanem rekreációs potenciálja is jelentős;
- a kisebb vízfolyások: Mogyoródi-, Szilas-, Rákos-, Gyáli-, Hosszúréti-, Aranyhegyi-patak.

A városszövet határán – a települési területek összeépülése miatt – kevés a lehetőség újabb beépítésre szánt fejlesztési terület kijelölésére, zöldhálózati kapcsolatok elsősorban a budai oldalon lehetségesek a város és környéke között.

BUDAPEST MINT TELEPÜLÉS

Budapest jogállása sajátos Magyarországon: főváros, megye és település, mely 23 kerületből és a Margit-szigetből áll. A főváros és a kerületek önálló helyi önkormányzattal rendelkeznek, így az önkormányzati rendszer kétszintű.

A főváros és a fővárosi kerület törvényben meghatározott önálló feladat- és hatáskörű települési önkormányzatként működik.

Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 2019. július 10-től hatályos rendelkezései alapján az előbbi ellátja azokat a kötelező és önként vállalt feladat- és hatásköröket, melyek a főváros egészét vagy egy kerületet meghaladó részét érintik, valamint amelyek a fővárosnak az országban betöltött különleges szerepköréhez kapcsolódnak. A kerületi önkormányzat működési területén köteles gondoskodni a törvényben meghatározott feladatok ellátásáról.

A Fővárosi Önkormányzat szerepe a városfejlesztésben a közelmúltban történt jogszabályi változások következményeként csökkent.

A 2014-ben megváltozott fővárosi önkormányzati választási rendszer alapján a Fővárosi Közgyűlésnek a főpolgármester mellett a 23 kerületi polgármester is tagja, ennek következtében a Közgyűlésben a kerületekkel

való együttműködés intézményi szinten is megerősödött.

A budapesti várostérség harmonikus fejleszthetősége érdekében a sokszereplős térben a városfejlesztési beavatkozások koordinálására, irányítására meg kell teremteni a megfelelő eszközrendszert, különösen a Kormánnyal és Pest megyével történő hatékonyabb és átláthatóbb együttműködés érdekében.

A Kormány és a Fővárosi Önkormányzat partnerségére való törekvést mutatja a 2018. novemberében a két fél között szerződésben rögzített Fővárosi Közfejlesztések Tanácsának létrehozása, amely Budapest fejlődését helyezi előtérbe.

Nemzetközi értelemben az Európai Bizottság 2016 decemberében fogadott el Magyarországra vonatkozó NUTS 2-es szintet érintő módosítást, a Kormány 1011/2013. (I. 16.) Korm. határozata alapján benyújtott kérelme alapján. A korábban HU10-es kódot viselő Közép-Magyarország statisztikai régió megszüntetésre került, helyette pedig a korábban NUTS 3-as szinten nyilvántartott Budapest (korábbi kód HU101) és Pest megye (korábbi kód HU102) NUTS 2-es szintre került. Az új felosztás 2018. január 1-től van használatban. **Így Budapest a statisztikai NUTS rendszeren belüli nyolc 2-es szintű magyarországi régió egyike.**

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK

- Nemzetközi szinten gazdasági, turisztikai, kulturális pozíció, makroregionális szerepek erősítése, különösen az Európai Unió Duna-menti makroregionális térségére;
- Budapest várostérség pozitív nemzetközi megítélésének erősítése (városmarketing, Budapest márka);
- Nemzetközi interregionális és határon átnyúló térségi kapcsolatok és együttműködések tudatos építése;
- A nemzetközi versenyképességet hosszú távon erősítő területeken – gazdaság (ezen belül K+F+I, kreatívipar, egészségipar, IT), közlekedés, oktatás – kezdeményező szerep és érdekérvényesítés;
- A várostérség szereplőivel és a Kormánnyal történő intenzívebb együttműködés, problémák közös megoldása, fejlesztési potenciál közös kiaknázása, érdekek harmonizálása, a kooperációra épülő térségi versenyképesség erősítése;
- Budapest koordinációs szerepének erősítése, a területi, államigazgatási, ágazati szereplők, civil szervezetek és a lakosság közötti együttműködés mechanizmusának kidolgozása.

SWOT

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Budapest egyedi történelmi és építészeti örökséggel rendelkező főváros, Közép-Európa egyik legnagyobb népességszámú várostérsége; ▪ Különleges földrajzi fekvés, eltérő tájak és különböző kultúrák határán, történelmi központi szerepekörök; ▪ Jelentős fogyasztói piac, munkaerő: Budapesten és várostérségében él Magyarország népességének negyede; ▪ Országon belül stabil és erősödő szerepkör, jelentős gazdasági pozíció: Budapesten és várostérségében állítják elő az ország bruttó nemzeti jövedelmének közel 50%-át; ▪ Hálózati szempontból kedvező közlekedési kapcsolatok; ▪ A Fővárosi Önkormányzat nemzetközi kapcsolatai széleskörűek, amelyeket folyamatosan fejleszt. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Forgalmi szempontból túlterhelt közlekedési kapcsolat Budapest és várostérsége (ingázás) és egyes országrészek között; ▪ A kétszintű önkormányzati rendszerből adódó koordinációs és együttműködési problémák; ▪ Az agglomeráció műszaki és humán infrastruktúrája alulméretezett, emiatt Budapesté túlterhelt; ▪ A budapesti agglomeráció települései csak részben tudják kihasználni a térség gazdasági potenciáljában meglévő lehetőségeket; ▪ Várostérségi szinten – különösen az agglomeráción kívüli területekkel – gyenge, nem intézményesített az együttműködés, a makroregionális szerepkör máig nem definiálható egyértelműen; ▪ Nagy tranzitforgalom, kevés megállító és hozzáadott értékkel bíró gazdasági funkció.
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Földrajzi elhelyezkedésből adódó helyzeti potenciál megfelelő kihasználása gazdasági értelemben; ▪ Fejlődő pozitív Budapest imázs: okos, szolidáris, hatékony, tudatos város; ▪ Budapest a statisztikai NUTS rendszeren belüli nyolc 2-es szintű magyarországi régió egyike; ▪ Elővárosi vasútfejlesztések, annak a városi közlekedésbe való bevonása a kötöttpályás közösségi közlekedés, így a térségi integráció javítása érdekében. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Makroregionális pozícióért erősödő verseny a térség nagyvárosai között; ▪ NUTS rendszer átalakítása miatti fajlagos csökkenés a források és a nemzetközi versenyképesség tekintetében; ▪ Az ország jelenlegi nemzetközi megítélése erőteljesen befolyásolja a befektetői/üzleti döntéseket; ▪ Üzleti, gazdasági szektort, építőipart érintő gyakran változó országos jogszabályok; ▪ Szuburbanizációs folyamat további erősödése.

I.2. FEJLESZTÉSI ÉS RENDEZÉSI KÖRNYEZET, ILLESZKEDÉS

Budapest fejlesztési és rendezési környezetét hierarchikus rendszer szerint illeszkedő tervek határozzák meg. A legmagasabb szintet a nemzetközi egyezmények, az Európai Unió által meghatározott irányelvek és dokumentumok alkotják, amelyhez illeszkedik az országos és a térségi területfejlesztés és területrendezés. Sorrendben ezt követik a települési tervek, amelyek Budapest kettős közigazgatási rendszerében kétszintesek: a főváros teljes közigazgatási területére készülő tervek és az azokhoz illeszkedő kerületi dokumentumok.

A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény alapján a településfejlesztés és a településrendezés a helyi közügyek, valamint a helyben biztosítható közfeladatok körében ellátandó önkormányzati feladatok közé tartozik. Budapest helyzete sajátos, mert az önkormányzati törvény kimondja, hogy a fővárosi önkormányzat települési és területi önkormányzat is, így az 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről, valamint az 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről szóló törvény (Étv.) szerint Budapest teljes közigazgatási területére vonatkozóan a fővárosi önkormányzat feladata, hogy területfejlesztési és településfejlesztési dokumentumokat is kidolgozzon és határozattal elfogadjon.

A törvény szerint a területfejlesztés társadalmi, gazdasági és környezeti területi folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása, és a rövid, közép- és hosszú távú átfogó fejlesztési célok, koncepciók és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása a fejlesztési programok keretében, érvényesítése az egyéb ágazati döntésekben. A városfejlesztés feladata az itt élők számára az élet- és környezetminőség javítása, a környezetbiztonság erősítése, az erőforrásokra építő, azok fenntarthatóságát biztosító, hosszú és rövid távú fejlesztési irányok, célok és az azok elérését biztosító programok és eszközök meghatározása. A településrendezés feladata ezen elhatározások megvalósításához a területek, a fizikai környezet biztosítása. A Budapest egészét érintő fejlesztési célok meghatározása, illetve a teljes közigazgatási területre vonatkozó rendezési tervek megalkotás és elfogadása a Fővárosi Önkormányzat feladata.

Az épített környezet alakítása és védelme során a közérdekű intézkedéseket és döntéseket megelőzően, illetőleg azok végrehajtása során biztosítani kell a nyilvánosságot és a közösségi ellenőrzés lehetőségét a jogszabályokban meghatározott módon. Gondoskodni kell az érdekeltek megfelelő tájékoztatásáról, és lehetőséget kell adni részükre véleménynyilvánításra és javaslatételre.

A TERÜLETFEJLESZTÉSI DOKUMENTUMOKKAL VALÓ ÖSSZEFÜGGÉSEK VIZSGÁLATA

A területfejlesztést megalapozó dokumentum a **területfejlesztési koncepció**, melyek közül Budapestet érinti az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció (OFTK) és Budapest területfejlesztési koncepciója (BTFK). A főváros területfejlesztési koncepciójának megvalósulását támogató középtávú fejlesztési dokumentum Budapest területfejlesztési programja (FŐTEP).

OFTK Budapestet érintő vonatkozásai

Az új Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció összefoglalja valamennyi fontos hazai politikai és szakpolitikai dokumentum releváns üzeneteit, biztosította a 2014-20-as időszak fejlesztéseinek alapját, felülvizsgálata jelenleg folyamatban van. Az OFTK *Budapest területfejlesztési igényei és feladatai című fejezetében* – a többi megyéhez hasonlóan – a **főváros** pozicionálásra kerül a következő fejlesztési témakörökkel:

- A térségi pozíció erősítése;
- Összehangolt fejlesztések, feladatmegosztás;
- Egységes Budapest hatékony közigazgatási rendszerrel;
- A népesség megtartása vonzó, egészséges életkörülmények biztosításával, az esélyegyenlőség megerősítésével és a rugalmas lakásstruktúra kialakításával;

- Kezdeményező város- és térségfejlesztés, tudás- és készségalapú gazdaságfejlesztés, zöld gazdasági kultúra meggyökereztetése, valamint a turizmusban rejlő gazdasági lehetőségek kihasználása, differenciált területi kínálat biztosítása;
- A város és a Duna együttélésének megteremtése;
- Kiegyensúlyozott városi térszerkezet kialakítása differenciált központrendszerrel, a kompakt város elvének megvalósítása;
- A területhasználat és a közlekedés integrált fejlesztése, a városi közösségi közlekedés súlyának növelése;
- Az összmagyarság identitásának erősítése, a Kárpát-medence kulturális központjaként.

Budapest területfejlesztési koncepciója (BTFK) és területfejlesztési programja (FŐTEP)

A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény alapján Budapest vonatkozásában a Fővárosi Önkormányzat látja el mindazokat a terület- és településfejlesztési, valamint területrendezési, településrendezési és településüzemeltetési feladatokat, amelyek a főváros egészét érintik, vagy amelyek a fővárosnak az országban betöltött különleges szerepköréhez kapcsolódnak.

A BTFK (1213/2014. (VI. 30.) Főv. Kgy. határozattal elfogadva, 2020. decemberében felülvizsgálva, az eredeti

tartalommal továbbra is aktuális) szerint a főváros jövőképe, hogy Budapest élhető és vonzó, egyedi karakterű főváros, az ország és a várostérség innovatív gazdasági és kulturális központjaként az európai városhálózat megbecsült tagjává válik. Budapest sajátosságai alapján a fejlesztés átfogó céljai az alábbiak:

- Budapest az Európai városhálózat erős tagja;
- Fenntartható, érték- és tudásalapú gazdaság;
- Egészséges, harmonikus, sokszínű városi környezet;
- Javuló életminőség, harmonikus együttélés.

A koncepció mellett 2015-ben a Fővárosi Közgyűlés 215/2015. (02. 25.) Főv. Kgy. határozatával elfogadta Budapest területfejlesztési programját (stratégia és operatív program), mely a főváros területén középtávon megvalósítani kívánt prioritásokat és intézkedéseket tartalmazza.

A törvény által meghatározott területfejlesztési dokumentumok (BTFK és FŐTEP) mellett, az európai uniós ciklusokhoz illeszkedve, Pénzügyminisztérium útmutató alapján készül Budapest Integrált Területi Programja (ITP). A 2014-2020 közötti időszakra vonatkozó programot a Fővárosi Közgyűlés 1343/2015. (09. 30.) határozatával fogadta el. Az ITP a forrásfelhasználás tervezése érdekében elkészített integrált, stratégiai gondolkodásra alapozott dokumentum, amely a helyi igényekkel összhangban a rendelkezésre álló források felhasználásának szerkezetét, elvárt eredményeit és ütemezését támasztja alá.

A TERÜLETRENDEZÉSI TERVEKKEL VALÓ ÖSSZEFÜGGÉSEK VIZSGÁLATA

Budapestet érintő területrendezési tervek a 2018. évi CXXXIX. törvény (MTrT) alapján:

- az Országos Területrendezési Terv (OTrT);
- a Budapesti agglomerációra vonatkozó kiemelt térségi területrendezési terve (BATrT).

Az egyes rendezési tervek nem lehetnek ellentétesek egymással, a releváns terület- és településrendezési terveknek be kell tartaniuk a „magasabb szintű” terv előírásait. Budapest településszerkezeti tervének készítésekor így különös figyelmet érdemel ezen tervek vizsgálata, az összefüggések keresése.

Budapest esetében az OTrT elhatározásai a BATrT-n keresztül érvényesülnek.

A törvény célja, hogy meghatározza az ország egészére, és egyes kiemelt térségekre a területfelhasználásának feltételeit, a műszaki-infrastrukturális hálózatok összehangolt térbeli rendjét, a terület- és gazdaságfejlesztés hatékony területi, területhasználati orientálása érdekében, tekintettel a fenntartható fejlődésre, valamint a területi, táji, természeti, ökológiai és kulturális adottságok, értékek megőrzésére, illetve erőforrások védelmére.

Az OTrT az Ország Szerkezeti Tervét, valamint az Országos Övezeti Tervet és az ezekre vonatkozó szabályokat

foglalja magába. Az OTrT-ben meghatározott térségi területfelhasználási kategóriák közül az alábbiak érintik Budapestet, és a TSZT készítése során figyelembe kell venni:

- erdőgazdálkodási térség,
- mezőgazdasági térség,
- vízgazdálkodási térség,
- települési térség.

Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló 2018. évi CXXXIX. törvény harmadik részében foglalt Budapesti Agglomeráció Területrendezési Terve a térségi területfelhasználásnak és a műszaki infrastruktúra-hálózatnak a térbeli rendjét, a keretfeltételeket határozza meg az agglomerációval érintett települések településrendezési eszközeinek készítéséhez, illetve módosításához.

A SZOMSZÉDOS TELEPÜLÉSEK HATÁLYOS FEJLESZTÉSI, TELEPÜLÉSSZERKEZETI TERVEINEK VONATKOZÓ MEGÁLLAPÍTÁSAI

Budapestet gyűrűben ölelik körbe Pest megye települései. A területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény szerint ennek megfelelően, a szomszédos települések hatályos hosszú távú területfejlesztési megállapításait a Pest Megyei Területfejlesztési Koncepció, az ehhez illeszkedő középtávú döntéseket pedig a Pest Megyei Területfejlesztési Program tartalmazza.

A főváros szoros kapcsolatban van az öt körülvevő – Pest megyéhez tartozó – agglomerációjával, így a fővárosi és a Pest megyei területfejlesztési dokumentumoknak is összhangban kell lenniük egymással.

Pest Megyei Területfejlesztési Koncepció (PMTFK) és Területfejlesztési Program (PMTP)

Pest megye Területfejlesztési Koncepciója három átfogó célt határozott meg:

- a gazdaság dinamizálása,
- a társadalmi megújulás,
- a térszerkezet fejlesztése és kiegyensúlyozása.

Az átfogó célok megvalósításához 4-4 stratégiai célt rendel a célrendszer. A rendelkezésre álló finanszírozási lehetőségeket is figyelembe véve a koncepcióhoz program középtávon hét prioritást határozott meg, melyek a következők:

- I. Pest megye több lábon álló gazdaságának dinamizálása;
- II. Pest megye fejlődésben lemaradó térségeinek komplex fejlesztése (CLLD);
- III. Közlekedésfejlesztés Pest megye nemzetközi, regionális és térségi kapcsolatainak javítása érdekében;
- IV. Települési infrastruktúrafejlesztés az élhetőbb, fenntarthatóbb lakókörnyezetért;

- V. Fenntartható, hatékonyan működő, a klímaváltozáshoz alkalmazkodó épített és természeti környezet kialakítása;
- VI. Társadalmi innováció, megújulás, a társadalmi befogadás előmozdítása és a szegénység elleni küzdelem;
- VII. Testben és lélekben egészséges Pest megye.

A tervezett intézkedéseken belül a hangsúly a gazdaság dinamizálásán van, melynek keretében a Férihegyi Gazdasági Övezet fejlesztése integrált területi programként külön is megjelenik.

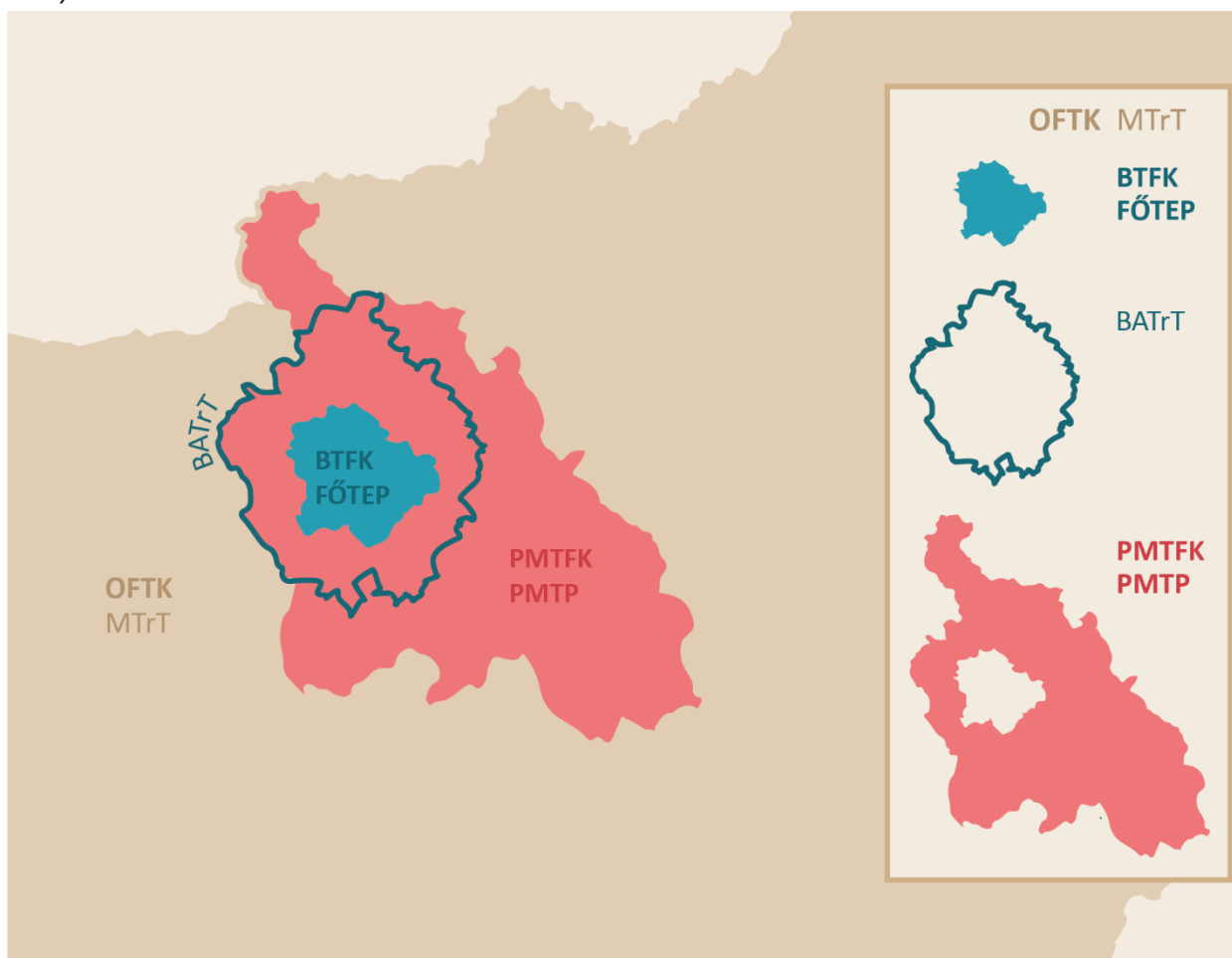
Az országban alacsony szinten jellemző a szomszédos települések egymást is érintő fejlesztéseinek közös koordinációja, ami a településfejlesztésben is megmutatkozik. A települések külső területeit gyakran inkább perifériának tekintik, mint más települések felé kapcsolatot biztosító területnek, ezért többszörösen párhuzamos rendszerek épülnek ki, funkciók települnek le, gyakran egymás hatásait nem erősítve, hanem kioltva, zavarva.

Ez megfigyelhető Budapest és a szomszédjai viszonylatában is.

Budapest és környéke funkcionális kapcsolatrendszere sokoldalú és bővülő. A Főváros és városkönyvére szoros funkcionális kapcsolata a lakó-munkahelyi kapcsolatokról, az ebből következő közlekedési kapcsolatokról a foglalkoztatáson, az oktatáson, az egészségügyi ellátáson, a műszaki infrastruktúra rendszerek kapcsolatain, valamint a rekreáción át a környezetvédelemig a mindennapi élet majd minden területét érinti.

Az elmúlt évtizedek változásainak jelentős hatása volt úgy a térségben élő népesség térbeli elhelyezkedésének változására, mint az infrastruktúra hálózat fejlődésére, az ellátást biztosító intézményhálózat igénybevételére. A térbeli változások fő oka a szuburbanizáció volt, amelynek során a fővárosi lakosok egy része a városkönyvére települt, illetve egyes fővárosi munkahelyek, gazdasági egységek egy része kitelepült a városkönyvére, a zöldmezős beruházások előnybe kerültek. A változások koordinálása csak a főváros és környéke összehangolt tervezésével valósítható meg.

2.1. ábra: A területfejlesztési és területrendezési tervek területi hatálya

HATÁLYOS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI DÖNTÉSEK BEMUTATÁSA

Hosszú Távú Városfejlesztési Koncepció

A Fővárosi Közgyűlés 767/2013. (IV. 24.) sz. határozatával fogadta el új városfejlesztési koncepcióját **Budapest 2030 Hosszú Távú Városfejlesztési Koncepció** címmel.

A városfejlesztési koncepció az Étv. szerint a Fővárosi Közgyűlés által elfogadott olyan várospolitikai dokumentum, amely a település környezeti, társadalmi, gazdasági adottságaira alapozva a település egészére, hosszú távra – azaz tíz évet meghaladó időszakra – meghatározza a változások irányait és a fejlesztési célokat.

Budapest hosszú távú jövőképe szerint Budapest az európai nagyvárosok hálózatának meghatározó tagjaként potenciáljából eredően az ország egészére kihat és aktív szerepet vállal az ország fejlődése érdekében a globális munkamegosztásban. Innovációs és kulturális központ, amely alacsony energiafelhasználású, magas hozzáadott értékű termékeket állít elő. Hídszerepet tölt be, a különböző kultúrák és gazdaságok találkozóhelye. Környezetének fejlesztését az értékeket figyelembe véve végzi és olyan egyedi karakterű főváros, amely magas életminőséget és esélyegyenlőséget biztosít lakóinak. Mindezek eléréséhez Budapest városfejlesztési koncepciója egy olyan város működésmódját alapozza meg, amely elérhető, fenntartható, és egyenlő esélyeket biztosít valamennyi lakója számára.

2.2. ábra: A koncepció célrendszere

Ezeknek az értékeknek minden, a városfejlesztését érintő döntésben következetesen érvényesülni kell. A meghatározott átfogó célok Budapest meglévő értékeire és sokszínűségére alapoznak.

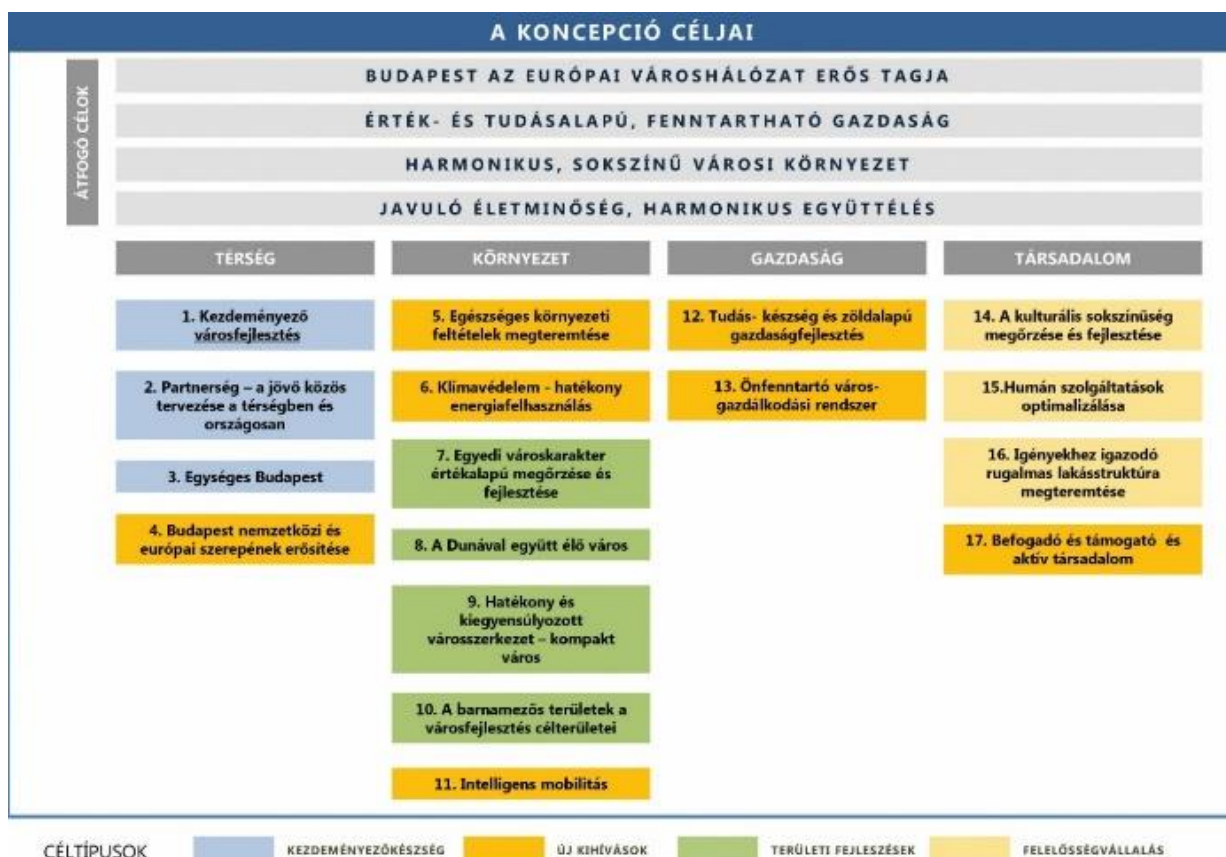
1. Budapest az európai városhálózat erős tagja: a térségi pozíció kihasználásával vonzó találkozóhellyé formálódó város.

2. Érték- és tudásalapú, fenntartható gazdaság: folyamatosan képződő saját fejlesztési forráskészlet létrehozása, ezzel párhuzamosan kedvező feltételek megteremtése a külső források kiegyensúlyozott bevonása érdekében.

3. Harmonikus, sokszínű városi környezet: az egészséges környezet megteremtése, Budapest értékeinek megőrzése, a sokszínű területhasználat és a hatékony működésű városszerkezet kialakítása.

4. Javuló életminőség, harmonikus együttélés: a fővárosi népességszámot megfelelő életkori összetétel mellett hosszú távon fenntartsa, a térbeni-társadalmi különbségeket csökkentse, az egyéni érvényesüléshez vonzó feltételeket nyújtson, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés esélyegyenlőségét biztosítsa, továbbá a nemzetközi elvárásokhoz kapcsolódni képes szellemi erőforrással rendelkezzen.

A koncepció integrált szemlélete miatt az átfogó célok nem képezhetnek élesen elváló témaköröket. Az átfogó célok szinergiáit kihasználó célrendszer tudja megalapozni Budapest jövőképeinek elérhetővé tételét.

Smart Budapest Okos Város Keretstratégia

A Fővárosi Közgyűlés 809/2019. (V.29.) számú határozatával fogadta el a Smart Budapest Okos Város Keretstratégia dokumentumot, amely az átfogó, holisztikus szemlélet mellett több tématerület megjelenítésével, az összefüggések hangsúlyos kiemelésével, ugyanakkor csak a fő fejlesztési irányok megfogalmazásával (konkrét intézkedések és projektek nélkül) ad iránymutatást a városban folyó megannyi területi és ágazati tervezés számára.

A Smart Budapest egy **emberközpontú, komplex szemléletet kíván érvényre juttatni**, amely a fejlődő technológia adta eszközöket a fenntarthatóság és élıhetőség szolgálatába állítja. Ez újszerű megközelítés, amely a városfejlesztési dokumentumok klasszikus módszerével ellentétben nem az egyes ágazatokban szükséges beavatkozásokra helyezi a hangsúlyt, hanem a valamennyi tématerületre kiterjedő, horizontális (okos) szempontok érvényre juttatását kívánja elősegíteni.

2.3. ábra: Smart Budapest keretrendszere

Budapest zöldfelületi rendszerének fejlesztési koncepciója – Budapest Zöldinfrastruktúra Koncepciója

Az 1255/2017. (VIII. 30.) Főv. Kgy. határozattal elfogadott koncepció átfogó, rendszer-szemléletű kísérlet arra, hogy összefoglalja a zöldinfrastruktúrával kapcsolatosan felmerülő kormányzati, térségi, fővárosi, kerületi és társadalmi feladatokat. Mérleget von az elmúlt 10-15 év városfejlesztési történéseiből. A dokumentum Budapest zöldinfrastruktúráját érintő helyzetelemzése után hosszú távú koncepcionális célokat fogalmaz meg zöldinfrastruktúra védelme és fejlesztése, valamint a zöldfelület-gazdálkodás témakörében. Erre alapozva jelenleg folyamatban van a Zöld Infrastruktúra Fejlesztési és Fenntartási Akcióterv (ZIFFA) készítése, amely stratégiai célokat, akcióterületeket és akciókat (eszközöket)

határoz meg a koncepció célrendszerének elérése, a zöldfelületek védelme és fejlesztése érdekében.

Budapesti Mobilitási Terv 2030 (BMT)

A 776/2019. (V.29.) Főv. Kgy. határozattal elfogadott terv a Fővárosi Önkormányzat 2030-ig szóló közlekedési stratégiája, melyben meghatározásra kerültek a stratégiai irányelvek, valamint az intézkedések megvalósítását elősegítő lehetséges fejlesztési elképzelések (projektek). Ezek alapján a hazai és európai uniós SUMP útmutatóból levezetett, komplex, társadalmi, gazdasági és környezeti hatásokat egyaránt figyelembe vevő értékelési és programozási (programalkotási) módszertan, illetve stratégiai környezeti vizsgálat (SKV) segítségével a 2019-2030 közötti időszakra közlekedésfejlesztési és beruházási program javaslat készült.

Budapest Gazdaságélénkítési és Munkahely-teremtési Stratégiája 2015-2021

Budapest 2021-ig szóló Gazdaságélénkítési és Munkahelyteremtési Stratégiájának (1049/2015.(VI.23.) Főv. Kgy. határozattal elfogadva) célja a közsféra és a gazdasági szereplők együttműködésével stabil, erős helyi gazdaság megalapozása, amely elősegíti új munkahelyek létrehozását. A stratégia végrehajtására évente akcióterv és monitoring jelentés készül a tervezésbe bevont szervezetek részvételével.

Budapest Főváros Helyi Esélyegyenlőségi Programja 2017-2022

A jogszabályi követelményeknek megfelelő, átfogó, a hosszú távú beavatkozási irányok meghatározását, továbbá a középtávú beavatkozási akciótervet tartalmazó, a kiemelt esélyegyenlőségi célcsoportokra fókuszáló esélyegyenlőségi program (1825/2016.(12.07.) Főv. Kgy. határozattal elfogadva), amely a 2017-22 közötti időszakra határozza meg a szükséges beavatkozásokat, a hosszú távú beavatkozási irányok meghatározása mellett.

Budapest Környezeti Programja 2017-2021 (BKP) és Budapest környezeti állapotértékelése (BKÁÉ)

A BKP (1259/2017. (08.30.) Főv. Kgy. határozattal elfogadva) célja a budapesti környezet védelme, állapotának javítása, valamint mindezzel összhangban a fővárosi fejlesztések környezeti szempontú megalapozottságának elősegítése. A Program meghatározza az elérni kívánt környezetvédelmi célállapotokat, azok elérése érdekében összefoglalja a szükséges főbb intézkedéseket, különösen a folyamatban lévő, illetve az előirányzott fejlesztésekkel és a működtetéssel kapcsolatos feladatokat, valamint azok megvalósításának ütemezését.

Az évről-évre elkészített állapotértékelés (legutóbbi 636/2018.(05.30.) Főv. Kgy. határozattal elfogadva) a lakosság és a döntéshozók tájékoztatásán kívül ellátja a BKP megvalósításának nyomon követését és megalapozza a következő környezeti program felülvizsgálatát.

TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI ÉS TELEPÜLÉSRENDEZÉSI MEGÁLLAPODÁSOK

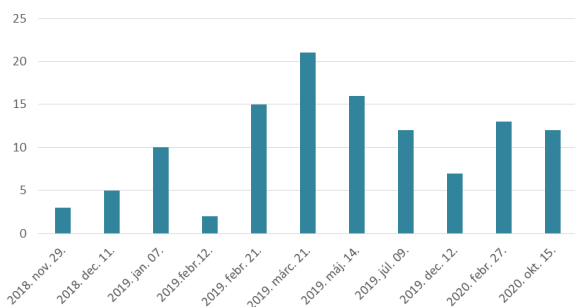
Fővárosi Közfejlesztések Tanácsa

A Kormány a Főpolgármester kezdeményezésére és javaslatát elfogadva, Budapest Főváros Önkormányzatával együttműködve, a 2010. évi XLIII. törvény 30. § (1) bekezdése alapján 2018 októberében 1509/2018. (X. 17.) Korm. határozatával létrehozta a Fővárosi Közfejlesztések Tanácsát.

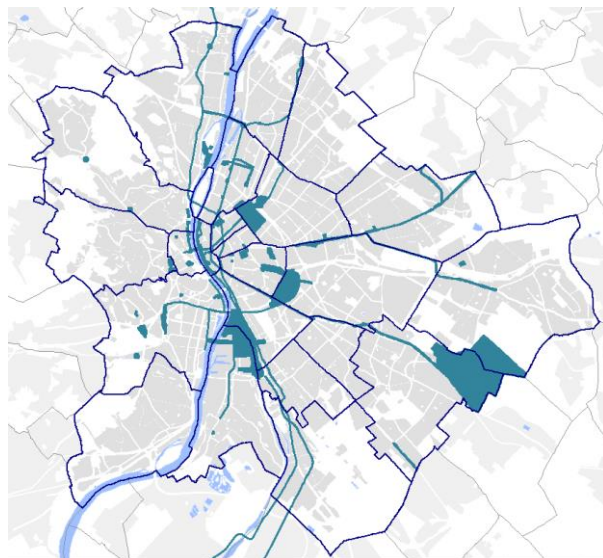
A Tanács javaslattevő, kezdeményező, döntés-előkészítő, koordináló feladatokat lát el. Összehangolja a budapesti fejlesztéspolitika, valamint a kiemelt budapesti közösségi fejlesztések tervezését és megvalósítását. Előkészíti a budapesti fejlesztéspolitika területén hozandó kormányzati és fővárosi önkormányzati döntések megalapozását, valamint a Kormány és a Fővárosi Önkormányzat közötti koordinációs tevékenységet végez a kormányzati és a fővárosi önkormányzati hatáskörben megvalósuló jelentős fővárosi fejlesztések és beruházások tekintetében. Továbbá figyelemmel kíséri és nyomon követi ezen fejlesztések megvalósítását.

A Tanács tíz tagból áll (akik közül öt fő a Kormányt, öt fő a Fővárosi Önkormányzatot képviseli) és döntéseit egyhangúan hozza meg. Üléseit szükség szerint, de legalább kéthavonta tartja meg a kormányhatározat alapján, de 2020. február 27. és szeptember között nem ülésezett.

A Tanács 2018. december és 2020. december között megtartott hét ülésén összesen több mint 100 határozatot hozott a, ezeknek a határozatoknak közel fele szól fizikai fejlesztésről, beavatkozásról. A határozatok jellemzően nem tartalmazznak konkrét lehatárolást (érintett ingatlan listát), azonban a döntések jelentős része kiemelt kormányberuházáshoz kötődik. A területi döntések mellett jelentős arányú a közlekedési infrastruktúra, vonalas létesítmények fejlesztésére irányuló döntések száma. A Tanács – határozatalkotás szempontjából – legaktívabb időszaka 2019. I. féléve volt.

2.4. ábra: FKT üléseken megalkotott határozatok száma

2.5. ábra: FKT határozattal érintett területek

Hatályos településrendezési szerződések

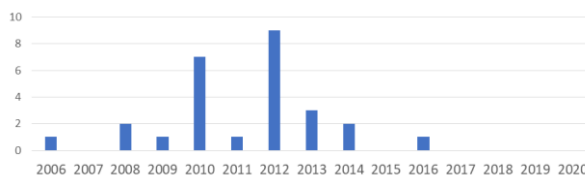
Az Étv. alapján a települési önkormányzat egyes településfejlesztési célok megvalósítására településrendezési szerződést köthet az érintett telek tulajdonosával, illetve a telken beruházni szándékozóval.

A Fővárosi Önkormányzat első településrendezési szerződése 2006-ban, majd a következő években is egy-egy ilyen szerződés került megkötésre, míg jelentősebb számú megállapodás a 2010-es évben jött létre.

A szerződések által lefedett fejlesztési területek mérete nagy szórást mutat, az esetek felében öt hektár alattiak, míg a többi esetben 30-50 hektár közöttiek.

A különböző TRSZ-ek a fejlesztőt a szabályozás módosításáért bizonyos beruházások vállalására kötelezik, amelyek jellemzően nem lépik túl az adott fejlesztési terület közvetlen hatásterületét (közút, közterület fejlesztés).

A szerződések hatása fővárosi városfejlesztési léptékben épp ezért nem jelentős.

2.6. ábra: TRSZ-ek, melyekben Budapest Főváros Önkormányzata szerződő fél. Forrás: Budapest Főváros Önkormányzata

KIEMELT BERUHÁZÁSOKRA VONATKOZÓ DÖNTÉSEK

Nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségűek azok a beruházások, amelyeket a Kormány törvényben vagy rendeletben ilyenek minősít. A kiemelt beruházások megvalósításának gyorsításáról és egyszerűsítéséről a 2006. évi LIII. törvény rendelkezik. Eredetileg csak olyan beruházások tartoztak ide, amelyek európai uniós, vagy központi költségvetési támogatással valósultak meg, azonban a törvény folyamatos módosításával ez a kör fokozatosan bővült.

2011 óta a Kormány számos közlekedési, környezetvédelmi, energetikai, településfejlesztési, valamint ipari nagyberuházást nyilvánított nemzetgazdasági szempontból kiemelt beruházássá. Ezek jelentős része érinti Budapestet, így a fővárosi fejlesztési környezetet erősen meghatározzák.

Léptékük és városszerkezeti hatásuk miatt kiemelendők beruházások a törvények által elrendelt fejlesztések:

- a Puskás Ferenc Stadion és környezete (2012. évi LXXV. törvény);
- a Városliget (2013. évi CCXLII. törvény);
- Normafa Park történelmi sportterület (20013. évi CXLVIII. törvény);
- a Budai Palotanegyed (2018. évi XLIX. törvény);
- a Budapest Diákváros – Déli Városkapu (2018. évi XLIX. törvény) fejlesztése és
- a Gellért-hegy megújítása (2018. évi XLIX. törvény).

Budapest 2011 és 2020 decembere között hozzávetőlegesen 150 kiemelt beruházást határoztak meg kormányrendeletben, ezek nagyságrendileg 3400 hektárt és 1200 telket érintenek.

100 hektár feletti területet érint (a kormányrendeletben megjelölt helyrajzi számok alapján)

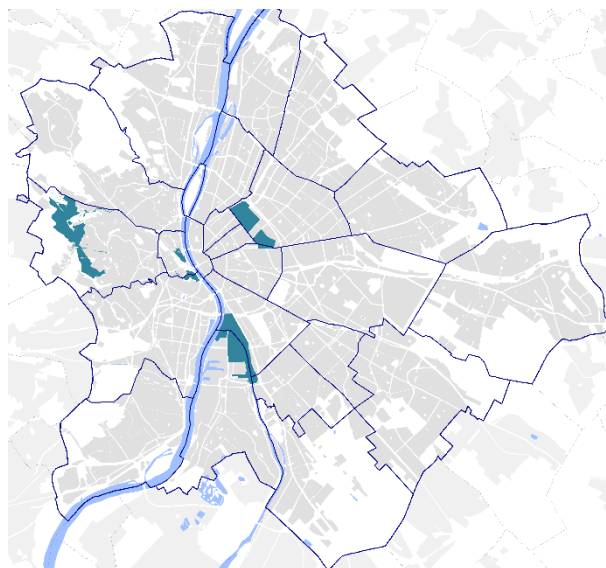
- a Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér fejlesztése (181/2016. (VII.1.) korm.rend.);
- a Népliget (130/2017. (VI.8.) korm.rend.);
- a Kemény Ferenc Program (42/2018. (III.13.) korm.rend.);
- a Normafa Park (294/2013. (VII. 26.) korm.rend.) és
- a Vizes VB (452/2015. (XII. 28.) korm. rend.) kiemelt beruházások.

Ki kell emelni nagyságrendje miatt az Egészséges Budapest Programot (98/2017. (IV. 27.) korm.rend.), amellyel szerte a városban több mint 100 darab egészségügyi ingatlan megújításáról döntöttek, valamivel több, mint összesen 200 hektár területen.

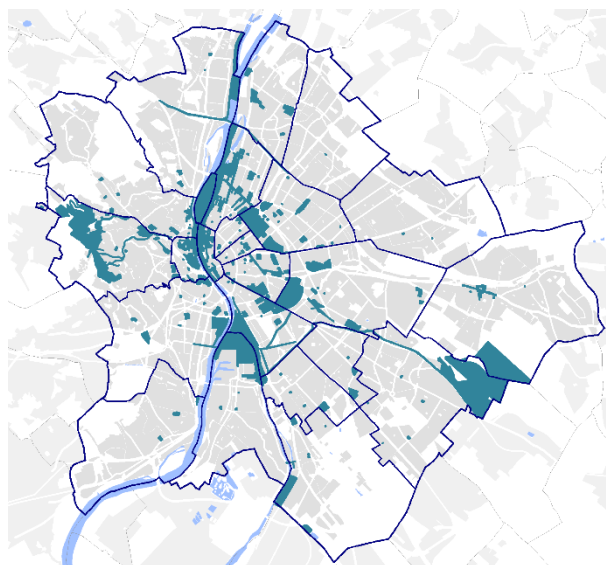
A 150 kiemelt beruházás egyharmada valósult meg 2020 decemberéig, közel 900 hektár területen. A többi fejlesztés folyamatban vagy előkészítés alatt van.

A 2020. évi LXXVII. törvény alapján az ún. „rozsdaovezeti akcióterületeken” megvalósuló beruházások minden esetben kiemelt beruházások. Az akcióterületek kijelölé-

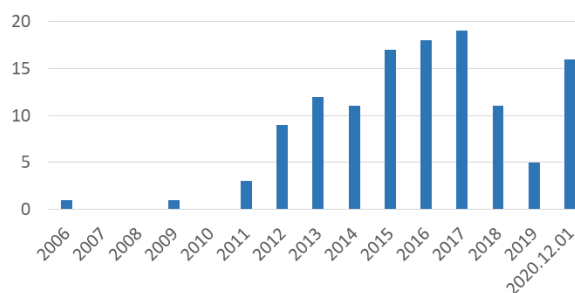
sére a Kormány kapott felhatalmazást, amelyet az illetékes kerületi önkormányzat véleménye alapján határol le. A lehatárolás egyelőre nem ismert.

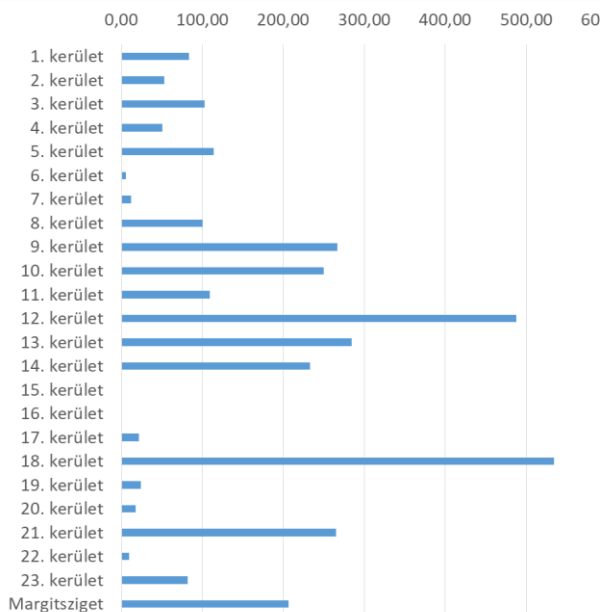
2.7. ábra: Törvény által meghatározott fejlesztési területek Budapesten

2.8. ábra: 2020. december 1-én hatályos kormányrendeletben meghatározott kiemelt beruházással érintett ingatlanok

2.9. ábra: Budapesti kiemelt beruházásokat elrendelő kormányrendeletek száma 2020. december 1-ig

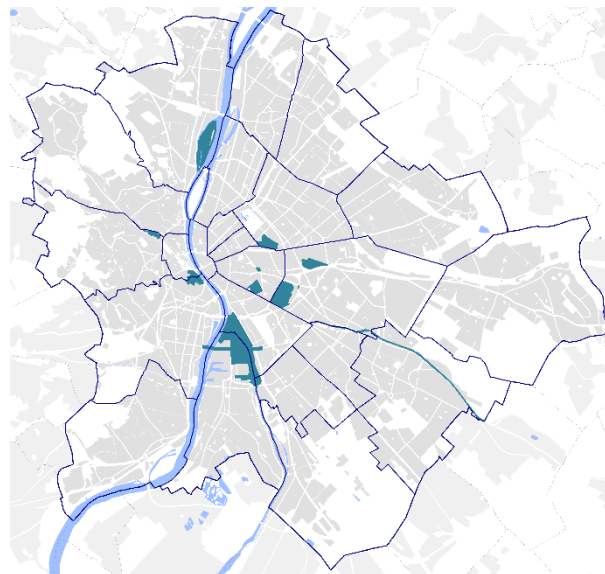

2.10. ábra: Budapesti kiemelt beruházások által érintett telkek területe (ha) 2020. december 1-én

A kiemelt beruházások területi megoszlása a városban nem egyenletes, vannak olyan kerületek, amelyek területén nincs, vagy kis mértékben érintett. 10 hektár alatti kiterjedésben érintett kiemelt beruházással a 6., 15., 16., és 22. kerület. A Margitsziget teljes területe kiemelt beruházással érintett, és jelentős a kiemelt beruházások által érintett telkek mérete (200 hektár feletti) a 9., a 10., a 12., a 13., a 14., a 18. és a 21. kerület esetében.

Budapesten és a fővárosi agglomerációban megvalósuló állami-kormányzati városfejlesztési – nem önkormányzati hatáskörbe tartozó magasépítési, közlekedésfejlesztési, köztér-, közpark-, közút-, egyéb közterület-fejlesztési – beruházások előkészítésének és tervezésének összehangolt irányításával kapcsolatos feladatok, valamint a kiemelt nemzetközi sportesemények megpályázásával és megrendezésével kapcsolatos egyes állami feladatok ellátására a Kormány 1393/2020. (VII. 13.) határozatával „kiemelt budapesti fejlesztésekért és nemzetközi sporteseményekért felelős kormánybiztost” nevezett ki 2022. június végéig.

Meghatározta a kormánybiztos feladatait is, amelyek között olyan kiemelt beruházások is szerepelnek, mint a Déli Városkapu, a Gellért-hegyi beruházások, Istvánmező rehabilitációs programja, a Népliget fejlesztési programja, de vannak a feladatok között további – egyelőre – nem kiemelt beruházások is. A kormánybiztos feladatai között szereplő, egyelőre kormányrendelettel nem elrendelt kiemelt beruházási terület a Városmajor és Óbudai-sziget, ahol közpark fejlesztési terv és a megújítást szolgáló fejlesztési program készítése a feladat.

2.11. ábra: Kiemelt budapesti fejlesztésekért és nemzetközi sporteseményekért felelős kormánybiztos feladatai a 1393/2020. (VII. 13.) korm. határozat alapján

KERÜLETI TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI DOKUMENTUMOK

Budapest kettős közigazgatási rendszerében a fejlesztési környezetet a fővárosi és a kormányzati beruházások mellett a kerületi önkormányzatok fejlesztési projektjei is meghatározzák.

A kerületi ITS-ek által kijelölt akcióterületek fejlesztési irányai között hasonlóságok figyelhetők meg. A fővárosi ITS-ben definiált középtávú stratégiai célok a kerületi ITS-ekben is nagymértékben megjelennek. A leghangsúlyosabb prioritás a vállalkozás- és beruházásbarát gazdasági környezet, emellett a sokszínű, értékörző, zöld nagyvárosi környezet.

A javasolt fejlesztési célok öt fő fejlesztési típusba sorolhatók, melyek nem kizárólagosak, együtt is megjelennek: komplex fejlesztés, épületállomány rehabilitációja, közterületi rehabilitáció, zöldfelületi rehabilitáció és szociális rehabilitáció.

A Belügyminisztérium 2014-ben uniós forrást különített el a fővárosi kerületek ITS-einek elkészítésére. Ennek eredményeként összesen 15 fővárosi kerületben készült új ITS, melyek helyi képviselőtestület általi elfogadására 2015 őszén került sor. A projektben részt vevő kerületek (I., IV., VI., VII., VIII., IX., X., XI., XII., XIV., XVII., XXVIII., XX., XXI. és XXIII. kerületek) mellett új ITS készült a II., III és XXII. kerületekben. Az V. és XIII. kerület 2013-ban felülvizsgálta korábbi ITS-ét, a XV. kerület 2016-ban, a XIX. kerület 2017-ben fogadta el új ITS-ét.

A 2014-ben készített ITS-ek időtávja lejárt, ezért napjainkban már több kerület megindította a szükséges felülvizsgálatot.

HATÁLYOS TELEPÜLÉSRENDEZÉSI ESZKÖZÖK BEMUTATÁSA

Az építési törvény alapján a településrendezés célja a települések területfelhasználásának és infrastruktúra-hálózatának kialakítása, az építés helyi rendjének szabályozása, a környezet természeti, táji és épített értékeinek fejlesztése és védelme, továbbá az országos, a térségi, a települési és a jogos magánérdekek összhangjának megteremtése, az érdekütközések feloldásának biztosítása, valamint az erőforrások kíméletes hasznosításának elősegítése. A településrendezés feladata, hogy a település területének, telkeinek felhasználására és beépítésére vonatkozó helyi szabályok kialakításával

- meghatározza a település összehangolt, rendezett fejlődésének térbeli-fizikai kereteit;
- a település adottságait és lehetőségeit hatékonyan kihasználva elősegítse annak működőképességét a környezeti ártalmak legkisebbre való csökkentése mellett;
- biztosítsa a település (településrészek) megőrzésre érdemes jellegzetes, értékes szerkezetének, beépítésének, építészeti és természeti arculatának védelmét.

A Fővárosi Önkormányzat állapítja meg

- a főváros teljes közigazgatási területére
  - a településfejlesztési koncepciót,
  - az integrált településfejlesztési stratégiát (ITS),
  - a településszerkezeti tervet (TSZT),
  - a fővárosi rendezési szabályzatot (FRSZ),
  - a településképi arculati kézikönyvét (TAK),
  - a településképi védelméről szóló törvény által meghatározott területre településképi rendeletét (TKR),
- az építési törvény által meghatározott területre a
  - Városligeti építési szabályzatot (VÉSZ), és
  - a Duna-parti építési szabályzatot (DÉSZ).

A fővárosi kerületek közigazgatási területére a kerületi önkormányzat állapítja meg

- a kerületi építési szabályzatot (KÉSZ),
- a kerületi településképi arculati kézikönyvet és
- a kerületi településképi rendeletet.

Az Étv. 2. § alapján a településszerkezeti terv „a településfejlesztési koncepcióban foglalt célok megvalósítását biztosító, a település szerkezetét, a területfelhasználást és a műszaki infrastruktúra-hálózatok elrendezését meghatározó terv”. A településszerkezeti terv hosszú távra szóló terv, mely tíz évet meghaladó időtávlatra készül.

A fővárosi rendezési szabályzat pedig „a fővárosban a településrendezés és az építés összehangolt rendjének biztosítása érdekében az országos településrendezési és

építési követelményeknek, valamint a főváros település-szerkezeti tervének megfelelően a területfelhasználási egységek beépítési sűrűségét, meghatározott területek beépítési magasságát, a fővárosi infrastruktúra területbiztosítását megállapító fővárosi önkormányzati rendelet, amely telekalakítási és építésjogi szabályozási elemeket nem tartalmaz”.

A két fővárosi településrendezési eszköz együtt – a hatályos jogszabályi keretek között – megfelelő alapot kíván biztosítani az egységes, élhető és egyben fenntartható főváros számára.

A kerületi építési szabályzat (KÉSZ) a „fővárosi kerületben az építés rendjét a helyi sajátosságoknak megfelelően megállapító és biztosító önkormányzati rendelet”, amely a fővárosi településszerkezeti tervvel és a fővárosi rendezési szabályzattal összhangban készül.

Budapest településszerkezeti tervének biztosítania kell a települést alkotó kerületek közös értékeinek megőrzését, a kerületi önkormányzatok érdekeinek összehangolását, a város egységes szemléletű, de területileg differenciált fejlesztését annak érdekében, hogy Budapest ne 23 kerület halmaza, hanem egy város legyen.

A TSZT Budapest területén meghatározza a (tervezett) területfelhasználási egységeket a beépítésre szánt és a beépítésére nem szánt területeken egyaránt. A TSZT meghatározza a város belső tartalékerületeit és a jelentős mennyiségi fejlesztési potenciállal rendelkező területeket (jelentős változással érintett területek). Ezek a területek jelenleg részben használaton kívüliek, részben alulhasznosítottak. A változással érintett területek egy részén a megfelelő ütemezés érdekében a TSZT meghatározza a terület igénybeviteléhez szükséges külső infrastruktúrát, azaz az infrastruktúra függvényében ütemezetten igénybe vehető, változással érintett területeket.

A jelenleg hatályos TSZT az 50/2015. (I. 28.) Főv. Kgy. határozattal, az FRSZ az 5/2015. (II. 16.) Főv. Kgy. rendelettel került elfogadásra. A két terv átfogó módosítása jelenleg folyamatban van, az új területrendezési tervekkel való összhang biztosítása érdekében.

Az új MTrT előírásainak való megfelelés mellett, a 2019. évi LXIV. törvény rendelkezéseinek is meg kell felelnie a 2020. évben módosított fővárosi rendezési terveknek. Utóbbi törvény bevezette a „Barnamezős terület” törvényi értelmezését. A Fővárosi Önkormányzat feladata, hogy a településszerkezeti tervben feltüntesse a barnamezős területeket és addig nem jelölhet ki új beépítésre szánt területet, míg rendelkezik barnamezős területtel.

SWOT

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az elmúlt években megújuló jogszabályi környezet friss településrendezési alapot biztosít a megvalósuló fejlesztések számára; ▪ Az elmúlt években az integrált településfejlesztési dokumentumok mellé fontos szakági koncepciók és stratégiák is készültek, amelyek kiemelten tudják képviselni az adott téma terület érdekeit; ▪ Az új jogszabályi háttér újrapozícionálta a lakossági partnerségi bevonás fontosságát. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Területfejlesztés szempontjából a várostérség Pest megye határát meghaladó vonatkozásaiban az egyeztetések gyengék, esetlegesek; ▪ A kerületek külső határait gyakran perifériának tekintik, ezért ezek a sokszor fővárosi jelentőségű területek kevésbé, vagy összehangolatlanul fejlesztettek; ▪ A folyamatosan változó országos jogszabályokat a tervi hierarchia lassan tudja csak követni, ezért jelenleg nem teljes a tervi összhang a fővárosi és a kerületi tervek között; ▪ Kialakult és ismert közös partnerségi platform hiányában a társadalmi bevonás esetleges.
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A szomszédos településekkel való együttműködés és a tágabb agglomerációs szemlélet erősítése Budapest és térsége területi versenyképességének erősítését támogathatja; ▪ A folyamatban lévő tervi környezet felülvizsgálata lehetőséget ad az új szándékok integrálására; ▪ Az okos város elvek adaptálása támogatja a korszerű fejlesztési környezet kialakítását; ▪ A növekvő kormányberuházások száma jelentős állami fejlesztéseket jelenthet a főváros számára, amelyek megfelelő partnerséggel támogathatják a fővárosi városfejlesztési célok megvalósulását; ▪ A korszerű eszközök lehetőséget adnak a lakosság aktív részvételére a fejlesztések tervezése, az új tervezési környezet kialakítása során. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ A gazdasági és közigazgatási rendszerben az egymással konkuráló települések összefogás helyett elvonják egymás elől a tőkét; ▪ A várostérségi fejlesztések kapcsán eltérhetnek az agglomerációs és a budapesti érdekek; ▪ A kormányzati beruházások a városi szintű koordinálás hiányában szétfeszíthetik a jelenlegi városszövetet; ▪ A megvalósuló kormányzati beruházások partnerség hiányában olyan többlet feladatokat generálhatnak az önkormányzatok számára, amelyek ellátására nincs elegendő erőforrásuk; ▪ Nem sikerül a lakosságot kellő mértékben megszólítani az új partnerségi eszközökkel, így a nem reprezentatív eredmények csak egy szűk csoport érdekeit képviselhetik; ▪ A fejlesztési és rendezési tervek tervezése és felülvizsgálata nem tudja kellő rugalmassággal követni a változó környezetet.

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK

- A várostérség szereplőivel és a Kormánnyal történő intenzívebb együttműködés, problémák közös megoldása, fejlesztési potenciál közös kiaknázása, érdekek harmonizálása, a kooperációra épülő térségi versenyképesség (co-opetition) erősítése a fejlesztések tervezés során;
- Kezdeményező szerep és érdekérvényesítés mind a versenyképességet hosszú távon erősítő területeken, mind a belső, egészséges városműködést biztosító területeken a fejlesztések tervezése során;
- A fejlesztési és rendezési tervekben rögzítettek érvényre juttatása a megvalósuló fejlesztések során, az ágazati integráció és „okos” szemlélet minden napos alkalmazásának intézményesítése, szervezeti egységek és felelősségi kör kialakítása;
- A fejlesztési környezet megváltozásával kapcsolatban a lakosok és vállalkozások gyors tájékoztatását, a rendszeresített véleménynyilvánítást, társadalmi konzultációt korszerűsítő eszközök megvalósítása és egyetemes protokoll szerinti alkalmazása;
- A friss szakági stratégiák integrált szerepeltetése az új ITS-ben, a megfelelő hangsúlyokkal és komplexitással, az új dokumentumnak kellően rugalmasnak kell lennie a változó környezeti kihívásokra.

I.3. BUDAPEST TÁRSADALMA

Az ország népessége 2019-ben 9 millió 772 ezer fő volt, a korábbi évtizedre jellemző fogyás a 2010-es években tovább folytatódott: 2001-2011 között jelentősen (261 ezer fővel), 2011 után kisebb mértékben (158.000 fővel) csökkent. A csökkenésnek, ami nagyrészt a természetes fogyásból ered, a nemzetközi bevándorlás 2001-2011 között mindössze egyharmadát, 2012-2019 között pedig már kétharmadát tudta ellensúlyozni. Budapest továbbra is képes megtartani súlyát az ország népességén belül, melynek oka, hogy az elvándorlás a fővárost fajlagosan kisebb mértékben érinti, és nagyobb az ideköltözők aránya is, mint az ország népességvesztéssel jellemezhető vidéki területein. Míg a főváros országon belüli súlya tartósan, kis mértékben nő (2019-ben 18%), addig a régió belüli súlya csak a válság éveitől tudott kissé növekedni, 2014 óta a szuburbanizációs folyamatok ismét erősebbé váltak. Az agglomeráció népességnövekedése folyamatos, országon belüli súlya nő (2019-ben 27%). A fővárosnál olcsóbb lakhatási lehetőségek továbbra is Pest megye vándorlási egyenlegét erősítették jobban. Az ország legkedveltebb megyéje Pest megye, és vándorlási nyereséget elsődlegesen a Budapestre odavándorlók adják. Pest megyébe a fővárosból 14.000 fővel többen költöztek ki 2018-ban, mint ahányan beköltöztek. Összességében a Közép-Magyarországi régió lakossági koncentrációja ebben az évtizedben tovább erősödött (2011-ben 29,6%-a, míg 2019-ben már 31% az ország lakónépességének), amihez a nemzetközi vándorlási folyamatok is pozitívan hozzájárultak a fentiekén túl.

DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐK

A főváros népessége 2018 év végén 1 millió 752 ezer fő volt, a város körüli agglomerációs övezetben pedig 850 ezer fő élt. Itt él az ország lakosságának mintegy negyede (2018-ban 2 millió 600 ezer fő). Budapesten a 2011 és 2016 között jellemző növekedést kismértékű csökkenés, majd stagnálás váltotta fel; a népességfogyás kisebb intenzitásúvá vált.

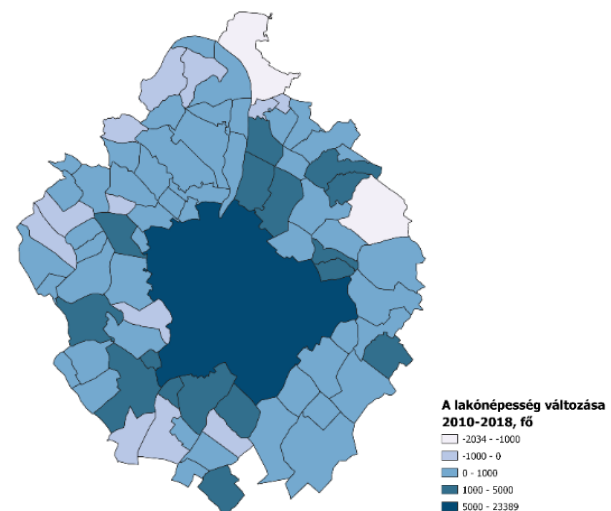
3.1. ábra: Lakónépesség számának változása Budapesten Forrás: KSH

Népességszám változás

2010 és 2018 között az egyes kerületek lakónépessége nagyon eltérően változott. A fogyás az elmúlt évtizedekben a városmagot alkotó kerületeket érintette a legerősebben: 2011 és 2018. között a VII. kerület népességének 18%-át a VI. és VIII. kerület pedig 10%-át veszítette el. Ezzel szemben a külső kerületekben a csökkenés mértéke sokkal kisebb volt, sőt a legnagyobb népességnövekedés a XXIII. kerületben (14%), illetve a XVII. (11%) és a XVI. kerületekben (9%) történt. A növekedés forrása a migráció volt.

Budapest népességcsökkenése megállt és átlagosan évi 0,14%-kal növekedett. Az Agglomerációs övezet népessége 2010-2018 között átlagban évi 0,6%-kal nőtt. A

szektorok között a Déli és a Nyugati szektorok népességnövekedése volt a legnagyobb, több mint 7%-os. A legkisebb pedig az Északi szektor 4,6%. (A változások természetesen eltérő mértékben érintették az egyes településeket.)

3.2. ábra: A lakónépesség számának változása 2010-2018 között az agglomerációs övezet településein. Forrás: TEIR

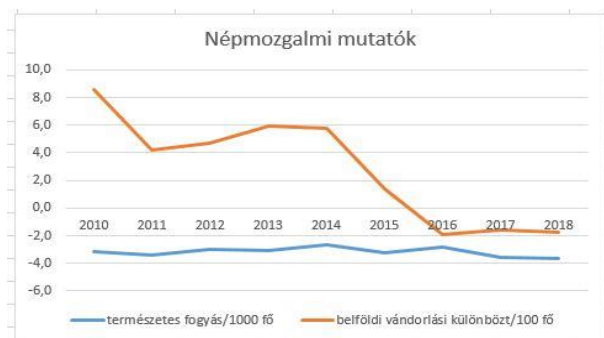
2011 és 2018 között a születések száma a halálozásokénál valamivel nagyobb mértékben csökkent, így a természetes fogyás 2018-ban a 2011. évi 109,5%-a. Ugyanakkor 2016-tól szuburbanizációs tendencia érvényesül, a vándorlási különbözet az előző évek pozitív tendenciái után negatívba fordul. Ennek erősödéséhez hozzájárult egyrészt a fiatal családok lakásvásárlását támogató intézkedések bevezetése (2015-től CSOK), másrészt az a folyamat, hogy a befektetői lakásvásárlás erősödésével a fővárosi ingatlanpiacon az első lakás megszerzése sokkal nehezebbé vált az agglomeráció egyes szektoraival szemben.

Év	Élve születés	Halálozás	Természetes szaporodás	Belföldi vándorlási különbözet	Nemzetközi vándorlási különbözet	Tényleges szaporodás	Lakónépesség
2011	16 029	21 934	-5 905	7 349	4 912	1 444	1 727 495
2012	16 507	21 741	-5 234	8 107	5 343	2 873	1 735 711
2013	16 001	21 304	-5 303	10 365	3 892	5 062	1 744 665
2014	16 048	20 767	-4 719	10 183	7 489	5 464	1 757 618
2015	16 086	21 828	-5 742	2 409	5 122	-3 333	1 759 407
2016	16 107	21 142	-5 035	-3 391	1 723	-8 426	1 752 704
2017	15 338	21 589	-6 251	-2 820	6 101	-9 071	1 749 734
2018	15 079	21 546	-6 467	-3 117	12 136	2 552	1 752 286

3.3. ábra: A népmozgalmi összetevők alakulása Budapesten, Forrás: KSH.¹

Népmozgalom

Budapest esetében a népességszám növekedése - elsősorban az országon belüli - bevándorlási többletből adódott, a születések és a halálozások egyenlege továbbra is negatív volt, népességfogyást eredményezett.

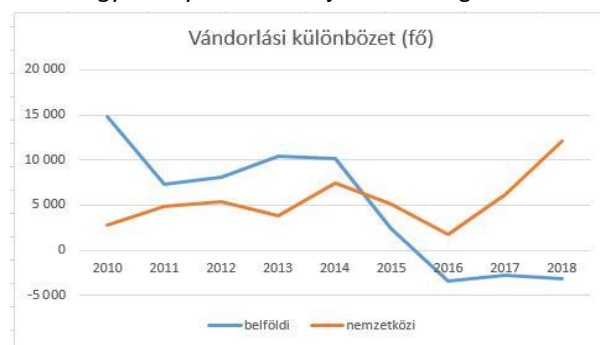

3.4. ábra: Népmozgalmi mutatók Budapesten Forrás: KSH

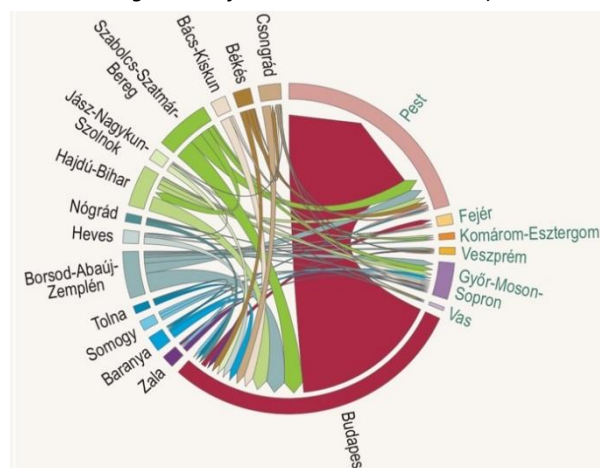
A belföldi bevándorlók száma egészen 2015-ig meghaladta az elvándorlók számát. Ám 2016-tól ismét negatív lett a belföldi vándorlási különbözet; többen költöznek el Budapestről, mint ahányan beköltöznek. Az elköltözők száma 2016-2018 között évi három ezer fővel volt magasabb, mint a belföldről beköltözőké (kivéve az I., V. és X. kerületeket). A nagyobb arányú népességvesztést a nemzetközi migráció volt képes megakadályozni: átlagban évi 6.600 fővel növelte az egyenleget.

A belföldi vándorlás adatai továbbra is mutatják az 1990 és 2011 között jellemző nyugat-kelet törésvonalat. A 2012 utáni időszakot a Budapesti kiköltözési hullám ismételt erősödése, illetve a gazdaságilag fejletlenebb területekről a fejlettebbek felé vándorlás jellemezi. Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék voltak a legnagyobb népességkibocsátók. Az innen származó többlet leginkább Győr-Moson-Sopron, Komárom-

Esztergom, Vas és Veszprém megyékben jelent meg. A legalacsonyabb népességmegtartó erővel rendelkező megyékből a szomszédos megyék, illetve Budapest és Pest megye irányú vándorlás jellemző még.

3.5. ábra: A főváros vándorlási egyenlegének változása (állandó és ideiglenes belföldi vándorlások összesen) Forrás: KSH

3.6. ábra: Megyék közötti belföldi vándorlási különbözet, 2018; Forrás: KSH²

¹ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd006b.html#

² <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/belfvand17.pdf>

A diagramon a nyíl iránya jelzi, hogy hová vándorolnak többen, míg a nyíl színe azt jelzi, hogy honnan vándorolnak el. A nyilak méretei a migrációs egyenlegek nagyságát tükrözik. A pozitív vándorlási egyenlegű megyék nevét zöld szín jelöli.

Budapest vándorlási deficitet jelentő időszakai együtt jártak Pest megye vándorlási többletével³. A 2015-2017 közötti 3 év alatt közel 32 ezerrel többen költöztek Pest megyébe a fővárosból, mint ellenkező irányba. Pest és a szintén szomszédos Fejér megye kivételével a többi megye esetében Budapest vándorlási egyenlege tartósan pozitív.

A nemzetközi migráció az utóbbi évtizedben egyre nagyobb szerephez jutott Budapest esetében: a tartósan Magyarországon tartózkodó külföldiek 45-47%-a itt él (70-90 ezer fő között); 2019-ben 85 ezer fő. Az országba érkező nemzetközi migráció 60-70%-a Budapestre és agglomerációjába jön, közöttük magas az aktív korosztályhoz tartozók aránya (20-39 évesek aránya 45-48%). Míg korábban a közeli országokból érkező magyar nyelvű bevándorlók aránya volt magas, mostanra összetételük inverzebbé vált: 2019-ben 50% Európából (32% EU 28), 40%-a Ázsiából, 5-5% az amerikai és az afrikai földrészről jött.

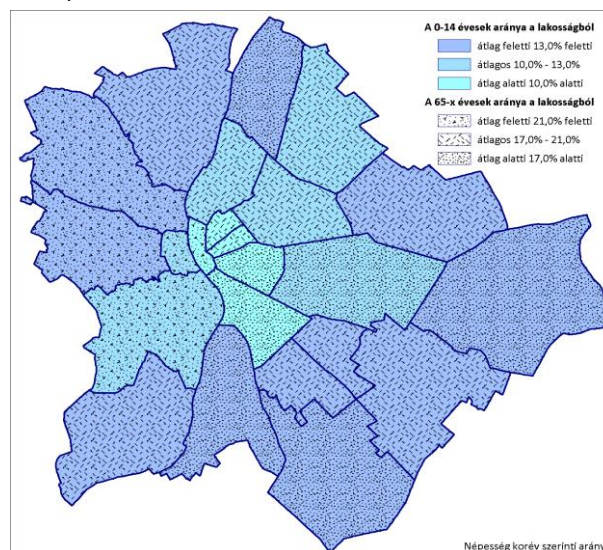
A bevándorlás mellett megélenkült a kivándorlás is, a többi közép-európai ország szintjét azonban még nem érte el, 2011-től emelkedik. A kivándorlásról nincsenek megbízható statisztikai adatok, de Budapest minden irányú mobilitásban nagyobb intenzitással vesz részt, mint a többi magyarországi régió. A külföldre vándorlók elsődlegesen munkavállalás céljából mennek másik országba, közöttük magas a jól képzettek fiatalok aránya. Megjelent az ún. helyettesítési migráció: a kivándoroltak munkaerőpiaci helyét megfelelő hazai munkavállalók híján bevándorlókkal igyekeznek betölteni (pl. építőipari szakági munkák).

A 2016. évi Mikrocenzus adatai szerint a budapesti lakosság 4,2%-a külföldi állampolgár (2011: 3,3 %). A külföldön született és honosított állampolgárok 48%-a, míg a külföldi állampolgárok 58%-a él a régióban. A régiót (a 2016-os év kivételével) kevésbé érinti érzékenyen a magyar lakosság nemzetközi migrációja is, hiszen fajlagosan itt a legmagasabb a visszavándorlók aránya, míg az el-

vándorlás népességszámra vetítve átlagosnak mondható⁴, ebből 1,6 százalék uniós állampolgár, míg 1,7 százalék az EU-n kívülről származik.

Budapest tehát az országon belül leginkább érintett lehet, ezért két dolog vizsgálata – a proaktív stratégia alkotás részeként – megkerülhetetlen. Vizsgálni kell, hogy a migráció milyen hatással van a helyi társadalmi, demográfiai, kulturális és munkaerő piaci helyzetre, valamint milyen eszközökkel lehet növelni az aktív befogadást, integrációt. Amint azt Budapest hosszú távú településfejlesztési koncepciója is kiemeli (Budapest 2030), a fővárosi demográfiai és munkaerő-piaci folyamatokban hosszú távon fontos szerepe van a pozitív migrációnak, melynek előnyeit világossá kell tenni a kommunikációban.

A demográfiai és népmozgalmi folyamatok következményeként a budapesti lakosság öreg és tovább öregszi: az öregedési index⁵ 2011 óta 7,5%-kal emelkedett, 2019-ben 152,3% volt. Az ország időskorú (60 éven felüli) népességének 20%-a Budapesten él. A legidősebbek közül a 80-84 évesek 19%-a, az ennél idősebbek 22%-a lakik Budapesten.

3.7. ábra: A népesség korév szerinti aránya, Forrás: KSH⁶

Azok közül a kerületek közül, ahol 2011-ben átlagnál kedvezőbb volt a gyermekkorúak aránya, 2016-ig⁷ csak a II. és XII. kerületben növekedett tovább ez az arány, míg

³<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/belfvand17.pdf>

⁴http://www.ksh.hu/mikrocenzus2016/kotet_10_nemzetkozi_vandorlas

⁵ Az öregedési index az idős korú népességnek (65-X éves) a gyermekkorú népességhez (0-14 éves) viszonyított arányát fe-

jezi ki. A népesség korösszetétele változásának és az előregedés folyamatának legfontosabb indikátora, amelynek a demográfiai jövő szempontjából van kiemelt jelentősége.

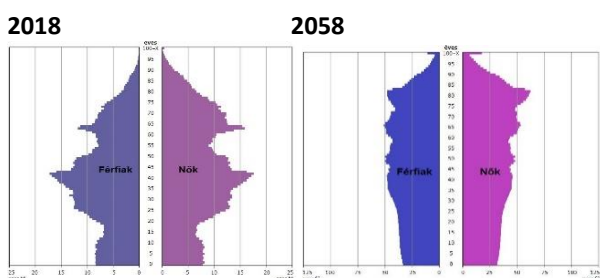
⁶https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd004c.html

⁷ Kerületi korcsoportos bontás csak a népszámlálások, illetve mikrocenzusok adataiból áll rendelkezésre.

egyes – alapvetően magas öregedési indexszel rendelkező kerületekben (V., VI., VII., XIII.) kis mértékben növekedni tudott a fiatalkorúak aránya. Ez részben a produktív korban lévő korosztályok beköltözésével és az időskorúak arányának csökkenésével – azaz a lakónépesség lassú kicserélődésével – magyarázható a belső kerületekben. Ezzel szemben az Agglomerációs övezet népessége az országos átlagnál fiatalabb. Jóval alacsonyabb az öregedési index aránya is.

Előreszámítás

A népesség-előreszámítási modellek szerint, ha a mostani trendek folytatódnak Budapestnek negyven év múlva a mostanihoz képest jelentősen eltérő alakú korfája lesz. Jelentősen csökken a népesség és ezen belül csökken az aktív korosztályok aránya.

3.8. ábra: A Népességtudományi Kutatóintézet 2015-ben készült népesség-előreszámítása alapján. Forrás: KSH⁸

A jövő szempontjából fontos az életkori csoportok alakulása. Az életkori megoszlás mutatója szerint az átlagos életkor 43 év (férfiak esetében 40,8 év, nőknél 45,2 év), és a következő évtizedben további három-négy évvel nő. A munkaképes korúak (mind a 15-74 év közötti és a 15-64 közötti összesítésben) száma és aránya alig változik.

	2012	2014	2016	2018
15-74 évesek száma (ezer fő)	1 329	1 335	1 320	1 358
15-74 évesek aránya a népességben belül	77%	76%	75%	75%
15-64 évesek száma (ezer fő)	1 145	1 145	1 128	1 157
15-64 évesek aránya a népességben belül	66%	65%	64%	64%

3.9. ábra: A munkaképes korúak számának és arányának alakulása Budapesten, Forrás: KSH.

A munkaerőpiac alsó életkori határa a továbbtanulás és annak kitolódása miatt nő, a felső életkori határ, a nyugdíjazási életkor lassan, de folyamatosan emelkedik Magyarországon. A női lakosság születéskor várható élet-

tartama átlagosan 5,6 évvel haladja meg a férfiakét Budapesten, 6, 6 évvel országosan, mindkét nem esetében a fővárosban legmagasabb ez az érték (nők: 80 év, férfiak: 74,5 év). A főváros lakosságának 53,5 százaléka nő; az idősebb korosztályok esetében számottevőbb az eltérés, a nők javára.

Házasság-háztartások

Budapesten folyamatosan csökken a házasságkötések száma és a házasságban élők aránya (2018-ban 37,8%), ezzel szemben nő az egyedülállók száma. A budapesti lakosság 40,3%-a egyfős háztartásban él, melyből 28,2% olyan egyszemélyes háztartás, melyben csak időskorú van (235 ezer háztartás), 9,1%-a olyan, melyben csak fiatal él. A nők termékenysége országos viszonylatban Budapesten a legalacsonyabb, valamint itt él a legtöbb gyermek nélküli nő és egygyermekes anya.

Az alacsony gyermekvállalási hajlandóság, a szülések későbbi életkorra történő időzítésével számos más esemény is elhalasztásra kerül, ami nem jelenti a generációs együttlét erősödését. A gyermekvállalás ideje fokozatosan került 30 éves kor közelébe, aminek következményeként a nagyszülők 60 év körüliek. A családmódel átalakult, a generációs kohézió lazult, szülő-nagyszülői minták is átalakulóban vannak.

Nemzetiségi összetétel

A 2016-os Mikrocenzus adatai szerint a magyar állampolgárok 3,8%-a (67 ezer fő) tartozik valamelyik nemzetiséghez. Közöttük a németekhez (51,9%) illetve a romákhoz tartozók aránya a legmagasabb, (24,7%). Őket követik a románokhoz (13,6%), a szlovákokhoz (8,2%), szerbek, ukránok, lengyelekhez (6% körül), bolgár, görög, horvátokhoz (3%) tartozók.

Mivel Budapestre továbbra is jelentős mértékű belső és növekvő kívülről jövő vándorlás irányul, a különböző nemzetiségekhez tartozók számának további növekedése várható, mely új kihívásokat teremt, és szükségessé teszi az eltérő kultúrák együttélését elősegítő befogadó környezet erősítését.

Az ide érkező és már itt élő társadalmi kisebbségek befogadásának alapja, az egyenlő bánásmód és az antidiszkrimináció, a befogadó attitűd erősítése, a beilleszkedés támogatása, melyben kiemelt szerep jut a helyi szociális hálónak is.

KÉPZETTSÉG, FOGLALKOZTATOTTSÁG, JÖVEDELMI VISZONYOK, ÉLETMINŐSÉG

⁸ <https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/terulet.html>

A foglalkoztatottság és a munkanélküliség számbelisége és szerkezete a mindennapokban is érezteti hatását, befolyásolja a társadalom működését, a gazdaság teljesítményét. A piacgazdaság egyik motorja a humán erőforrás fejlesztés, melynek fontosságát az emberek önmaguk is felismerték, ezért maguk és gyermekeik érvényesülése érdekében egyre nagyobb mértékben fordítják saját erőforrásaikat is munkaerőpiacon hasznosítható tudás megszerzésére. Az öngondoskodás nem feltétlenül a végzettségek növelését kell, hogy jelentse, hanem a készségek és képességek fejlesztésére irányul.

Képzettség

A XXI. századra országosan megemelkedett az átlagos iskolai végzettségi szint, de a Budapesten élők eddigi magasabb iskolai végzettsége az országos átlagot meghaladó mértékben tovább nőtt.

Az oktatás központja továbbra is Budapest. A felsőoktatásban országosan résztvevők aránya az utóbbi öt évben 50%-ról 55%-ra emelkedett. 185 ezer hallgató közül csak 32 ezernek volt Budapest az állandó lakhelye, ugyanakkor 102 ezren tanultak a fővárosban 2018-ban; évente átlagosan 70 ezer vidéki hallgató tanul itt. A Magyarországon tanuló külföldi diákok 40-45%-a is Budapesten lakik. Többségük ukrán, vietnámi, román, orosz, közép-ázsiai vagy kínai állampolgár.

A 2016. évi Mikrocenzus adatai szerint a főváros relatív kedvező pozíciója tovább erősödött: a 25 éves és idősebb népesség esetében kiugróan magas a felsőfokú végzettségűek aránya (41%), majdnem kétszerese az országos átlagnak és több mint tíz százalékponttal meghaladja a megyeszékhelyek átlagát; itt a legmagasabb az 18 év feletti korcsoportban az érettségivel rendelkezők aránya (38%; országos átlag: 33%), és legalacsonyabb a 15 évesnél idősebb korú népességnél a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya (11%; országos átlag: 27%). Ugyanakkor Budapesten a legalacsonyabb a szakmunkás és szakiskolai végzettséggel rendelkezők aránya (11%, országos átlag: 21%).

A budapestiek képzettsége megfelelő munkaerőt jelent a XXI. századi környezetben. Az itt élők magas iskolai végzettsége alkalmas arra, hogy tudás alapú, hozzáadott értéket termelő gazdasági tevékenységet végezzenek. A fővárosi felsőfokú végzettségűek között a műszaki, ipari és építő- ipari diplomával rendelkezők aránya 20%, a gazdaság, jogi, társadalomtudományi diplomásoké 36%⁹.

A jövő munkaerő piaci folyamatai szempontjából a fiatal korcsoportok jellemzői meghatározóak, mert képesek az új innovatív eljárások alkalmazására. Összehasonlítva

	2011.		2016.	
	országosan	Budapest	országosan	Budapest
diplomások 25_x évesekből	19,0	34,1	22,8	40,7
érettségizettek 18_x évesekből	31,3	38,2	33,4	38,1
szakmunkások 15_x évesekből	21,3	12,3	20,9	10,5
legfeljebb általános iskolai végzettségűek 15_x évesekből	31,7	19,7	26,5	10,9

3.10. ábra: Képzettség mutatók (%) Forrás: Mikrocenzus adatok KSH¹⁰

Budapest adatait az országgal látható, hogy a végzettségi előny tovább nőtt. A magasabb iskolai végzettségű csoportok térben Budán, illetve a belső Pesti kerületekben koncentrálnak. Az alacsonyabb végzettségűek pedig a dél-pesti, illetve a külső pesti kerületekben.

A piacgazdaság új elvárásokat teremtett a munkaerő számára. A nemzetközi üzleti életbe történő bekapcsolódás eszköze az idegennyelv-tudás, ami jelentősen nőtt a fiatalok körében és megtörtént a nyelvi váltás, a német helyett az angol nyelv vált uralkodóvá. Az anyanyelvén kívül minden ötödik magyar beszélt második nyelvet 2011-ben, a Budapestiek között kétszer annyi 41%. Az

EU 2018-as felmérése szerint Magyarország helyzete az EU-n belül kedvezőtlen, mivel 57,6% egyetlen idegennyelvet sem beszél. Ugyanakkor ez azt is jelenti, hogy 2011 óta jelentősen megnőtt az idegennyelvet beszélők aránya, hiszen kétszer annyian beszélnek második nyelvet (42,4%). Sajnos Budapestre a statisztika nem közöl friss adatot, de feltehető, hogy az országoshoz képest 1,5-2-szerese az itt élők között a nyelvet beszélők aránya.

A digitális átalakulás a lakossági kompetenciák szempontjából jelentős kihívást jelent. A DESI index 2018. évi

⁹ https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_4.pdf

¹⁰ <https://www.ksh.hu/mikrocenzus2016/docs/teruleti/index.html>

jelentése szerint Magyarország vegyes képet mutat digitális készségek tekintetében: 50% az alapvető digitális készségekkel rendelkező emberek aránya (elmaradva az 55%-os EU átlagtól); ugyanakkor az IKT szakemberek aránya relatíve magas, 4,9% (szemben a 3,7% EU átlaggal). A magyarok több mint 80 %-a tagja online közösségi hálózatnak, ami a legnagyobb az Európai Unió tagállamok köréből, azonban ez nem jelenti azt, hogy rendelkeznek a munkaerőpiacon elvárt szinten digitális készséggel. A kimutatás csak az országos átlagos adatokat mutatja be, ugyanakkor kiemeli, hogy a képzettséggel együtt a mutatók szinte minden tekintetben korrelációt mutatnak a képzettségi mutatókkal. A digitalizációval új, minőségi munkahelyek jönnek létre (Ipar 4.0), ugyanakkor az átalakulás bizonyos munkahelyek, munkakörök megszűnéséhez vezet, kihat az atipikus munkavállalási formák elterjedéséhez.

Foglalkoztatottság

Az utóbbi évtizedekben folyamatosan nőtt a foglalkoztatottság; egyrészt az emelkedő nyugdíjkorhatár miatt többletkorosztály marad a munkaerő piacon, másrészt csökken a 15–64 éves népesség létszáma, szűkül a potenciális munkaerő-tartalék, növekszik a külföldi munkavállalók száma (2018-ban 26.852 fő).

Európai összehasonlításban hazánkban még mindig alacsony mind a 24 év alattiak, mind a nyugdíjasok foglalkoztatása, illetve alacsony a részmunkaidős foglalkoztatottság is. Mindez olyan tartalék, mely ösztönzők és kedvezmények bevezetésével bevonható. Átalakult a népesség iskolázottsági szerkezete, nőtt a magasabb iskolai végzettségi csoportok aránya, ami növelte a kvalifikáltabb munkaerő-kínálatot és átalakította a munkavállalók összetételét és helyzetét.

A gazdaságilag aktív népesség száma folyamatosan nő, az inaktívaké csökken. Az aktivitási arány a 15-64 éves népességen belül a 2010-es 67,8%-ról 2018-ra 75,4%-ra emelkedett. A foglalkoztatottak száma is nőtt, a foglalkoztatási ráta 2018-ban 73,1% volt. A férfiak foglalkoztatási rátája a nőkénél jobban emelkedett, ami miatt a két nem foglalkoztatásában meglévő (főleg a gyermekgondozásból fakadó) jelentős különbség tovább nőtt a nő 40 évi munkaviszony utáni nagyarányú nyugdíjba vonulásával. A foglalkoztatás növekedésével párhuzamosan csökken a munkanélküliek száma. A munkanélküliségi ráta értéke 9,2 volt 2010-ben és 3,1 2018-ban. A munkanélküliek számának csökkenésével párhuzamosan jelentősen csökkent az álláskeresők száma is (a 2011-es 45 ezerről 16 ezerre). Átalakult az iskolai végzettség szerinti összetétel is: 22% legfeljebb általános iskolai végzettséggel, 18% szakmunkás bizonyítvánnyal, 39% érettségivel és 21% diplomával keres munkahelyet.

	Gazdaságilag aktívák		Gazdasági- inaktí- vak	15-64 éves népesség	Munkanél- küliségi ráta	Aktivitási arány	Foglal- koztatási ráta
	Foglalkoztatottak	Munkanélkü- liek					
	ezer fő				%		
2010	719,0	73,0	792,0	1 169	9,2	67,8	61,5
2011	704,4	76,6	361,1	1 180	9,8	68,4	61,7
2012	732,0	77,9	337,1	1 172	9,6	70,6	63,8
2013	735,1	69,0	341,3	1 173	8,6	70,2	64,2
2014	772,5	49,1	322,7	1 144	6,0	71,8	67,5
2015	792,9	42,3	309,9	1 145	5,1	72,9	69,2
2016	827,2	37,8	272,9	1 138	4,4	76,0	72,7
2017	835,3	24,8	268,7	1 129	2,9	76,2	74,0
2018	820,6	26,6	275,7	1 123	3,1	75,4	73,1

3.11 ábra: A 15–64 éves népesség gazdasági aktivitása; Forrás: KSH

Budapesten egyszerre van jelen a munkaerőhiány és munkanélküliség is. 2018-ban a bejelentett üres álláshe-lyek és az álláskeresők havi száma közel azonos volt.

2018-ban a regisztrált fővárosi álláskeresők több mint fele (58%) nő volt, jellemzően a 45 éven felüli korosztályból (52%) kerültek ki. Többségben voltak az érettségivel, vagy annál is magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők (63%). A fővárosi regisztrált álláskeresők több, mint fele 2018-ban nem részült semmilyen pénzügyi ellátásban.

Budapesten a tartósan munkanélküliek aránya az állást keresők körében 2018-ban megközelítette a 30%-ot. A tartós munkanélküliek a szegénységben élők meghatározó csoportja, a tartós munkanélküliek szegénységi aránya 49,5%, három és félszeresen meghaladja az országos, és kilencszeresen a foglalkoztatottak körében mért értéket.

A munkaerőpiacon a tartós kívülrekedés jelensége tapasztalható. Vagyis hiába van erős munkaadói kereslet, ezzel párhuzamosan jelentős számú aktív korú ember

nem tud hozzáférni a nyílt-munkaerőpiaci álláslehetőségekhez. A tartós munkanélküliek, illetve aktív korú inaktív csoportjába nagy részben olyan specifikus munkaerőpiaci hátrányokkal rendelkező csoportok sorolhatók, mint a romák, gyermeket vállaló nők, idősek, fogyatékossgal élők, hajléktalan emberek. E csoportokba tartozók munkakészsége nem stabil, néhányan közülük enyhébb, vagy erősebb beilleszkedési, mentális, vagy egészségügyi gondokkal küzdenek.

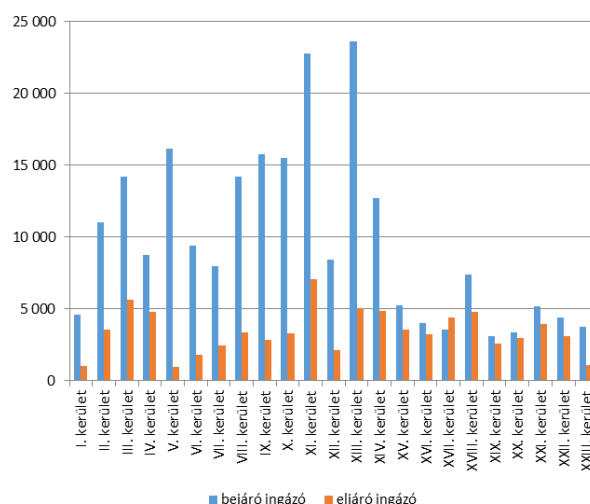
A lakóhely és munkahely közötti mozgás – ingázás

A 2011-es népszámlálási adatok szerint Budapesten a helyben lakó összes foglalkoztatott száma 777 544 fő. Közel háromszázezer fő dolgozott ugyanabban a kerületben, ahol lakik, közel négyszázezeren más kerületbe, míg 80 ezren pedig más településre jártak el. A más településről bejáró ingázók száma összesen 225 ezer fő, melyből kiemelkedik a XIII. és a XI. kerület, ahova 22-23 ezer fő jár be dolgozni. Legkevesebben a XIX. és a XX. kerületbe érkeznek.

Országos szinten az ingázók többsége 30 és 40 év közötti. A helyben dolgozók és lakók közül 250 ezernek van középfokú végzettsége és 270 ezernek felsőfokú. Általános iskolát sem végzett ember gyakorlatilag nem vesz részt sem a hazai sem a külföldi mobilitásban.

Az adatok azt igazolják vissza, hogy a képzettség növekedésével tágabb térben lehet munkahelyet keresni, és minél szélesebb körű, transzferálható és magasabb szintű a tudásunk, annál könnyebb végzettségünknek megfelelő munkát találni.

A KSH 2016. évi munkaerő felmérése szerint Budapesten élő foglalkoztatottak esetében a napi ingázók aránya alacsony (7,1%, közel 53 ezer fő), a huzamos ingázás pedig egyáltalán nem jellemző (0,1%). A munkaerőmozgásban a település szerepével, méretével ellentétes hatás érvényesül.

3.12. ábra: Budapestre dolgozni bejárók, illetve onnan kijárók száma kerületenként, Forrás: népszámlálás, 2011. KSH

Az átlagos utazási időt tekintve a budapestiek utazással töltött átlagos ideje kiugróan magas (33 perc) az ország más településeivel összehasonlítva. Az arányaiban kevés Budapesten élő ingázó 33,6%-ban a képzettségének, 32,2%-ban pedig anyagi igényeinek megfelelő munka hiányát jelölte meg, míg 23,6%-uk nem kívánt elköltözni lakóhelyéről. A Budapesten élő foglalkoztatottak esetében is jelentős különbségek figyelhetők meg a napi ingázók és a lakóhelyükön dolgozók között a munkahelyre való eljutáshoz szükséges közlekedési eszköz használatában. Míg a lakóhelyükön dolgozók elsősorban valamelyik tömegközlekedési eszközt használják (50,0%), addig a napi ingázóknak csak 9,8%-a utazik metróval, villamosal stb. Az előbbi csoportnak a 33,7%-a autózik, míg az utóbbiaknak a 68,3%-a. Szintén a napi ingázók használják többet a távolsági autóbust (5,1%), a munkáltató által szervezett buszjáratot (6,4%) és a vonatot, HÉV-et (2,4%), a Budapesten élők és dolgozók körében ez az arány minden esetben 1% alatti. A fővárosban élő és dolgozók körében viszont magasabb azok aránya, akik gyalog is (9,1%), valamint kizárólag gyalog (4,4%) jutnak el munkahelyükre, a napi ingázók esetében 5,2 és 0,9% volt a megfelelő arány¹¹.

Jövedelem viszonyok

Budapesten 2018-ban az egy főre jutó éves átlagos bruttó jövedelem 22%-kal volt magasabb az országosnál és itt a legmagasabb a teljes jövedelmen belül a munkajövedelem aránya. Ez egyrészt a tevékenységi szerkezettel függ össze, azaz itt magasabb a szellemi munkát és

¹¹ Munkaerőpiaci helyzetkép, 2014–2018, KSH (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohely/munkerohely17.pdf>)

magasabb hozzáadott értéket termelőtevékenységek aránya, másrészt Budapest országos szerepköréből fakad (a munkahelyek negyede van itt). Budapest kiemelt helyzetét jelzi az is, hogy a háztartások 2017-ben jóval az átlag felett (124,4%) fogyasztottak.

2018-ban a budapesti háztartások egy főre jutó havi fogyasztási kiadásai 128 ezer forintot tettek ki, az országos átlag 92 ezer forint volt. Az előző évihez képest 12,8%-kal nőtt a fogyasztás. A legnagyobb súlyt a fővárosban és országos átlagban is az élelmiszerek (21 és 25%), valamint a lakásfenntartás és energia költségei (21% ill. 20%) jelentik. A kultúrára és szórakozásra fordított kiadások Budapesten 9, országos szinten 7%-ot képviselnek.

A háztartások 31%-ában nem volt foglalkoztatott 2016-ban (Mikrocenzus), ez az arány azonban nem mutat lényeges eltérést az országos átlaghoz, illetve a megyei jogú városok adataihoz képest, a 100 háztartásra jutó foglalkoztatottak átlagos száma ugyanakkor itt a legalacsonyabb (104 fő). Annak ellenére, hogy a fővárosban a legmagasabb az egyszemélyes háztartások aránya (40%, országosan 30%), ezen háztartások 52%-ára volt jellemző a foglalkoztatotti státusz 2016-ban, míg ez országosan csak 40% volt. Ezek közül itt a legmagasabb, a 26%-a közel felében volt aktív kereső 2011-ben, ezen háztartások 37%-ában a kereső tevékenységet folytató alkalmazásban áll, ami meghaladja az országos arányt. Az ország szellemi tevékenységet végzőinek 12 44%-a dolgozott a fővárosban 2019 második negyedévében, ami nagyarányú szellemi potenciál.

Ezer lakosra 2018-ban 479 SZJA-t fizető lakos jutott. Az egy adófizetőre jutó személyi jövedelemalapot képező jövedelem szintén 30%-kal volt magasabb, mint az országos átlag. A kerületek szintjén az adófizetés tartósan eltérő és sorrendjében alig elmozduló képet mutat. A 2018-as évre vonatkozó szja-bevallások adatai szerint a főváros XII., II., illetve I., V. és XI. kerületekben élőknek a legmagasabb az egy adófizetőre jutó személyi jövedelem adója, míg a XV., XX., XXI., és XXIII., kerületben lakóké a legalacsonyabb.

Az öregségi nyugdíjak szintén jól igazolják Budapest kedvezőbb helyzetét: 2018 végén a fővárosban 161 ezer forint volt az átlagnyugdíj, ami az országos átlagot 26 ezer forinttal haladta meg, továbbá az öregségi nyugdíjasok 17%-ának 220 ezer forint feletti öregségi nyugdíja volt, míg országosan ez az arány csak 8,5%.

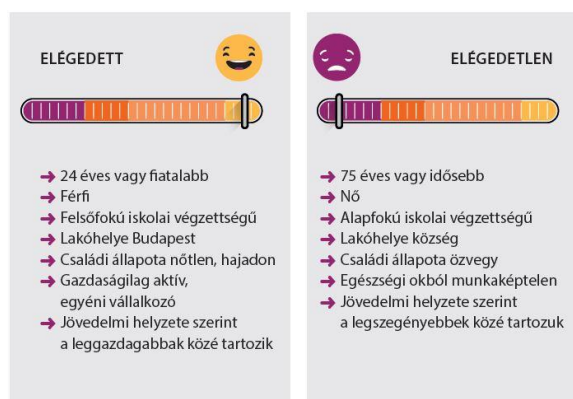
Életminőség

Magyarországon 2018-ban a Közép- és Nyugat-Dunántúli megyék lakói a legelégedettebbek, így Budapest csak a harmadik helyre szorult. Országos szinten legelégedettebbek a férfiak, a fővárosban élők, a 25 év alatti fiatalok, a felsőfokú végzettségűek, a még családalapítás előtt állók, gazdaságilag aktívak és jó anyagi helyzetűek. A legkevésbé elégedettek a nők, a községekben élők, a 75 éven felüliek voltak 2018-ban.

A budapestiek nagyrészt elégedettek a lakókörnyezet minőségével, 7,29-es pontot adtak erre a kérdésre. Az elégedetlenek aránya a magán bérlakás szektorban 14%, a szociális bérlakás szektorban 36% (fővárosi szinten 12%) Elégedetlenségre leginkább a lakás rossz állapota, a zsúfoltság, a szomszédság, a zaj és a zöldterület hiánya, illetve a fenntartási költségek adnak okot.

Annak ellenére, hogy a budapesti bérek a legmagasabbak közé tartoznak, a háztartás anyagi helyzetével valamint kevésbé elégedettek, 5,74-es átlagértéket adtak (10-es skálán), ami mögött a mindennapi fogyasztási cikkek magas ára áll (Budapest drága város). Ezen túlmenően jelentős mértékben befolyásolja még az életminőséget a lakókörnyezet minősége, biztonsága és alapvető szolgáltatásokkal való ellátottsága, valamint a lakás mérete, zsúfoltsága, illetve komfortfokozata. A 2016. évi Mikrocenzus adatai szerint a VII., IX., VIII. és X. kerületekben még mindig 1 % felett van a komfort nélküli, szükség és egyéb lakások aránya (fővárosi átlag: 0,56%). Pozitívum, hogy a háztartások mindössze 0,4%-a (kb. 3 ezer háztartás) él komfort nélküli, szükség- és egyéb lakásban, míg országosan ez az arány 2,58%, a megyei jogú városok esetében is közel duplája, 0,7%.

Az étellel való elégedettséget és elégedetlenséget valószínűsítő tényezők

3.13. ábra: Az étellel való elégedettség tényezői. Forrás: KSH életminőség vizsgálat, 2018

¹² Legalább öt főt foglalkoztató vállalkozások, költségvetési intézmények teljesszűrésűen és foglalkoztatás szempontjából

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/budapest.pdf> jelentős nonprofit szervezeteknél az alkalmazásban állók átlagos létszáma alapján

Budapesten a lakosság 15,5%-át érintette a szegénység vagy kirekesztődés kockázata 2018-ban (országos arány 18,9%). A szegénységet mérő, uniós szinten egységesen alkalmazott módszer dimenziói közül a jövedelmi szegénység mindössze a lakosság 7,0%-át érintette (ez országosan is a legalacsonyabb, átlag: 12,4%).¹³

A szegények között hatszor annyian élnek félkomfortos és közel négyszer annyian komfort nélküli vagy egyéb lakásban. A nem szegény háztartások 22%-a, a szegény háztartások fele küzd beázással, nedvesség előfordulásával.

A lakás közvetlen környezetében az alapvető szolgáltatások elérése, használata esetében a kép kedvező, hiszen a nem szegények 73,8%-a, a szegények 78,2%-a érzi úgy, hogy minden szolgáltatáshoz (alapvető élelmiszerekhez való hozzáférés, bank, posta, tömegközlekedés, egészségügyi alapszolgáltatás, közoktatási intézmény) könnyen hozzáfér. Ugyanakkor a közbiztonság szintje, a szomszédok és az utca zaja, illetve a szennyezettség azok a tényezők, melyekből legalább egy nehezíti a nem szegény családok 31,2%-ának, a szegény családok 43,9%-ának életét.

Komfortosság	nem szegény	szegény
Duplakomfortos	6,2	0,0
Összkomfortos	65,1	40,3
Komfortos	24,9	40,8
Félkomfortos	2,3	13,9
Komfort nélküli	0,3	0,2
Egyéb	1,2	4,8
Együtt	100,0	100,0

3.14. ábra: A szegények és a nem szegények aránya lakásuk mutatói szerint Budapesten, 2012 (%) Forrás: KSH: Statisztikai Tükör 2013/33: 4. Table

	nem szegény	szegény
Nincs negatívum	68,8	56,1
1 negatívum	19,0	28,9
2 negatívum	9,6	9,0
3 negatívum	2,6	6,0
Együtt	100,0	100,0

3.15. ábra: A szegények és a nem szegények aránya a lakókörnyezetre vonatkozó mutatók szerint, Budapest 2012 (%) Forrás: KSH: Statisztikai Tükör 2013/33: 4. Table

A fővárosban a saját lakókörnyezettel szembeni túlzott bizalom éppúgy jellemző, mint a más kerületek közbiztonságával szembeni bizalmatlanság. A lakosság biztonságérzete Budapesten (77%) volt a legalacsonyabb 2018-ban (országosan 81%). A regisztrált bűncselekmények száma 2010 óta folyamatosan csökken a fővárosban, de továbbra is igaz, hogy míg az ország népességének közel 18%-a él Budapesten, addig az ismertté vált bűncselekmények 29%-át a fővárosban regisztrálják, a 100 ezer lakosra jutó ismert bűncselekmények száma az országos átlag 160%-a. A biztonságérzet erősítése a városfejlesztés eszközeivel, például a fizikai környezet biztonságos, a bűnelkövetés lehetőségeit csökkentő kialakításával is elősegíthető.

A 2015-ös KSH 'Lakásfelvétel' szerint a fővárosiak leginkább a nyugodt és csendes, lehetőleg zöldterületi, ám infrastrukturálisan jól ellátott lakóterületeket részesítik előnyben. Városszerkezetileg azokat a területeket, melyek nem elzártak, ahonnan jól megközelíthető (tömegközlekedéssel és személygépkocsival is) a (pesti) belváros.

Ha Budapesten belül szabadon (az ingatlanárak figyelembevételével) lehetne lakást választani, akkor legtöbbször a II., XIV., XI., XII. és a III. kerületbe költöznének legszívesebben. Az okot pedig elsősorban a sok zöldterületben, a csendes, tiszta, jó levegőjű környékben adták meg. A lakásválasztásnál azonban fontos szerepet játszik, az, hogy közel legyen mindenhez, jó közlekedéssel rendelkezzen. Ugyanakkor a fővárosiak kerületek közötti mobilitási hajlandósága kicsi, sokan voltak, akik nem szívesen hagynák el az ismerős terepet, azaz inkább a megszokott, ismert városrészeket preferálják választásaik során.

A már megindult folyamatoknak köszönhetően hosszú távon várhatóan csökken a lakókörnyezet életminőségre gyakorolt negatív hatása a substandard lakások számának csökkentésével, a rehabilitáció előrehaladtával, a közbiztonság javulásával és a szolgáltatások elérhetőbbé válásával.

HÁZTARTÁSOK SZÁMÁNAK, ÖSSZETÉTELÉNEK VÁLTOZÁSA

A budapesti háztartások száma 2011 óta csökken, 2018-ban 803.614, a családok becsült száma 452.900. Továbbra is igaz, hogy itt a legmagasabb azon családok és háztartások aránya, ahol nincs gyermek (családok 41,3%-a) és itt a legalacsonyabb a házaspárok aránya

¹³<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/haztelet-szin/hazteletszin18.pdf>

(61%, míg országosan 64%). Folyamatosan csökken a házasságban élők aránya (2018-ban 37,8%) és nő az egyedül élőké, bár az utóbbi években nőtt a házasságkötések és csökkent a válások száma. A nőtlen/hajadonok aránya 39% magasabb az országos átlagnál. A nők teljes termékenységi arányszáma¹⁴ Budapesten a legalacsonyabb (1,15 az országos 1,49-hez képest), valamint itt él a legtöbb gyermeknélküli nő és az egygyermekes anya.

Az alacsony gyermekvállalási hajlandósághoz, a szülések későbbi életkorra történő időzítése társul (a gyermekek 34%-át 35 éves vagy idősebb anya szülte). A gyermekvállalás ideje fokozatosan 30 éves kor közelébe került. A gyermekvállalásnak nem feltétele a házasság. A 2018 évben született gyermekek 33%-a nem házasságból született.

Az egy lakásban lakó személyek átlagos száma nem változott 2011 és 2018 között (1,9 fő) és maradtak a kerületi sajátosságok is: továbbra is az V., VI. és VII. kerületekben a legalacsonyabb az érték (1,3-1,4 fő/lakás), míg a legmagasabb értéket mutatnak a XXIII., XXII., XVII. és XVI. kerületek (2,4 fő/lakás, illetve e felett).

Az egyszemélyes háztartások aránya 2001-11 között 34,6%-ról 41,3%-ra emelkedett, 2016-ra ez kis mértékben csökkent (40,3%) melyből 28,2% olyan egyszemélyes háztartás, melyben csak időskorú (235 ezer háztartás), 9,1%-a olyan, melyben csak fiatal él. A kétszemélyesek aránya nem változott lényegesen (2011:30%, 2016:31%). 2011-ben az egyszemélyes háztartások aránya a belső kerületekben (I., V., VI., VII., IX.) volt a legmagasabb, 50-54% közötti, a 2001-es adatokkal összehasonlítva ez az arány mindenhol emelkedett. Fontos társadalmi jelenség, hogy a családok 20%-ában gyermeket egyedül nevelő szülő él. Az ilyen háztartások aránya 2011-ben a belső kerületekben (V., VI., VII., VIII.) volt a legmagasabb (27-29%).

NÉPESSÉG EGÉSZSÉGI ÁLLAPOTA

Az életminőség egyik legfontosabb mutatója a születéskor várható élettartam¹⁵ folyamatosan emelkedik, de Magyarország (76,2) még így is öt évvel marad el az

uniós átlagtól (81 év). A különbség országon belül és nemek között erőteljesebb, Budapest helyzete ebből a szempontból is előnyösebb (77,3 év). Az egyes kerületekben várható átlagos élettartamban jelentős különbségek vannak, hiszen az egészségi állapot összefügg a gazdasági helyzettel, a lakókönyezettel, a depriváció mértékével.

A születéskor *egészségben* várható élettartam Magyarországon nőknél 61,4 év, férfiaknál 60,1 év, a 65 éves korban még egészségben várható élettartam 7,1 és 6,8 év volt 2018-ban, ami az utolsó közé sorolja az országot az EU 28 országai között (8,5 év az átlag).

A lakosság egészségi állapotát leíró mutatók az országos átlagtól kedvezőbbek a Közép-magyarországi régióban¹⁶. Az egészségét jónak vagy nagyon jónak ítézők aránya a régióban a legmagasabb. Mindkét nem esetében kiemelkedően magas a rosszindulatú daganatok és a keringési rendszer betegségei okozta korai halálozás. A két legfontosabb halálok mellett a nyaki-és háti gerinc fájdalmak okozzák a legtöbb egészségvesztést. A régió mortalitási és morbiditási adatai lassú javulást mutatnak, ugyanakkor továbbra is kedvezőtlenek az uniós átlagértékekhez viszonyítva.

2017-ben a magyar háztartások havonta átlagosan 4,6 ezer forintot fordítottak egészségüggyel kapcsolatos kiadásokra, a fővárosiak 6,3 ezer forintot. Az öregségi nyugdíjasok aránya az összes ellátottn belül Budapesten volt a legmagasabb (88%) 2019 januárjában a KSH felmérése szerint, melyhez a munkavállalási lehetőségek mellett a jobb egészségi állapot is hozzájárul.

TÉRBELI-TÁRSADALMI RÉTEGZŐDÉS, KONFLIKTUSOK, ÉRDEKVISZONYOK

A Budapest Egészségterv 2012 kiadványban közzétett SES-index szerint a főváros összességében előnyös helyzetben van, ám a kerületek között jelentősek a különbségek. A kerületek majdnem fele tartozik a legkevésbé, illetve kevésbé depriváltak közé (I-II. kategória). A III. kategóriába, a deprivációval érintett kerületek közé került a VII. és a VIII. kerület.¹⁷

¹⁴ A teljes termékenységi arányszám azt fejezi ki, hogy egy nő élete folyamán hány gyermeknek adna életet, ha az adott év kor-szerinti termékenységi viszonyai tartósan (a reprodukciós időszak teljes terjedelmére) megmaradnának. A mutató kiinduló alapját képezi a reprodukciós számításoknak, és azt fejezi ki, hogy az adott gyermekvállalási magatartások mellett a szülőképes korú felnőtt népesség milyen mértékben reprodukálná önmagát gyermekeiben.

¹⁵ A születéskor várható élettartam azt fejezi ki, hogy egy újszülött az adott év halandósági viszonyai mellett átlagosan még hány évre számíthat.

¹⁶ A magyar egészségügyi rendszer teljesítményértékelési jelentése 2013-2015 (2016. december) ÁEEK

¹⁷ SES-index (socio-economic status index): A társadalmi-gazdasági helyzet egyenlőtlenségeinek bemutatására használt index, mely a munkanélküliség, iskolázottság, jövedelmi viszonyok, személygépkocsik száma, nagycsaládosok aránya, csonka családok aránya, laksűrűség alapján képzett multidimenziós mutató. Értékei: I (legkevésbé deprivált terület) - V (legdepriváltabb terület)

A nyugdíjasok aránya kerületenként eltérő, ugyanakkor ez a társadalmi csoport sem homogén: ahogyan az aktív háztartások esetében, úgy itt is megtalálhatóak a szegényebb és jobb helyzetben lévő háztartások, melyek térben is viszonylag elkülönülten élnek. A jómódú nyugdíjasok főleg a budai oldalon laknak, a szegényebb nyugdíjasok pedig a város terében elszórtan élnek. Mivel a demográfiai trendek azt mutatják, hogy a főváros népességében a következő 20 évben az idősek aránya emelkedni fog, nőni fog a szolgáltatások potenciális igénybevevőinek száma, ezért fontos, hogy az ellátórendszer bővítéséhez megfelelő koncepcióval rendelkezzen a főváros. A jelenlegi adatok egyelőre azt jelzik, hogy az intézményhálózat most sem elég széleskörű ahhoz, hogy a nyugdíjasok jelentős részét ki tudja szolgálni.

A fővárosban közelítőleg 9 ezer hajléktalan ember él. Az alacsony küszöbű ellátásba bekapcsolt vagy közterületen élő hajléktalanok azonban a munka világából ki vannak rekesztve, legfeljebb alkalmilag és feketén jutnak munkához. A hajléktalanságból való kilépés legfőbb akadálya, a megfizethető lakhatás biztosítása egyre nagyobb problémát jelent a fővárosban. Összességében elmondható, hogy az ellátórendszer még ma is differenciálatlan, kevés a párok, családok befogadására alkalmas férőhely, és a több tízezer üresen álló budapesti lakás ellenére sem megoldott még a munkát vállaló, „fizetőképes” hajléktalanok esetében a kilépés.

IDENTITÁST ERŐSÍTŐ TÉNYEZŐK

Budapest a Kárpát-medencében eltérő tájak és különböző kultúrák határán fekszik, s nemzetközi mércével mérve is jelentős, magas színvonalú a kulturális és tudományos élete, világhírű zenei hagyományokkal rendelkezik. Budapestnek fontos szerepe van az összmagyarság identitásának erősítésében, Budapest a világ különböző pontjain élő magyarok nemzeti büszkeségének forrása. Budapesten található számos olyan épület, helyszín, amely a magyar történelem szempontjából kiemelkedő jelentőségű.

Budapest kulturális életét jelentősen befolyásolják az itt rendezett fesztiválok, melyek évről évre felpezsdítik a városban élőket és a turisták életét egyaránt. Jellemző a gasztronómiai, a zenei és az irodalmi fesztiválok meglepedése a kulturális létesítményekben és a melegebb hónapokban a közterületeken, zöldterületeken egyaránt. A város kulturális élete (egyebek között a fesztiválok) jelentősen befolyásolja lakóinak életminőségét, identitástudatát és kötődését. Az egyedi téma köré, rendszeresen szervezett fesztiválok nem csak az eseménysorozat ideje alatt képesek látogatókat vonzani, hanem folyamatosan, az adott desztináció imázsára gyakorolt jelentős hatásukon keresztül is. A fesztiválok befogadó helyszíneire többnyire állandók, állandó vagy ideiglenes építmények. Minden esetben a városi infrastruktúrát jelentős mértékben igénybe veszik, egyes területek túlterheléséhez vezetnek (pl. Városliget) vagy jelentősen

– sokszor nem a legelőnyösebben – befolyásolják a városképet (pavilonok megjelenése). A lakossági együttműködések, az ezekből kialakuló civil szervezeti formák alkalmasak az egészséges életmóddal, környezetvédelemmel kapcsolatos szemléletformálásra, a helyi identitás erősítésére, a kulturális együttműködés háttérének megteremtésére és a társadalmi hátrányok csökkentésére, a szociális problémák helyi szintű kezelésére.

A templomok a társadalom szerveződését meghatározó közösségi épületek, melyek az egyház tevékenységének alapegységei, ezen túl az egyház számos más szerepet is betölt a közösség életében. Az egyház komoly közösségszervező erővel rendelkezik, részt vesz a helyi közösség mindennapi életének szervezésében is. A templomok, kápolnák és imaházak nemcsak a vallási élet helyei, hanem építészeti igényességük, eszmei üzenetük hatásaként általában kifejezik építési koruk kulturális attitűdjét is. Ennek megfelelően számos templom egyben a kulturális örökség része, műemlék.

A kerületek IVS, ITS dokumentumai célul tűzték ki a helyi/városrészi identitás kialakulásának segítségét (a meglévő erősítését), a helyi társadalmi kohézió erősítését. Mivel a fővárosi identitás mellett minden lakos rendelkezik valamilyen kerületi vagy városrészi identitással, ezek erősítésére pozitív hatással lenne, ha a városon belül kisebb, saját karakterrel bíró központok alakulhatnának ki, fejlődhetnének tovább. Ezek pólusai lehetnek azoknak a helyeknek, ahol a városias életmódot biztosító szolgáltatások elérhetők, ahol a helyi identitás- és kultúra fejlesztése fontos, és ahol a közösségfejlesztés, a civil törekvések és önmenedzselés képességének középpontba helyezésével a lakók képessé tehetők kezükbe venni saját közösségi életük irányítását, maguk alakítják ki élettereiket, találkozóhelyeket. Olyan „belváros-magok”, funkcionálnak, amelyek szimbólumai a különböző városrészeknek. Mindez hozzájárulna ahhoz, hogy kötődjenek, magukénak érezzék a lakó helyi környezetet.

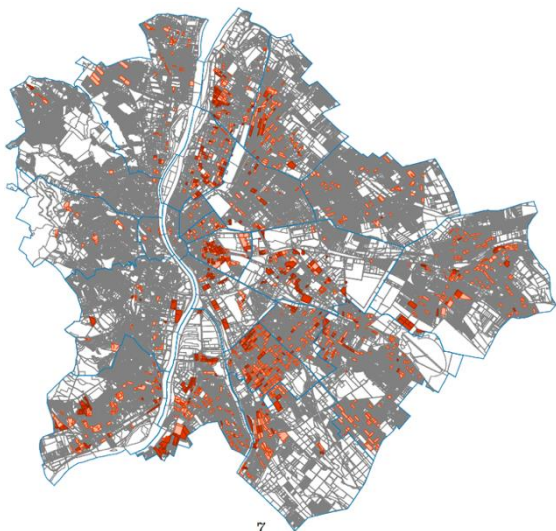
KRÍZISTERÜLETEK

Az iskolai végzettségi, jövedelmi, társadalmi státusz-különbségek alapján az elmúlt években készített térképek egyaránt a nagy területű térben koncentrálódó jómódúak által lakott és kis területű, elszórtan elhelyezkedő szegények által lakott tömböket jeleznek. Budapesten tehát továbbra sincs egybefüggő alacsony státuszú szegregációs terület, és nincs nagy területű, homogénnek tekinthető krízisterület sem; a problematikus környékek szétszórtan helyezkednek el. A Tematikus Fejlesztési Program 2011-es adatokon alapuló lehatárolása szerint a budapesti tömbök 14%-a volt veszélyeztetett és 5%-a krízisterület. Ezek a területek a pesti oldalon és főleg a belső kerületekben koncentrálódtak.

Ezeknek a területeknek a jelentős része az elmúlt hatvan évben a kerületek saját hatáskörben végzett beavatkozásai vagy sikeres szociális városrehabilitációs

KMOP vagy VEKOP pályázatai nyomán elkezdett átalakulni, megújulni. Többek között a IX. kerület Gát utca, a XVIII. kerület Fáy utca és környéke; a VII. kerület Csányi és Verseny utcai, a XVII. kerület Rákosmenti krízistömb; a XXI. kerület Csillagtelep a X. kerületi Kis-Pongrác lakótelep, a XV. kerületi Újpalota lakótelep, egy része. A szanálások és a szociális rehabilitációs projektek tehát több területen lezajlottak vagy megindultak, ezek közül néhánynak az első eredményei már látszanak, azonban hosszabb távú hatásai még nem érzékelhetők.

Az elmúlt évek beavatkozásai között tehát voltak, amelyek egy-egy tömbnyi veszélyeztetett területre, néhány utcára vagy egy-egy lakótelep részre/egészére terjedtek ki. Ezek a projektek (pl. III., IX., X., XV., XVII. kerület), illetve az önkormányzatok saját hatáskörű beavatkozásai (pl. szanálások, bontások, mint a II. kerületben) illetve a lakók spontán térbeli mobilitása is a szegregátumok és a veszélyeztetett területek számának csökkenéséhez, egyben térbeli átstrukturálódásához vezetett.

3.16. ábra: Budapest krízis- és veszélyeztetett területei (10%-os határértékek mellett). Forrás: Krízisterületek lehatárolása a 2011-es adatok alapján, TFP 2014

Bár a belső pesti kerületekben, a barnamezős területek szélein csökkent ezeknek a területeknek a száma, a TFP által megjelölt területek egy része továbbra is a kezelandók közé tartozik. Egyrészt voltak olyan kerületek, ahol forráshiány miatt (pl. XIX. kerület esetében a pályázatot az irányító hatóság nem támogatta) nem lehetett megvalósítani a projektelemeket. Másrészt az alacsonyabb beépítési sűrűségű, jellemzően családi házas területekbe ékelődő veszélyeztetett területek kezelésére még nem történtek intézkedések, ezek továbbra is problémát jelentenek (pl. XIII., XV., XX. kerületek). Ezek mellett a városszéli, korábban hétvégi házas területek is megjelentek a veszélyeztetett területek között (pl. XXI. kerület Csepel-Háros). Ezek ugyanis a városnak azon részei, melyek a vidékről érkező szegény családok első lakóhelyei, illetve a városból kiszoruló, elszegényedő háztartások számára még megfizethető lakhelyek.

Egyrészt tehát továbbra is feladatként jelentkezik a veszélyeztetett- és krízisterületek egy részének kezelése. Másrészt ezeknek az új városszéli területeknek a kezelésével is foglalkozni kell majd a közeljövőben. Ehhez statisztikai és önkormányzati adatok alapján frissíteni szükséges a veszélyeztetett és krízisterületek listáját. A kerületi ITS-ek felülvizsgálata 2020-ban kezdődött, minek keretében az önkormányzatok saját adataik és a beavatkozások alapján felülvizsgálják ezeket a területeket. A 2021-es népszámlálás adataival történő ellenőrzés pedig a következő évek feladata lesz.

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK

- Kompetenciahiányok, alkalmazkodóképesség, ismeretek, készségek, társadalmi igények és ezeket kielégítő szolgáltatások felmérése, ezek alapján együttműködésen alapuló célzott beavatkozások tervezése, célcsoportok informáltságának, szolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek javítása;
- Ösztönzők kialakítása és szemléletformálás az atipikus és munka és magánélet összeegyeztetését támogató foglalkoztatási formák elterjesztése érdekében, illetve az üvegplafon jelenség kezelésével kapcsolatban;
- A nők társadalmi részvételének erősítése: bevonás a döntéshozatalba, gazdasági aktivitás erősítése;
- A prevenció erősítése, és az egészséges életmódra való ösztönzés; érdekérvényesítés a fővárosi egészségügyi szolgáltatások fejlesztése érdekében;
- Társadalmi vállalkozások tevékenységének ösztönzése, támogatása, elismerése, melyek a társadalmi kihívások megoldására adnak innovatív válaszokat;
- Öngondoskodás, szolidaritás, tolerancia, valamint az érdekérvényesítés és együttműködési hajlandóság szintjének növelése;
- Több szempontból hátrányos helyzetben lévő személyek, családok problémáinak integrált kezelése, komplex programok a krízisterületek problémáinak kezelésére;
- A mélyszegénységhez köthető, szerhasználattal összefüggő jelenségek komplex, fővárosi szintű szakmaközi kezelésére megoldások kidolgozásának és bevezetésének koordinálása;

- Lakhatási szegénység kezelése: prevenciós programok és szociális bérlakás építési programok; és a hajléktalan ellátás további fejlesztése: az emberhez méltó intézményi lakhatási formák kapacitásainak fejlesztése, a kilépést támogató komplex programok indítása;
- Identitáserősítő események, programok, közösségfejlesztés;
- Élhető, biztonságos és identitást adó negyedek kialakítása;
- A lakók bevonása (participáció) a városfejlesztésbe;
- A térbeni-társadalmi szerkezet nagyobb különbségeinek enyhítése.

SWOT

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nagy és stabil lakosságszám várostérségi szinten, ami jelentős fogyasztási piacot jelent (agora és referenciaképző tényező), növekvő lakosságszám, pozitív migrációs egyenleg; ▪ Budapest a belföldi és a határon túli migráció kitüntetett vonzási tere – népességszám stabilizálásának, növekedésének forrása; ▪ A lakosság az országoshoz képest magasan képzett, kedvezőbb foglalkoztatási szerkezetű, magasabb jövedelemmel és fogyasztási szinttel jellemezhető; ▪ A felsőfokú tanulmányokat végzettek aránya magas és növekvő; ▪ Nagy kereslettel és kínálattal rendelkező munkaerőpiac; ▪ Magas a kvalifikált külföldiek aránya; ▪ Az oktatás és a kutatás koncentrált helyszíne, ami hálózat építő, vonzó és megtartó tényező; ▪ Sok a magas státuszú nyugdíjas; ▪ A népesség egészségi állapota és egészségi állapot önértékelése országostól kedvezőbb; ▪ Az alapvető szolgáltatások a város minden területén elérhetőek; ▪ Erős identitásképző elemek vannak jelen. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Előregedett és gyorsan öregedő lakosság; növekvő igények az idősellátás területén; ▪ Területi egyenlőtlenségek tartósan fennmaradnak (jövedelem, munkanélküliség, képzettség); ▪ Európai átlagtól rosszabb morbiditási és mortalitási mutatók; ▪ A népességfogyás kisebb intenzitásúvá vált, ugyanakkor az elveszültek száma a halálozások számának ötszörösével csökkent tíz év alatt; ▪ Hiányos az öngondoskodási szint; ▪ Alacsony prevenciók hajlandósága; ▪ Az egyszemélyes háztartások magas aránya - fenntartása költséges, a generációs kohézió részleges, nagy az elszegényedés kockázata; ▪ A problematikus környékek (krízis területek) viszonylag szétszórtnak helyezkednek el, területileg egységes kezelésük nem lehetséges; ▪ Hátrányos helyzetű csoportok (lakhatási szegénység) jelentős mértékű jelenléte; ▪ (Strukturális) munkaerőhiány és hátrányos helyzetű csoportok elhelyezkedési képtelensége egyszerre van jelen – a nők, az érettségizettek körében is jelentős munkanélküliség; ▪ Alacsony szolidaritás; erős idegenellenesség; ▪ Magas a szenvedélybetegek száma; ▪ Jelentősen nőtt a krónikus betegek száma; ▪ Közösségi összetartozás, identitás a kisközösségek szintjén sokszor hiányzik; ▪ Társadalmi stratégiák hiánya.
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Inaktív bevonása a foglalkoztatásba; ▪ Digitalizáció, atipikus foglalkoztatási formák elterjedése; ▪ Nők részvételének erősítése – foglalkoztatás, társadalmi részvétel, döntéshozás terén egyaránt; ▪ EU források felhasználásában a társadalmi témák hangsúlyos megnevezése a 2021-2027 közötti időszakban; ▪ Az egyetemeken nagyszámú külföldi hallgatót hozhatnak a városba; ▪ Képzett nemzetközi migrációban rejlő lehetőségek kiaknázása; ▪ A képzés szinten tartásával, illetve bővítésével az ide települő hazai és nemzetközi cégek megfelelő munkaerő kínálatot találhatnak. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Országos szinten is több a követő stratégia, mint a proaktív célokra épülő; ▪ Az agglomerációs települések lakásépítései vonzó hatására tovább nő az elvándorlás; ▪ Kivándorlásban a magas iskolai végzettségűek tovább nő, a legjobb emberfők elvesztésének növekedése; ▪ Nők alulfizettség, inaktív magas száma a magasabb várható élettartammal együtt a növekvő szegénység veszélyét hordozza; ▪ Lemaradás a digitális kompetenciákban fejlesztésben. ▪ A lakossági közöny és szemlélet lassú változása; ▪ Megélhetési gondok és megtakarítási hiányok növekedése; ▪ Társadalmi különbségek növekedése; ▪ Részmunkaidős foglalkoztatás lemaradása; ▪ Tovább nőhet az idegenellenesség, alacsony képzettségű migránsok foglalkoztatási nehézségei, a szociális rendszer felkészületlensége.

I.4. BUDAPEST HUMÁN INFRASTRUKTÚRÁJA

HUMÁN KÖZSZOLGÁLTATÁSOK ÉS INFRASTRUKTÚRÁK

A fővárosi lakosság életminőségének szempontjából a humán szolgáltatások színvonala és az ezekhez való hozzáférés alapvető fontosságú. A Fővárosi Önkormányzat – és a kerületi önkormányzatok – szerepe ezen a területen jelentősen lecsökkent az elmúlt évtizedben a feladatok átrendeződése miatt: először az egészségügy, majd a közoktatás és a szociális ellátások terén, legutóbb a színházak üzemeltetése vonatkozásában. A fejezet célja a budapesti lakosság mindennapi életét jelentős mértékben meghatározó humán infrastrukturális elemek és szolgáltatások jelenlegi helyzetének bemutatása és értékelése, mely segít meghatározni a kötelező és önként vállalt feladatok terén a fejlesztési szükségleteket, illetve azokat a területeket, ahol a Fővárosi Önkormányzatnak – a kerületekkel is együttműködve – kezdeményező szerepet kell felvállalnia a jövőben.

Egészségügy

Budapest Magyarországon – számos egyéb tényező mellett – az egészségügyi ellátás tekintetében is központi funkciót tölt be, különösen igaz ez az állítás egyes speciális egészségügyi ellátások vonatkozásában. Budapesten koncentráli az ország legmagasabb szintű ellátó intézményeinek döntő többsége, jelen vannak az országos intézmények, az egyetemi klinikák. Budapest rendelkezik arányaiban a legnagyobb kapacitásokkal, a legkorszerűbb műszerekkel, technológiákkal és eljárásokkal. A főváros teljes lakosságának ellátását szolgáló egészségügyi intézményrendszer így a budapesti agglomeráció lakosságát, továbbá bizonyos szempontokból az egész országot is szolgálja. Az egészségügyi átszervezést követően a korábban Fővárosi Önkormányzat fenntartásában működő kórházak 2012. január 1-jével állami fenntartásba kerültek, így a felújításra és bővítésre vonatkozó stratégia kialakítása is állami feladatkörbe került.

A főváros egészségügyi rendszerének elemei között megtalálható az alapellátás (felnőtt és gyermek háziorvosi, fogorvosi ellátórendszer a beteg lakóhelyén, illetve annak közelében), a sürgősségi ellátás (traumás esetek kezelése), a járóbeteg-ellátás (szakorvos által végzett egyszeri vagy alkalmoszerű egészségügyi ellátás), a fekvőbeteg-ellátás (lehetőleg a beteg lakóhelye közelében lévő kórházban történő egészségügyi ellátás) valamint a szekunder prevenció, azaz a szűrő rendszer (betegségmegelőzés, idősödő korban jelentkező krónikus betegségek időben történő diagnosztizálása, szűrőprogramok).

A fővárosi kórházak székhelyei közül Budán 12 db, Pesten 16 db található, melyek jellemzően a belső kerületek felé orientálódnak. Az egészségügyi ellátó rendszernek hat göcterülete van, egyenletes eloszlásban Pesten és Budán. Pesten a Klinikák térsége mellett a Nyíró Gyula Kórház, valamint a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ térsége alkot egy tengelyt. Budán a Szilágyi Erzsébet fasor vonalában alakult ki egy tengely (Kútvölgyi Kórház, Szent János Kórház), melyhez szervesen kapcsolódik a Dél-budai egészségközpont.

Az alapellátást biztosító rendelők a kerületek területén decentralizálva találhatóak annak érdekében, hogy a lakosság számára a legkönnyebben, leggyorsabban elérhetőek legyenek. Jelenleg tehát a főváros területén 23 heterogén egészségügyi rendszer működik, ahol több tekintetben – várólisták hossza, minőség, betegutak, koncepció – jelentősek a területi különbségek, az egyes járóbeteg-szakellátó intézmények gazdasági érdekeit – így területen kívüli betegekkel kapcsolatos ellátási hajlandóság – a finanszírozási keretük határozza meg.

A Kormány által meghirdetett Egészséges Budapest Program (EBP) Pest megye és Budapest egészségügyi fejlesztést tűzte ki célul, a mintegy 700 milliárd Ft-os keretprogram négy centrumkórház, 24 társkórház és 32 járóbeteg-szakrendelő felújítását tartalmazza. A kilenc éves program 2026-ban ér véget.

Az alapellátás szintjén a 2014-2020-as uniós források több területet támogattak (épületenergetikai fejlesztések, a betegek informálását és prevenciók többlétszolgáltatásokat nyújtó egészségfejlesztési irodák kialakítása, praxisközösségek létrehozásának támogatása), ugyanakkor ezek csak néhány kerületben tudtak megvalósulni. A pilot tanulságok elemzésével fontos cél, hogy a jövőben ezen a területen további fejlesztések történjenek.

A szűrőprogramok egyre fontosabb szerepet töltenek be az egészségmegőrzés és az időben történő orvosi beavatkozások minél korábbi célzott megkezdése érdekében, de a diagnosztikai kapacitások és a kapcsolódó finanszírozás jelentős hiányszempontokat mutat. Daganatos megbetegedések terén Magyarország és a főváros is rosszul áll európai összehasonlításban, a szűrések, a felvilágosító kampányok eddig nem értek el igazi eredményt. 2019-ben az összes haláleset 26%-a volt daganatos megbetegedésekhez köthető Budapesten. A Fővárosi Önkormányzat ezért a Kormánnyal történt megállapodás keretében (50 milliárd Ft felhasználása az alapellátásban az Egészséges Budapest Program keretéből) a CT és MRI várólisták csökkentését tűzte ki legfontosabb célként és kezdődtek meg az ehhez kapcsolódó intézkedések 2020-ban.

Az otthoni ápolás feltételeit törvény szabályozza, mely maximalizálja a térítésmentesen igénybe vehető alkalmak számát és az ellátást végzőkkel szembeni képesítési kritériumokat egyaránt. A tapasztalatok szerint az ellátás iránti igény mértéke és humánerőforrás biztosítása is a rendszer fejlesztését teszi szükségessé a fővárosban. A hatékony, betegcentrikus otthonápolási szolgáltatások továbbra is főként a magánszektorban működnek.

Az orvosi ellátás humánerőforrásai, intézményi háttere a fővárosban lényegesen jobb, mint az ország más vidékein, azonban Budapesten is jellemző a szakemberhiány. Ez érinti az alapellátást (egyes városrészekben a háziorvosi és gyermek háziorvosi praxisok szakember hiánya), melynek fő oka a háziorvosok átlagéletkorának emelkedése és a pályán megjelenő fiatalabb szakemberek alacsony száma. A probléma azonban érinti az ellátás egyéb területeit is, ami a magánegészségügy és a külföldi munkalehetőségek elszívó hatásával magyarázható, a probléma gyökerét pedig továbbra is a szektort jellemző alacsony bérek jelentik. 2018-ban a KSH adatai szerint a humán-egészségügy és szociális ellátás területén alkalmazottak nettó átlagbére átlagosan 25%-kal volt alacsonyabb a fővárosi átlagbéreknél.

Az egészségügyi szektor a foglalkoztatásban is jelentős szereppel bír: 2018-ban Budapesten az alkalmazásban állók 6%-a dolgozott a humán-egészségügy és szociális ellátás területén. Az egészségügyet érintő országos reformok a budapesti ellátás magas szintű biztosítása és a foglalkoztatás szempontjából kiemelten fontosak. Az állami és egyházi intézmények mellett egyre erősebben jelen van a magánszektor is az egészségügyben

Gondozás

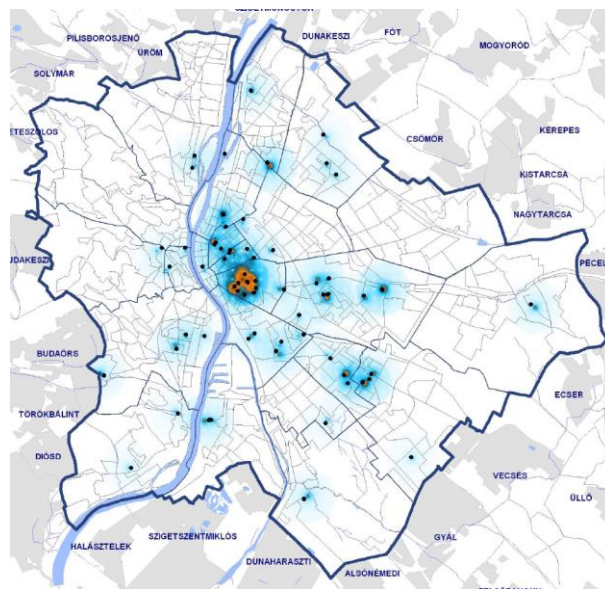
Két ágazat, a szociális és gyermekjóléti-védelmi ellátó intézményrendszer a valamely szempontból különleges figyelmet igénylő, vagy kiszolgáltatott helyzetű társadalmi csoportokat látja el, így a gyermekek (jólét és védelem), az időskorúak, a fogyatékkal élők, a pszichiátriai betegek, a szenvedélybetegek, a hajléktalanok ellátását kell biztosítani. A szociális intézményrendszer fő struktúráját a szociális alapellátást nyújtó és a személyes gondoskodás keretébe tartozó szakosított ellátásokat biztosító intézmények alkotják, melyeket kiegészítenek még a fejlesztő foglalkozások. A személyes gondoskodás keretébe tartozó szakosított ellátások fogalmkörébe tartoznak a bentlakásos intézmények, a különböző állandó-, átmeneti-, lakó-, rehabilitációs-, ápoló-, gondozóotthonok.

2017. január 1-jétől átalakult a bölcsődei ellátás háttere, így a három évesnél fiatalabb gyermekek napközbeni ellátásának megszervezését minden esetben bölcsődei ellátás keretében kell megvalósítani. A bölcsődék és mini bölcsődék intézményes formában, a munkahelyi bölcsődék és családi bölcsődék szolgáltatásként nyújtanak ellátást. Ezeken felül napközbeni ellátást biztosítanak a napközbeni gyermekfelügyelet és az alternatív napközbeni ellátások intézményei. Budapesten 1930 működő bölcsődében 13 760 bölcsődei férőhely áll a három év

alatti kisgyermekek rendelkezésére. Az intézmények kihasználtsága összességében közel száz százalékos. A budai oldalon és a peremkerületi bölcsődék esetében a szűkös férőhely kapacitások miatt kialakuló feszültséget tovább növelik az intézményeket az agglomerációból használók. (Ez a helyzet az óvodák esetében is fennáll.) A 2018. évi adatok szerint helyhiány miatt országosan közel 3.000 gyermeket utasítottak el, akik közül minden negyedik a fővárosban szeretne volna igénybe venni az ellátást. A bölcsődéket hagyományosan a kerületi önkormányzatok üzemeltetik, míg családi bölcsődék fenntartói jellemzően civil és nonprofit gazdasági szervezetek.

A gondozási intézmények esetében az egészségügyhöz hasonlóan 2013 januárjától lényegében már csak az idősök otthonai és a hajléktalanok ellátását szolgáló szociális intézmények maradtak a Fővárosi Önkormányzat tulajdonában, a tíz elme-szociális intézetet és a fogyatékkal élők otthonait is átvette a fővárostól az állam.

Az idősellátás területén 11 intézményben összesen 3.629 személy ellátása biztosított a Fővárosi Önkormányzat által fenntartott budapesti és vidéki intézményekben. Az ellátás fejlesztése mellett a strukturális reformok egyre sürgetőbbek: jelenleg közel 4.000 időskorú vár az intézményi elhelyezésre a fővárosi várólistán, amire csak a napi négy órát meghaladó gondozási szolgáltatásra szorulóknak kerülhetnek fel. Az otthoni idősgondozásnak nincsenek meg az intézményi feltételei, a magánszektor kínálja a szolgáltatásokat csak a jobb jövedelmi helyzetű családok számára elérhető.

4.1. ábra: A nappali hajléktalan ellátás, az éjjeli menedékhelyek és az átmeneti szállások kapacitásai együttesen

A fővárosi idősothtonok egy része esetében az infrastrukturális háttér fejlesztésére, korszerűsítésére, egyes esetekben a meglévő intézmények kiváltására, relokációjára lenne szükség a magasabb színvonalú szolgáltatások – és a jogszabályban az elmúlt években rögzített maximális létszámnak való megfelelés – biztosításához. Az

egészségügyhöz hasonlóan itt is problémát jelent a megfelelő képzettséggel rendelkező munkaerő megtartása és vonzása, a bérek átlagos szintje elmarad a fővárosi átlagbérektől, a vidéki munkaerő mobilitását a fővárosi lakhatás magas költségei nehezítik.

A Fővárosi Önkormányzat a hajléktalanok budapesti ellátása érdekében működteti az ország legnagyobb széles spektrumú, differenciált szolgáltatásokat nyújtó hajléktalanellátó intézményét, a Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményeit (BMSZKI). Az ellátás i rendszerbe tartozik tíz átmeneti szállás (összesen 1587 férőhely), 6 éjjeli menedékhely (összesen 875 férőhely) és nappali melegedők két helyszínen (220 fő befogadására alkalmas). A Családok Átmeneti Otthona keretében 137 fő elhelyezése biztosított. A BMSZKI és intézményei naponta közel 3000 hajléktalan embernek nyújt szociális szolgáltatást, ezen belül mintegy 2.000 főnek biztosít lakhatási lehetőséget. Az Orvosi Krízis Szolgálat 73 ágyas krónikus fekvőbeteg-ellátó részleget, továbbá háziorvosi és szakorvosi ellátást működtet. További elhelyezésekre adnak lehetőséget a munkásszállások, szobabérlők háza és kiléptető lakások, ezek a kapacitások azonban sem a hajléktalanság megelőzéséhez, sem a kilépés biztosításához nem elegendők. Mindezekon felül az intézmény négy utcai gondozó szolgálatot működtet, akik több száz fővel tartanak kapcsolatot.

A hajléktalan ellátással több szervezet foglalkozik, a Fővárosi Önkormányzat is együttműködik több szervezettel (Máltai Szeretetszolgálat, menhely Alapítvány, Hajléktalanokért Közalapítvány). A BMSZKI részt vesz az európai hajléktalanellátó szervezetek ernyőszerzetének (FEANTSA) munkájában, folyamatos módszertani, kutatási tevékenységet végez, melyben együttműködik a felsőoktatási intézményekkel is.

Össességében az ellátórendszer férőhelyek tekintetében nem szorul bővítésre, az épületek állapota, a zsúfoltság csökkentése, az ellátás korszerűsítése és különösen a humán erőforrás biztosítása jelent feladatot a jövőben a hajléktalanság megelőzését és a kilépést biztosító lakhatási kapacitásnövelésén túl.

Budapest szociális intézményrendszeréről összességében elmondható, hogy kihívásokkal és fejlesztési igényekkel jellemezhetően működik.

OKTATÁS, NEVELÉS

Budapesten a 2017/18-es működési évben több mint 54 ezer óvodás járt az 623 óvodai feladatellátási intézménybe, melynek döntő többsége állami, illetve kerületi fenntartású, 86 alapítványi és magán, 34 pedig egyházi intézmény. Mind az egyházak, mind a magánszektor szerepvállalása folyamatosan erősödik az ellátásban. A Fővárosi Önkormányzat mindössze két óvoda fenntartója.

Az óvodai férőhelyek száma az óvodások számának növekedésével – a három éves kortól kötelező óvodai nevelés 2015. évi bevezetésével – együtt folyamatosan bővült az utóbbi évek alatt, a bővítést és a felújítást az

uniós források is támogatták 2014-2020 között. Tekintettel arra, hogy a családtámogatási rendszer új elemeinek bevezetése ellenére a fővárosban 2015 óta az élveszületések száma csökkenő, továbbá jelentős az agglomerációba való kiköltözés, az óvodai és bölcsődei igények esetében középtávon az igények csak kisebb mértékű növekedése prognosztizálható.

2017-től a fenntartás után az állam a működtetési feladatokat is átvette a közoktatásban, az önkormányzatok és az iskolaigazgatók - hatásköre szinte teljesen leszűkült. Átalakult a tankerületek rendszere is, a KLIK már Klebelsberg Központ néven irányítja a rendszert. Budapesten jelenleg 8 db tankerületi központ működik. A szakképzés rendszere is folyamatos átalakítás alatt áll, a legutóbbi szakképzési törvényt 2019 novemberében fogadta el az Országgyűlés, melynek eredményeként változott az iskolák megnevezése, a képzés hossza, az oktatók jogállása, továbbá a diákok a cégeknél munkaviszony keretében vesznek részt a gyakorlaton, az általános iskolát be nem fejezőket pedig "dobbantóprogram" segítségével próbálják meg szakmához juttatni. A szülő kötelessége lesz gyermekét 18 éves koráig vagy egy részzakma megszerzésig taníttatni. A szakképzés – a felsőoktatáshoz hasonlóan – az Innovációs és Technológiai Minisztériumhoz került, míg a közoktatás és köznevelés továbbra is az Emberi Erőforrások Minisztériuma alá tartozik. A Kormány átalakította az iskolarendszeren kívüli képzések (korábbi OKJ) rendszerét is, ugyanakkor az egész életen tartó tanulást segítő, az egyes szakmákon belüli megújulást felnőttkorban támogató szolgáltatások rendszereszerűen nem kiépítettek. A digitális készségek ma már szinte minden szakmaterület számára nélkülözhetetlenek, a versenyképes munkaerő és a foglalkoztatási esélyek növelése miatt ebben jelentős fejlesztésekre van szükség.

A fővárosi általános iskolák nappali tagozatára 2018-ban közel 122 ezer tanuló járt, számuk az évtized eleje óta folyamatosan, kis mértékben növekedik. Míg a kollégiumi igények ezen a területen évről évre szűkülnek, több mint tízezer diák nap mint nap ingázik a fővárosi intézményekbe. Számuk 2015 óta több mint 1000 fővel nőtt, mely részben a felerősödő kiköltözési tendenciával is összefüggésbe hozható. Kerületi összesítésben vizsgálva a nem budapesti óvodások és általános iskolai tanulók arányát, a II. és XII. kerület emelkedik ki, mint a budai agglomerációból bejáró diákok célterületei. A legmagasabb arány itt 10-15% közötti, melyet részben indokol, hogy itt arányaiban több speciális ellátást nyújtó iskola működik. A Fővárosi Önkormányzat több mint 100 intézményben biztosítja a tanulók étkeztetését, ahol az egészséges étkeztetés infrastrukturális feltételeinek javítása, illetve az e-ügyintézés és okos kártyák bevezetése lehet.

A közoktatásban a fővárosi eredmények (PISA mérések) országos viszonylatban jók, de a hátrányos helyzetű gyermekek lemaradása kimutatható. A családi háttér szerepe erősen összefügg a tanulók teljesítményével, a

2018-as mérés szerint a teljesítménykülönbségek 19,1 százalékát ez magyarázza. Az iskolák működési környezete fejlesztéseket igényel. A pedagógushiány, a pedagógus bérek versenyszektorral szembeni elmaradása komoly problémát jelent a magas színvonalú ellátás biztosítása szempontjából. A tantervi kötöttségek erősödnek, kevés mozgástér a versenyelőnyt jelentő készségek (kreativitás, együttműködés, probléma-megoldás) fejlesztésére. A középiskolai ellátórendszert többféle iskolatípus alkotja: az érettségit adó középiskola – mint gyűjtőfogalom – tartalma is változott, korábban a gimnázium és szakközépiskola tartozott ebbe a kategóriába, az új rendszerben a szakközépiskola, gimnázium és szakgimnázium együttesére terjed ki. Az erős pesti belvárosi koncentráció mellett, a gimnáziumok Buda belső területein sűrűsödnek északi és hegyvidéki irányú csápokkal.

A szakgimnáziumok pesti belvárosi gócterülete erőteljesebb, mint a gimnáziumok esetében.

Az érettségit adó középiskolákban és a szakiskolákban nappali képzés keretében összesen megközelítően 97 ezer diák tanult 2018-ban. Legmagasabb a gimnáziumi tanulók száma (54.464 fő). Az átalakítást követő években folyamatosan csökken a szakközépiskolákban és szakgimnáziumokban tanulók száma, míg a gimnáziumok esetében stabil növekedés tapasztalható.

A középfokú oktatási rendszer esetében a Budapesten kívülről bejáró diákok aránya és jelentősége nagyobb, mint az általános iskolák esetében, nagyságrendileg az összes tanuló egyharmada, mintegy 31 ezer tanuló ingázik naponta. A budai II., III., és XI. kerületek szívóhatásánál is erőteljesebb a pesti belvárosi VII., VIII., IX., XIII. kerületeinek vonzása. Ezekben a kerületekben a bejáró diákok aránya eléri az 30-40%-ot.

A BUDAPESTI ÁLTALÁNOS- ÉS KÖZÉPISKOLÁK

	Állami/ önkormányzati fenntartású	Egyházi fenntartású	Alapítvány/egyéb fenntartású	Összesen
Általános iskola	292 db / 80%	38 db / 10%	50 db / 10%	380 db
Középiskola	198 db / 46%	79 db / 12%	116 db / 42%	393 db
Szakiskola és készségfejlesztő iskola	20 db / 56%	4 db / 10%	3 db / 34%	27db

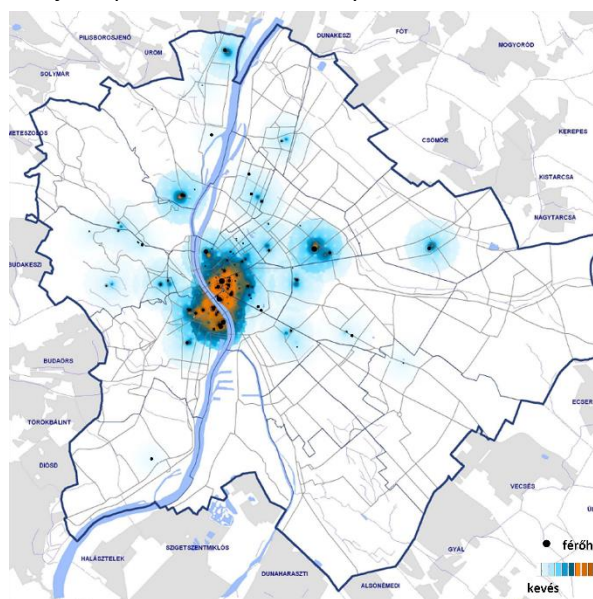
4.2. ábra: A budapesti általános- és középiskolák fenntartók szerinti megoszlása (2018) Forrás: KSH

Budapest egyértelműen az ország felsőfokú oktatási központja. A felsőoktatási intézmények jelentős része a belső budai és pesti városrészekre koncentrálódik. Budapest területén a 2018/2019-es tanévben 41 felsőoktatási intézmény működött, a nappali tagozaton tanulók száma meghaladta a 109 ezer főt, ebből mintegy 17 ezer diák külföldi állampolgárságú volt. Az esti, levelező és távoktatásban tanulók száma elérte a 40 ezer főt.

A felsőoktatást érintő reformok (keretszámok, hallgatói és intézményi finanszírozás stb.) következtében a saját infrastrukturális fejlesztések a működtetéssel szemben háttérbe szorultak, plusz források hiányában ezt az intézmények a számukra biztosított forrásokból már nem képesek kigazdálkodni. A hatékonyság és a korszerűsítés érdekében kezdődött el az a folyamat, amely több egyetem esetében az alapítói és fenntartói jogokat vagyonekezelő alapítványok kezébe adta. Az új működési modell először a fővárosi Corvinus Egyetemet érintette, 2020-ban újabb intézmények esetében született az átalakításra vonatkozó döntés.

A felsőoktatás vonatkozásában új stratégia is született, melynek célja a felsőoktatás és a gazdaság kapcsolatának erősítése, s melyben kiemelt szerepe van a képzés munkaerő-piaci relevanciájának is. Fontos megemlíteni, hogy a 109 ezer fős nagyságrendű budapesti hallgatói létszámhoz képest viszonylag szűk a kollégiumi férőhelyek kerete (kb. 15 ezer férőhely). A felsőoktatást

érintő infrastruktúrafejlesztések közül a 2018-ban átadták Nemzeti Közszolgálati Egyetemnek otthont adó Ludovika Campust és a 2019-ben ötvennyi átfogó beruházás után a MOME XII. kerületi megújult kampuszát. A Semmelweis Egyetemről levált Testnevelési Egyetem esetében új campus kialakítása van folyamatban.

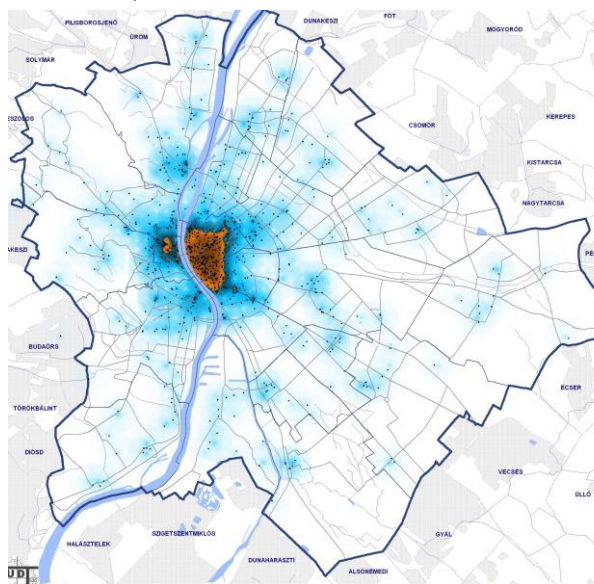
4.3. ábra: A felsőoktatás térségei Budapesten

A nemzetközi egyetemi ranglistákon előkelő helyen szereplő CEU amerikai akkreditációjú képzéseinek működési feltételeit a Kormány megszigorította, ennek következtében a nemzetközi képzéseket az egyetem 2019-től kénytelen volt áthelyezni az e célra létrehozott bécsi kampuszába.

KULTÚRA

Budapestet **gazdag kulturális élete**, atmoszférája teszi vonzóvá mind saját lakosai, mind az ide látogató külföldiek számára. Budapestnek – a magyarok és a Kárpát-medence hagyományos kulturális központjának – a vonzó kulturális arculata összetett, sokszínű hagyományok alapján fejlődött ki. A magyar kulturális intézmények – színházak, múzeumok, kiállítások, zenei intézmények, kulturális központok és művelődési házak, könyvtárak, mozik stb. – a város fejlődése során fokozatosan alakultak ki, és jelenleg is nagy számban itt koncentrálnak.

A Fővárosi Önkormányzat 100%-os tulajdonában álló **Budapesti Fesztivál- és Turisztikai Központ Nonprofit Kft.** fontos szerepet tölt be a főváros kulturális, művészeti programjainak szervezésében. A Fővárosi Önkormányzat ugyanakkor nyitott a külső megkeresések, kezdeményezések támogatására is, amire példaként említhető, hogy a FÜGE Közhasznú Egyesület kezdeményezésére a főváros a Jurányi utcában egy házat biztosított inkubátorházként független társulatok (független alkotók, színház, zene) részére.

4.4. ábra: Összes kulturális létesítmény – múzeum, galéria, színház, koncertterem, mozik, könyvtárak, kulturális központok – elhelyezkedése Budapesten

A Budapest területén lévő kulturális intézmények közül számos jelentős intézmény fővárosi tulajdonban van, így többek között 19 színház és jelentős közgyűjtemények, mint a Budapesti Történelmi Múzeum (főbb telephelyei: Vármúzeum, Kiscelli Múzeum, Aquincumi Múzeum, Budapest Galéria), a Fővárosi Állat- és Növénykert, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Főváros Levéltára.

Az utóbbi évtizedekben számos for-profit kortárs művészeti helyszín is nyílt Budapesten, jelentősen gazdagítva ezzel a képzőművészeti kínálatot.

A kerületi önkormányzatok által biztosított közművelődési szolgáltatások Budapesten jó minőségűek. A kerületek e téren végzett munkáját segíti a Fővárosi Önkormányzat fenntartásban működő Budapesti Művelődési Központ. Budapest közkönyvtári ellátottságát a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára (benne Gyermekkönyvtár, Zenei Gyűjtemény, Budapest Gyűjtemény), valamint a kerületekben működő 50 tagkönyvtár biztosítja.

A kortárs képzőművészet terén jobbra egyének, illetve nonprofit szervezetek működnek, a Fővárosi Önkormányzat a CAFe Budapest őszi kortárs művészeti fesztivál megrendezésével támogatja ezt az ágazatot.

A kulturális intézmények működését több szaktörvény – Kulturális törvény, Levéltári törvény, Előadó-művészeti törvény – szabályozza, a közművelődési-közgyűjteményi területeken kötelező feladatként nevesítve az önkormányzat számára a kulturális feladat ellátását. E területen az állami forrás biztosítása elmarad a szükségessé, illetve a levéltár tekintetében egyáltalán nem jelentkezik.

A Liget Budapest projekt az elmúlt évek előkészítése után 2016-tól a megvalósítási szakaszba lépett 2018. októberében megnyílt a Román Csarnokkal kibővült a korszerűsített Szépművészeti Múzeum, valamint átadásra került a Szabolcs utcai Országos Múzeumi Restaurálási és Raktározási Központ is. a. 2019-ben elkészült a műemléki rekonstrukción átesett Millennium Háza és előterében kialakított Rózsakert, valamint átadták a városligeti Nagyjátzóteret. Folyamatban van a Zene Háza és a Néprajzi Múzeum kivitelezése. A városvezetés szándéka, hogy barnamezős fejlesztésként új kulturális helyszínné alakult a 2011-ben műemlékké nyilvánított MÁV Északi Járműjavítójának ún. Eiffel csarnoka, ahol a Magyar Állami Operaház és az Erkel Színház új műhelyháza és próbacentruma kapott helyet. Szintén a Járműjavító területe ad helyet az Új Közlekedési Múzeumnak, melynek átadása 2025-re várható. Jelentős kulturális funkciót érintő, folyamatban lévő kormányzati projekt az Iparművészeti Múzeum rekonstrukciója, illetve az Operaház felújítása.

A főváros egyik legfontosabb kulturális intézménye a Budapesti Történelmi Múzeum, melynek legismertebb tagintézményei az Aquincumi Múzeum, a Vármúzeum és a Kiscelli Múzeum. Az elmúlt években több fejlesztés történt mind az Aquincumi, mind a Kiscelli Múzeum esetében és több projekt előkészítése is megtörtént vagy folyamatban van. A múzeum 2020-ban megszületett új stratégiájának célja a BTM erősebb pozicionálása a fővárosi kulturális kínálatban „a főváros múzeuma” brand erősítésével. A tagintézményeknek nagy jelentősége van abban is, hogy a jelenleg erős belvárosi koncentrációt

mutató kulturális kínálat területileg kiegyenlítettebb legyen a városban. Az Aquincumi Múzeum fontos szerepet tölt be a hazai és nemzetközi limes turisztikai hálózatában, a Dunai Limes világörökség várományos helyszínéül.

A Fővárosi Állat- és Növénykert Magyarország legnagyobb látogatottságú kulturális intézménye, több mint egymillió éves látogatóval. A Liget projekt részeként, jelentős kormányzati forrás bevonásával kezdődött meg a Pannon Park projekt kivitelezése. A fő attrakciót jelentő Biodóm befejezéshez további jelentős forrásbevonásra, illetve az üzemeltetés költséghatékonyabb újratervezésére van szükség.

A kulturális létesítmények működtetése háromféle forrásból történhet: saját bevételből; állami vagy önkormányzati forrásból (közgyűjtemények, levéltár, könyvtár, állatkert esetében ez jelentősebb tétel, mint az állami forrás). Az önkormányzati finanszírozás bázis alapú, azaz mindig az előző évi összeg alapján kerül meghatározásra, s az utóbbi időben évről évre csökken a rendelkezésre álló összeg. 2019-ben megszűnt az ún. kulturális TAO, mely elsősorban színház gazdálkodását érintette negatívan és összességében csökkenti a magánszféra részvételi lehetőségét a kultúra finanszírozásában. 2020-ban döntés született a fővárosi fenntartású színházak finanszírozásával kapcsolatban is, melynek eredményeként a Katona József Színház, a Radnóti Miklós Színház, az Örkény Színház és a Trafó esetében a szükséges finanszírozási háttérrel teljes egészében a Fővárosi Önkormányzat biztosítja az intézmények számára, míg a többi fővárosi fenntartású színház (6 db) esetében marad a vegyes – kormányzati és fővárosi – finanszírozás.

A Fővárosi Önkormányzat támogatásával és közreműködésével egész évben számos fesztivál gazdagítja a kulturális programkínálatot (Budapesti Tavasz Fesztivál, CAFe Budapest Kortárs Művészeti Fesztivál), melyek megszervezésében a Budapesti Turisztikai és Fesztiválközpont vállalt főszerepet. A Szabad Tér Színház nyári szezomban megvalósuló fesztivál- és családi programjai mellett számos magánszervezésű fesztivál és rendezvény is megvalósul a margitszigeti és városmajori helyszíneken.

Budapesten jelentősek a magánszektor által létrehozott, imázsformáló kulturális programok is, mint például a Sziget Fesztivál, a zenei fesztiválok és koncertek, a különböző gasztronómiai programok. A magánszervezetek által létrehozott, megvalósított kulturális rendezvények esetében a Fővárosi Önkormányzat kedvezőbb áron biztosítja a területet a rendezvények számára egyedi elbírálás alapján, Mivel az idegenforgalmi alap megszűnt a főváros költségvetésében, így a Fővárosi Önkormányzat közvetlenül már nem tudja támogatni a korábban támogatott nagy rendezvényeket (pl. Mesterségek Ünnepe, Zsidó Nyári Fesztivál), csupán esetleges jelleggel.

A főváros széles kulturális kínálatát tovább bővíti az Európai mintára kialakult alternatív kulturális terek, ún. „tematikus utcák”. Jól érzékelhető, hogy az egyes utcák,

városrészek népszerűsége, profilja folyamatosan átalakul, változik. Amíg a 2000-es évek legnépszerűbb helyszínei között megtaláltuk a Király utcát és a Ráday utcát, a hasonló kulturális profil napjainkban leginkább a Bartók Béla utca esetében érhető tetten.

Budapest egyik sajátossága az Európában is egyedülálló art mozihálózat. A Budapest Film Zrt. által működtetett art mozik folyamatos hozzáférést biztosítanak az európai és magyar kultúra értékes filmjeihez. Ezek a mozik a filmnézésen túl nyújtott kulturális szolgáltatások által valódi közösségi tér élményét is biztosítják.

SPORT ÉS REKREÁCIÓ

Budapest sportlétesítményeinek tulajdoni szerkezete hármas tagolású: a sport infrastruktúrális létesítmények állami, önkormányzati és magántulajdonban állnak. A fővárosi tulajdonban lévő Budapesti Sportszolgáltató Központ feladata a Fővárosi Önkormányzat két legjelentősebb intézményének, a Margitszigeti Atlétikai Centrum és a Városligeti Műjégpálya működtetése. A szabadterei sporthelyszínek mellett fővárosi tulajdonban és üzemeltetésben van a Szerűskert utcai Dr. Szent-Györgyi Albert Tanuszoda, mely fontos szerepet játszik a III. kerületi tanulók úszásoktatásában. Az intézmény teljes körű megújításra szorul.

Európai szintűvé fejlődött a futómozgalom és a város versenyrendszere. Budapesten 150-180 ezer fő vesz részt évente a főváros közterületein megrendezésre kerülő futó sportrendezvényeken. 2012-ben a Fővárosi Önkormányzat megteremtette a futóversenyek rendezésének jogszabályi háttérét, melynek értelmében Budapesten évi hat nagy, valamint kilenc másodkategóriás rendezvényt lehetett rendezni. 2017-ben a Fővárosi Önkormányzat 3-ra csökkentett a legnagyobb létszámú, helyigényű, valamint idegenforgalmi vonzerővel bíró I. kategóriás rendezvények számát.

Budapest főváros önkormányzata kiemelkedően nagy sportrendezvényt önállóan nem szervez, de állami szervezésű eseményeken partnerként szerepet vállal, az ezzel járó koordináció és közszolgáltatások (közösségi közlekedés megszervezése, hulladékelszállítás) jelentős többletfeladatot jelent.

A jövőben a főváros több esemény házigazdája is lesz, melyhez kapcsolódva több kormányzati beruházás van folyamatban vagy előkészítés alatt. A 2023. évi atlétikai világbajnokságra kell elkészülnie az új stadionnak a Déli Városkapu projekt részeként, a 2022. évi férfi kézilabda Európa-Bajnokságnak pedig a IX. kerületi egykori Bólyai laktanya helyén épül meg Magyarország legnagyobb fedettpályás csarnoka.

A sportesemények megrendezéséhez és a fővárosi lakosok sportolásának rendszeressé tételéhez szakmai, személyi és technikai háttérrel biztosít az a 42 sportági szakszövetség és sportszövetség, mely közel 600 fővárosi sportegyesület több mint százezer rendszeresen sportoló tagjának szervez versenyeket, bajnokságokat.

A 37 sportszövetséggel a Fővárosi Önkormányzat napi szintű szakmai kapcsolatot tart, a Curia utcai Budapesti Sportszékház épületében valamennyi sportszövetség nagy kedvezménnyel kap irodai helyet a Fővárosi Önkormányzattól.

Budapest 2019-ben elnyerte az Európa Sportfővárosa címet, mely az infrastrukturális fejlesztések mellett nagy számú tömegsport rendezvénnyel járt.

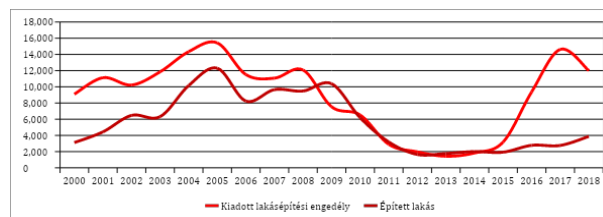
A rekreációs, egészségmegőrző és turisztikai szolgáltatások közös szegmensét jelentik a főváros területén működő gyógyfürdők. Budapesten jelenleg 16 termál-, gyógy-, karszt-, illetve ásványvizes fürdő, strand üzemel, amelyek közül tizenkettőt a Budapest Gyógyfürdői és Hévízei Zrt. üzemeltet. A Budapest Gyógyfürdő és Hévízei Zrt. hévízkútjai ellátnak sportuszodákat (Komjádi, Hájós Alfréd) és néhány szálloda (Hélia, Aquincum, Margitszigeti Thermal) medencéjét is. Az elmúlt években jelentős fejlesztések történtek ezen a területen és a turisztikai kereslet-növekedésnek köszönhetően a fővárosi intézmények is összességében profitot termeltek. A nagyobb tervezett fejlesztések közül a Gellért gyógyfürdő rekonstrukciója és a Király fürdő rekonstrukcióval egybekötött bővítése maradt el. A technológiai, gépészeti fejlesztések, illetve az ügyfelek kényelmét és az egészség-turisztikai szolgáltatások bővítését célzó fejlesztések segíthetik a szektor talpra állását, mely a koronavírus járvány következtében jelentős bevételkieséssel szembe-sül.

LAKÁSHELYZET

Budapest lakásállománya 2010 és 2020 között 889 ezer-ről 921 ezerre nőtt. A kerületek közül a legnagyobb lakásállománnyal a XI., a XIII., a XIV. és a III. kerület rendelkezik. Abszolút értelemben a legjelentősebb bővülést a XI. kerületi lakásállomány mutatta, ami a teljes növekmény 17%-a. A lakásállomány ezer főre vetített vizsgálata már árnyalja a képet, mutatva, hogy a különbségek jóval nagyobbak az egyes kerületek között. Összességében megállapítható, hogy a kerületek lakásállományának relatív bővülése a belső kerületekben (VI. és VIII.) mutatkozott a legdinamikusabbnak. Kiemelt lakásépítési helyszínnek elsősorban a jó közlekedési adottságokkal (vonalas tömegközlekedés, főutak) illetve nagyméretű viszonylag olcsó telkekkel (egykori barnamezős vagy mezőgazdasági zöldmezős területek) rendelkező kerületek, illetve a belső városrészek városrehabilitációs programot folytató kerületei.

A 2015-ben bevezetett majd folyamatosan bővített családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK), az újépítésű lakásokra vonatkozó áfa csökkentés (2016 és 2020 között 27% helyett 5%), illetve a reálbérek emelkedése jelentősen növelték az újlakások iránti keresletet. Az áfakedvezmény 2019. év végi megszűnése már láthatóan hatással volt az építési aktivitásra, 2020 első felében az építési engedélyek és bejelentések alapján épülő la-

kások száma 21%-kal maradt el az előző év azonos időszakához képest. Az alacsony lakásáfa rozsdáövezeti alkalmazása a jövőben pozitívan hathat a fejlesztésekre, ugyanakkor a koronavírus járvány keresletre gyakorolt hatása a bővülés ütemét átmenetileg mérsékelheti, csökkenhet a kereslet a háztartások megváltozott jövedelmi helyzete miatt. A lakóingatlan állomány ideális, 100 év alatti megújításához az állomány évi 1%-ának megfelelő lakás építésére lenne szükség, mely kb. 9000 lakást jelent. Ettől az értéktől még messze jár az újlakás építés éves volumene.

4.5. ábra: Budapesti lakásépítések és építési engedélyek száma
Forrás: KSH

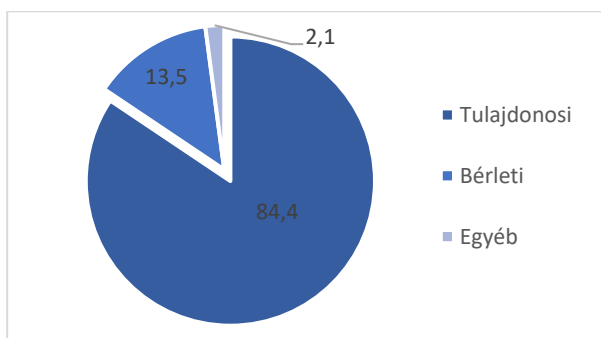
A fővárosi bérek emelkedése nem követte le a lakásár-emelkedést. 2013-ban még számos kerületben volt az átlagos négyzetméterár a havi nettó átlagkereset alatt, míg 2018-ban ez már egy kerületben sem teljesült. 2015 és 2020 között a lakásárak a fővárosban 180%-kal nőttek, a magánpiacon a lakbérek nagyságrendileg 40%-kal, a jövedelmek ugyanakkor csak 20%-kal. Ennek következménye az a lakhatási válság, aminek egyik eleme, hogy egyre több háztartás számára megfizethetetlenek a fővárosi lakások, jelentős önerő vagy családi-háttértámogatás nélkül nem tudnak vásárlóként belépni a lakáspiacra a fiatalok, de a változó élethelyzetekkel járó lakásváltás lehetőségét is lehetetlenné teszi a már lakástulajdonnal rendelkezők számára (válások, iskola vagy munkahely-váltás, gyermekek számának növekedése a családban stb.).

Budapesten a lakáspiac ma már részben befektető piac is, a magas bérleti díjak, illetve a turisztikai célú hasznosítás adta lehetőségeknek köszönhetően. 2019-ben már csökkenést mutatott az áremelkedés üteme – ebben az alternatív befektetési lehetőségek, például a MAP+ bevezetése, az áfakedvezmény megszűnése játszott főleg közre –, amit a koronavírus járvány az előrejelzések szerint csak átmenetileg fog negatívan érinteni. Fontos tényező, hogy 2021-től csak az Unió szigorú energiahatékonysági követelményeinek eleget tevő beruházások kaphatnak használatbavételi engedélyt, ami 2020-ban növelheti, utána viszont a plusz elvárások miatt lassíthatja a piacra kerülő lakások számát.

A 2011-es népszámlálás alapján a lakások 70,8%-a összkomfortos, 25,3%-a komfortos, 1,8%-a félkomfortos, 1,2%-a komfort nélküli, 0,9%-a szükség- és egyéb lakás. A lakhatás területén mutatkozó hátrányok (zsúfoltság, egészségre ártalmas műszaki állapot, pazarló és megfizethetetlen fűtési rendszerek stb.) jelentősen hozzájárulnak az élet egyéb területén jelentkező hátrányok tar-

tós fennmaradásához (egészségi állapot, tanulási lehetőségek és ezek hatása hosszú távon a foglalkoztatási esélyekre, jövedelmi különbségekre).

A budapesti lakóépületek energiaigénye adja gyakorlatilag az összes üvegházhatású gáz csökkentési (mitigációs) lehetőség 75%-át. Budapesten a többi településsel ellentétben a legmagasabb azon csoport aránya (16%), ahol a jövedelem több mint 40%-át viszik el a lakásfenntartás költségei, ami könnyen kritikus helyzetbe sodorhatja a családokat. Miközben a háztartások átlagosan jövedelmük 12%-át fordították energiára 2016-ban, a szegényebb háztartások esetében ez az arány két-háromszoros is lehet. A háztartások energiafelhasználásának ugyanis közel háromnegyed része (74%) a fűtésre fordítódik. A jövedelmük 34%-ánál magasabb energiaköltségekkel rendelkező háztartások kb. 85%-a egy-lakásos családi házban él. A lakóépületek korszerűsítése tehát nem csak környezeti, hanem társadalmi kérdés is, a belvárosi leromlott fizikai állapotú társasházak mellett a külső kerületek családiházás területén egyaránt indokolt.

4.6. ábra: A háztartások megoszlása a lakáshasználat jogcíme szerint Budapesten, 2017. Január 01.-én. (%) Forrás: KSH, Budapest Statisztikai Évkönyvek

A főváros lakásállományán belül az önkormányzatok tulajdonában lévő lakások száma folyamatos csökkenést mutat: 2011-ben 52.405, míg 2019-ben már csak 41.131 darab lakás tartozott a fővárosi önkormányzatok portfóliójába. Ez a teljes lakásállomány mindössze 4,4%-a. A szükséglakások aránya csökkent, ugyanakkor az összes lakás 51,5%-a 1 szobás, az átlagos alapterület 44 m². Ez utóbbi összetétel a jövedelmi helyzetüket tekintve átlagosnál rosszabb helyzetben lévő három és többgyermekes, illetve egyszülős családok számára alkalmas lakhatási lehetőségek elégtelenségét is jelenti. A lakásállományon belül az önkormányzati bérlakások aránya a XIII. és a VIII. kerület esetében a legnagyobb, őket a IX. és a III. kerület követi. Csak néhány olyan kerület van, ahol új bérlakások épültek az elmúlt időszakban.

A népszámlálásból a bérlő által lakott és az üres lakások aránya alapján becsült 15-25%, illetve a lakott lakásokra vonatkozó KSH reprezentatív felmérés adatai alapján a potenciális bérlakás szektorhoz tartozhat a fővárosi lakások 25%-a (226 250.000 lakás). KSH 2018-as felmérése (Magánlakásbérlés, bérlati díjak – a 2018. évi lakbérfelmérés főbb eredményei a budapesti lakott magánbérlati

lakásokra vonatkozóan azt jelzi, hogy a háztartások 53,4%-a lakását piaci, 46,6%-a nem piaci áron bérel.

A budapesti bérlati díjak megközelítették az országos átlag másfélszeresét, a lakbér mértékét ezen kívül az ingatlan elhelyezkedése, valamint a bérlő a lakás kiadója közötti kapcsolat befolyásolja. Jelenleg a magán bérlakás-szektor jogi helyzete rendezetlen, az önkormányzatok hatáskörébe tartozó szociális bérlakás-szektor pedig alulfinanszírozott. Mivel mindkét piac bővítésére szükség van, elkerülhetetlennek látszik az országos és a fővárosi bérlakáspolitikai megalkotása és ezzel kapcsolatos eszközrendszer (támogatások és szervezetfejlesztés) kialakítása. A bérlakásszektor hiánya egyrészt fékezi a mobilitást, hiszen egy új munkahelyért nehezebb (vagy lehetetlen) az ország más részeiről, de akár más kerületekből is a munkahely közelébe költözni. Másrészt az alacsonyabb jövedelmű csoportokat gyakran kényszeríti arra, hogy számukra túl drága lakhatási konstrukciókban vagy egészségtelen, az életminőséget és életésélyeket jelentősen és tartósan rontó lakáskörülmények között éljenek. A díjhátralékos családok nem tudnak könnyen váltani, és számukra megfizethető bérlakásba költözni.

A szegénység feminizálódásából fakadóan a nők különleges célcsoportot alkothatnak a lakhatás terén is. A gyermeküket egyedül nevelő nők, a bántalmazó párkapcsolatból menekülő nők, vagy a szexuális célú emberkereskedelem áldozatai különösen kiszolgáltatottak lehetnek a lakhatásuk megoldatlansága miatt. A hajléktalanság megelőzését és a kilépést támogató lakhatási lehetőségekben jelentős hiány van, a családok átmeneti otthonában a kapacitások bővítése helyett szintén a lakásban való elhelyezés a kívánatos szakpolitikai cél. A fővárosban épült lakások töredéke akadálymentes, vagy gazdaságosan akadálymentesíthető mozgássérült emberek számára az érintett civil szervezetek felmérései szerint.

A fővárosban körülbelül 3100 magas támogatási szükséglettel rendelkező, magánháztartásban élő fogyatékos személlyel élők lakik, sokukat családtagjuk ápolja otthon. Ők azok, akik leginkább intézményi elhelyezéssel veszélyeztetettek a fokozott támogatási szükségletre tekintettel, lakhatási helyzetük hosszútávon egyáltalán nem megoldott a fővárosban. Számukra, mint minden fogyatékos személy számára - a fogyatékosügyi ENSZ Egyezmény szerint - az egyetlen jogszerű lakhatási szolgáltatást az emberi jogi normák szerint működő támogatott lakhatás jelenti, melynek lényege, hogy a fogyatékos polgárok is hozzáférjenek a város élő szövetében elérhető lakhatási szolgáltatásokhoz, építve a meglévő szociális és családi kapcsolataikra és az általuk igénybe vett helyi szolgáltatásokra (Társaság a Szabadságjogokért /TASZ adatszolgáltatása az ITS véleményezési szakaszában).

Összességében országos és egyben fővárosi probléma is a bérlakáshiány, és ezen belül a szociális bérlakások, az elérhető akadálymentes lakások és a támogatott lakhatási formák hiánya.

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK

- A Fővárosi Önkormányzat szakmapolitikai, koordináló és érdekérvényesítő erejének növelése;
- Idősek nappali ellátó intézményei, hajléktalan ellátás területén mennyiségi és minőségi fejlesztések megvalósítása; időskorúak otthonukban történő ápolásának, gondozásának rendszerszerű bővítése Budapesten;
- Hajléktalan ellátó, valamint a hajléktalanságot megelőző és hajléktalanságból való kilépést támogató komplex szolgáltatások fejlesztése;
- Szociális ellátás területén humán-erőforrás háttér biztosítása;
- Kulturális és rekreációs funkciók bővítése úgy, hogy azok közösségi helyszíneként a lakosság igényeit kiszolgálják, egyben a fenntartható, területileg dekoncentrált turisztikai kínálatot erősítsék;
- A bérlakásszektor fejlesztése, a főváros kezdeményező szerepe a szektor országos szintű szabályozásának újragondolásában; mintavértékű fővárosi kezdeményezés elindítása.

SWOT

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Budapesten koncentrálódnak az ország legmagasabb szintű oktatási és kulturális intézményei, valamint az egészségügyi ellátó intézmények döntő többsége, köztük országos intézmények; ▪ Magas a közép- és felsőoktatás színvonala, az oktatási intézmények nagyszámú tanulót/hallgatót vonzanak a városba; ▪ Magánszolgáltatások erős és növekvő jelenléte Budapesten (oktatás, nevelés, idősellátás, egészségügy). Pezsgő kulturális élet, kulturális rendezvények, amelyek mind a helyi lakosok, mind a külföldi látogatók számára nagy vonzerővel bírnak; ▪ Jó minőségű közművelődési szolgáltatások Budapest teljes területén; ▪ Nemzetközi sportrendezvények megrendezésére is alkalmas helyszínek; ▪ Stabilan működő sportegyesületek, melyeknek jó az együttműködése a Fővárosi Önkormányzattal; ▪ Jó minőségű szabadidős és tömegsport létesítmények megléte (Margitszigeti Atlétikai Centrum, Városligeti Műjégpálya). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Jogszabályi változások miatt az önkormányzatok szerepe az oktatási és egészségügyi intézmények működtetésében visszaszorult, ezáltal gyengül a főváros beleszólása a saját területén működő intézmények fejlesztési irányába; ▪ Az egészségügyi intézmények működésében sok a párhuzamosság, nem hatékony a működtetés, nincs szakmailag, gazdaságilag összehangolva a különböző intézmények tevékenysége, eszköz és infrastruktúrális fejlesztési igények, ellátási hiányok; ▪ Társadalmi és területi egyenlőtlenségek, korlátok az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférésben, koordináció és együttműködés elégtelensége; ▪ Korszerűsítési igények a hajléktalan ellátás és idősellátás területén; időszotthoni ellátás kapacitáshiánya; képzett munkaerő utánpótlása kockázata, alacsony bérek; idősek otthoni ellátásának nem épültek ki az intézményes keretei; ▪ Összességében kevés új lakás épül, az állomány megújulása lassú; meglévő lakásállomány energetikailag korszerűtlen, magas rezsi költségek, jelentős felújítási igény; A magántőke, mecénatúra szerepe a kultúra támogatásában elhanyagolható; kulturális TAO megszüntetése; ▪ Kevés az önkormányzati bérlakás, összetételük kedvezőtlen; nincs szabályozott bérlakás piac a magán-szektorban, a bérleti díjak magasak; összességében alacsony a térbeli mobilitás; egyes társadalmi csoportok támogatott lakhatásának alacsony szintje (pl. fogyatékosokkal élők) ▪ Kulturális szolgáltatások magas ára, társadalmi egyenlőtlenségek a hozzáférésben

LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Civil szervezetek és társadalmi vállalkozások megerősödése, együttműködése a szolgáltatásokban ▪ Szolgáltatások igény alapú fejlesztése, ügyfél-élmény fejlesztése service design módszertannal, keletkező adatok hasznosítása. Erős politikai és városvezetői akarat megteremtheti az egységes bérlakásrendszert. ▪ A digitális technológiák és eszközök térnyerése, illetve az üzleti modellek innovációja az oktatási, kulturális, egészségügyi területen, valamint az időskorú lakosság gondozásában, mentális egészségének megtartásában. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Oktatási rendszert érintő gyakori jogszabályváltozások miatt bizonytalan működési környezet; ▪ Az önkormányzati, állami pénzügyi lehetőségek további csökkenése a kultúra, oktatás és egészségügy finanszírozására; ▪ Oktatásban és egészségügyben a humán-erőforrás problémáinak megfelelő központi kezelése elmarad, ami a szolgáltatások színvonalát és az ellátás biztonságát negatívan befolyásolja; ▪ Az olcsó bérű és fenntartású lakások hiánya miatt növekedhet a díjhátralékosság; ▪ A meglévő épületállomány felújítására a lakosság nem rendelkezik a szükséges önerővel, pályázási tudással, a felújítások nem tudnak energetikai szempontból a kívánt spektrumban megvalósulni. ▪ Az egységes bérlakásrendszer kialakítása továbbra sem lesz kormányzati preferencia – helyette csak a saját tulajdonszerzés támogatása marad fenn, mely továbbra sem támogatja a nagyobb térbeli mobilitást, rugalmasabb lakóhelyváltást, a vidéki munkaerő fővárosi elhelyezkedési lehetőségeit.

I. 5. AZ ESÉLYEGYENLŐSÉG BIZTOSÍTÁSA¹⁸

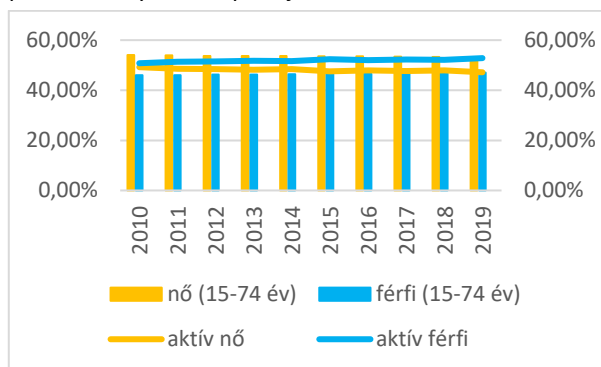
A Fővárosi Közgyűlés 2016-ban fogadta el Budapest Főváros második, 2017-2022 évekre szóló Helyi Esélyegyenlőségi Programját (FHEP), melynek célja, hogy hozzájáruljon a különböző társadalmi csoportok egyenlő esélyű városashozhoz, ezáltal a társadalmi integrációhoz. Ennek érdekében ösztönzi a társadalmi csoportok közötti tolerancia és párbeszéd kialakulását, egyes hátrányos helyzetű csoportok beilleszkedésének támogatásához pedig hosszú távú beavatkozási irányokat és középtávú akciótervet fogalmaz meg, figyelembe véve az uniós irányelveket és hazai jogszabályokat. Az EU célja ezen a területen, hogy megakadályozza az emberek elleni bármilyen diszkriminációt faji vagy etnikai származásuk, vallásuk vagy hitük, fogyatékságuk, életkoruk, nemük, illetve nemi identitásuk és szexuális orientációjuk alapján. Az esélyegyenlőség terén végzett tevékenységekről a végrehajtást koordináló Budapest Esély Nonprofit Kft. rendszeres beszámolót készít a Fővárosi Közgyűlés számára. Az esélyegyenlőségi célcsoportok köre a korábbi FHEP-hez képest bővült, a migránsok és a szexuális és nemi kisebbségek csoportjaival. Az alábbi fejezetekben a védett tulajdonságú csoportok helyzetének rövid elemzése következik, a csoportok FHEP-beli sorrendjükben, majd a kerületi esélyegyenlőségi programokról nyújtunk rövid áttekintést.

NŐK

Budapest lakosságának 54%-a nő, a 20 év feletti korosztályokban mindenhol a nők vannak többségben a fővárosban, és a 2016. évi mikrocenzus adatai alapján számuk emelkedni fog. A fővárosi nők születéskor várható, 80 évet megközelítő élettartama mintegy 6 évvel magasabb, mint a férfiaknál, átlagéletkoruk 45 év körüli, ez a férfiakénál közel öt évvel magasabb.

A rendelkezésre álló szóránystatisztikák szerint¹⁹ a nőket érő erőszak a nők legalább felét érinti. Az ORFK adatai szerint az erőszakos cselekmények 70%-át ismerős, 22%-át a (volt) partner követi el. A nőkkel szembeni erőszak szociális és gyermekvédelmi probléma is: a bántalmazott nők 43%-ával 12 évnél fiatalabb gyermek is él együtt, a bántalmazó kapcsolatból való kilépést pedig gyakran egzisztenciális okok nehezítik.

A hosszú távú adatokból (5.1. ábra) a nők aktivitását illetően egyértelmű negatív tendencia rajzolódik ki, két alapvető jellegzetességgel. A 15-74 éves korosztályban 2010-19 között a nők aránya sosem érte el az 50%-ot (47-49% körül mozog), miközben ugyanebben az időszakban és korcsoportban társadalmi arányuk 52-54% között változik. A másik jellemző, hogy az időszakban a nők aktivitása enyhe, 2 százalékpontos, csökkenő tendenciát mutat, míg a férfiak aktivitása ugyanebben az időszakban ugyanennyivel emelkedik. A Budapesten regisztrált álláskereső nők aránya 2010-2019 között (2016 kivételével) minden évben meghaladja az országos arányokat, 2014 óta a budapesti férfiak arányát is. A tartósan állást keresők körében a nők aránya az álláskeresés időtartamának elhúzódásával arányosan növekszik. Összességében tehát a fővárosi nők szignifikáns munkaerőpiaci hátrányának képe rajzolódik ki.

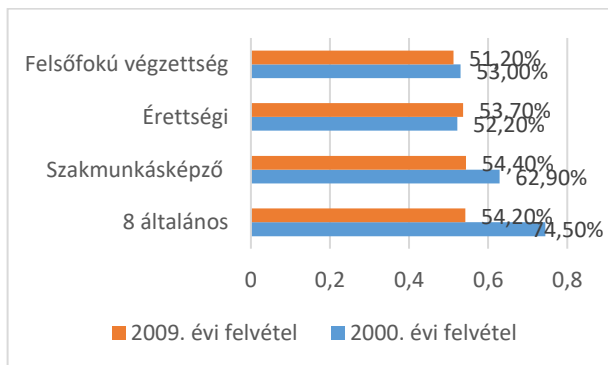
5.1. ábra: A nők és férfiak aránya a 15-74 éves népességben, illetve a korcsoporton belüli aktívak között, Budapest, 2010-2019 (%)

¹⁸ A fejezet aktualizálása elsősorban a Budapest főváros helyi esélyegyenlőségi programja 2017-2022 című dokumentum (FHEP), a FHEP 2019. évi beszámolója, illetve a 2018. évről szóló foglalkoztatási monitori jelentés felhasználásával történt. A további forrásokat lábjegyzetben jelöljük.

¹⁹ Wirth J.–Winkler Zs.: Nők elleni erőszak az adatok tükrében (FRA-népesség-bűnügyi statisztikák, 2015) és <http://nokjoga.hu/alapinformaciok/statisztikak> alapján, 90%-os látencia melletti érték.

9%²⁰, de a nők részvétele az állami szektor vezetői állásaiban és a társadalmi részvétel terén is alacsony. Ez a fővárosi közgyűlés összetételében vagy a fővárosi intézmények felső vezetésében is megmutatkozik. Az eltéréseket végzettségi különbségek nem indokolják. Létszámarányukhoz mérten az érettségizettek között a nők felülreprezentáltak (58%), a diplomások között arányosan jelennek meg (54%)²¹.

Ezért valószínű, hogy a nők alacsonyabb foglalkoztatási, jövedelmi és előmeneteli szintje a gyermekvállalással, illetve a nemi szerepek hazai megítélésével függ össze.

5.2. ábra: A konzervatív nemi szerepek támogatottságának változása iskolai végzettség szerint, az NKI felmérései alapján

Népeségtudományi Kutató Intézet 2009-es felmérése szerint a nők kizárólagos otthoni szerepvállalásával még mindig több mint a társadalom fele (53%) egyetért. Ez az arány 7%-kal csökkent ugyan az előző, 2000-ben végzett adatfelvétel óta, ám az EU 27 tagországa közül így is csak Lengyelországban értenek egyet a hazainál többen (65% feletti mértékben) azzal, hogy a nők feladata a család ellátása, míg a férfiaké a pénzkeresés. A konzervatív nemi szerepek támogatottságának megoszlását a következő állítással való egyetértés alapján: "A férj feladata a pénzkeresés, a feleségé a háztartás és a család ellátása" a 5.2. ábra mutatja.

A 3 év alatti gyermeket nevelő nők esetében a foglalkoztatási ráta Budapesten 14%. Egy kisgyermeket nevelő nő esélye az elhelyezkedésre 9-10%-kal rosszabb, mint egy gyermektelen nő esetén, míg a férfiak elhelyezkedési esélyét a gyermekvállalás ugyanilyen mértékben javítja. A tradicionális szerepek túlsúlya tehát gátolja a nők önkitaljesedését, rontja nyugdíjkiállításukat, ezzel a szegénység elnőiesedéséhez vezethet. A nők foglalkoztatási hátránya a roma és a fogyatékos nőket még jobban érinti.

Az elhelyezkedés nehézségek, a bérhátrány, illetve a munkahelyi előmeneteli lehetőségek egyenlőtlensége a női szegénység kialakulásához vezetnek. Szükséges ezért

a munkáltatók és a lakosság szemléletformálása e téren. Fontos a nők társadalmi részvételének erősítése, tudatos és szervezett bevonásuk a politikai társadalmi döntéshozásba, azzal a céllal, hogy abban a nők társadalmi arányuknak megfelelő mértékben jelenjenek meg. A nemi alapú erőszakkal érintett védő, illetve a megelőző jogi lehetőségek hiányosak, a meglévő lehetőségek alkalmazása nem következetes és rendszerszerű. Fontos, hogy az áldozatsegítésben és a megelőzésben dolgozó szakemberek felkészültek legyenek, illetve fontos kapacitásaik kiegészítése. E mellett, a megelőzés érdekében, fontos a nők számára biztonságos típusú terek építése, illetve a közterületek ilyen jellegű átforgalmazása.

A nők és férfiak társadalmi egyenlőségének elősegítése olyan érték és általános szempont, amit a főváros tervezési, döntési és működési folyamataiban is szükséges érvényre juttatni, a jogszabályok, közpolitikák és intézkedések tervezése, végrehajtása és értékelése során. Ehhez szükséges, hogy következetesen kiértékeljenek minden tervezett lépést - az esélyegyenlőségi fókusszal megtervezett intézkedéseket és programokat - abból a szempontból, hogy azok életcikluson átívelően várhatóan milyen hatással lesznek a nőkre, a férfiakra, és ez mit jelent a nemek egyenlőségére nézve; a nemek közötti egyenlőséget elősegíti-e vagy esetleg hátráltatja. Szükségesek célzott intézkedések a nők jogainak érvényesítésére, a nők elleni diszkrimináció felszámolására, a nők társadalmi, közéleti és gazdasági életben való részvételének növelésére. Általánosságban fontos továbbá érvényesíteni a nőket érő többféle - például életkor, szegénységi és/vagy hajléktalansági helyzet miatti, fogyatékos, roma származás vagy szexuális irányultság miatti - interszekcionális hátrányok kiküszöbölésének szemléletét, továbbá figyelmet fordítani arra, hogy ezekben a másutt is kezelt témákban is érvényesüljön a nők és férfiak egyenlőségének szempontja. Alapvetően javasolt a témáért felelős egység és munkacsoport létrehozása a fővárosban, illetve az egyes szakterületekhez kapcsolódó, nemek szerinti adatgyűjtés, a fentiek következetes érvényesítése, és az erről való visszacsatolás biztosításához. Illetve javasolt a szakemberek érzékenyítése a nők és férfiak társadalmi és gazdasági egyenlősége témája iránt, szakmai szabályok, útmutatók, protokollok kidolgozása, szakmaközi kerekasztalok szervezése a témában.

GYERMEKEK, FIATALOK

²⁰ A Társadalmi Nem és Kultúrakutató Központ adatai, 2015

²¹ KSH, 2011. évi népszámlálási alaptáblák alapján

A 2011. évi népszámlálás időpontjában²², a fővárosban közel 211 ezer gyermekkorú személy élt, ez 7,5%-kal kevesebb, mint a 2001-es népszámlálás idején. 17 éves korig a fiúk száma meghaladja a lányokét, a nőtöbbség csak az ennél magasabb életkorokban jelentkezik.

2011-ben a 15-19 évesek 90%-a, a 20-24 évesek 45%-a tanult nappali tagozaton. Előbbi korcsoport 5,5%-a volt jelen a munkaerőpiacon, míg 20-24 évesek körében ez az arány 56%. A 2008 után növekvő munkanélküliség a fővárosi fiatalokat jelentősen érintette²³. Az álláskeresők száma a 15-24 éves korosztályban a 2008-as 3400 főről már 2009-re majdnem duplájára emelkedett, majd 2012-ig, évente további több mint ezer fővel növekedve, 9400 főnél érte el a csúcspontot. Ezt követően lassú csökkenés kezdődött el, de 2019-ben a szám még mindig 38%-kal magasabb a válság előttiéinél (4700 fő), noha a korosztály létszáma közben folyamatosan csökkent 174,6 ezer főről 153,7 ezer főre, azaz közel 12%-kal.

A fővárosban a gyermekvédelmi szakellátásban részesülők száma évek óta 3.000 fő körül mozog. Közülük a gyermekotthonban elhelyezettek aránya 50% körüli, az utógondozásban részt vevő 18 évesnél idősebb fiatalok száma az 500 főt is meghaladja. Általános tapasztalatként elmondható, hogy a gyerekek jelentős hányada nagyobb korában kerül be az intézményhálózatba, sok időt tölt ott, és késői életkorban hagyja el az intézményeket. A jelenlegi ellátó intézményrendszer a fiatalok alapvető ellátását biztosítja, azonban a magasabb képzettségi és szocializációs szint megszerzéséhez szükséges módszertan, szakembergárda és infrastruktúra egyaránt hiányos. Így az intézményi nevelésből kikerülők a felnőtt életben többszörös hátránnyal indulnak, a családi szocializációs minták és a kvalifikáció hiányából fakadóan. Az iskolai lemorzsolódás a családban nevelt fiatalokéhoz képest lényegesen magasabb, az általános iskolákból 2,4%, a gimnáziumokból 8,5%, a szakmunkásképzőkből 32%. Azzal együtt, hogy érettségig adó oktatásba eleve minimális számú fiatal kerül, a kevés továbbtanuló többsége a szakiskolák irányába megy. További nehézség, hogy az elhelyezkedés, illetve a munkahely megtartása olyan készségeket igényel, amelyek az állami gondozott fiataloknál legtöbbször hiányoznak vagy gyengék.

Míg a családban élő pályakezdők anyagilag és mentális értelemben is támaszkodhatnak a szülőkre, az intézetben felnövő fiatalok nem. Nagyrésztük lakhatása sem megoldott, a munkavállalást ez is nehezíti. Támogató közeg hiányában pedig a munkaerőpiac elutasításával is

nehézben birkóznak. A munkakeresést ezért gyakran feladják, így a társadalom peremére sodródnak, mind a kriminalizálódással mind az áldozattá válással veszélyeztetetté válnak (szerhasználat, prostitúció stb.).

A fővárosi hajléktalanok körében – egyes becslések szerint – az intézményi nevelésből kikerülők aránya eléri a 25-30%-ot. Az intézményekből korábban kikerülők egy része a megszűnt munkásszállókról került az utcára.

A hátrányos helyzetű fiatalok problémáinak kezelésére az oktatást és a szocializációt támogató, komplex programok szükségesek. Ezekben lehetőség van az iskolai lemorzsolódás megelőzésére és a szakmai ismeretek, illetve munkavállaláshoz szükséges kompetenciák kiépítésére. Emellett az ilyen programok alkalmasak egy támogató, részben kortársakból álló, biztonságos és pozitív mintát adó közösség kiépítésére, illetve a szocializációs hiányosságok pótlására is.

KISGYERMEKET NEVELŐK

Az ezer lakosra jutó élve születések száma a 2010-18 közötti időszak átlagában, országos viszonylatban és Budapesten megegyezik, 9,18²⁴. 2010-13 között az élve születések száma a fővárosban magasabb, majd ezt követően a tendencia megfordul: a kismértékű, országos növekedés mellett a fővárosban csökkenés figyelhető meg. Az ezer főre jutó házasságok száma ugyanakkor a 2016-ig magasabb (0,6-0,9 ponttal), ezt követően azonos, míg a válások száma mindvégig alacsonyabb és a csecsemőhalandóság is kisebb az országosnál. Ezzel együtt megfigyelhető, hogy a házasságkötések és a gyermekvállalás ideje egyre fokozódó mértékben tolódik ki a magasabb életkorok felé.

2011. október 1-jén²⁵ az ország lakosságának 20%-a, míg gyermekes családjainak 16%-a élt Budapesten. A családok között a fővárosban is a gyermekkel élők voltak ugyan túlsúlyban, összes családon belüli részesedésük azonban az országon belül itt a legalacsonyabb, és itt a leggyakoribb a gyermek nélkül élő család is.

Az 1990-2011 közötti népszámlálások adatai alapján mind a gyermeket nevelő családok száma, mind a családban nevelkedő gyermekek száma egyenesen csökken. Ugyanakkor 2001-11 között valamelyest nőtt az egyszülős családok és az ilyen családban felnövő gyermekek száma (5.3.ábra).

2011-ben²⁶ a családban élő gyerekeknek közel negyede egyszülős családban él, ez közel 110 ezer családban

²² KSH adatközlés alapján

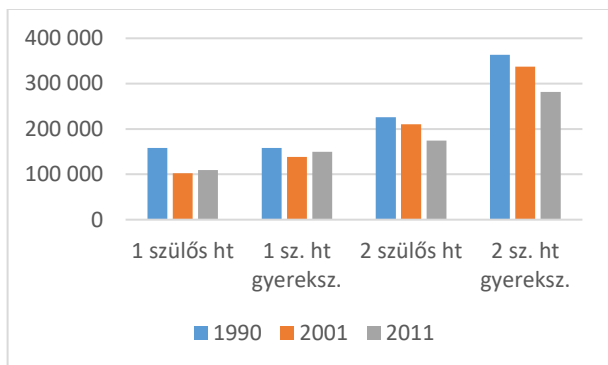
²³ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosz-szu/h_qif010a.html?down=3016.800048828125

²⁴ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd007b.html

²⁵ KSH, 2011. évi népszámlálási alaptáblák alapján

²⁶ http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_01

mintegy 260 ezer embert – köztük 150 ezer gyereket – érint. Az ilyen háztartások aránya a belső kerületekben (V., VI., VII., VIII.) a legmagasabb (27-29%). Ezek a családok a szegénység által fokozottan veszélyeztetettek, döntő többségükben az anya neveli egyedül a gyermekeket (a gyermekek támogatásához és védelméhez kapcsolódó támogatási formákat 85-90%-ban nők veszik igénybe).

5.3. ábra: A budapesti gyermeket nevelő háztartások és a családban nevelkedő gyermekek számának alakulása, 1990-2011, népszámlálási adatok

Mivel a nők és a kisgyermekesek foglalkoztatási helyzetének szoros együttállását a magyarországi női-férfi szerepmoделlek hagyományos beágyazódása magyarázza, a családbarát intézkedéseket nemtől függetlenül szükséges kiterjeszteni. Különös tekintettel azokra az intézkedésekre, amelyek a nők és férfiak közötti egyenlő feladatmegosztást, illetve a munka és magánélet egyensúlyának megteremtését ösztönzik.

A gyermeket nevelő szülők munkavállalását a bölcsődei, óvodai férőhelyek hiánya is akadályozhatja. E tekintetben Budapest az országos viszonyokhoz képest lényegesen kedvezőbb helyzetben van, az országban működő összes bölcsődei férőhelyek harmada a fővárosban található. Jelenleg hiány e téren a budai oldalon van: a peremkerületi bölcsődék esetében a szűkös férőhely kapacitások miatt kialakuló feszültséget tovább növelik az intézményeket az agglomerációból használók.

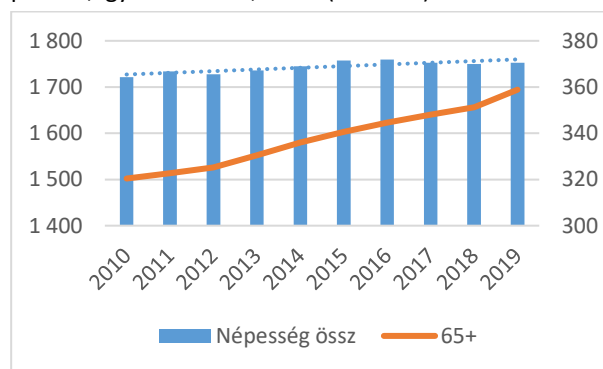
A kisgyermekesek számára, a fogyatékos emberekhez hasonlóan problémát jelent az akadálymentes környezet hiánya is, hiszen a kisgyermekkel való babakocsis közlekedés a közterületek és közintézmények, illetve a közösségi közlekedés eszközeinek meghatározó részén nem megoldott, illetve nem biztonságos vagy nem kényelmes. A szolgáltatások akadálymentes igénybevételét szélesebb értelemben gátolja, hogy az önkormányzati intézményeknél, szolgáltatóknál, ügyfélszolgáltatókon csak kis elvételre működtetnek családbarát, kisgyermekes nőket és férfiakat a szolgáltatások igénybevételében segítő szolgáltatásokat (pl. gyermekjátsszó sarkok, az ügyintézés ideje alatt biztosított gyermekmegőrzés, gyermekes parkoló stb.).

A COVID-19 okozta helyzet, illetve az ezt követő időszak a gyermekes családokat várhatóan az átlagosnál fokozottabban megviseli. Különösen a fogyatékos gyermeket

nevelők, illetve az egyszülős családok küzdhetnek szélsőséges megterheléssel. A zárva tartó iskolák miatt az anyákra és apákra hárul az oktatással kapcsolatos nagyobb felelősség, amit gyakran a munkahely elvesztése miatti egzisztenciális stressz súlyosbít. Az online oktatás sok háztartásban tudás, eszköz, technika hiányával összefüggő nehézségbe ütközik – ez növeli a szociálisan hátrányos helyzetű tanulók lemaradását, lemorzsolódásának esélyét. Emellett megszűntek vagy szünetelnek a támogató kortárs közösségek, a napközbeni gyermekfelügyelet és az iskolai étkeztetés is, amely tovább rontva a helyzetet. Ezek a problémák, Budapest oktatási központ szerepe miatt, nem csak a városlakókat, hanem a város más használóit is érintik. A kisgyermekes családok, illetve a hátrányos helyzetű fiatalok miatt fontos, hogy a város felkészüljön arra, hogy milyen eszközökkel tud hatékonyan segíteni egy hasonló helyzetben a lakosság érintett részének.

SZENIOR ÉS IDŐSKORÚAK

A 2011-es népszámlálás adatai szerint a 60 évesnél idősebb népesség aránya Budapesten meghaladta a 25%-ot, ebből a 65 év feletti aránya 19%, a 80 felettié 5%. Az ország 85 év feletti lakosainak negyede a fővárosban él. Míg a budapesti össznépesség a népszámlálások adatai szerint 2011-ig csökkent, a 65 év feletti száma folyamatosan növekedett. 2010-19 között a lakosság kisebb növekedésnek indult, a létszám 2016-ban, 1759 ezer fő körül tetőzött. Ugyanakkor a 65 év feletti népesség 2010-19 között folyamatosan emelkedik, a lakosságbeli létszám arányt tekintve a teljes időszak alatt közel két százalékponttal, így elérve a 20,5%-ot (5.4. ábra).

5.4. ábra: Budapest népessége és a 65 év feletti népesség változása 2010-19

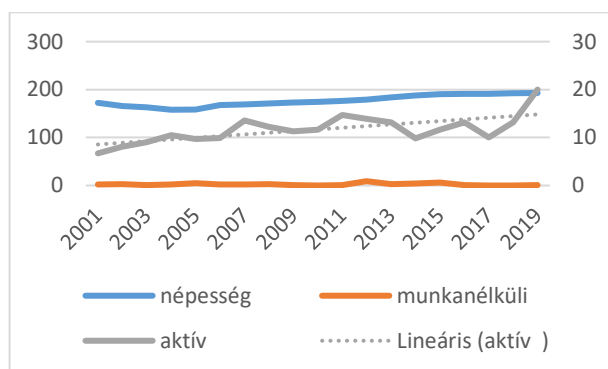
Az idős lakosság területi eloszlása nem egyenletes, és maga a társadalmi csoport sem homogén: megtalálhatóak jobb és rosszabb körülmények között élő háztartások is, amelyek térben viszonylag jól elkülönülten élnek. A 60 évesnél idősebb népesség aránya 2016-ban, a Mikrocenzus adatai szerint a fővárosban legmagasabb (30% feletti) az I., II., V., XII., legalacsonyabb (23% alatti) VII., VIII., IX. és X. kerületben. A 60 évesnél idősebbek aránya 2030-ra várhatóan átlagosan a 29%-ot is elérheti a fővárosban.

Az 50-64 éves népesség foglalkoztatási rátája az EU átlagában meghaladja az 55%-ot. Magyarországon ettől nyolc százalékponttal elmarad, Budapesten viszont eléri az Unió átlagértékét.

Az 50-59 éves, döntően még nyugdíj előtt álló, idősödő korcsoporton belül a fővárosban az aktivitási ráta igen magas (78,5%), azonban ez igaz a korcsoportba tartozó munkaerőpiacon aktív munkanélküiségi rátájára is (10,5%). A 65 év felettek létszámának emelkedésével párhuzamosan az aktivitási arányuk is nő, a 65-74 éves korcsoportban 2001-19 között mintegy 6,5 százalékponttal (10,37%-ra), így elérte az uniós értékeket. A munkanélküiség a korcsoportban nem nulla, de a munkanélküliek aránya soha nem haladja meg a 0,2%-ot (5.5. ábra).

Az idősödő munkavállalók hátrányos helyzete a felvételi eljárásoknál és az elbocsátásoknál a strukturális munkaerőhiány hatására az utóbbi években enyhülni látszik, azonban egy gazdaságra kiható válsághelyzet (pl. a COVID-19 helyzet, több okból) a korábbihoz hasonló, erősebb diszkriminációt válthat ki e téren.

5.5. ábra: A 65-74 éves népesség száma, az aktívák és munkanélküliek száma a korcsoportban (2001-2019, ezer fő)

A fővárosi idős emberek túlnyomó többsége nő, és egy személyes háztartásban él. A 65 év felettek 35%-a legalább 15 éve egyedül él. Az egyedülálló időseket fokozottan veszélyezteti az izoláció, elmagányosodás. Esetükben a természetes támogató rendszerek hiánya komoly problémát jelenthet (pl. egy elhúzódó betegség esetén). Az idősek számára, a fogyatékos emberekhez hasonlóan, problémát jelent az akadálymentes környezet hiánya is, hiszen az életkor növekedésével párhuzamosan az érzékszervi, mozgásszervi betegségek kockázata és gyakorisága folyamatosan nő.

Mivel a demográfiai trendek azt mutatják, hogy a főváros népességében a következő 20 évben az idősek aránya emelkedni fog, nőni fog az idősek szükségleteire épülő szolgáltatások potenciális igénybevevőinek száma is. Ezért fontos, hogy az ellátórendszer bővítéséhez megfelelő koncepcióval rendelkezzenek a fővároson belüli önkormányzatok. A jelenlegi adatok egyelőre azt jelzik, hogy az intézményhálózat most sem elég széleskörű ahhoz, hogy a nyugdíjasok jelentős részét ki tudja szolgálni. A legtöbb kerületben jelentős igény mutatkozik az idősek részéről a házi segítségnyújtás, valamint az átmeneti

elhelyezést biztosító szolgáltatások iránt. Emellett az idős kor kezdete későbbre tolódik, így kitörési pontként kell tekinteni a prevencióra az egészségmegőrzésre, ami szemléletbeli változást is jelent.

Az idős és idősödő generációk problémái tehát részben az egészség és ezzel összefüggésben az életmód, részben a foglalkoztatottság köré csoportosulnak. Az aktív időskort ösztönző komplex beavatkozások ezért az egészségmegőrzéssel kapcsolatos prevenció, a társadalmi részvétel, a foglalkoztatás és képzés területére is kiterjedhetnek. Ezzel összefüggésben szükséges lehet az ellátó intézményrendszer elérhetőségének növelése, illetve a társadalmi kooperáció – helyi kisközösségek, ezen belül is generációk közötti együttműködés – erősítése.

A COVID-19 okozta járványügyi helyzetben az idős lakosság a tartós betegséggel élők mellett a legveszélyeztetettebb célcsoportba tartozik. Jelenlegi tudásunk szerint a megerősítetten megfertőződött populációban az 55 év felettek esetén a halálozás a néhány ezrelékesről 2%-ra, 65 év felett 5% felé, 85 felett 10% felé emelkedhet. Így a magasabb átlagéletkor és az idősebb nemzedékek túlréprezentáltsága Budapesten könnyen vezethet magasabb fertőződéshez, illetve a magasabb halálozáshoz – akkor is, ha az egészségügyi ellátórendszer potenciális kapacitási problémáival nem számolunk. A helyzetet súlyosítja az, hogy a főváros népsűrűsége az országos átlagnál mintegy 31-szer nagyobb. A zárt közösségek lakói a fertőzésveszélynek mindenkor fokozottan ki vannak téve, így az egészségügyi ellátórendszert gyakrabban használó, és különösen az intézményben élő idősek is. A járványügyi helyzethez kapcsolt kijárási korlátozások pedig az egyedül élő idősek közül azok izolációját is súlyosbítják, akik egyébként családjuk miatt ennek nincsenek kitéve. Ezért olyan szolgáltatások kiépítése is szükséges lehet, amik az idősek intézményi ellátását helyettesítik, illetve az izoláció megelőzését, és az önálló életvitel fenntartását segítik.

ROMA/CIGÁNY SZÁRMAZÁSÚAK

A roma népesség fővárosi lélekszáma 2011 körül az országos lélekszám tizedére, közelítőleg 75-80 ezer főre volt tehető, az előrebecslések szerint a jövőre esedékes népszámlálás idejére elérheti a 90-95 ezer főt. A 2011. évi népszámláláson azonban csak 20 151 fővárosi lakos mondta magát romának. A magukat romának valló fővárosi polgárok legnagyobb számban a VIII. kerületben élnek (3050 fő), de 1000 főt meghaladó számban élnek a IV., IX., X., XIII., XIV., XV., XVIII., XX., XXI. kerületben is. A társadalmi szervezetek visszajelzései szerint az utóbbi 10 évben megnövekedett azoknak a vidéki családoknak a száma, akik a fővárosban keresnek utat a túléléshez. Az észak-, vagy kelet-magyarországi lakóhelyükről a fővárosba, rokonokhoz érkező betelepülők alacsony iskolai végzettségük és kapcsolati tőkékük miatt többnyire csak közmunkában reménykedhetnek.

A roma népesség átlagos életminősége, lakhatási színvonal, egészségi állapota, foglalkoztatottsága, iskolázottsága a társadalom egészénél lényegesen rosszabb. A magyarországi cigányok négyötöde található a legalsó jövedelmi harmadban és 18-20%-a a középső harmadban. A roma népesség életkilátásai sokkal rosszabbak a magyar átlagnál, de még az alsó jövedelmi harmadba tartozó nem roma népességnél is. Országos viszonylatban a cigány lakások kétharmada fekszik telepen és egyharmada nem telepen. A magas arány alól kivételt képez Budapest, ahol a cigány lakosság mindössze 30%-a él telep-szerűen beépített területeken. A nem telepen élő cigányság egy részének életkörülménye semmilyen mértékben nem különbözik a nem romákétól. A romák születéskor várható élettartama a nem-romákénál nagyjából 15 évvel kevesebb, ez alól a cigány nők sem jelentenek kivételt, szemben a teljes népességben a nők-férfiak között megfigyelhető élettartambeli különbséggel. A budapesti cigányok kilátásai a várható élettartam tekintetében pozitívan térnek el az országos átlagtól. Ugyanakkor a szegregált lakókörnyezetben élő romák szolgáltatásokhoz és információkhoz való hozzáférése legtöbb esetben korlátozott. A lakhatási jogviszony rendezetlensége sok roma család számára megnehezíti a helyi ellátások, szolgáltatások igénybevételét.

Budapesten a romák kétharmada (62%) rendelkezik szakképzettséggel, érettségivel vagy diplomával. A budapesti romáknak csak töredéke nem fejezte be az általános iskolát, és mindössze 10% végzett csak 8 általánost, ezzel szemben 16%-uk felsőfokú végzettséggel is rendelkezik. Az iskolai mobilitás lehetőségei Budapesten látványosan jobbak a romák számára, mint bárhol az országban. Ugyanakkor a fővárosban is, minden kerületben vannak szegregált iskolák, még azokban is, ahol a romák aránya nem kiugróan magas.

A romák foglalkoztatási helyzetét tekintve rendkívül súlyos problémát jelent, hogy országosan az aktív korú romák negyede semmilyen rendszeres munkavégzési tapasztalattal sem rendelkezik, s az aktív korú romák mindössze 27%-ának van valamilyen munkája. Budapesten ennél jobb a helyzet, a romák 64%-ának van munkája, 57%-uk pedig rendszeres munkát végez.

Budapesten is igaz az országos jelenség, hogy a nemek szerinti foglalkoztatottság jelentősen eltér a roma népességen belül. Míg az aktív korú fővárosi roma férfiak kb. az átlag populációnak megfelelő aránya dolgozik, addig a nőknek mindössze 40%-a. A fővárosi roma nők foglalkoztatottsága tehát közel 11%-kal eltér a budapesti nők átlagos foglalkoztatottságától, és majdnem 20%-kal az uniós női foglalkoztatottsági adatoktól.

Az előítéletek és az azokból fakadó nyilvánvaló diszkrimináció a roma népesség társadalmi integrációjának egyik legfőbb akadálya. Az előítéleteket a nem roma lakosság is érzékeli, a 2007-es Eurobarométer felmérésben a megkérdezettek 86%-a vallotta azt, hogy szerinte romának lenni hátrányt jelent (5.7. ábra). A TÁRKI 1994-2011 közötti előítéletesség kutatása a rasszizmust a romákat érintő pozitív és negatív állítások mentén vizsgálta (5.6. ábra). Ez alapján 2011-ben a társadalom 30%-a a „cigányellenes” csoportba tartozott (akik mindhárom negatív állítással egyetértettek), 13%-át nevezik „elfogadónak” (akik mindhárom negatív állítást elutasították). A kutatók 57%-ra teszik az „ingadozókat” (akik valamely negatív állítással egyetértettek, míg mászt elutasítottak)²⁷. Ezért az aktív korú fővárosi roma népesség jelentős része a legális, nyílt munkaerőpiacon jellemzően rövid idejű, kiegészítő munkához jut.

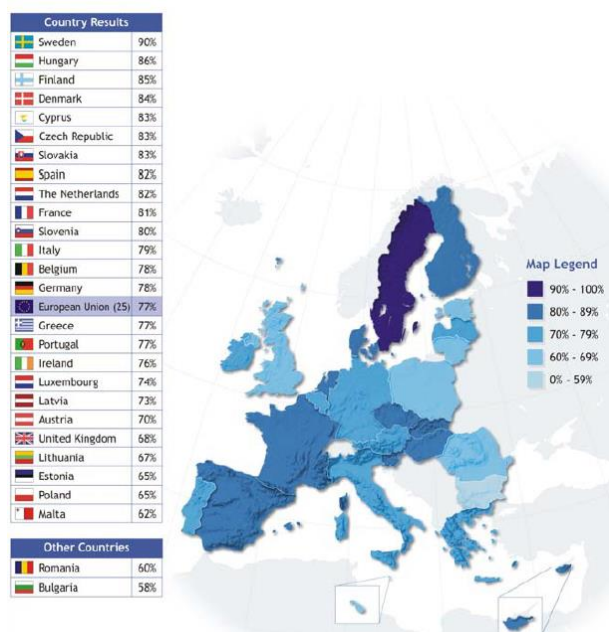
állítások	1994	1997	2000	2002	2008	2011
pozitív állítások						
a cigányokak több támogatást kell adni, mint a nem cigányoknak	11%	10%	15%	12%	8%	11%
minden cigány gyermeknek joga van arra, hogy a nem cigányokkal közös iskolai osztályokban tanuljon			88%	89%	86%	82%
A cigányok között a hagyományos családi értékek tisztelete erősebb, mint a nem cigányok között			63%	66%	66%	63%
Negatív állítások						
A cigányok gondjai megoldónának, ha végre elkezdenének dolgozni	89%		85%	88%	78%	82%

²⁷https://politicalcapital.hu/pc-dmin/source/documents/EVZ_Romaellenesseg%20Antiszemitizmus_Tanulmany_HU_18_0228.pdf

A bűnözési hajlam a cigányok vérében van	64%	55%	53%	60%	60%	
Csak helyeselni lehet, hogy még vannak olyan szórakozóhelyek, ahová cigányokat nem engednek be	4%6	47%	38%	33%	36%	42%

5.6. ábra: A romákkal kapcsolatos állításokkal egyetértők aránya a különböző években (%)²⁸

Sok jó képességű roma fiatal morzsolódik le az iskolaszisztémából a szociokulturális hátrányok ledolgozását segítő, célzott iskolai felzárkóztató programok és a hátrányokat kompenzáló eszközök hiánya miatt. Kevés továbbá a felnőtt romák képzettségbeli hiányosságainak csökkentésére szervezett, foglalkoztatási és szociokulturális hátrányokat célzottan csökkentő munkaerőpiaci program.

5.7. ábra: A romákkal szembeni előítélet mértékének érzékelése uniós tagállamokban (2007)²⁹

E mellett a fővárosban élő roma fiatalok jelentős része elszakadt kulturális identitásától, a roma kultúra hagyományaitól. Kevés az olyan szervezett program, amely a roma kultúra értékeivel, hagyományaival, szokásaival megismertetné őket. Pedig a roma kultúra identifikáló ereje és sokszínűsége jelentős értékeket mutathat fel az etnikai alapú megbélyegzéssel szemben. Kevés az olyan kulturális program is, amely úgy mutatja be a roma kulturális értékeket, hogy az a többségi kultúra tagjai számára is megbecsülést válthatna ki. Gyakori a problémák etnicizálása, egy-egy szociális vagy egyéb társadalmi probléma összekapcsolása a roma identitással.

A roma származású lakosság legfőbb szüksége tehát a mikroszegregátumok oldása, a stabilabb szociális háttér kialakításához szükséges tartós, stabil munka. Ez az iskolai végzettség emelésével, a lemorzsolódás csökkentésével és ösztönző-rendszerekkel, illetve a társadalmi előítéletek csökkentésével, a lakosság és a munkáltatók érzékenyítésével érhető el. A fentiek mellett szükséges a roma fiatalok kulturális identitásának erősítése, a roma kultúrával kapcsolatos szemléletformálás a többségi társadalomban, illetve a roma-nem roma társadalmi és kulturális együttműködések ösztönzése.

FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ / TARTÓSAN EGÉSZSÉGHÁROSODOTT EMBEREK

A 2011. évi népszámlálási adatok szerint a fővárosban közel 81 ezer fogyatékos és 256 ezer tartósan beteg ember él, az aktív korú fogyatékos emberek száma 38 ezer, a tartós egészségkárosodással élőké 123 ezer. A fogyatékos emberek a fővárosban az országos átlagnál (3,6%) valamivel kisebb arányban (2,7%) vannak jelen a lakosságban. A fővárosban élő fogyatékos emberek 35%-a mozgássérült, 20%-uk értelmi fogyatékossgal vagy pszicho-szociális hátránnyal élő személy, 14%-uk vak, gyengénlátó, aliglátó, 13%-uk siket, nagyothalló, 10%-uk egyéb fogyatékos.

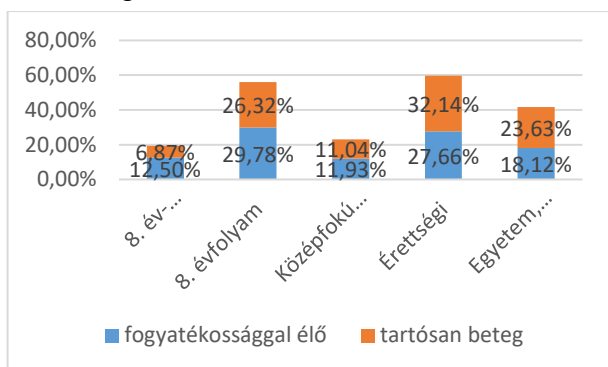
Bár a népesség többségéhez hasonlóan az egészségkárosodott emberek körében is emelkedett az iskolai végzettség, az egészségkárosodott emberek képzettsége még így is alacsonyabb az egészséges emberekénél (5.8. ábra). A fogyatékossgal élők közel 28%-nak az érettségi a legmagasabb befejezett iskolai végzettsége. (Ez az arány az ép budapesti lakosok körében 33%.) Jelentősebb az eltérés a magasabb végzettségek esetén: egyetemi, főiskolai diplomával alig több mint 18% rendelkezik, míg a nem fogyatékos emberek 27%-a. Az egészségkárosodottak végzettségi arányai az egészséges lakosságot jobban megközelítik, de a felsőfokú végzettségek esetén néhány százalékponttal elmaradnak.

A fogyatékos személyek legfőbb problémái a szolgáltatások és a munkahelyek elérésének nehézségeiből adódnak. A fővárosi, aktív korú fogyatékos személyeknek a mindössze 15%-a dolgozik, közel fele részmunkaidőben.

²⁸ TÁRKI, 1994-2011

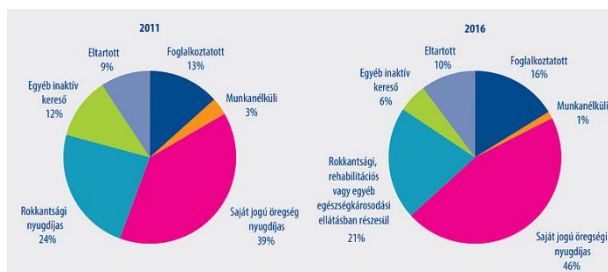
²⁹ Eurobarométer 2007, Discrimination in the European Union Kérdés: A következő csoportokhoz való tartozás előny vagy hátrány lehet-e jelenleg az Ön országában? Az ábra azt mutatja, hogy a roma etnikumba való tartozást hány % érzékelt hátránnyként.

A tartósan egészségkárosodottak és fogyatékosokkal élő 68%-ának elsődleges jövedelmi forrása a rokkantsági nyugdíj, 14%-nak a rokkantsági járadék. A fogyatékos inaktív személyek jelentős része folyamatosan ápolásra, gondozásra szorul, ami a családi körben élő fogyatékos ember esetében további családtagnak jelent állandó, a munkaerőpiactól távol tartó lekötöttséget. Az intézményekben élő fogyatékos személyek döntő része helyhez kötött, ugyanakkor helyben nincs lehetősége munkát végezni.

5.8. ábra: A budapesti fogyatékosokkal és egészségkárosodással élő lakosság végzettségi megoszlása (2011)

A Budapesten élő, egészségkárosodott, inaktív emberek 61%-a egyáltalán nem tartja magát alkalmasnak a munkavállalásra, és nem is szeretne dolgozni. 19%-uk képesnek tartja ugyan magát a munkára, de nem szeretne dolgozni. 11% szeretne dolgozni, de jelenleg nem keres munkát, míg 8% tekinthető aktív álláskeresőnek. A fővárosi inaktív egészségkárosodott emberek munkavállalási hajlandósága alulmúlja az országos értéket, e mellett munkavállalási esélyeik, az országhoz hasonlóan, kedvezőtlenek. A megváltozott munkaképességűek esélye az integrált foglalkoztatási lehetőségek tekintetében kedvezőtlen, foglalkoztatásuk az elsődleges munkaerőpiacon nem megoldott, többnyire a másodlagos munkaerőpiacon, védett vagy támogatott foglalkoztatási helyeken dolgoznak (5.9. ábra **Hiba! A hivatkozási forrás nem található.**).

5.9. ábra: A fogyatékosokkal élő lakosság megoszlása gazdasági aktivitás szerint (2011, 2016)³⁰

A Tárki 2011. évben publikált adatai alapján az egészségkárosodással élő népesség 27%-át érte már élete során a munkavállalás kapcsán hátrányos megkülönböztetés. Minden tizedik megkérdezett egészségkárosodott ember arról számolt be, hogy a munkavállalás területén gyakran vagy szinte mindig hátrányos megkülönböztetés áldozatává válik.

A fővárosban élő fogyatékos emberek többnyire otthon dolgoznak és – ha tehetik – olyan munkahelyet választanak, amelyet gyalog is megközelíthetnek, mivel a munkahelyek elérése a közutak és a tömegközlekedés akadálymentességi hiányosságai miatt nehézkes. A fogyatékos emberek helyzetét különösen nehezíti, hogy az akadálymentes közlekedés, a hivatalok és szolgáltató szervezetek akadálymentes megközelítése, elérése a közszolgáltatók és fenntartók jelentős erőfeszítései ellenére sem megoldott. Az autista embereket emellett – a csoport kis láthatósága miatt – a fogyatékos személyeknek szóló szolgáltatások igénybevételekor is külön hátrány érheti, hiszen pl. a nappali ellátások vagy a lakhatást kínáló lehetőségek jelenleg nincsenek felkészülve az autizmussal élő személyek speciális szükségleteire.

A Főváros a helyben lévő munkáltatók számára a foglalkoztatás támogatása érdekében szolgáltatásokat biztosít. Így szakmai kiadványok, rendezvények, fórumok, illetve képzések és információs szolgáltatás segítségével támogatja a munkavállalók munkahelyi beilleszkedését. Emellett a társadalmi integrációt segítő intézmények és civil szervezetek módszertani koordinációját is ellátja, szakmai kiadványok készítésébe és terjesztésébe, illetve a szakmai fórumokba és képzésekbe is bevonva ezen szervezetek szakembereit. A tartós eredmény érdekében ezeket a tevékenységeket szükséges fenntartani.

Összességében mind a fogyatékos személyekkel kapcsolatos szemléletformálás, mind a fogyatékos személyek megfelelő oktatáshoz és munkahelyhez való egyenlő hozzáférése terén van még teendő a fővárosban. E mellett mind a fizikai mind az infokommunikációs akadálymentesítés terén komoly hiányosságok vannak. Beértve az egyes fogyatékos csoportok speciális igényeinek kielégítetlenségét, illetve az információs társadalomba való bekapcsolódás lehetőségének szélesítését. Szerencsére a védett tulajdonságú csoportok közül a fogyatékosokkal élő szakmai, segítő és érdekvédelmi szervezetei az egyik legkiterjedtebb és legösszetettebb szakmai munkát végzik. Így a főváros a szakmai társadalmi kapacitásaira támaszkodva hatékonyan egészítheti ki az ellátórendszerből hiányzó saját, kerületi vagy országos kapacitásokat.

³⁰ KSH, 2018

Az összefogás jelentősége e téren is megnő a COVID-19-hez kapcsolódó járványügyi helyzetben, és az ezt követő, egyelőre be nem látható időtávban. A fogyatékos és tartósan beteg személyek az idős emberekhez hasonlóan egészségi állapotuknál fogva, illetve ellátási képességbeli hiányaiknál fogva is kiszolgáltatott helyzetben vannak. A fogyatékos gyermeket nevelők, gyermeket nevelő fogyatékos szülők, illetve a járványügyi helyzetben az állásukat elvesztő aktív korúak különösen veszélyeztetettek, gyakran egzisztenciális értelemben is erősen kitétek.

MÉLYSZEGÉNYSÉGBEN / SZEGREGÁTUMOKBAN ÉLŐK

A fővárosra a mélyszegénység, másképpen az abszolút szegénység, vagyis az alapvető fizikai szükségletek tartós kielégítetlenségének széles körű jelenléte nem jellemző. Az abszolút szegénységhez kapcsolódó hiányok leginkább a közterületen, illetve nem lakáscélú helységeiben élő hajléktalanok körében jelennek meg. A relatív szegénység tekintetében a főváros szintén az ország legkedvezőbb helyzetű térségei közé tartozik. Ehhez hozzájárul a szociális ellátórendszerek helyi szintű fejlettsége, valamint az országosan kiemelkedő munkaerőpiaci és kereseti lehetőségek budapesti jelenléte. A fővárosi kerületek szintjén megállapítható, hogy az átlagjövedelem szempontjából a budai belső kerületek lakossága van a legkedvezőbb helyzetben, őket a belvárosi városmag lakossága követi, majd a budai külső kerületek, illetve a pesti külső kerületek és pesti belső városmagot határoló kerületek, kerületrészek (VII., VIII., IX., kerületek nagykörúton kívül eső része) lakossága követi. A jövedelmi deprivációval érintett kerületrészek ez utóbbi területeken találhatóak.

A relatív jövedelmi szegénységgel erős összefüggést mutat a lakáskörülmények és a lakókörnyezet megítélése. Jelentős mértékben befolyásolja az életminőséget a lakókörnyezet minősége, biztonsága és alapvető szolgáltatásokkal való ellátottsága, valamint a lakás mérete, zsúfoltsága, illetve komfortfokozata. A VII., VIII., IX., és XIII. kerületekben még mindig találhatóak fürdőszoba nélküli lakások is, illetve a lakások 1,6%-ában nincs víz-öblítéses WC. A fővárosi szegények között hatszor annyian élnek félkomfortos és közel négyszer annyian komfort nélküli vagy egyéb lakásban. A nem szegény háztartások 22%-a, a szegény háztartások fele küzd a beázással, nedvesség

előfordulásával. A belváros mellett közvetlenül elhelyezkedő kerületek középső-külső kerületrészeit korábban a szlömösödés jellemezte. A városmag fejlődése, illetve a célzott városrehabilitációs programok miatt ezen kerületrészek ma már a dzsentifikáció jellemző. A szegényebb lakosságból a jobb helyzetűek jellemzően olcsóbb kertvárosokba, lakótelepekre, a rosszabb helyzetűek, külső kerületek olcsóbb lakónegyedeibe, esetleg vidékre költöznek.

Háztartástípusokat is megvizsgálva az is megállapítható, hogy településtípustól függetlenül a szegénységi kockázatok által veszélyeztetettebbek a gyermekes, különösen a többgyermekes háztartások, illetve a gyermeküket egyedül nevelők.

Budapestre nem jellemző a kiterjedt szegregátumok, illetve a szegregáció által veszélyeztetett területek jelenléte. Az alacsony státuszú fővárosi népesség jelenleg rendszerint inkább több, kisebb területű és térben össze nem függő, városzövetbe ágyazott „mikroszegregátumban” tömörül. Ezek egy része a korábbi, városmaghoz közeli kiterjedtebb szlömös részek rehabilitáció által még nem érintett területein, másik jelentős része a külső kerületek kertés jellegű részein, illetve egykori kisipari, ipari kerületrészekben, leromlott állagú épületegyüttesek alkotta, szintén zárványszerű tömbökben található. Az itt élő társadalmi csoportot alacsony iskolázottság és foglalkoztatási ráta, és a szegregációból következő, súlyos szociális deficit és a hátrányos társadalmi helyzet újra termelődésének nagyon nagy valószínűsége jellemzi. Emellett a munkanélküliség és az alacsony iskolázottság – különösen a kettő együtt – tesz a mélyszegénységtől veszélyeztetetté. A segélyezési rendszer 2015. évi átalakításának hatásai – különösen a lakhatási szegénységre, a területi különbségek növekedésére – fővárosi szinten még nem kimutattak.

HAJLÉKTALAN EMBEREK³¹

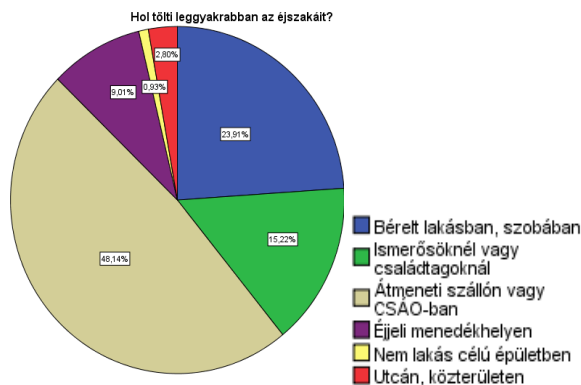
A fővárosban közelítőleg kilencezer hajléktalan ember él. Közülük közelítőleg 3.000 ember lakik átmeneti szállókon vagy családok átmeneti otthonában, 2.500 ember éjszakai menhelyeken tölti éjszakáit. A fővárosi hajléktalanszállókon élők kisebb része rendszeres munkajövedelemért dolgozik (30-37%), hasonló arányban található köztük alkalmi munkából élők. A kutatások szerint a hajléktalanok többségének életkora 38-44 év között van, a nők száma az elmúlt tíz évben becslések szerint megdup-

³¹ A Február 3. Munkacsoport adatgyűjtései és Budapest Esély NKft. hajléktalanok a közfoglalkoztatásban panelvizsgálata alapján

lázódott, arányuk 25%-ra növekedett a hajléktalan populáción belül. A hajléktalanok számának valós és pontos meghatározása nehézkes, ugyanis a fővárosban és közvetlen környékén sok ember él nem lakás célú helyiségekben, illetve önkényesen elfoglalt ingatlanban. Ezek az emberek nem „közterületen” élnek, lakáshelyzetük rendezetlensége és bizonytalansága miatt azonban hajléktalanoknak tekinthetők.

A legtöbb utcán élő hajléktalan ember a rendszeres és bejelentett munka világából gyakorlatilag ki van rekesztve. Esetükben a pénzkereset (és az alapvető létfenntartás) biztosítása a kartonozásból, a guberálásból, illetve hajléktalan újságok eladásából származó bevétel. Azok a hajléktalanok, akik rendszeres szálláslehetőséghez jutnak, a munkavállalás szempontjából valamivel jobb helyzetben vannak – bár elhelyezkedésük a közmunkán és fejlesztő foglalkoztatáson kívül leginkább a fekete- illetve szürke "munkaerőpiacon" jellemző (5.10. ábra). A regisztrált álláskeresőként nyilvántartott hajléktalanok száma nem ad pontos képet a munkanélküli hajléktalanok valós számáról, ugyanakkor jellemző, hogy 2014 óta számuk valamelyest nőtt. A regisztrált álláskereső hajléktalanok 20-25%-a marad tartósan álláskeresőként a regisztrációban.

A hajléktalanság kialakulásában több probléma játszik szerepet, ezért többirányú segítséggel, az egészségügyi, a szociális-lakhatási és a foglalkoztatási szolgáltatások összekapcsolásával lehet csak eredményt elérni. A hajléktalanná válás okai közül a leggyakoribb a kapcsolati konfliktus, gyakori ok továbbá az intézményekből való kikerülés (nevelőotthon, kórház, szociális intézmény, börtön stb.). Ennek részben oka lehet az is, hogy a kórházi ágyak számának csökkentése nem járt együtt a pszichiátriai, valamint a szociális intézményi férőhelyek meghatározott mértékű növelésével. Növekedni látszik a gazdasági (jövedelmi, munkaerőpiaci stb.) okokból bekövetkező hajléktalanság aránya is.

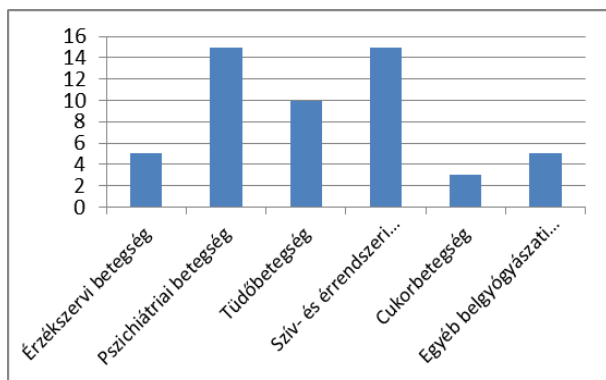

5.10. ábra: A közfoglalkoztatott hajléktalanok lakhatási helyzete³²

A hajléktalanok rossz higiénés körülményeik és hiányos táplálkozásuk miatt különösen veszélyeztetettek a fertőző betegségek (hepatitis, TBC stb.), valamint fagyások és fekélyes szövődmények tekintetében. A beteg hajléktalan emberek elérése, egészségügyi ellátáshoz való juttatása, betegségekből való lábadozásuk feltételeinek biztosítása – otthon hiányában – az egészségügyi és a szociális ellátó rendszerek feladata. A felmérések szerint a hajléktalan emberek 43%-a krónikus beteg, közel 60%-a küzd mentális/pszichiátriai, illetve addiktológiai problémákkal (5.11. ábra).

Amíg az átmeneti szállón élő és kiléptető rendszert igénybe vevő hajléktalan emberek orvosi vizsgálata viszonylag egyszerűbben megoldható, az éjszakai menedékek igénybe vevőinek orvosi vizsgálata nehezebb, az utcán, és alkalmi lakhatást nyújtó, nem lakás célú ingatlanokban élőké pedig szinte megoldhatatlan. A hajléktalan emberek körében a prevenció és a korai észlelés szinte minden esetben nehézkes, sőt, gyakran a fennálló problémával túl későn kerülnek orvoshoz. A kórházi osztályok nem szívesen fogadják a hajléktalan betegeket, egyes egyszerű (pl. egynapos sebészeti) beavatkozások után pedig, körülményeik miatt, a rehabilitálhatóság esélye igen rossz, míg a visszaesés, komplikációk aránya magas. A jelenlegi hajléktalan-ellátás mellett ezért megfelelő lakhatási támogatásra, helyi mentális és szociális segítő hálózatra, az alkohol-, drogfüggőknek, pszichiátriai betegeknek rehabilitációs szolgáltatásokra, az értelmi vagy testi fogyatékosokkal élő embereknek támogató szolgáltatásokra, a krízishelyzetbe kerülteknek kríziskezelő központokra lenne szükségük.

³² A Budapest Esély közfoglalkoztatott hajléktalanok körében végzett panelkutatása alapján (2016)

5.11. ábra: Milyen betegségben szenved tartósan? (válaszadók %-ában)³³

Az állampolgári jogok biztosa által 2017-ben elvégzett vizsgálat a fővárosi hajléktalanokat ellátó szervezetek megkérdezésével tárta fel a fővárosi hajléktalanokat érintő szolgáltatások hiányterületeit. A szolgáltató fővárosi szervezetek a hajléktalanok számára biztosított egészségügyi szolgáltatások terén alapvetően kapacitásbeli hiányosságokat neveztek meg, melyek a munkaképes, vagy munkavégzésre képessé tehető hajléktalanok esetében különösen a háziorvosi szolgáltatás, az átmeneti lábadozó férőhelyek, a nem sürgősségi, vizsgálatokra, kezelésekre való betegszállítás, a fogászati ellátás, a szenvedélybetegek ellátása, illetve a pszichiátriai betegek ellátása terén jelennek meg.

2018 októberében lépett hatályba a közterületen életvitelszerű lakhatást jogellenessé nyilvánító rendelkezés (ún. Hajléktalan-törvény), melynek hatására – a büntetéstől való félelem miatt – „állandó mozgásban” vannak a hajléktalanok, ami nehezíti ellátásukat. A rendszeres felmérés (Február 3. Munkacsoport) és az ellátásban észrtvevő szervezetek (BMSZKI, Menhely Alapítvány) véleménye szerint a munkaerő kereslet miatt sok ember ki tudott lépni a hajléktalanságból, ugyanakkor ennek következtében az idősebbek, tartósan betegek és függőségben szenvedők aránya nőtt a hajléktalanok között. A törvény életbe lépésének gyakorlati haszna nem mérhető, hatására (a szakemberek szerint) nem nőtt meg az ellátást igénybe vevők száma.

Ezen célcsoport kapcsán a komplex bepatakozásoknak integráltan kell biztosítaniuk a fizikai- és mentális egészségi állapot javítása, valamint a munkaerőpiaci elhelyezkedés segítése alapjaként a lakhatás biztosítását. Az EU a hajléktalanok segítése kapcsán a Social Investment Package-en belül az alábbi prioritásokat java-

solja a hajléktalanok integrációját célzó komplex stratégiák kialakítása és programok megvalósítása kapcsán: (1) hosszú távú és biztos lakhatást nyújtó, „Elsőként lakhatást” típusú beavatkozások megvalósítása. (2) A hajléktalanná válás megelőzése, annak esetleges bekövetkezésekor pedig a minél korábbi beavatkozás, mielőbbi, újbóli lakhatásba helyezés. (3) A lakhatás biztosítása mellett minőségi szolgáltatási rendszerek létrehozása (egészségügyi, szociális, munkaerőpiaci szolgáltatások). (4) Rendszeres adatgyűjtés és monitorozás megvalósítása.

A Február Harmadika munkacsoport szakértőinek becslése szerint a hajléktalan személyek közel 30%-ának lakhatási támogatásra, 50%-nak lakhatási és szociális támogatásra lenne szüksége, ezzel önállóan is képes lenne lakhatását biztosítani, míg 5% ápolást-gondozást nyújtó intézményi ellátásra szorulna. A jelenlegi szociális szállásnyújtás valamilyen formája mindössze 16% állapotának felel meg. A felmérés fő megállapítása az, hogy megfelelő segítő szolgáltatások révén négy hajléktalan közül három lakásban élhetne.

MIGRÁNSOK (BEVÁNDORLÓK ÉS MENEKÜLTEK)

2015-ben Magyarországon összesen 146 ezer külföldi állampolgár élt, közülük több mint százezren valamelyik európai ország állampolgárai. A Magyarországon élő külföldiek száma 2011-ben volt a legmagasabb, mintegy 206 ezer, azóta sokan magyar állampolgárságot kaptak, a magyar nemzetiségűekre vonatkozó állampolgársági szabályok könnyítése révén. Dinamikusan nőtt ugyanakkor a Magyarországon élő németek, szlovákok, osztrákok és oroszok száma, az ázsiaiaké pedig tíz év alatt több mint a duplájára emelkedett, 15 ezerről 33 ezerre, ebből 16 ezer kínai. Az észak-afrikai arab államok és a fekete-afrikai országok állampolgárainak száma több mint háromszorosára nőtt egy évtized alatt, megközelítve az öt ezer főt.

Az országon belül a legnagyobb számban Budapesten élnek külföldiek. A letelepedőkön túl közel 100 ezer fős külföldi állomány él itt tartósan. A főváros és környéke a határokat átlépő nemzetközi migráció meghatározó befogadói térsége. Budapesten évente 3.000 újszülött külföldi szülők gyermeke, az összes fővárosi adófizetőből a külföldiek aránya meghaladja a 6%-ot. Budapest kozmopolita jellege erősödik, hiszen 160 ország állampolgárai

³³ Projekt előkészítő megvalósíthatósági tanulmányhoz kapcsolódó előzetes szükségletfelmérés, 2017., Budapest Esély-BMSZKI

élnék itt, a migránsok számára a belső, sűrűn lakott városrészek jelentik az elsődleges célterületet. Földrajzilag minél távolabbról érkezik valaki, annál inkább a főváros válik elsődleges célpontjává.

A fővárosban egyes kerületeket kifejezetten preferálnak az itt élő külföldiek. Hat olyan kerület van, amelyet a külföldi népesség magas aránya jellemez: a XI., XIII., XIV. kerület, emellett a budai oldalon a II., a pesti oldalon pedig a VIII. kerület (utóbbi fővárosi viszonylatban a második a külföldi népesség száma szerinti rangsorban a nála jóval népesebb XI. kerület után), valamint a X. kerület. Ezek a területeken él Budapest teljes külföldi lakosságának 45%-a. A Budapesten élő külföldiek korstruktúrájában a fiatalabb aktív (15-44 éves) korosztályok részaránya sokkal nagyobb, mint a teljes fővárosi népesség körében. Különösen igaz ez a 25-44 éves korosztályra: a fővárosban élő minden második külföldi ehhez a korosztályhoz tartozik. A teljes népesség és a külföldiek korstruktúrájának összevetésekor különösen szembetűnő a 65 év felettiek nagyon alacsony aránya a Budapesten élő külföldi népességben. A külföldi népességben, ha kevéssel is, de a férfiak vannak többen, míg a teljes lakosságot nő többség jellemzi a fővárosban.

A főváros oktatási intézményeiben is az országos átlagfeletti a külföldi gyerekek részaránya, bár összességében még így is igen alacsony (1% alatti). Bár a Magyarországon élő, lakcímkártyával rendelkező külföldiek formálisan jogosultak a helyi szociális szolgáltatások igénybevitelére az adott területen szinte egyáltalán nem jelennek meg ezekben az ellátó-rendszerekben, a bölcsődéket kivéve. A fővárosban élő külföldiek lakhatásukat jellemzően magánbérlet útján, esetleg saját tulajdon vásárlásával oldják meg.

Az aktív korú külföldiek munkaerő-piaci aktivitása a fővárosi teljes népesség átlagát jelentősen meghaladja. A külföldiek jelentős része saját tulajdonú kisvállalkozást működtet. Ezen kisvállalkozások döntő részben a VIII. kerületben, illetve a belső városmagban működnek, nagy részüket ázsiai országokból, főleg Kínából és Vietnámból érkező külföldiek üzemeltetik.

Meg kell különböztetnünk a migránsok egy speciális alcsoportját. A menekültek és oltalmazottak hazánkban humanitárius védelmet élveznek. E csoport tagjai a hazájukat elsősorban nem a jobb élet reményében hagyták el, hanem azért, mert ott veszélyben lenne az életük, vagy az emberi méltóságuk. Magyarországon jelenleg 3170 elismert menekült és oltalmazott él a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal adatai szerint, nagyrésztük Bu-

dapesten. A menekültek és oltalmazottak számára Magyarország nemzetközi védelmet biztosít. Ennek következtében a jogszabályi környezet támogatóbb, mint más migránsok esetében, viszont ezek az emberek a speciális élethelyzetük miatt sok esetben nagyobb és különleges odafigyelést is igényelnek.

A migránsok korlátozottan férnek hozzá a szociális, egészségügyi és jogi ellátásokhoz, nem áll rendelkezésükre megfelelő strukturált és jól elérhető információ, illetve a szolgáltatások és szakemberek nincsenek felkészülve a migránsok speciális szükségleteire (nyelvi nehézségek mindkét oldalon, szakemberek információ hiánya, előítéletek stb.) Kevés olyan fővárosi szolgáltatás van, amely célzottan, komplex szemlélettel a (munkavállalás, lakhatás, nyelvi nehézségek, egészségi állapot, helyi kulturális ismeretek terén jelentkező problémák egyidejű kezelésével) segítené a bevándorlók és menekültek társadalmi integrációját, illetve reagálni tudna a migránsok speciális élethelyzetéből fakadó szükségleteire.

Az előítéletek fokozottan sújtják a migránsokat, a média és a kormányzati kommunikáció 2015 óta a legális és illegális bevándorlás, a bevándorlás és terrorizmus összemosisásával felerősíti az előítéleteket. A lakosság jelentős része nincs tisztában a migránsok kulturális háttérével, sok esetben a bevándorlók sem ismerik a magyar kulturális szokásokat, az előítéletek pedig nehezítik a közeledést, ismeretcsere, így az integrációt. Mindezek hatására a lakosság körében erősödő előítéletek, xenofóbia, iszlamofóbia figyelhető meg, ami gyakran utcai gyűlöletbeszédben nyilvánul meg.

SZEXUÁLIS ÉS NEMI KISEBBSÉGEK³⁴

Szexuális és nemi kisebbségeken azon személyeket értjük, akik a többségtől eltérő szexuális irányultsággal, nemi identitással, nemi önkifejezéssel vagy nemi jelleggel rendelkeznek. A szexuális és nemi kisebbségek nem alkotnak homogén csoportot, e sokszínűséget érzékeltető a csoport megnevezésére gyakran az azt alkotó alcsoportok megnevezéséből képzett betűszóval LMBT(QI) szoktak hivatkozni.

A fővárosi LMBT népesség számáról hivatalos adatok nem állnak rendelkezésre, ugyanakkor 2010-ben, a Magyar Szexuálterápiás és Párterápiás Egyesület szakértőinek felügyelete mellett folyt internetes kutatásban³⁵ (n=151.335 fő) 4,8% a fővárosban 6,3% vallotta magát melegnek, lesbikusnak vagy biszexuálisnak. Ez alapján a budapesti LMB emberek száma 110 ezer főre tehető. A

³⁴ Budapest főváros helyi esélyegyenlőségi programja 2017-2022 alapján

³⁵ Az ország szexesztíze. (Közé nem tett adat, az adatfájl elérhető a Háttér Archivumban) Bővebb információ: <http://www.parterapi.hu/szex-teszt.html>

transznemű emberek számára vonatkozóan magyarországi becslések nem állnak rendelkezésre.

Európai összehasonlításban a magyar társadalom inkább elutasító a szexuális és nemi kisebbségekkel kapcsolatban. 2015-ben³⁶, az uniós 71%-kal szemben, a magyarok 49%-a értett egyet azzal, hogy a LMB embereknek a heteroszexuális emberekkel azonos jogokat kell biztosítani. A magyarok mindössze 34%-a támogatja, hogy a transznemű emberek a nemüket hivatalosan is megváltoztathassák (EU: 63%). A negatív attitűdök nem ritkán diszkriminációs helyzetekké alakulnak. Egy 2012-es nemzetközi kutatás³⁷ hazai eredményei szerint (n=2.267 fő) a megelőző 12 hónapban a válaszadók 45%-át szexuális irányultsága, 15%-át nemi identitása miatt hátrányos megkülönböztetés vagy zaklatás érte. A válaszadók 83%-a szerint az LMBT személyek iránti gyűlölet és ellenézés nyilvános kifejezése eléggé vagy nagyon elterjedt az országban. Az előítéletekkel és a hátrányos megkülönböztetéssel szemben az LMBT közösség tagjai leggyakrabban úgy védekeznek, hogy elrejtik környezetük elől szexuális irányultságukat és/vagy nemi identitásukat. A fővárosban élő LMBT emberek nyíltabbak szexuális irányultságuk, nemi identitásuk vonatkozásában. Ennek köszönhető az is, hogy míg országos átlagban a magyaroknak csak 14%-a ismert LMB embert, a fővárosban ez az arány 26%; transz emberek esetén 5, illetve 8%³⁸. A szexuális irányultság és nemi identitás nagyobb arányú felvállalása a fővárosban a diszkriminációs incidensek magasabb számához is vezet. A lakhatási, munkahelyi, illetve oktatási diszkriminációról beszámoló aránya a fővárosban 8, 16 és 20%, 16% vált szexuális irányultsága 34% nemi identitása miatti támadás áldozatává.³⁹

Míg az LMB emberek foglalkoztatottsága a többségi társadalomtól nem tér el érdemben, a transz emberek körében a munkanélküliség komoly problémát jelent. A transznemű válaszadók 62%-a volt élete során több mint három hónapot meghaladó ideig munkanélküli, (nem transz válaszadók: 39%). Ők az LMB válaszadóknál közel kétszer nagyobb arányban voltak a kutatás felvételekor is munkanélküliek (12%:5%)⁴⁰.

A homo- és biszexualitásnak önmagában nincsenek egészségügyi következményei, az ellenséges társadalmi

közeg hatására (az ún. kisebbségi stressz révén) azonban kialakulhatnak – elsősorban a mentális egészséget érintő – problémák. A homoszexuális férfiak (MSM) esetében a nemi úton terjedő betegségek (elsősorban, de nem kizárólag a HIV) kockázata nagyobb. Komoly problémát jelent, hogy a diszkriminációtól való félelem miatt az LMBT emberek vonakodnak szűrővizsgálatokon részt venni, így gyakran csak későn jutnak megfelelő orvosi ellátáshoz. Az Alapjogi Ügynökség kutatása⁴¹ megállapította, hogy a homo- és biszexualitásra betegséggként tekintő, elavult nézetek még ma is jelen vannak az egészségügyi dolgozók körében. Nagyon alacsony az LMB embereket érintő speciális egészségügyi problémákkal kapcsolatos tudatosság is. A transznemű emberek egészségügyi ellátása kiemelt figyelmet igényel, hiszen egy részük nemi helyreállító beavatkozásokat vesz (venne) igénybe. Ezen kezelések Magyarországon jogi és szakmai vákuumban működnek, mindössze 10%-os – példátlanul alacsony – TB-támogatás mellett, a legfrissebb jogszabályok pedig a nem hivatalos megváltoztatását is lehetlenné teszik.

Az élettársi és a bejegyzett élettársi kapcsolat révén az azonos nemű párok – a gyermekvállalás kivételével – a különemű párokhoz hasonló jogi elismerésben részesülnek. A különböző kedvezmények és juttatások igénybevétele azonban jelentősen akadályozza az érintettek jogtudatosságának hiánya, illetve az ügyintézők vonatkozó jogi ismereteinek hiánya. A 2011-es népszámlálási adatok szerint⁴² az azonos nemű bejegyzett élettársak 12%-a, az azonos nemű élettársak 24%-a nevel gyermeket Magyarországon.

Az LMBT közösség különösen sérülékeny csoportját alkotják az LMBT fiatalok. A nemzetközi szakirodalom szerint⁴³ a homofób és transzfób iskolai zaklatás jelentősen hozzájárul az LMBT fiatalok korai iskolaelhagyásához. Az iskola mellett az LMBT fiatalok számára a család is az elutasítás színtere lehet: egy 2007 magyar kutatás szerint (n=1.122 fő) a résztvevők 36%-ának volt konfliktusa szexuális irányultsága vagy nemi identitása miatt családjával. A nemzetközi szakirodalom szerint a családi elutasítás komoly szerepet játszik abban, hogy az LMBT fiatalok jelentősen felülreprezentáltak a hajléktalanok

³⁶ Európai Bizottság (2015) Discrimination in the EU in 2015. Special Eurobarometer 437.

³⁷ Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) (2014) EU LGBT survey - European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey

³⁸ Európai Bizottság (2015) Discrimination in the EU in 2015. Special Eurobarometer 437.]

³⁹ Dombos et al. (2011). "Az LMBT emberek magyarországi helyzetének rövid áttekintése." In.: Homofóbia Magyarországon Szerk.: Takács J., Budapest, L'Harmattan]

⁴⁰ Háttér Társaság (2016) A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű emberek munkahelyi tapasztalatai Magyarországon. Az LMBT Kutatás 2010 eredményei alapján.

⁴¹ Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) (2016) Professionally speaking: challenges to achieving equality for LGBT people

⁴² A Központi Statisztikai Hivatal KSH/ADKI/198-2/2016 sz. adatkérésre adott válasza, elérhető a Háttér Archivumban.

⁴³ UNESCO (2016) Out in the Open. Education sector responses to violence based on sexual orientation and gender identity/expression.

között⁴⁴ és a gyermekvédelmi rendszerben⁴⁵. A család és a kortárs csoport elutasítása, valamint a pozitív szerepmodellek hiánya miatt az LMBT fiatalok körében különösen gyakoriak a fentebb leírt, mentális egészséggel kapcsolatos problémák.

JOGSZABÁLYI VÁLTOZÁSOK HATÁSAI

Az elmúlt évek jogszabályváltozásai erőteljesen hatnak a Főváros társadalom és esélyegyenlőség területén végezhető tevékenységeire. Ezek a jogszabályváltozások egyrészt szűkítették a Főváros hatáskörét, az egészségügyi és szociális ellátókat, illetve az oktatási intézmények irányítását nagyrészt kerületi és állami kézbe helyezve át. E mellett a segélyezési rendszer fenntartását teljesen önkormányzati hatáskörbe utalva. A strukturális és finanszírozási átrendeződés jelentősen megnehezíti a Főváros dolgát a megfelelő ellátás biztosítása terén, de nem teszi lehetetlenné azt.

Egyes jogszabály változások közvetlenül is érintenek egyes társadalmilag hátrányos helyzetben lévő csoportokat. Így pl. A szabálysértési törvény 2018-as módosítása lényegében kriminalizálja a hajléktalanságot. A 2020 tavaszi törvénymódosítást követően pedig lehetetlenné vált, hogy a transznemű emberek hivatalosan megváltoztassák születéskor bejegyzett nemüket. A kormány 2020 tavaszán megszavazta a nőekkel szembeni erőszak ellenes Isztambuli Egyezményből való kilépést is. Ezek a jogszabály módosítások számos olyan hátrányt okoznak az érintett célcsoportoknak, amelyek korábban nem voltak jelen, és amelyek az érintett csoportok helyzetét súlyosbítják. Szükséges ezért, hogy a Főváros a beavatkozások tervezése és végrehajtása során tekintettel legyen ezekre a viszonylag újkeletű problémákra is.

Az alkotmányos jogokat és emberi méltóságot csorbító jogszabály változások mellett 2020 júliusától a TB törvény azon módosítása is életbe lépett, amely a rendezetlen biztosítási jogviszony esetén önköltségessé teszi az egészségügyi ellátást, a térítési díj behajtását pedig a szolgáltatókra hárítja. A módosítás szerint érvénytelené válik azok TAJ száma, akik a hatályba lépést követően fél éven keresztül biztosítási jogviszonyukat nem rendezik. Noha a szolgáltatók már 2020 júliusától folyamatosan tájékoztatnak minden érintettet, a hatályba lépés időpontját és a féléves határidőt is figyelembe véve a probléma 2021 elején jelentkezhet tömegesen. Akiknek 2020. július-december között nem sikerül rendezni a biztosítási jogviszonyukat, 2021 januártól nem tudnak egészségügyi ellátást térítésmentesen igénybe venni,

nem jogosultak támogatott gyógyszerre, táppénzre vagy más biztosítás alapú szolgáltatásra. E mellett a szociális ellátásból is kieshetnek, hiszen a jelenlegi szociális ellátórendszerben az intézményi támogatás minden ellátott után az érvényes TAJ szám alapján hívható le. A Fővárosnak fel kell készülnie arra, hogy 2021-től szociálisan és egészségügyileg az állami ellátórendszerből kieső, viszonylag nagyszámú lakosság problémájával nézzen szembe. A helyzetet, a jelenlegi becslések szerint, várhatóan súlyosbítni fogja, hogy a COVID-19 járvány második hullámának tetőpontja is erre az időszakra várható.

KERÜLETI ESÉLYEGYENLŐSÉGI PROGRAMOK

Két kerület kivételével a kerületek honlapjain az esélyegyenlőségi tervek könnyen elérhetőek. A két kerület esetén az adatgyűjtéskor épp új program volt elfogadva/elfogadás alatt, a régiket pedig már levették, így ez a jelenség (elvileg) átmeneti. További hat kerület dolgozott az adatfelvételkor új esélyegyenlőségi program készítésén, a többieknél friss, vagy egy-két éves anyag, ennél a hat kerületnél a 2018-ig hatályos program érhető el. Az esélyegyenlőséggel kapcsolatos kerületi tevékenységek vizsgálatok ezért a kerületi ITS esélyegyenlőséggel kapcsolatos szakaszait és a kerületek által kitöltött kérdőívek adatait is elemeztük, illetve, ahol szükséges volt, a kerületi interjúk során is kitértünk esélyegyenlőségi kérdésekre.

Az adatgyűjtés alapján elmondható, hogy a kerületek mindegyike rendelkezik olyan esélyegyenlőségi programmal, ami a hatályos jogszabályoknak megfelel, ezeket rendszeresen felülvizsgálják. Az esélyegyenlőségi programot többségében a polgármesteri hivatal, illetve a kerületi szolgáltatók saját szakember gárdájával állítják össze, csak egy-két kerület vesz igénybe külső szolgáltatót. A kerületekben esélyegyenlőségi referensek dolgoznak, minden esetben más feladatkörrel együtt látják el feladataikat. Az esélyegyenlőségi program készítéséhez, a saját erőforrásokon túl, többnyire az e célra létrehozott (állami) mentori hálózat segítségét veszik igénybe. Az esélyegyenlőségi programok kitérnek az adott kerület által működtetett szociális, egészségügyi, kulturális, gyakran egyes oktatási és sportszolgáltatások, illetve a közterületek használatának kérdéseire. Ilyen értelemben jó alapot teremtenek arra, hogy egy fővárosi koordinációjú, a fővárosi és kerületi érdekeket e területen összehangoló, átfogó esélyegyenlőségi program koherens részeivé váljanak. A célcsoportok tekintetében a kerületi programok túlnyomó többségét a szociális szemlé-

⁴⁴ The Albert Kennedy Trust (2015) LGBT youth homelessness: A UK national scoping of cause, prevalence, response, and outcome.

⁴⁵ Williams Institute (2014) Sexual and Gender Minority Youth in Foster Care

let jellemzi – az esélyegyenlőség nem horizontális, hanem szociális, rászorultsági szempontként jelenik meg. E mellett (szinte) minden kerület esetén fontos alapelv a népességmegtartó erő növelése.

Az egyenlő bánásmód törvény védett tulajdonságú csoportjai közül minden kerület a kötelezően előírt célcsoportokat jelöli meg. Így a mélyszegénységben élőket, a roma embereket, amely célcsoport két kerület kivételével együtt jelenik meg, összemosva ezzel az etnikai kisebbség és egy szociálisan hátrányos helyzetű csoport problémáit. Az idős és a fogyatékos emberek problémáit minden program következetesen kezeli, míg a nők célcsoportként definitíve külön is megjelennek, de a szükségletek elemzése a kerületek nagyjából felénél megreked a nő és kisgyermekes kategóriák összevonásából származó helyzetfeltárásnál. Egyéb védett tulajdonságú csoportként mindössze két kerületnél jelenik meg a hajléktalan személyek csoportja, illetve a lakhatási kérdések.

A gyakorlatot tekintve a legtöbb kerület a **mélyszegénységben élők** (esetenként szociálisan rászoruló, szegregátumban élők vagy munkanélküliek megnevezéssel), a **senior és időskorúak, a kisgyermekes családok és a fogyatékos emberek** szükségleteit részletesen és előre-mutatón taglalja, kitérve az egyenlő esélyű hozzáférés és esélyegyenlőség érdekében teendő lépésekre. Az alapvető szolgáltatásokon túli, gyakorlati megvalósítás azonban sokszor szórványos, projekt forrásoktól függő, így a megvalósítás terén hiányok mutatkoznak a hozzáférés, fizikai és infokommunikációs akadálymentesítés terén, illetve más, költségigényes területeken. A kisebb befektetési igényű vagy hosszabb távon kialakítható, illetve odafigyelést igénylő megoldások terén több kerület rendelkezik innovatív megoldásokkal, így idősbárát és/vagy családbarát önkormányzati díjat is elnyert. A Főváros szerepe itt elsősorban a jó példák terjedésében lehet, illetve abban, hogy a kerületi törekvések összehangoltan jelenjenek meg, így például a szolgáltatások megkettőzésének elkerülésével a kapacitások optimálisan kihasználhatók legyenek.

A **roma emberek** két kerület kivételével a mélyszegénységben élők alcsoportjaként jelennek meg, a **hajléktalan személyek** önálló célcsoportként szintén csak két kerületnél jelennek meg, a mélyszegénység keretében viszont gyakran említésre kerül a lakhatási szegénység. A gyakorlati beavatkozások terén a kerületek egy részének csak szórványos elképzelése van arról, hogy mik a szükségletei ezeknek a célcsoportoknak. Mindkét csoportot szociális problémákat hordozó csoportként kezelik, így, amely kerület érdemi beavatkozásokat határoz meg, azt elsősorban ezen a területen, elsődlegesen a szolgáltató kerületi civil szervezetekre alapozva teszi. Ezért a hajlék-

talanság és lakhatási kérdések kezelésében a kerületi törekvéseket jól összefoghatja és erősítheti egy fővárosi koordináció. A roma emberekre nézve a kerületi esélytervekben szinte teljességgel hiányoznak, csak elvétve jelennek meg azok a gyakorlati törekvések, amik az identitás erősítését, a roma kultúra többségi társadalommal való megismertetését, együttműködések kezdeményezését segítik. Az ilyen, kerületeken átnyúló kezdeményezésekben ezért, a meglévő, kisszámú jó példára alapozva a Fővárosnak jelentős szerepe lehet.

A **nők** önálló célcsoportként csak az említés szintjén mindenhol, gyakorlati intézkedésekben azonban csak egy-két kerületnél jelennek meg. A kerületek túlnyomó többségénél az intézkedésekben a nők a kisgyermekesként, a családbarát intézkedések kapcsán említődnek. Azoknál a kerületeknél azonban, ahol a nők nem csak névleges, hanem valóban önálló célcsoportot alkotnak, gyakran találkozzunk előremutató megoldásokkal a nők foglalkoztatása terén. Ezek a kerületek tudatosan foglalkoznak a nők biztonságának kérdésével, illetve a családon belüli erőszak kérdésével is. Az ilyen törekvések kiszélesítése érdekében a Főváros sokat tehet, mind a meglévő jó gyakorlatok terjesztése, mind a szemléletváltás ösztönzésével és segítségével. A néhány kerületben már meglévő tudatosság jó alap lehet a női részvétel növeléséhez, illetve a nők és férfiak társadalmi és gazdasági egyenlőségét segítő szempontok fővárosi szintű érvényesítéséhez.

A kötelező csoportokon túl egyetlen kerületi esélyterv sem reflektál olyan, jelentős számú védett tulajdonságú csoport feltételezhető léteire, vagy jól látható, kerületi megjelenésére, mint az **LMBT+ emberek** vagy a **bevándorlók és menekültek**. Az, hogy ezek a célcsoportok a kerületi esélytervekből hiányoznak, látszólag indokolt lehet, olyan területeken, ahol egy-egy célcsoport valóban nem jelenik meg. A célcsoportok demográfiai jellemzőit tekintve azonban ez a meg nem jelenés csakis látszólagos lehet, gyakran a láthatóság hiányát és nem a célcsoport hiányát jelenti – tekintve, hogy a fenti két csoport aránya a fővárosra nézve a fogyatékos személyek arányához hasonlítható, még nem egyenletes eloszlás mellett is feltételezhető, hogy említésük a kerületi esélytervekben mindenhol indokolt volna. A Főváros, összefogó, koordináló szerepénél fogva sokat tehet azért, hogy az egyenlő bánásmód törvény szerinti védett tulajdonságú csoportok közül a helyi programokban nem kötelezően említendő, de érintett célcsoportok a kerületi esélytervekben megjelenjenek. Ez hatalmas és fontos lépés volna abba az irányba, hogy az esélyegyenlőség olyan átfogó, horizontális szemponttá váljon a Főváros és a kerületek tekintetében is, amely minden ellátási, szolgáltatási területet, illetve a város vagy városrész fejlesztésének minden szegmensét áthatja.

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK

- Témáért felelős egység létrehozása a fővárosban, annak ellátása megfelelő kapacitásokkal, kerületek közötti koordináció (antiszegregációs, városrész rehabilitációs programok, szociális szolgáltatástervezés, hajléktalanság prevenciója és kezelése) az esélyegyenlőségi célcsoportokat érintő kérdésekben.
- Az egyenlő esélyű hozzáféréssel és az antidiszkriminációval kapcsolatos szempontok beillesztésére a gazdasági, műszaki és humán területen születő ágazati stratégiákba és cselekvési programokba, esélyegyenlőségi mainstreaming érvényesítése a fővárosi jogi szabályalkotásban.
- A társadalmi részvétel általános erősítése, a társadalmi szervezetek bevonása a szükségletek monitorozásába, megoldási javaslatok kidolgozásába és implementálásába. Szakmai együttműködések létrehozása: az egyes célcsoportok helyzetének időnkénti újra-monitorozásához, a feltárt szükségletekre komplex beavatkozások kidolgozásához, illetve a megvalósításhoz szükséges források feltárásához, koordinálásához. Fővárosi ügyosztályok, kerületek képviselői, intézmények és szakmai civil szervezetek részvételével.
- Nők társadalmi részvételének erősítése, női reprezentáció növelése a városfejlesztésben, városi döntéshozásban, a nők és a férfiak társadalmi és gazdasági egyenlősége szempontjainak megjelenítése, női-férfi szerepekkel kapcsolatos szemléletformálás.
- A nemi alapú (túlnyomó többségében nőket és LMBT+ embereket érő) erőszak kapcsán felkészült szakemberek, megfelelő kapacitások, rendszerszerű beavatkozás és segítői lehetőségek biztosítása mind a prevenció mind az áldozatsegítés terén.
- Akadálymentesítés a legszélesebb értelemben: az esélyegyenlőségi célcsoportok speciális igényeinek megfelelő városi terek és szolgáltatások kialakítása (elérhető, akadálymentes, biztonságos, felhasználóbarát). Egyrészt a fizikai, infokommunikációs és szemléletbeli akadályok leküzdése, a klasszikus, fogyatékos, idősek, kisgyermekes célcsoportokra;
- Másrészt szemléletformálás az előítéletekkel leginkább érintett csoportokra (romák, migránsok, LMBT emberek) nézve, a lakosság, a közszolgáltatásokat nyújtó szakemberek és a munkáltatók körében.
- Egyes, az egyenlő esélyek érvényesülését segítő szolgáltatások minőségi és mennyiségi kapacitásának növelése. Különösen a megelőző, izolációt csökkentő és az integrációt erősítő szolgáltatások esetén (idősek, kisgyermekesek, hátrányos helyzetű fiatalok, romák, hajléktalan személyek, migránsok).
- Komplex programok megvalósítása, különösen az izolációval és/vagy társadalmi perifériára sodródással veszélyeztetett célcsoportok esetén, a (re)integráció támogatása érdekében (idősek, hátrányos helyzetű (intézetben nevelt) fiatalok, romák, mélyszegénységben élők, hajléktalan személyek, migránsok).
- Az oktatás, mint integrációs eszköz fejlesztése, a bevontak körének szélesítése, az edukációs szint emelése, különösen a mélyszegénységben élő (hajléktalan), hátrányos helyzetű fiatal, fogyatékos és roma származású célcsoportok esetén. Az aktív időskor részeként az oktatás mint izolációt megelőző eszköz használata.

SWOT

ERŐSSÉGEK

GYENGESÉGEK

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Stratégia, akcióterv megléte általános és célcsoportorientált megközelítésben, több szakterületre vonatkozóan nyomokban megjelenített; ▪ Folyamatosan felülvizsgált és időről időre megújított stratégiai dokumentum (FHEP 2017-2022); ▪ A Fővárosi Önkormányzat jól működő, szakmailag erős intézményi háttere (Budapest Esély, BMSZKI); ▪ Szakmailag elismert, beágyazott szolgáltató civil szervezetek működése; ▪ Tudományos és módszertani tevékenységet ellátó szervezetek és szakmai műhelyek jelenléte; ▪ Fővárosi életforma jellegéhez kötődő kulturális- és művészeti sokszínűség, rugalmas szemlélet; ▪ Innovatív projektek megvalósításának jelentős hagyományai vannak; ▪ Szakemberekkel való magas szintű ellátottság; ▪ CSR rendszereket működtető nagyvállalkozások megléte; értékvezérelt, társadalmi hatást kereső vállalkozások támogatása ▪ A mikroközösségekben erős a társadalmi szolidaritás. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nincs esélyegyenlőséggel foglalkozó ügyszóltály/szakember a Fővárosnál, így az esélyegyenlőségi mainstreaming nem valósul meg; ▪ A feladatot a Budapest Esély, részidős munkatárssal látja el, a feladatellátás alulfinanszírozott, így a komolyabb munkához (pl. projektekhez) kevés a kapacitás; ▪ A beavatkozási területek alapvetően kerületi kompetenciába tartoznak, ugyanakkor gyenge a kerületközi koordináció, együttműködés; ▪ A szolgáltatói kapacitások sok területen még nem érik el az optimális szintet. Rosszul strukturáltak, nem jól szervezettek, alulfinanszírozottak, nem megfelelően specializáltak, nem jól hozzáférhetőek vagy nem megfelelően célzottak (különösen idősellátás, bölcsődék, hajléktalan ellátás, illetve lakhatási támogatások, egyes fogyatékosokat célzó szolgáltatások); ▪ A szolgáltatást nyújtó szakemberek nincsenek felkészülve a védett tulajdonságú csoportok speciális szükségleteire, így nem képesek azokat adekvát módon kezelni; ▪ A befogadó munkahelyi gyakorlatok, alternatív, rugalmas foglalkoztatási formák nem elterjedtek; ▪ A munkáltatóknál jelentkező előítéletek miatt az egyes védett tulajdonságú csoportokban (pl. fogyatékos személyek, romák, hajléktalanok) alacsony a foglalkoztatottság, ami a gazdasági krízishelyzetek hatására rövid idő alatt extrém alacsonnyá válhat; ▪ A társadalmi előítéletek mértéke több csoporttal (romák, hajléktalanok, migránsok, LMBT emberek) igen magas, ez akadályozza az egyes védett tulajdonságú csoportok integrációját, illetve izolálódásukat okozza; ▪ Az akadálymentesítés terén komoly hiányosságok jelentkeznek (a fizikai környezetre vonatkozóan és az infokommunikációs vonulatban egyaránt); ▪ A célzott esélyegyenlőségi projektek, kampányok finanszírozási lehetőségei korlátozottak, a sikeres projektek a finanszírozás hiánya miatt hosszú távon nem fenntarthatók; ▪ Az esélyegyenlőségi dokumentum az ágazati tervezésnél és projekteknél csak látszólag, illetve nyomokban jelenik meg.
---	---

LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Esélyegyenlőségi szempontok hangsúlyosabb megjelenése a pályázati kiírásoknál, minősítési rendszereknél; ▪ Kiaknázható szakmai-módszertani erőforrások; hasznosítható jó gyakorlatok; nemzetközi együttműködésekben és közvetlen brüsszeli pályázatokban lévő lehetőségek; ▪ Mozgósítható innovációs kapacitások; ▪ A kiterjedt intézményrendszer jó esélyt biztosít az innovatív gyakorlatok multiplikációjára; együttműködésben rejlő lehetőségek; ▪ Lakossági kampányokkal széles tömegek érhetőek el; ▪ Fővárosi munkaadói kampányokkal elérhetőek az országos szinten is legjelentősebbnek számító munkaadók; ▪ A fejlesztések és szükséges beavatkozások a szakértő társadalmi szervezetekkel való összefogásban könnyebben és hatékonyabban megvalósíthatók. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az egyes esélyegyenlőségi témák – pl. nemek közötti esélyegyenlőség, romák integrációja, hajléktalanság kérdésének hatékony megoldása, migránsokat érintő társadalmi befogadás – nem vagy látszólagosan valósulnak meg, mert az országos tendenciák torzítják a téma érzékelését, ezért a valódi szemléletformálás nem tűnik szükségesnek, így elmarad; ▪ A lakhatási jog, közterület használati jog és közterületi lakhatás összefüggéseit övező társadalmi, szakmai-szakpolitikai viták, véleménykülönbségek; ▪ Az állami kommunikáció hatására megosztódhat a helyi társadalom, így szélesebb értelemben egy alacsony szintű társadalmi szolidaritás jöhet létre, ami veszélyezteti a megvalósítás hatékonyságát és a fenntarthatóságot; ▪ Párhuzamosan működő, nem hatékony szolgáltatási kapacitások jönnek létre; ▪ Innovatív szolgáltatások elhalása, fenntarthatatlannak, nem multiplikálhatóak; ▪ Az önkormányzatok és a civil szereplők eltávolodása; ▪ Szakpolitikai-politikai, valamint a jogi szabályozó környezetben bekövetkező változások hatásai negatívak, illetve nem ismertek; ▪ Az önkormányzati költségvetést érintő forráselvonások háttérbe szorítják a területet, mint „másodlagos fontosságú” témát; ▪ A 2020 közepétől hatályos TB törvény módosítás alapján 2021-től számos ember maradhat egészségügyi és szociális ellátás nélkül, a jogviszony rendezetlensége miatt, amelyet a COVID-19 okozta helyzet tovább súlyosbít.

I.6. BUDAPEST GAZDASÁGA

A magyar gazdaság teljesítménye 2013-tól dinamikus növekedési pályára állt, különösen 2017-et követően volt európai összehasonlításban is kiugró a növekedés dinamikája, melyhez elsősorban a szolgáltató szektor és az építőipar növekedése járult hozzá. Budapest gazdaságában a kereskedelem, szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás ágazatok folyamatosan erősödnek a GDP szerkezetén belül. Magyarország bruttó hazai terméke 2018-ban 5%-ot meghaladóan bővült az egy évvel korábbi adathoz képest, 2019-ben ez – az előzetes adatok szerint 4,6%-ra csökkent. Nőtt az országban a foglalkoztatás, a hazai termelékenység azonban elmarad az uniós átlagtól, 2017 után Budapesten az alacsony munkanélküliség mellett egyes területeken növekvő munkaerőhiány lépett fel.

A 2014-2020-as ciklusban a közvetlenül gazdaságfejlesztésre fordítható uniós támogatások összege, tematikus fókusza és a projektek támogatási intenzitása lényegesen lecsökkent a régióban, s különösen Budapest esetében. Továbbra is támogathatók azok a projektek, melyek a kutatás-fejlesztéssel, innovációval kapcsolatosak, valamint amelyek a kis- és középvállalkozások külföldre jutását erősítik. A KKV szektor üzleti infrastruktúra fejlesztése azonban Budapesten nem támogatható, továbbá növekedett a visszatérítendő források köre a vissza nem térítendő támogatások szűkülése mellett.

BUDAPEST GAZDASÁGI SÚLYA, SZEREPKÖRE

Budapest és agglomerációja az ország gazdaságilag legfejlettebb térsége. A 2018-as adatok szerint az egy főre jutó GDP Budapesten az országos átlag kétszerese, míg az EU28 átlag 139%-a. Az adatokból azonban az is látszik, hogy Budapest veszített gazdasági súlyából, elsősorban a nyugati országokban található megyék és ezen belül is egy-egy, nagyobb beruházásokkal érintett régióközpont (Győr, Kecskemét) dinamikus növekvő teljesítménye miatt.

GDP/fő ezer Ft	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Budapest	6 168	6 333	6 458	6 899	7 067	7 354	8 062	8 886
Magyarország	2 845	2 908	3 062	3 314	3 534	3 658	3 968	4 364
Budapest az országos átlag %-ában	216,8	217,8	210,9	208,2	200,0	201,1	203,2	203,6

6.1. ábra: Egy főre jutó bruttó hazai termék, Forrás: KSH, STADAT

Budapest gazdasági súlyát jelzi, hogy itt koncentrálódik a külföldi érdekeltségű vállalkozások kb. 62%-a, valamint az országban bejegyzett külföldi működő tőke 47%-a (2017, KSH).

A vizsgált közép-európai térségben Budapest szerepe a legerősebb az ország gazdasági életében, a hazai GDP 36%-át adja, míg a többi vizsgált főváros – Varsó, Bécs, Prága – aránya ennél lényegesen alacsonyabb 14-26% közötti. Az erős gazdasági szerep részben a népesség-koncentrációval is összefüggésben áll, hiszen az ország lakosságának 18%-a Budapesten lakik.

GDP/fő vásárlóerőparitáson mérve	2018
Budapest	44 600
Bécs	46 100
Pozsony	53 300
Varsó	47 900
Prága	59 100

6.2. ábra: Vásárlóerő-paritáson kifejezett GDP/fő, 2018, Forrás: KSH, STADAT, Eurostat

Budapest a teljes, vásárlóerő paritáson számolt GDP teljesítménye - ami összehasonlíthatóvá teszi az egyes országos életminőségét – alapján 2008-ban a 23. helyet

foglalta el az EU tagállamok városai között, megelőzve Prágát, Koppenhágát és Amszterdamot, a növekedés üteme azonban elmaradt a térség többi városától. A regionális adatok összehasonlítása alapján az egy főre jutó GDP az uniós átlag százalékában a referencia fővárosi térségek adata már mindenhol magasabb volt a budapesti értéknél.

GAZDASÁGI ÁGAZATOK, JELLEMZŐIK

A budapesti bruttó hozzáadott érték 83%-át a terciér szektor termeli, ezzel a főváros a szektor országos bruttó hozzáadott értékének 47%-át teszi ki (2010: 46%). Az ipar és építőipar részaránya a főváros gazdaságából enyhén csökkenő (2010: 19,1% 2013: 18,8%, 2017:16,9%), ami az ország ipari termelésének már csak 18%-át adja (2013: 23%). A mezőgazdaság súlya a főváros gazdaságában elenyésző (0,2%), ez egyúttal az országos hozzáadott érték 1,5%-a. Az ágazatok súlyának vizsgálatakor meg kell jegyezni, hogy a vállalati tevékenységek egyre komplexebbek, a hagyományos ágazatok háttérterületein, kooperációjával pedig új, dinamikus növekvő gazdasági szektorok jönnek létre. Különösen a nagyvárosok feldolgozóipari vállalatain belül jellemző, hogy egyre nagyobb a különböző szolgáltatási tevékeny-

ségek aránya, ami a termeléstől jóval nagyobb hozzáadott értéket jelent, egyre több főt foglalkoztat és az árbevételhez való hozzájárulása is növekvő. Ilyenek a különböző informatikai-, logisztikai, szervezetfejlesztési- és menedzsment-szolgáltatások, de ide tartozik a kutatás-fejlesztési, tervezői tevékenység is. Ez alapján a szolgáltató tevékenység még nagyobb arányban van jelen mind a foglalkoztatásban, mind a bruttó hozzáadott érték előállításában. Számos ipari termelő/technológiai vállalat „mintagyár”. A gyógyszeripar pedig hagyományosan kiemelkedő K+F ráfordítást valósít meg, és igen jelentős hozzáadott értéket termel.

Az egyes ágak hozzáadott érték szerinti megoszlását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a főváros gazdaság szerkezete kiegyensúlyozott. A mezőgazdasági termelés szerepe természetesen elenyésző itt, ugyanakkor az ipar

aránya is jóval (több mint 10 százalékponttal) az országos átlag alatti. Valamivel erősebb a jelenléte a város gazdasági életében az országos átlaghoz képest a kereskedelmi, szállítási és vendéglátó szektornak, és a főváros központi szerepéből is adódóan a közigazgatásnak és a hozzá kapcsolódó oktatási, védelmi és egészségügyi ágazatoknak. Kiemelkedően teljesít ugyanakkor az információs és kommunikációs ágazat, a pénzügyi és biztosítási tevékenység, illetve a szakmai és tudományos tevékenység, valamint a hozzá kapcsolódó szolgáltatások. Jelentősebb változást az ipar részarányának csökkenése, illetve a kereskedelem, szállítás, raktározás, szálláshelyszolgáltatás és vendéglátás, valamint a szakmai tudományos tevékenység részarányának növekedése jelentett.

	2012		2017	
	Budapest	Magyarország	Budapest	Magyarország
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	0,2%	4,7%	0,2%	4,4%
Ipar	16,2%	26,8%	12,6%	26,0%
Építőipar	2,6%	3,8%	2,8%	4,3%
Kereskedelem; szállítás, raktározás; szálláshelyszolgáltatás és vendéglátás	18,7%	17,6%	20,8%	18,4%
Információ, kommunikáció	10,0%	5,2%	10,1%	5,1%
Pénzügyi, biztosítási tevékenység	8,2%	4,4%	7,7%	3,6%
Ingtatlanügyletek	9,2%	8,9%	9,4%	8,10%
Szakmai, tudományos tevékenység	12,3%	8,5%	15,5%	9,9%
Közigazgatás, védelem; oktatás; humán-egészségügyi és szociális ellátás	19,6%	17,3%	17,3%	17,5%
Művészet és szabad idő; egyéb szolgáltatások	2,9%	2,8%	2,9%	2,9%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

6.3. ábra: Bruttó hozzáadott érték gazdasági ágak szerint, 2017; Forrás: KSH

Ha az egyes ágazatok országos BHÉ-hez való hozzájárulását vizsgáljuk, megállapítható, hogy versenyképességi előnyt országos viszonylatban a szakmai és tudományos, a pénzügyi, információs és kommunikációs tevékenységek, illetve az üzleti szolgáltatások jelentik.

A főváros foglalkoztatási szerepe is jelentős, az országban foglalkoztatottak 18%-a dolgozik Budapesten (2019 KSH).

Az egyes ágazatok foglalkoztatásban betöltött szerepét vizsgálva elmondható, hogy Budapesten továbbra is jóval az országos átlag (26,3 %) alatti az iparban foglalkoztatottak aránya (12,5%), s bár egészen 2018-ig lassan emelkedett a szektorban foglalkoztatottak száma (2019:135 ezer fő), az arány a szolgáltatásokban foglalkoztatottak nagyobb arányú növekedése miatt továbbra sem változott nagyságrendileg. Az iparon belül a gépipar, az élelmiszeripar és a vegyipar dominál. Ez utóbbin

belül is kiemelkedő a gyógyszeripar nemzetközi szinten is jelentős teljesítménye. A szolgáltatásokban foglalkoztatottak száma 2011 és 2019 között több, mint 15%-kal nőtt (713 ezer foglalkoztatott 2019-ben). A kereskedelem, gépjárműjavítás, valamint a szállítás és raktározás ágazatokban dolgozik a foglalkoztatottak mintegy egy-negyede.

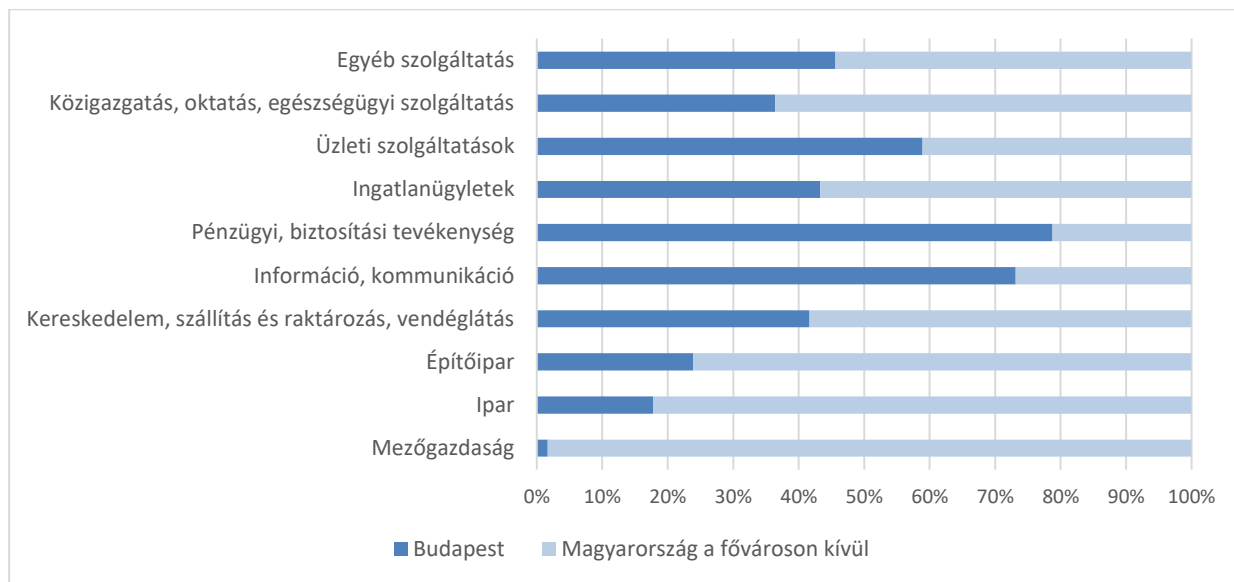
Budapest legjelentősebb arányban az információ és kommunikáció (67%), a szakmai és tudományos tevékenységek (69%) és a pénzügyi tevékenységek (63%), valamint az adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenységek (63%) szektoraiban tölti be szerepét az országos foglalkoztatotti létszámon belül.

A kulturális életet, a kreatív gazdaságot és a lehetőségeket teremtő környezetet értékelő Kulturális és Kreatív Városok Figyelőjének értékelésében az egymilliónál nagyobb népességű városok között Budapest a kreatív

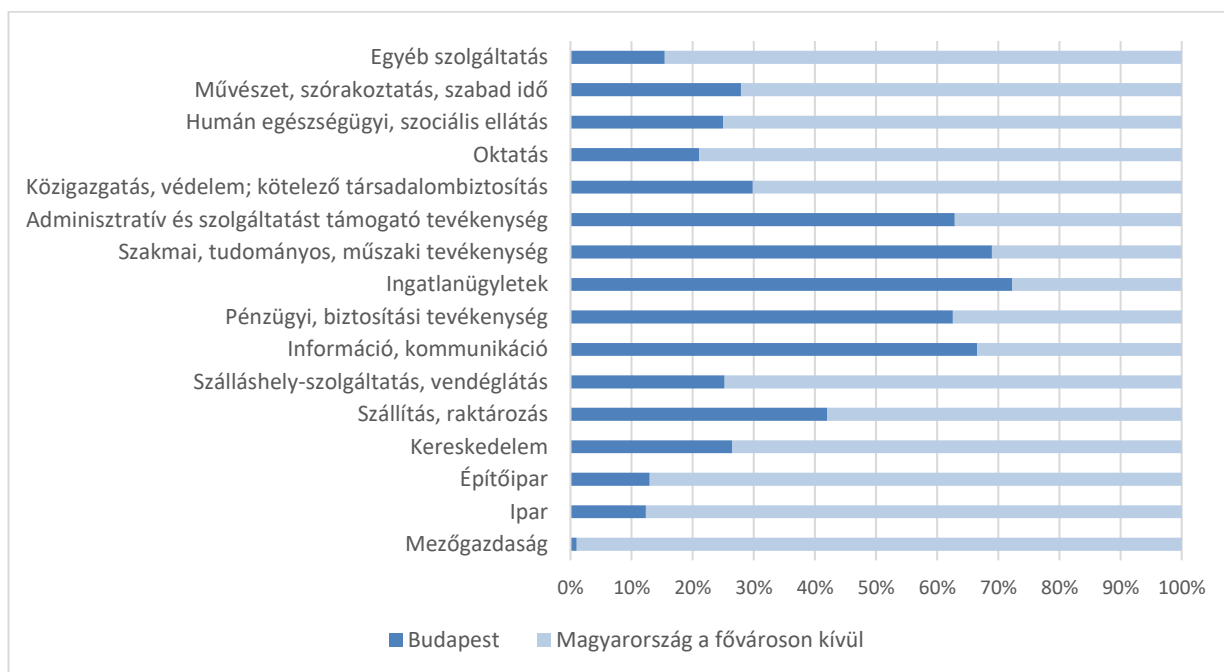

szektoron belüli munkahelyteremtés területén ért el kiemelkedő, 87,3 százalékos eredményt, magasan túlszárnyalva a 37 százalékos uniós átlagot. A jelentés szerint a kreatív gazdaság területén, vagyis a tekintetben, hogy a kreatív ágazatok miként járulnak hozzá a város foglalkoz-

tatási kapacitásához, Budapest 47,3 százalékos eredménnyel szintén jobban teljesített a 34,5 százalékos uniós átlagnál⁴⁶.

6.4. ábra: Budapest aránya az egyes gazdasági ágazatok országos bruttó hozzáadott értékében, 2017; Forrás: KSH, egyszerűsített ágazati definíciókkal

6.5. ábra: Budapest aránya az egyes gazdasági ágazatok országos alkalmazotti létszámában, 2017, Forrás: KSH, egyszerűsített ágazati definíciókkal

⁴⁶ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/QANDA_19_6005

Budapest számára tehát versenyképességi előnyt jelent a szakmai és tudományos, a pénzügyi, információs és kommunikációs tevékenységek magas aránya, mind a fővárosi gazdaságon belül, mind országos viszonylatban.

Gazdasági ágazatok területi vonatkozásai

Az egyik legfontosabb trend az a gazdasági transzformáció, ami a digitális és egyéb kulcs technológiák elterjedésével függ össze. Az ipari szerkezetváltás (Ipar 4.0) kiható az egész gazdaság működésére. Az ipar továbbra is a gazdaság fejlődésének, az új és korszerű munkavállalási lehetőségek bővülésének meghatározó, markáns hordozója, a méltányos munkavállalás és a körkörös gazdaság modelljeinek elterjedésében. Az innováció motorja, fontos szerepet tölt be a városi területek sokszínű hasznosulásában. az egyedi gyártás igények, valamint az ipar és a szolgáltatások közötti konvergencia miatt az ipar-technológiai ökoszisztéma egy része városi környezetben is működőképes, szorosan kötődik a felsőoktatási, valamint a K+F központokhoz. Tevékenységükben mind nagyobb, vagy kifejezetten döntő a mérnöki szolgáltatások súlya. A legnagyobb ilyen fejlesztés, illetve mérnök központok – innovációs, vagy „kiválósági központok” / Center of Excellence - világviszonylatban is versenyképes, igen nagyméretű szervezetek, amely a város gazdaságának egyik legmarkánsabb jellemzője lett. (pl.: Bosch Gyömrői út, mintegy 5000 fős összes létszám).

Ahogy az ágazatok súlya, úgy a kerületekre fókuszáló területi vizsgálatok tisztán statisztikai adatokkal való leírása is egyre nehezebb: a regisztrált vállalkozások székhelye sokszor nem esik egybe a tevékenység végzésének helyével, az egyes telephelyeken is más-más tevékenység és hozzáadott érték előállítás valósul meg.

Jelentős azon egykori ipari vagy közlekedési területeknek az aránya, ahol a megújulás vagy a funkcióváltás nem következett be az elmúlt évtizedekben. Az okok között a rossz megközelíthetőség, a tulajdonjogi viszonyok tisztázatlansága vagy a környezeti károk jelentős mértéke szerepelhetnek. A barnaövezet részaránya a budapesti gazdaságban a következő adatokkal jellemezhető: 3500 telek, 2945 hektár, mely az elmúlt három évben 377 ha-ral csökkent⁴⁷. A barnamezős térségek a jövőben fontos célterületei lehetnek a városfejlesztésnek, melynek keretében az arra alkalmas területek ismét a modern ipar telephelyeként szolgálhat.

A budapesti ipar jelenleg elsősorban a hagyományos, sok évtizeddel ezelőtt kialakult telephelyeken van jelen. Ezeknek a telephelyeknek az elmúlt időszakban csak részben sikerült megújulniuk, a modern termeléshez szükséges feltételeket megteremteniük. Számos nagy-

vállalat, illetve kis-és középvállalkozás hajtott végre telephelyfejlesztést saját tulajdonán, mely gyakran EU támogatások keretében történt meg. (pl. Külső-Óbuda, Angyalföld, Külső-Ferencváros, Kelenföld egyes részei, Kőbánya).

Az elmúlt két évtizedben új zöldmezős modern iparterület Budapesten csak egy-két helyen jött létre (pl. Észak-Újpest, Dél-Soroksár), melyek nagyrészt az M0-ás autótú közlekedési folyosójához kapcsolódtak. Budapest az interregionális szállítási folyosók kereszteződési pontjában fekszik, és a különböző szállítási módok (közúti, vasúti, vízi, légi szállítás) kapcsolati pontjainak kialakításához is kedvezőek az adottságok. Részben az ipari, illetve a logisztikai ágazat felől a jövőben igény fog jelentkezni a jó megközelíthetőséggel (autópálya csomópontok szomszédságában) rendelkező fejlesztési területekre.

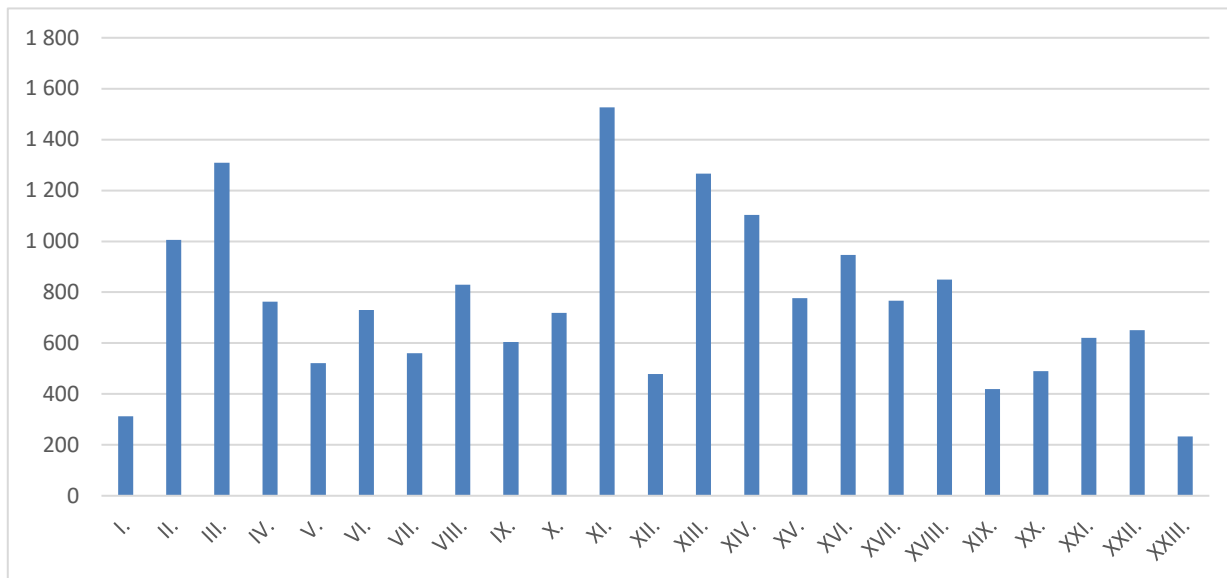
Budapesten és térségében számos olyan kiemelt gazdasági zóna található, melyek komplex fejlesztése sok szereplő közös, koordinált munkájával valósítható meg.⁴⁸

- Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér gazdasági zónája. Hazánk legjelentősebb repülőtere az elmúlt évek jelentős forgalom emelkedésének köszönhetően a következő időszakban utas és cargo forgalomban behozza vagy akár meg is előzi a térségi versenytársakat. A megemelkedett forgalom nemcsak a repülőtér belső infrastruktúrájának, hanem a kapcsolódó közlekedési hálózatoknak, illetve gazdasági területeknek is a folyamatos fejlesztését igényli. A sokszereplős tervezés és kommunikáció irányában már jelentős lépéseket tettek a résztvevők (pld. AirLed, Lair programok, illetve a BUD klaszter). Ugyanakkor a közeljövőben ütemezett fejlesztések (vasúti kapcsolat kiépítése, Ferihegyi gyorsforgalmi út felújítása, Cargo City, parkolóház, T3 terminál) a további szoros együttműködést igénylik. A repülőtér forgalomnövekedése nemcsak a belső szolgáltatások kapacitásbővülését hozza magával, hanem számos közvetett gazdasági hatása is megjelenik a vonzáskörzetében, melynek becsatornázása, koordinálása, a szinergiák kihasználása fontos feladat.

⁴⁷ Barnamezős kataszter, állapot: 2019. Május (a módszertan a foghíjtelkek számbavételére is kiterjed)

⁴⁸ Budapest Gazdaságélénkítési és Munkahelyteremtési Stratégiája, 2015-2021, 2019. évi felülvizsgálat

- Délnyugati új alközpont. A Kelenföldi pályaudvar környéke az M4 metróvonal megnyitásával Budapest nyugati kapujának legfontosabb közlekedési átszállóhelye lett. Az Etele tér és a Budaörsi út közötti zóna új funkciókkal bővülve (Etele Plaza bevásárlóközpont, Budapest One irodakomplexum) egy komplex munkahelyi, kereskedelmi és szolgáltató alközpont szerepet fog betölteni. A vasúti infrastruktúra tervezett bővítése (Déli összekötő, Nyugati-Déli alagút) és a Dobogókőn megépülő szuperkórház tovább fogja erősíteni a térség szerepét. A jelentős beruházások a különböző szereplők (XI. kerület, Fővárosi Önkormányzat, BKK, MÁV, Magyar Állam, magánfejlesztők stb.) koordinációját és együttműködését igénylik.
- Turisztikai és szolgáltató zóna Budapest belső kerületeiben. Az eredetileg üres épületek átmenti hasznosításának céljával indult vendéglátó vállalkozások az elmúlt tíz évben a főváros jelentős turisztikai szolgáltató központjává nőtte ki magát. A fejlődés elsősorban a fapados repülőjáratokkal Budapestre látogató turisták számának robbanásszerű növekedésének köszönhető. Az elsősorban fiatal korosztály szolgáltatási keresletére kiépült vendéglátóhely (söröző, étterem, gyorsétterem) és szálláshely szolgáltató (elsősorban lakóházakban kialakított hostelek vagy rövidtávra kiadott lakások) gócpont ma már több mint hat milliárd forintos államháztartási bevételt hoz az államnak és becslések szerint tízezer munkahelyet tart fent a Belső-Erzsébetvárosban (illetve átnyúlik a VI. és VIII. kerület egyes részeire is). A hatalmas turista tömeg megjelenése a lakónegyedben azonban számos problémát okoz, melyet a kerületi önkormányzat és több vállalkozói kezdeményezés is kezelni próbál (pld. több köztisztasági és közterület felügyeleti kapacitással). A különböző érdekelt felek közötti kommunikáció és érdekegyeztetés állandó kereteinek létrehozásához és működtetéséhez fővárosi vagy állami (jogi vagy szervezeti jellegű) támogatásra lehet szükség. Kiemelten fontos az idegenforgalomhoz kapcsolódó szolgáltatások minőségének fejlesztése, egy minimum követelmény meghatározása.
- Budapest Déli Városkapu. A Ferencváros déli, Duna-menti része már a 2000-es évek eleje óta jelentős fejlesztések színtere, megépült a Millenniumi városközpont, a MÚPA és a Nemzeti Színház. Az elmúlt években jelentős közlekedési infrastruktúra fejlesztések valósultak meg (1-es villamos budai átvezetés), illetve vannak tervezés vagy előkészítés alatt (H6 és H7 HÉV járatok összekapcsolása és Kálvin térig vezetése, Déli összekötő vasúti híd bővítése és új Közvágóhid vasúti megállóhely). A környék számos közszféra által tervezett beruházás helyszíne lesz (Déli Városkapu), illetve a magán-szféra is jelentős projekteket valósít meg (Millennium Garden irodaház, Vágóhid utcai lakásfejlesztések, egykori vágóhid területe).
- Déli logisztikai zóna. Budapest térségében egymást keresztező három jelentős páneurópai közlekedési folyosó (IV., V. és VII.), kiegészülve a fővárosi térség gazdaság erejével és népességkoncentrációjával, igen jelentős logisztikai keresletet indukálnak. A logisztikának jelentős hagyományai és kiépült infrastruktúrái vannak jelen a térségben (szabadkikötő, Ferencvárosi rendező pályaudvar, BILK), melyek az utóbbi években újabb elemekkel bővültek (Metrans konténerterminál, Budapest Dock fejlesztései). A térségben megjelenő kontinentális tranzitforgalom, a hazai vasúti, közúti és vízi szállítással történő export és import, illetve a fővárosi térség fogyasztói piaca által generált logisztikai kereslet a jövőben a szektor erőteljes fejlődését vetíti előre. Az ezzel járó jelentős infrastruktúra és logisztikai létesítmény fejlesztési igények a különböző szereplők (XXI., XXIII., XX. és IX. kerület, Fővárosi Önkormányzat, Dunaharaszti, Gyál, BKK, MÁV, Magyar Állam, magánfejlesztők stb.) koordinációját és együttműködését igénylik.

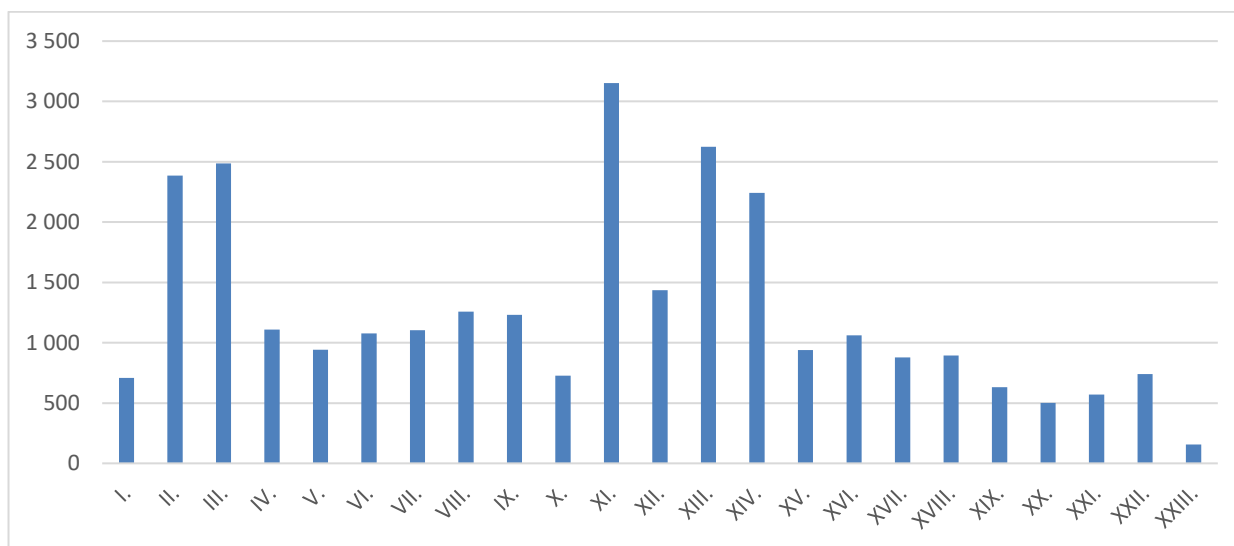

6.6. ábra: Iparban tevékenykedő, regisztrált vállalkozások száma Budapesten, kerületenként 2018 Forrás: KSH

Továbbra is jelentős azon egykori ipari vagy közlekedési területek aránya, ahol a megújulás vagy a funkcióváltás nem következett be az elmúlt évtizedekben. Az okok között a rossz megközelíthetőség, a tulajdonjogi viszonyok tisztázatlansága vagy a környezeti károk jelentős mértéke és a kármentesítés kiugróan magas költségei szerepelhetnek. A barnamezős térségek a jövőben fontos célterületei lehetnek a városfejlesztésnek, melynek keretében az arra alkalmas területek ismét a modern ipar telephelyeként szolgálhatnak.

A budapesti kiskereskedelmi hálózat jól kiépült az elmúlt évtizedekben, fejlesztését alapvetően a gazdasági, piaci

szempontok határozták meg. A növekvő kiskereskedelmi forgalom és az új megjelenő láncok erős keresletet biztosítanak a kiskereskedelmi ingatlanok piacán, azonban az állami szabályozási keretek csak igen korlátozott teret biztosítanak az állomány növekedésének. Az elkövetkező időszakban várhatóan már előkészített projektek, illetve meglévő kereskedelmi központok bővítése fog megvalósulni elsősorban a vonalas tömegközlekedési csomópontok köré szervezeten.

6.7. ábra: Információ és kommunikáció szektorban tevékenykedő, regisztrált vállalkozások száma Budapesten, kerületenként, 2018 Forrás: KSH

Az információs és kommunikációs ágazat két fontos sűrűsödési pontja az Infopark és a dél-budai egyetemek térsége (XI. kerület), valamint a Graphisoft Park (III. kerület), melyek jelentős kutatás-fejlesztési kapacitásokat

építettek ki, és szoros kapcsolatban állnak helyi felsőoktatási és kutatási intézményekkel. Feltörekvő központok még a Corvin-negyed és a Soroksári út környéke is, illetve a Budafoki út és a Kopaszi-gát térsége, utóbbi gya-

korlatilag az Infopark térbeli kiterjesztéseként is tekinthető. Mindegyik helyszín egyben kiemelt ingatlanfejlesztési térség is, melyek mára jelentős hatással vannak a környezetükben lévő területek átalakulására, arculatának változására is.

A feltörekvő ágazatokon belül a pénzügyi és gazdasági szolgáltató szektor jelentős szerepet játszik a város gazdasági életében. Az úgynevezett szolgáltató központokban (shared-service-centerek - SSC) becslések szerint jelenleg közel 50 ezren dolgoznak Budapesten, ugyanakkor az utóbbi időszak egyik legdinamikusabban növekvő szegmensében is egyre komolyabb problémát jelentett a munkaerőhiány. A terület még jelentős növekedési potenciállal rendelkezik, Budapesten az egyetemekről kikerülő, nyelveket beszélő fiatalok és a relatíve kedvező irodabérelti díjak versenyelőnyt jelentenek, ugyanakkor az ágazat munkaerőigényét az új technológiák jelentősen csökkenthetik. Ezért a főváros számára is az lenne előnyös, ha a repetitív munkakörök mellett, helyett a komplexebb, magasabb szintű pénzügyi, informatikai, elemzői munkakörök száma növekedne a jövőben. Városon belüli telepítő tényezők továbbra is a metróvonal melletti fekvés, a modern irodaházi környezet és esetleg az egyetemekhez való közelség. A modern irodai létesítményekbe települő SSC-k elsősorban a Váci út és a Soroksári út mentén, illetve Dél-Budán helyezkednek el.

Az SSC és az infokommunikációs szektor működésére a koronavírus-járvány óriási hatással volt, gyakorlatilag zökkenőmentesen álltak át a szolgáltatók az otthoni

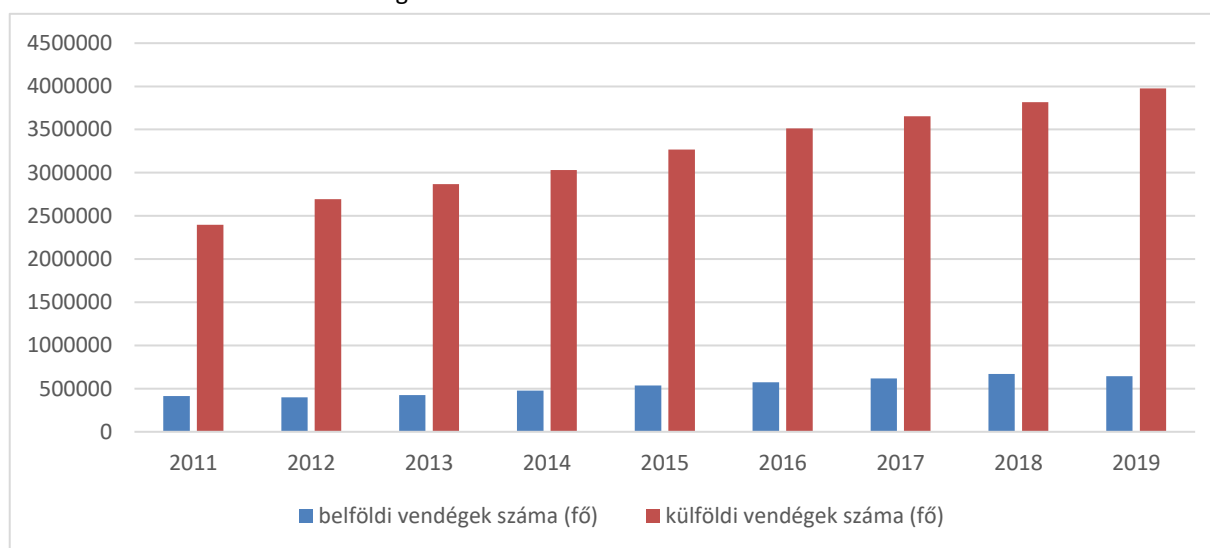
munkavégzésre, a munkaerőigényt csak a szolgáltatókat igénybe vevő vállalatok forgalomcsökkenése befolyásolta. Ez viszont lehetővé teszi a vidéki munkaerő nagyobb arányú bevonását, sőt, az eddig Budapesten foglalkoztatott, jellemzően albérletben élő munkavállalók elköltözése is jellemzővé vált az alacsonyabb lakhatási költségek miatt.

Turizmus

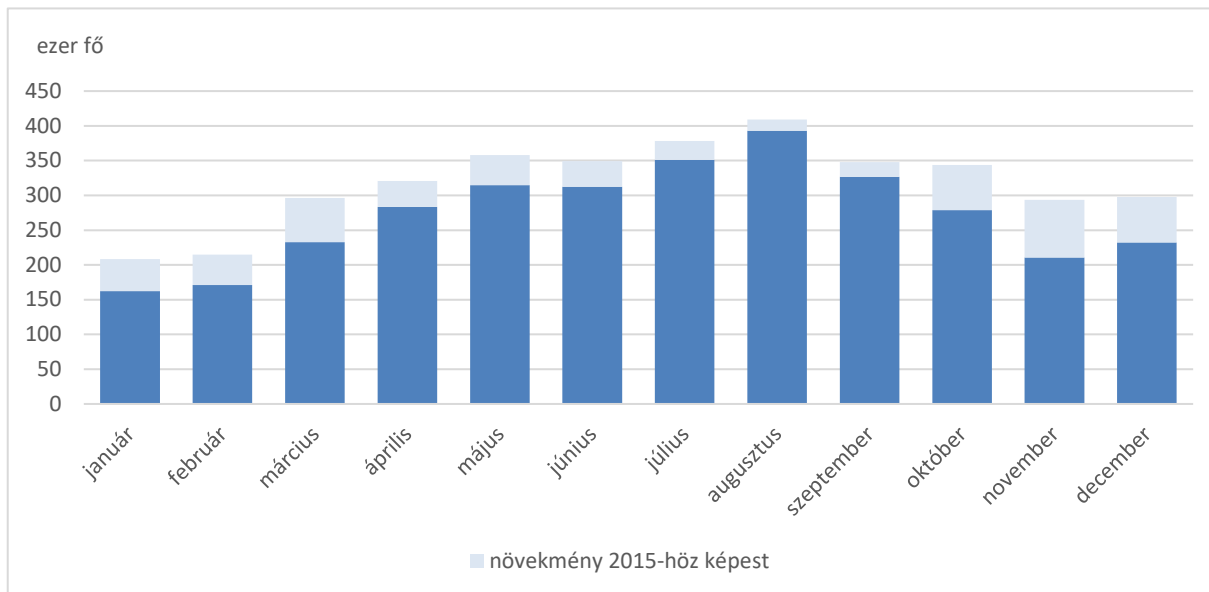
Budapest Magyarország fővárosaként az ország legfontosabb turisztikai célpontja. Vonzerejét nem csak természeti és építészeti értékeinek köszönheti, hanem széles kulturális kínálatának, a hazai és nemzetközi konferenciáknak, valamint gyógyfürdőinek, amelyhez az utóbbi években egyre inkább hozzájárult a vendéglátás sokszínű és minőségi fejlődése, és összességében a nemzetközi viszonylatban nagyon versenyképes ár-érték arány.

2011 és 2019 között a vendégek száma 64%-kal, a külföldi vendégek száma 66%-kal emelkedett a kereskedelmi szálláshelyeken. Ez azt jelenti, hogy 2019-ben az országban regisztrált külföldi vendégek 64%-a Budapestet választotta utazási célpontként, az összes Magyarországon töltött külföldi vendégéjszaka 60%-a realizálódott a fővárosban.

A kereskedelmi szálláshelyeken megszálló vendégek száma 2019-ben 4,6 millió fő volt, a külföldiek aránya 86%-ot tett ki a vendégforgalomból.

6.8. ábra: Vendégek száma a kereskedelmi szálláshelyeken, Budapesten Forrás: KSH STADAT

6.9. ábra: Külföldi vendégek száma a kereskedelmi szálláshelyeken, Budapesten Forrás: KSH STADAT

A külföldi vendégéjszakák nagyobb részét az Európai Unió országaiból érkező vendégek adták – közülük is kiemelkedik a brit beutazó turizmus – de az utóbbi években dinamikusan növekedett az amerikai, kínai és orosz küldő piacok szerepe is. Az átlagos tartózkodási idő az évtizedben külföldi vendégek esetén 2,4 nap körül stabilizálódott.

A vendégek és a vendégéjszakák havi eloszlása alapján elmondható, hogy a belföldi turizmus éves eloszlása egyenletes, a külföldi vendégek körében továbbra is az augusztus, július és május jelenti a csúcsidezőket, azonban az is látszik, hogy március, október, november és december hónapokban jelentős növekedés volt tapasztalható egészen 2020-ig. Január és február továbbra is az év leggyengébb időszaka a külföldi turisztikai forgalom tekintetében.

Budapesten található a magyarországi kereskedelmi szálláshely férőhelyek 14%-a, illetve a szállodai férőhelyek 24%-a. A szállodák száma az elmúlt 6 évben növekedett, kihasználtságuk a 2009-es mélypont folyamatosan javult egészen a 2020-as koronavírus járvány kirobanásáig. Budapesten – s főleg a magasabb minőségű, illetve hostel szegmensben – a szobakapacitás-kihasználtság éves szinten meghaladja a 70%-ot. 2018-tól 6 új szálloda (+1 újrainvitás) kezdte meg működését Budapesten, 2019-ben hét új szállodával bővült a kínálat (csak

ebben az évben több mint 2000 férőhellyel bővült a kínálat), míg 2020-ban tizenhét, 2021 után pedig további 20 szálloda nyitását tervezték.

Magyarország és Budapest továbbra is „olcsó” desztinációként szerepel a nemzetközi médiában, ami negatív hatással van az egyébként is alacsony árszínvonalra.

A fővárosi szálláshelypiac legdinamikusabban növekedő szegmensét egyértelműen az üzleti célú, szállásmegosztó portálokon megjelenő szálláshelyek jelentik az elmúlt öt évben. Ezen belül is a közösségi gazdaság keretében működő Airbnb hálózat térnyerése meghatározó – más nagyvárosokhoz hasonlóan – Budapesten is. Szakértői becslések mintegy 20 ezer ingatlanban határozzák meg a jelenlegi kínálatot⁴⁹. Ez azt is jelenti, hogy a férőhelyek száma közel eléri a szállodák férőhelykapacitását. A fővárosban csak 2020-ban kezdődött el a szektor koordinált szabályozása.

Budapest turisztikai fejlődését jól szemlélteti, hogy a WTTC (World Travel & Tourism Council) 72 nagyvárost vizsgáló, 2018-ban publikált jelentése szerint a teljes teljesítményt⁵⁰ figyelembe véve Budapest az 56. helyen áll, két hellyel megelőzve Prágát. Budapest hazai turisztikai súlyát bizonyítja, hogy a magyarországi városi turizmusból keletkező bevételek 95,7 százaléka csapódik le a fővárosban – ezzel 4. a vizsgált városok között. Budapest

⁴⁹ Jancsik A.; Michalkó G.; Csernyik M.: Megosztás megosztottság nélkül - az airbnb és a budapesti szálláshelypiac átalakulása (in: Közgazdasági szemle, IXV. évf., 2018. március (259–286. o.)

⁵⁰ Komplex mutató, mely figyelembe veszi a következőket: turizmus szektor gazdasági szerepe, súlya az ország gazdaságában; turizmusból realizált bevételek – kalkulált költség; foglalkoztatási hatás.

élemben szerepelt a nemzetközi városok között. Dubajhoz és Dublinhoz hasonlóan az országos ágazati foglalkoztatás több mint fele Budapesten (86,1%) valósul meg. Sőt, az ágazati foglalkoztatás növekedése esetében is nemzetközi mértékben is számottevő növekedés jellemző a Budapestre.

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2017. évi keresletfelmérési adatai szerint a Budapestre több napra érkező külföldi turisták által elköltött összeg csaknem elérte a 818 milliárd forintot, ami az országos adat 63%-át jelenti, és 10,1%-kal több, mint az előző évi költség.

Az ECM 2019-ben kiadott riportja⁵¹ szerint 2014-2018 között éves átlagban 5,8%-kal nőtt a külföldi vendégéjszakák száma Budapesten — ennél nagyobb volumenű növekedést csak öt európai nagyváros (Milano, Amszterdam, Madrid, Lisszabon és München) tudott felmutatni a vizsgált időszakban. Ha az összes vendégéjszakát vizsgáljuk, 2018-ban Budapest a 16. helyen végzett a ranglistán a 10,3 millió vendégéjszakájával (Varsó 6,383 millió, Prága 18,2 millió, Bécs 17,4 millió vendégéjszaka), így Budapest turizmusa a regionális versenytársak teljesítményétől továbbra is elmarad.

A fapados légitársaságok forgalma továbbra is dinamikusan növekedett, amelyek a főleg a 3-4-csillagos szállodákat, hosteleket és nem üzleti célú (magán) szálláshelyeket előnyben részesítő vendégszegmenseket hoznak a fővárosba. Bővültek a Budapestet az Egyesült Államokkal, valamint a távol-keleti nagyvárosokkal összekötő közvetlen járatok is.

A városközpont és a repülőtér közötti közlekedési kapcsolat továbbra sem alkalmas a minőségi turizmus, valamint az üzleti- és konferenciaturizmus vendégkörének kiszolgálására (a 100-as repülőtéri busz bevezetése elsősorban az alacsonyabb költségű szegmensekben jelentett fontos szolgáltatásbővítést). A repülőtér kötőpályás kapcsolatának kialakítása, illetve a gyorsforgalmi összeköttetés megújítása projektek előkészítése megkezdődött az elmúlt években.

A kulturális és történelmi örökségen alapuló élménykínálást egyik meghatározó elemét Budapest gyógyfürdői jelentik. 2017-ben 4,2 millió vendég kereste fel a budapesti fürdőket, 2019-ben már több mint öt millió vendéget fogadtak a fürdők, a bevételek pedig a 2017. évi 13 milliárd forintról 2019-re 18 milliárd forint fölé emelkedtek. Egyedül a Széchenyi Gyógyfürdőt 2019-ben több mint 1,8 millió vendég látogatta.

Az elmúlt években a Budapest Gyógyfürdői és Hévízei Zrt. által megvalósított projektek a hatékonyabb működést és költségcsökkenést eredményező energetikai korszerűsítések mellett a szolgáltatások fejlesztésére is kiterjedtek. Ezek közül is ki kell emelni a Palatinus fürdő négy évszakos működést biztosító beruházást, a Paskál gyógyfürdő élmelemelekkel történő fejlesztését, a Rudas fürdő felújítását és bővítését, de elkészült a Csillaghegyi strand megújítása, illetve a pesterzsébeti jódos fürdő megújítása is. A turisztikai szempontból is fontos Király fürdő rekonstrukciója és bővítése szintén megkezdődött.

Budapest szerepe meghatározó Magyarország hivatásturizmusában. 2018-ban a nemzetközi konferenciák 80% -át itt rendezték a Magyar Turisztikai Ügynökség statisztikái szerint. Az iparág legfontosabb nemzetközi szövetsége, az ICCA (International Congress and Convention Association) adatai szerint Budapest javított pozícióján: a 2016. évi 16. helyről négy helyezett javítva, 2017-ben a 12. lett a világranglistán, olyan városokat megelőzve, mint Hongkong, Amszterdam, Tokió és Stockholm; az európai városok között pedig a kilencedik helyezést érte el (2016: 12.).

A kínálati elemek elsősorban az új szállodák és a sportlétesítmények révén növekedtek. A piacról hiányzó nagy befogadóképességű konferencia központ tervei 2017-ben elkészültek, a helyszín a Millenniumi városrész, azonban a kivitelezés még nem indult el. Nagyléptékű fejlesztést a X. kerületi Hungexpo területén jelentettek be 2019-ben: 2021-ig, mintegy nettó 55 milliárd forintból újul meg öt csarnok és épül két új, megvalósul egy új fogadóépület, illetve a projekt magában foglal egy 2000 fős befogadóképességű új kongresszusi központot is.

Összességében a turisztikai szektor az egyik legdinamikusabban növekvő ágazat volt 2020-ig Budapesten, amely a kapcsolódó ágazatok miatt a gazdaság sokrétű fejlődését segíti és jelentős foglalkoztatási szektort jelent, különösen a munkaintenzív jellegű munkakörökben nagy a viszonylag alacsony képzettségű munkaerő foglalkoztatása.

Tekintettel arra, hogy Budapest az ország legfontosabb, nemzetközi szinten is előkelő helyen jegyzett turisztikai célterülete, a jövőben e szektor növekedése sok szalon hozzájárulhat a város gazdaságának élénküléséhez. Mivel a város szállodai kínálata összhangban van a kereslettel és a magánszektor fejlesztési révén tovább fo-

⁵¹ European Cities Marketing (ECM) az európai városok marketing szövetsége, mely a 2018. évi adatokkal bezárólag vizsgálja 119 város vendégforgalmát,

kapacitás és foglaltsági adatait és publikálja az eredményeket a 2018-2019-es European Cities Benchmarking Report-ban

lyamatosan bővül, a turisztikai infrastruktúra hiányosságai – pl. légi közlekedési kapcsolatok, kongresszusi központ – az turisztikai vonzerő növekedését akadályozhatja.

A 2017-ben elfogadott Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 a minőségi turizmus feltételeinek további fejlesztésével kívánja erősíteni a fővárosi turizmust, ugyanakkor a stratégia elsősorban a vidéki desztinációk irányába fogalmaz meg konkrétabb beavatkozásokat, a Budapestre vonatkozó irányok egyelőre - stratégiai szinten - nem kibontottak. A szektorban tapasztalható növekedés, az érintett szereplők széles köre, a szolgáltatások és infrastruktúrák érintettsége, illetve a területi koncentráció miatt erősödő negatív társadalmi hatások erősebb koordinációt, a stratégiai tervezés és menedzselés erősítését igényli a jövőben.

Budapest marketingkommunikációs feladatait részben a Budapesti Fesztivál- és Turisztikai Központ Nonprofit Kft. (BFTK), 2020 novemberétől Budapest Brand Zrt. látja el (infopontok működtetése, kiadványok, online marketing, Budapest kártyarendszer és küldő piacokon való marketingtevékenység is), de a külpiacokon való hirdetés elsősorban a Magyar Turisztikai Ügynökség feladatkörébe tartozik. A két szervezet és a turisztikai szereplők együttműködése mellett fontos kiemelni, hogy napjainkban a közösségi médiában az elsődleges tapasztalatok megosztásának óriási jelentősége van, különösen a fiatalabb korosztályok körében.

A GAZDASÁGI SZERVEZETEK JELLEMZŐI, FONTOSABB BERUHÁZÁSAI

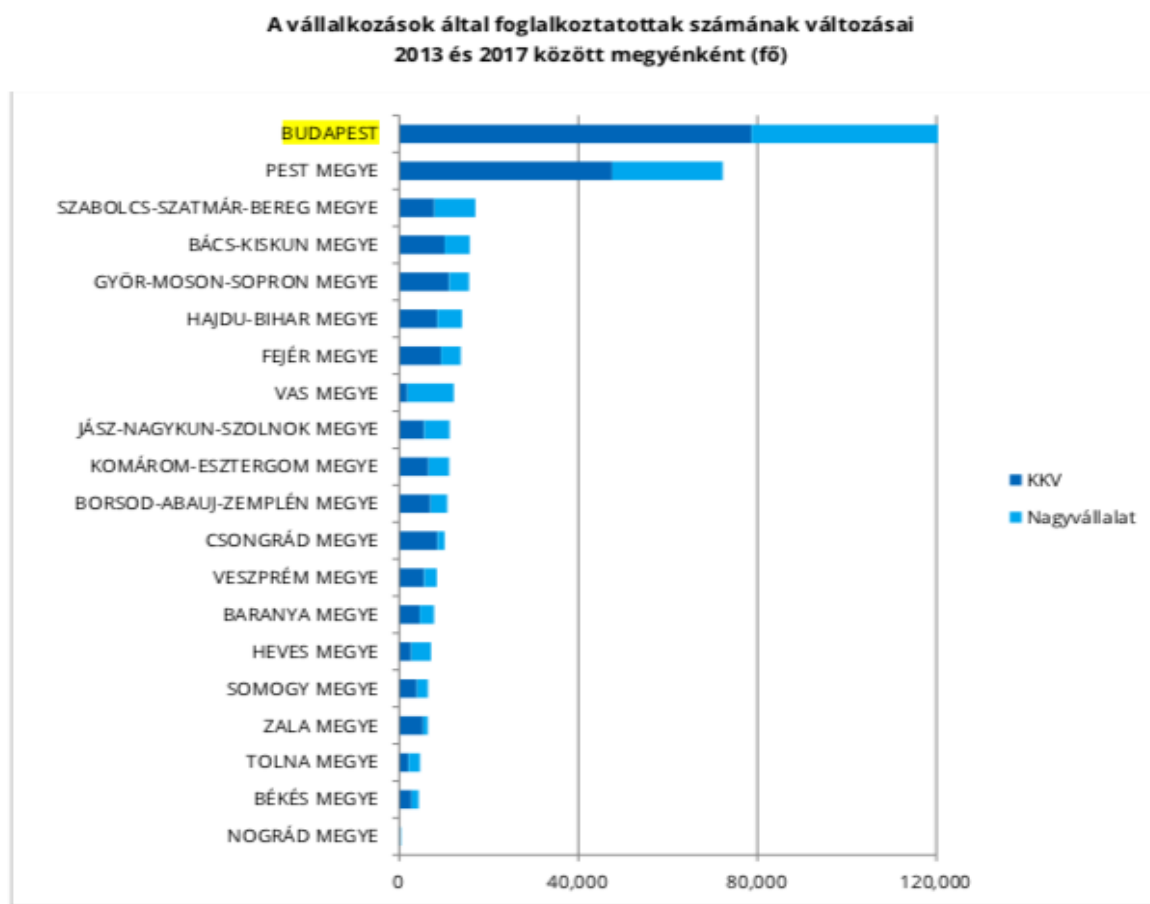
2019-ben az országban regisztrált gazdasági szervezetek 23%-a rendelkezett fővárosi székhellyel, ebben 2015 óta változás nem történt. A vállalkozások ezer lakosra jutó száma itt 226, egyharmaddal magasabb, mint az országos érték (164).

A működő társas vállalkozások (összesen 128 ezer 2018-ban) foglalkoztatottak száma szerinti megoszlása hasonló az országos szerkezethez: túlsúlyban vannak az 50 fő alatti mikro- és kisvállalkozások (összes vállalkozás 98%-a), míg az 50-250 fő között foglalkoztató cégek aránya 1,25%, a mindösszesen 333 darab 250 fő felett foglalkoztató nagyvállalat részesedése 0,25% volt (bár ez az országban működő, hasonló méretkategóriájú vállalkozások 36%-a). 2018-ban az összes budapesti beruházás 70%-a a vállalkozásokhoz kapcsolódott.

Budapest szerepe a beruházásokban népességaránya feletti és növekvő, 2018-ban 28,5%-kal részesedett a magyarországi beruházásokból a főváros (2013-ban ez az arány 23,8% volt).

Az egy lakosra jutó beruházások értéke Budapesten (2019-ben 1,22 millió Ft) továbbra is az országos érték (765 ezer Ft) másfélszerese, s a növekedés üteme is megfelel az országosnak. Az egyes gazdasági ágazatokat vizsgálva láthatjuk, hogy 2018-ben kiemelkedő a pénzügyi, szakmai tudományos, adminisztratív szolgáltató, ingatlan, illetve az információs és kommunikációs szektorok beruházási aránya az országos átlaghoz képest.

6.10. ábra: A vállalkozások által foglalkoztatottak számának változása 2013 és 2017 között (fő); Forrás A magyar mikro-, kis- és középvállalkozások megerősítésének stratégiája 2019-2030 (kizárólag létszám kategóriák alapján, a 2017-es adatok előzetesek)

A 2013 és 2017 között legnagyobb számban Budapesten és Pest megyében bővült a foglalkoztatás a vállalatok körében, így a régióban a KKV-k foglalkoztatási súlya az országos megoszláson belül több mint 1%-kal tudott bővülni. A többletfoglalkoztatás elsősorban a szolgáltatási ágazatokat - ezen belül is a szakmai, tudományos, valamint adminisztratív és szolgáltatásokat támogató – tevékenységeket - és az építőipart jellemezte⁵².

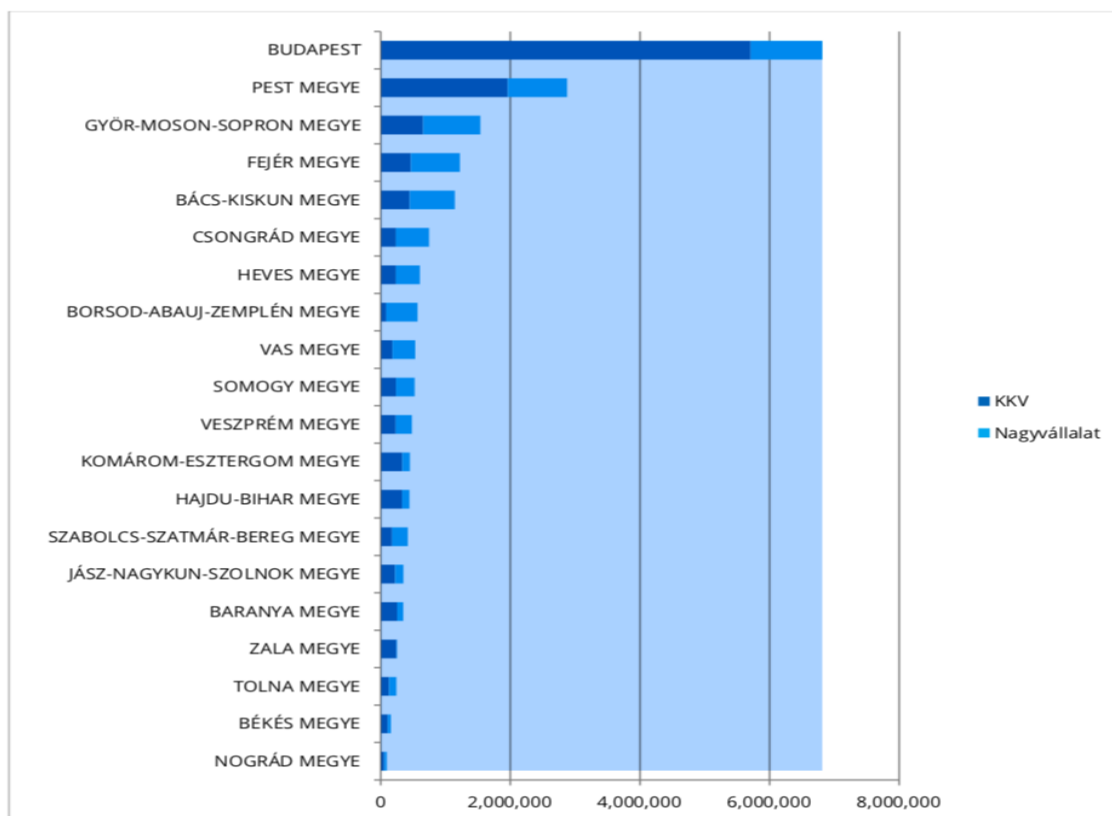
A vállalatok árbevétele vonatkozásában elmondható, hogy Budapesten – bár nőtt az árbevétel – a növekedés üteme elmaradt a vidéki régióktól, ahol jellemzően multinacionális vállalatok beruházásaihoz kötődően ez jelentősen megemelkedett, míg Budapesten a növekedéshez az építőipari és szolgáltatási szektorban működő vállalkozások többlete volt jellemző. Ugyanez a helyzetkép

rajzolódik ki – tehát Budapest súlyának csökkenése – a vállalkozások által előállított bruttó hozzáadott érték összegének változása vonatkozásában is.

Az új munkahelyek legnagyobb része a KKV-szektorban jön létre, mindamellett, hogy a vállalkozás megszűnésének veszélye is nagyobb ebben a körben. A gazdasági növekedés jó része is abból származik, amikor egy-egy kisvállalkozás gazellaként gyorsan nyer új piacokat. Emellett, a hosszabb távú gazdasági fejlődés szempontjából az is lényeges, hogy a kreatív rombolás jelensége is akkor tud érvényesülni, ha színre lépnek új vállalkozások a régiók helyett. A KKV-k innovációs folyamatos versenyre és megújulásra ösztönzik a nagy vállalatokat is, kikényszerítve ezzel a fejlődést.

⁵² Forrás: A magyar mikro-, kis- és középvállalkozások megerősítésének stratégiája 2019-2030

**A vállalkozások árbevételének változásai megyénként
2013 és 2017 között (millió forint)**

6.11. ábra: A vállalkozások árbevételének változása 2013 és 2017 között (millió forint); Forrás A magyar mikro-, kis- és középvállalkozások megerősítésének stratégiája 2019-2030 (kizárólag létszámkategóriák alapján, a 2017-es adatok előzetesek):

A gyorsan növekvő KKV-k, amelyek a legtöbb új munkahelyet hozzák létre, dominánsak a Közép-Magyarországi régióban⁵³. Ezért Budapest számára különösen fontos, hogy ezt az intenzitást meg tudja őrizni.

A legtöbb fővárosi KKV az alábbi ágazatokban működik:

- Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység
- Kereskedelem, gépjárműjavítás
- Információ, kommunikáció
- Ingatlanügyletek
- Építőipar
- Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység
- Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás
- Humán-egészségügyi, szociális ellátás
- Művészet, szórakoztatás, szabad idő
- Oktatás

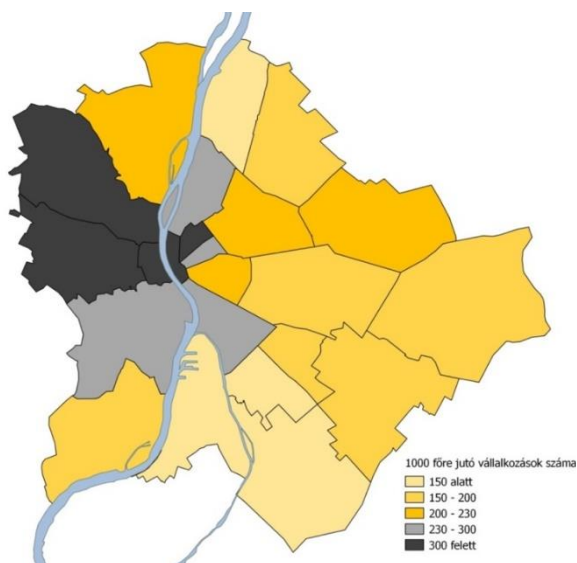
A KKV-k ágazatokon belüli megoszlása megfelel az általánosan, Európában is jellemző megfigyeléseknek. Az KKV-intenzív ágazatok azonban igencsak különbözőek, legtöbb KKV-t adó általános kategóriában szerepel az ügyvédi, könyvelői és az építészeti tevékenység is, amely magasan képzett munkaerő szellemi tevékenységét jelenti.

A (kis)kereskedelem, vendéglátás, építőipar kevésbé képzettség-intenzív munkahelyeket jelent. Innovativitás szempontjából is szélesre húzódó skála látható: a tradicionális szolgáltató ágazatok mellett a legtöbb információs-technológiai ismeretet igénylő IKT ágazatban is nagy a KKV-k szerepe.

Budapest területén a KKV-intenzitás a magasabb jövedelmű kerületekben magasabb. Az V. kerület gazdasági szolgáltatásokat támogató tevékenységei, a jogi irodák

⁵³ Szerb László – Komlósi Éva – Varga Attila: Gyors növekedésű vállalatok Magyarországon (Közgazdasági Szemle, LXIV.évf., 2017. május; p 496)

és a budai kerületek vállalkozói járnak az élen. A legkevésbé vállalkozó-kedvűek a csepeliek és a dél-pestiek.

6.12. ábra: A kerületek vállalkozás-intenzitása Budapesten 2017; Forrás: KSH, 2017

Az ország KKV profiljában továbbra is kismértékű elmaradás van az uniós átlagtól a következő területeken: vállalkozói szellem (alacsonyabb az olyan lakosok aránya, akik valaha vállalkozást indítottak, lépéseket tesznek a vállalkozás indítása felé, vagy várhatóan vállalkozást fognak indítani); második esély (ez a vállalkozás megszüntetésével járó magasabb költségeknek, valamint alacsonyabb arányú második esély támogatásnak köszönhető); a hatékony közigazgatás mutatócsoportja (Magyarországon gyorsabb és könnyebb vállalkozást alapítani, de a közszolgáltatások internetes használatában van lemaradásunk, ugyanakkor az utóbbi évek jelentős központi fejlesztései még nem látszanak az adatokban). Nagyobb mértékű elmaradás jellemzi a következő területeket: készségek és innováció (a magyar KKV-k kevesebb újítást alkalmaznak, és kevesebbet fektetnek képzésbe és készségfejlesztésbe, mint az átlagos európai KKV.); környezet (a környezetbarát, „zöld” termékek és szolgáltatások kínálata hazánkban a legalacsonyabb a 27 tagország közül); nemzetköziesedés (a hazai KKV-k kevesebbet külkereskednek az európai átlagnál, bár az adminisztráció könnyítésének hatására a külkereskedelemben szükséges idő lényegesen csökkent). Az ország KKV profiljában az uniós átlaggal közös azonos a finanszírozási lehetőségek

és az egységes piac mutatócsoport értékelése, míg az átlagtól jobb eredményt mutattak ki a közbeszerzéshez kapcsolódó mutatócsoportnál.

2019. novemberében jelent meg az Innovációs és Technológiai Minisztérium „A magyar mikro-, kis- és középvállalkozások megerősítésének stratégiája 2019-2030” című dokumentum, mely a hazai KKV-k részletes elemzése alapján jelöli ki a Kormány legfontosabb beavatkozási irányait a következő évekre. A stratégia fő helyzetértékelő megállapításai szerint⁵⁴:

- A magyarországi KKV-k foglalkoztatottak számában némileg az EU átlag felett, hozzáadott értékben az alatt teljesítenek;
- 2010 és 2017 között a sikeres munkaerőpiaci és adószervezeti reformok következtében mind a foglalkoztatás, mind a hozzáadott érték terén dinamikus növekedés következett be, aminek ugyanakkor a nagyobb része a nagyvállalatokhoz köthető;
- Bár a magyar KKV-k termelékenységnövekedésének üteme gyorsabb volt a nagyvállalatokénál, továbbra is a KKV-szektor mutatja a nagyobb elmaradást az EU-28-ak átlagához viszonyítva;
- Az elmúlt kilenc évben a kormány széleskörű intézkedéseivel jelentős mértékben hozzájárult a KKV-k erősödéséhez (adócsökkentések; nagy összegű fejlesztési és finanszírozási programok);
- A GDP termelői oldalának hozzáadott érték növekedése a feldolgozóipart jelentősen meghaladta mennyiségben a szolgáltatási szektorokban és az építőiparban zajlott le. A KKV-knak azonban termelékenységük további növelésére van szükségük az eredmények megtartásához és javításához;
- Európai uniós és más nemzetközi összehasonlító elemzések szerint Magyarországon egyes szabályozások minősége és hatékonysága tekintetében elmaradás mutatkozik a V3 országok és az OECD átlagához képest;
- A magyar gazdaság és a társadalom összevont digitalizációs fejlettsége az Európai Unióban az utolsók között van, továbbá a hazai KKV-k külföldi értékesítésükhöz nem használják ki az e-kereskedelem nyújtotta előnyöket;
- A hitelezés örvendetes növekedése ellenére a pénzügyi szektor egyes területeken csak részben finanszírozza a KKV-szektor működését és fejlesztését;
- A magyar KKV-k számára a képzett munkavállalók toborzása és megtartása nagyobb nehézséget jelent, mint a többi V4 országban;

⁵⁴ Forrás: A magyar mikro-, kis- és középvállalkozások megerősítésének stratégiája 2019-2030 (ITM, 2019.11.05.)

- A felnőttképzésben részt vevő KKV-nál dolgozó alkalmazottak aránya Magyarországon alacsony;
- A magyar gazdaság harmadát érinti a generációváltás.

Budapestre vonatkozóan a dokumentum megállapítja, hogy bár relatív súlya a vállalkozások által előállított bruttó hozzáadott érték vonatkozásában csökkent, mégis a vállalkozói aktivitás és a vállalkozói körülmények jobbak a vidéki nagyvárosi régiókhöz képest. A Pécsi Tudományegyetem Regionális Vállalkozási és Fejlesztési Indexe⁵⁵ a Budapesti agglomerációt, az Európai Unió régióival összevetve, a közepes teljesítményűek közé, a többi magyar agglomerációt pedig a rangsorban utolsó helyen szereplő klaszterbe sorolta. A vállalkozói adottságokra és attitűdökre, illetve innovációs és növekedési trendekre épülő elemzés a fővárosi régió és a többi magyar városrégió vállalkozói ökoszisztémái között fennálló jelentős különbségre mutatott rá.

A GAZDASÁGI VERSENYKÉPESSÉGET BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Budapest egyik legnagyobb értéke *szellemi tőkéje*, azaz képzett és intelligens városlakói. Az innováció a termelékenység növekedésének fő motorja, ami így közvetlenül is emeli a kibocsátást és a jövedelmeket. Az innovációk közvetlen hatásai azonban legalább ilyen fontosak. Egyrészt, a fejlesztések más vállalatok újabb innovációit katalizálják. Másrészt, az innovatív munkavállalók könnyebben és gyorsabban találják meg a válaszokat az újabb kihívásokra, és az élet hétköznapi területein is érdekesebb és vibrálóbb környezetet teremtenek. Ahhoz, hogy Budapest része legyen a világvárosok élcsapatának, hogy regionálisan tartósan versenyképes legyen, az egyik legfontosabb feltétel az innovatív város fejlesztése.

A kutatás-fejlesztési tevékenység ráfordításainak összege tartósan nő Magyarországon, ugyanakkor a GDP-hez mért aránya – a 2020-ra uniós szinten célként kitűzött 2%-hoz, de a magyarországi kitűzött 1,8%-os célhoz képest is – még jelentős elmaradásban van: aránya 2013-ban a GDP 1,44%-át, 2018-ban 1,53% át érte el.

A kutatási és innovációs ökoszisztéma teljes megújítása a Kormány kiemelt figyelmet fordít a jövőben – a 2021-

2027-es uniós fejlesztéspolitikában is ezen lesz a legnagyobb hangsúly és ehhez tartozik majd a legtöbb forrás is – cél, hogy "a GDP arányos K+F ráfordítás 2030-ra elérje a három százalékos szintet.

Budapest K+F helyzetértékelése a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal összegzése szerint⁵⁶:

- „Budapest szerepe mind gazdaságilag, mind a kutatási kapacitások tekintetében kiemelkedő.
- Az ország összes beruházási értékének 67%-a itt valósult meg. A beruházások teljes értékének 2,4%-át teszik ki a K+F beruházások (az országos átlag 1,29%).
- Minden második hallgató Budapesten tanul.
- A kutatók több mint fele a fővárosban dolgozik (összes kutatói létszám Budapesten: 17941 fő 2017-ben), és minden negyedik kutatóhely itt található. A K+F ráfordítás 62%-át a fővárosban használják fel.
- KFI céllal 2015-2018 között 1 931 projekt keretében 240,8 Mrd Ft támogatást kaptak budapesti szervezetek (felsőoktatás, költségvetési intézmények és vállalkozások).
- 100 kutatóra átlagosan nyolc projekt, illetve 9,5 millió Ft jut, ezzel a főváros az utolsó helyen áll a megyék sorában.
- A támogatások 66%-a a vállalkozások KFI tevékenységét célozta (az országos átlag 54%).
- A vállalati támogatások döntő többségét (82%) a kkv-k kapták. 835 kkv részesült támogatásban, ami országosan 28,1%-os arányt jelent.
- A pályázatok elsősorban a műszaki területeket, valamint az orvostudományok, a biológia és az informatika területét érintik.”

A K+F területén tehát továbbra is jellemző a Budapest-központúság, és a kiemelkedően innovatív ágazatok első helyén álló gyógyszergyártás és második helyén álló információs és kommunikációs ágazat budapesti jelenléte meghatározó. Az NKFI Alapból felsőoktatási és ipari együttműködési tevékenységet támogató összegek Budapesten az egészségiparban és gyógyszeriparban volt kiemelkedő.

Magyarország jelenleg az Európai Unió (EU) innovációs eredménytábláján a 21. helyen, azaz a mérsékelt innovátorok között szerepel

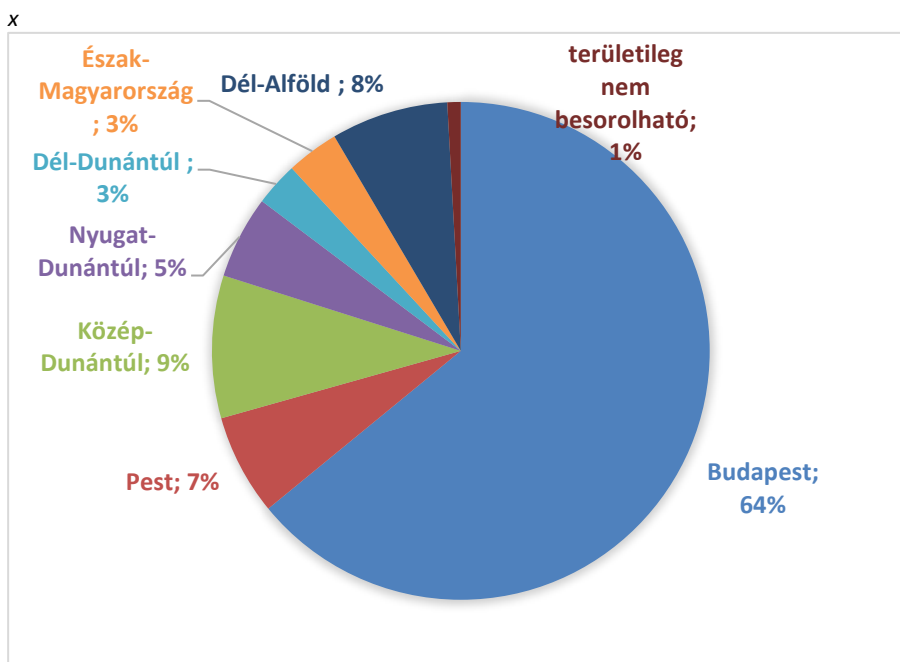
⁵⁵ A vállalkozás egyéni és intézményi tényezői Magyarország városrégióiban, Pécsi Tudományegyetem Kiválósági Centrum projektje, Pécs, 2017. december 18.

⁵⁶ <https://nkfi.gov.hu/hivatalrol/hivatal-rendezvényei/orszag-os-innovacios-forum-budapest-2019-03-06>

Az European Digital City Index⁵⁷ az EU nagyvárosainak digitális vállalkozói környezetét vizsgálja, együttműködésben az Európai Bizottság Startup Europe kezdeményezésével. A legutóbbi, 2016-ban közzétett elemzésében Budapest a vizsgált 60 városból a 33. lett az összesített rangsorban, megelőzve Prágát (37.), Varsót (38.) vagy Bukarestet (52.), ugyanakkor Bécstől (10.) jelentős a lemaradás. Az elemzés alapján Budapest egy gyorsan növekvő startup szektorral rendelkezik, ahol 2010 és 2016 között hatszorosára nőtt a technológiai vállalkozások száma, és melyekből több világhírré tett szert (pld. Prezi, Ustream, LogMeIn, NNG). A részletes elemzést tekintve, a legjobb helyezést a digitális infrastruktúra (11.), a mentorálás elérhetősége (11.), a tőkéhez való hozzáférés (16.) és a szaktudás (26.) terén érte el. Erősítendő ugyanakkor például a vállalkozói kultúra, az együttműködés a gazdaság szereplői között vagy az e-gazdaság elterjedése.

Az Európai Bizottság Regionális Versenyképességi Indexe (Regional Competitiveness Index – RCI) 2010 óta – három évenként – méri az EU régiók gazdasági, társadalmi fejlődését, külön hangsúllyal az innovációs környezetre. A Közép-Magyarországi régió a legfrissebb, 2019-es értékelésben a 268 NUTS2 régió között a 140. helyezést érte el, ami kismértékű javulást jelent a 2016-os 152. helyhez képest, ugyanakkor Bécs (2. hely), Prága (69. hely), Pozsony (68. hely) és Varsó (105. hely) továbbra is megelőzi Budapestet. Az index a versenyképességet három dimenzióban vizsgálja: Budapest és a régió a legjobb helyezést már nem az innovációban (ez a korábbi 46. helyről a 135. lett), hanem a munkaerő hatékonyságában szerezte meg. Az innovációs helyezés romlását az üzleti környezet érettségének, és a technológiai

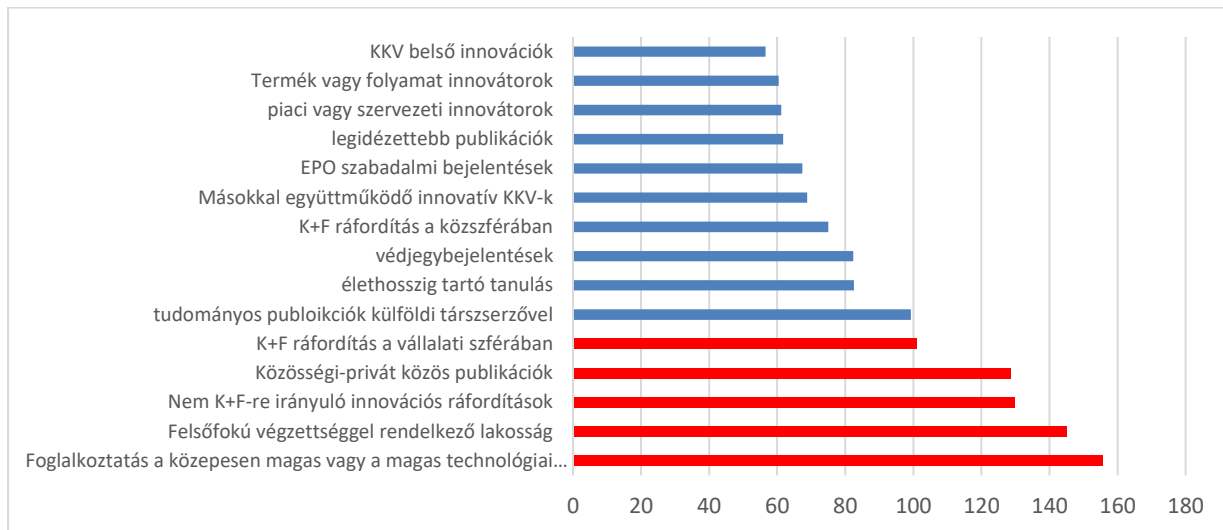
6.13. ábra: Összes K+F ráfordítás megoszlása Magyarországon 2018-ban Forrás: KSH

fejlettséget kifejező indikátorok uniós átlagtól való elmaradása okozta, míg a tudományos-technológiai tevékenység továbbra is a legjobb az uniós átlaghoz képest az összes mutatót tekintve. Továbbra is jelentős a lemaradás az egészségügy, az alapfokú oktatás és az intézményrendszer minősége terén.

A Regionális Innovációs Eredménytábla 2019-es adatai között már önállóan jelenik meg Budapest, e szerint a főváros mérsékelt innovátor, a 238 régióból a 130. helyet foglalja el az Unión belül. Míg 2011 és 2019 között az EU országok innovációs teljesítménye átlagosan 8,8%-kal nőtt, Magyarorszáé csak 2,8%-kal.

Ha az egyes indikátorokat külön-külön nézzük, Budapest az uniós átlagtól jobban teljesít a nem K+F-re irányuló innovációs ráfordítások, a vállalati K+F ráfordítások, a felsőfokú végzettséggel rendelkező lakosság aránya és különösen a közepesen magas és magas technológiai igényű gyártási és tudásintenzív szolgáltató szektorokban való foglalkoztatás aránya alapján. Az uniós átlagtól rosszabb a helyzet többek között a KKV-k innovációs szintje, a közsféra K+F ráfordításai és az élethosszig tartó tanulás terén.

⁵⁷ <https://digitalcityindex.eu/about-edci>

6.14. ábra: A regionális Versenyképességi Eredménytábla egyes indikátorainak értéke Budapestre az EU (100) átlagához viszonyítva, Forrás: RIS, 2019

Az Innovation Cities program éves felmérése világszerte 1500 várost vizsgál és közzéteszi a lista első száz helyezettjét. Budapest rendre helyet kap ebben a rangsorban, 2009-ben a 36. helyezéshöz képest 2012-ben az 58., míg 2014-ben 64. helyen jelölték, 2018-ban azonban jelen-

tősen javítani tudott pozícióján, a 29. helyet megszerezve. Budapestet továbbra is megelőzi Bécs (5. hely) és Prága (24. hely), de eredménye jobban Varsónál.

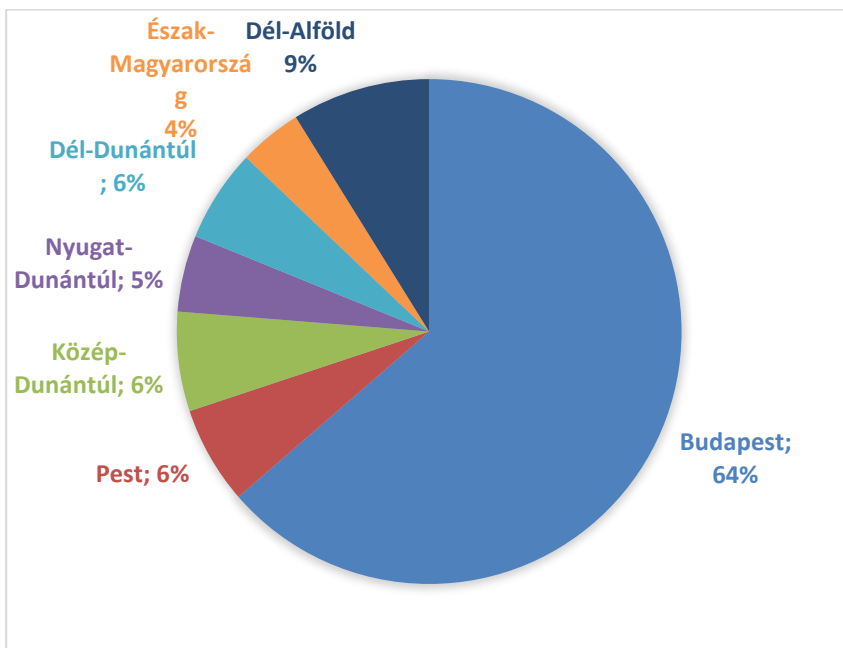
Budapest továbbra is *súlypont (Hub)* kategóriába sorolt, ami a legmagasabb fokozat (Nexus) után következik, leírása: „hatása van egyes kulcsfontosságú gazdasági

és társadalmi szegmensekre”.

A leggyorsabban innováló iparágak szereplői közül a gyógyszergyártásban, az információs-kommunikációs technológiában, a villamos gépgyártásban, és a kutatásban is a fővárosi dominancia érvényesül, Budapest az ország innovációs fővárosa is.

Az innováció legfontosabb erőforrása a képzett munkaerő. A magasan képzett dolgozók jelentik a legfőbb forrását a fejlesztéseknek. Budapest ezen a területen is az ország középpontja. A legtöbb felső fokú végzettségű, és a legtöbb K+F munkakörben dolgozó a fővárosban van.

Az innovációs környezetnek elengedhetetlen feltétele a humán erőforrás, de ez a feltétel önmagában kevés az innováció létrejöttéhez.

6.15. ábra: A kutató-fejlesztők létszámának megoszlása Magyarországon 2018-ben Forrás: KSH

Az a komplex innovációs folyamat, amelynek eredményeként a fogyasztó igényeit is figyelembe vevő termék, szolgáltatás jön létre, feltételezi, hogy a felhasználó igényei is megjelenjenek. Ezen kívül az is fontos, hogy pontosan meghatározottak legyenek az innovációs célok és költséghatékony döntések szülessenek.

Ezek a szempontok indokolják, hogy a vezető innovációk nemzetközi környezetben születhetnek. Vagy olyan nagyvállalatok berkein belül, ahol a *globális piac* szempontjai közvetlenül megjelennek (General Electric), vagy a kisebb vállalatok nemzetközi szintérré lépve (Prezi) gyűjtik össze a szükséges tapasztalatot.

Ez a nemzetközi tapasztalatszerzés sokszor már a hallgatói korban elkezdődik, illetve, a hallgatói mobilitás megkönnyíti a későbbi beilleszkedést a nemzetközi környezetbe. A dolgozók, és a hallgatók nemzetközi mobilitása, illetve a Budapesten felvirágoztatott **nemzetközi környezet** segíti az innovatív légkört.

Budapest a felsőoktatás hazai központja, de nemzetközi összehasonlításban nem egyetemváros. Arányaiban csak olyan nagyvárosokban kisebb a hallgatók aránya, mint Berlin. Az itt tanuló nappali tagozatos hallgatók száma nagyságrendileg 100 ezer fő.

Magyarországon öt év alatt 7-ről 12%-ra emelkedett a külföldről érkezett hallgatók aránya, ez tíz év alatt 79%-os növekedést jelent. A külföldi hallgatók aránya a Semmelweis Egyetemen a legmagasabb (28%). A Budapesten tanuló külföldiek száma 2017-ben 15.763 fő volt.

A Doing Business jelentése országos rangsorokat állít össze a vizsgált metropolisz térségek vállalkozásbarát üzleti környezete alapján, a legutóbbi „Doing Business 2020” riport a 2019-es adatokat tartalmazza. E vizsgálatban 2019-ben Budapest az 52. helyet foglalta el, ennél a térség metropolisz régiói továbbra is előkelőbb helyet foglalnak el a, Prága a 41., Varsó a 40., Bécs pedig a 27. a rangsorban. Ugyanakkor Prága és Varsó az utóbbi évben 6, illetve 7 helyet estek vissza a rangsorban, míg Budapest előrébb került a ranglistán.

⁵⁸A támogató üzleti környezet tekintetében számos olyan fejlesztés is történt központi szinten, ami a legutóbbi értékelésekben még nem szerepel, hatásai csak a következő években lesz ténylegesen mérhető. Ide tartozik számos adminisztrációs ügymenet esetében a digitális ügyintézés feltételeinek megteremtése és folyamatos fejlesztése. A Doing Business index azon szempontjai, melyekben Budapest viszonylag lemaradásban van, alapvetően kormányzati szintű beavatkozásokat igényelnek (eljárások, jogszabályok), mellyel kapcsolatos kormányzati szándékok a 2019. novemberében elfogadott KKV stratégiában is megjelennek.

Az Economist Intelligence Unit életminőség rangsorában Budapest 2019-ben is a lista előkelő helyén végzett, a 34. legélhetőbb város lett, megelőzve Prágát (60.), Varsót (65.) és Bukarestet (82.) is. Budapest az európai rendszerváltó országok fővárosai közül a legjobb eredményt érte el. Bécs ezen rangsornak is az első helyén szerepelt.

A budapesti egyetemek a világ egyetemeit értékelő rangsorokban nem tudnak tartósan javuló helyezést elérni. Az ARWU listán (Academic Ranking of World Universities) – a 4000 vizsgált egyetem közül – az ELTE, a

BME, a SOTE az 500-1000 helyek között szerepelnek, míg a prágai Károly Egyetem a 200-300 hely között, Bécs három egyeteme a 100-500 hely között szerepel.

Bár az elektronikus kommunikációs csatornák óriásit fejlődtek, ma már mindennaposak a telekonferenciák, az interneten keresztüli megbeszélések és előadások, a fejlesztések még mindig gyakran ott zajlanak, ahol a térben koncentrálnak a tudás. Az innovációhoz szükséges a széles látókörű munkavállaló, a folyamatos tapasztalatszerzés az aktuálisan elérhető legmagasabb tudásról, és a komplex tudás. Ezért produktív az innovatív vállalatok és a kutatói, egyetemi szféra egymáshoz közeledése. Budapesten a Duna közelében lévő zöld környezet vonzotta a két legjelentősebb klasztert. Délen az Infopark vállalatai, az ELTE és a BME kutatói számára könnyű személyesen találkozásokon egyeztetni. Északon a Graphsoft Park hazai és nemzetközi szoftverinnovátorai kezdték el vonzani a felsőoktatást.

A főváros innovációs jövőjének meghatározó pillérei az országos stratégia, a nemzetközi tudásáramoltatás, és az innovatív városvezetés. Az országos stratégiának meghatározó eleme a Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégia 2020, mely a Befektetés a jövőbe címet viseli. 2019-ben a tervek szerint elkészül az új KFI stratégia, mely a következő uniós ciklus időszakára jelöli ki a beavatkozások fő irányait. A több pillérré épülő készülő stratégia egyik fontos eleme a vidéki kutatási infrastruktúra fejlesztése, mely a jövőben Budapest relatív súlyának csökkenését eredményezheti. A fővárosi kutatóhelyek működése szempontjából kockázatot jelenthet, hogy az ország KFI fejlesztéspolitikájában a hangsúly a piacvezérelt KFI irányába tolódik, ezt szolgálja az MTA kutatóintézeti hátterének átalakítása (új intézmény, az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat) és valószínűleg a jövőben a finanszírozás szerkezetének átalakítása is. Mindez jelentős kihívást jelent az alapkutatásban dolgozók - különösen a fiatal kutató generációk – helyben tartásában.

Miután a főváros innovációs tevékenysége kiemelkedik az országos átlagból, indokolt lenne a szűkebb környezetet elemző Közép-Magyarország intelligens innovációs szakosodási stratégiájának elkészítése, mely a várostérség nemzetközi szintű versenyképességének növelésére, a komparatív előnyök és együttműködési lehetőségek kiaknázására irányulna. Ez kapcsolódik ahhoz a nemzetközi trendhez, ami az értékláncok mentén és/vagy alapterméktechnológiákhoz kapcsolódóan (pl. MI) a strukturált együttműködésekre, és a kiemelt ágazati szerkezetváltás támogatására irányul. Ebben felértékelődik az önkormányzatok szerepvállalása a helyi vállalkozói közösségek

⁵⁸ Budapest Gazdaságélénkítési és Munkahelyteremtési Stratégiája, 2019. évi monitoring jelentés

elérésében, és kifejezett cél az eredeti K+F és innováció mellett a korai hasznosítás széleskörű támogatása, majd az új megoldások gyorsabb bevezetése (hidképző szervezetek, platformok) – melyek működését az önkormányzatok számos módon tudják segíteni. Példaként a közlekedési rendszer fejlettsége, használata és komplexitása fontos tényezője lehet a mobilitáshoz kapcsolódó vállalkozások és értékkeremtő képességek erősítésében. Több éve nemzetközi trend a – mobilitás – mint az ágazat integrált fejlesztése, a hagyományos ágazati határokat átlépő kapcsolatok erősítése. Ez elsősorban a KFI területén jellemző, de különös tekintettel a valós alkalmazási környezetbe illesztett pilot projektek indítására is igaz.

Az innovációs ökoszisztéma egyik gyengesége a KKV-k viszonylagos lemaradása egyes innovációs mutatókban és a belső kapcsolati hiányosságok az ökoszisztéma szereplői között. Szintén trend az újgenerációs ipari vállalkozások támogatása, különösen az additív iparhoz kapcsolódóan, nyitott innovációs és technológiai platformok mentén (maker közösség, 3D nyomtatás).

Konkrét vizsgálatok nem állnak rendelkezésre, de láthatóan egyre jelentősebb a megosztáson alapuló gazdaság (sharing economy) jelenléte Budapesten is. A gazdaság szereplői ebben a modellben megosztják egymással kapacitásaikat, amely lehet ingatlan, munkaerő vagy eszköz is. Így a vállalkozásoknak kevesebb tőkét kell a kapacitások kiépítésébe és azok fenntartásába fektetni.

Az Airbnb ma már a fővárosi szálláshely-szolgáltatásban meghatározó jelenség (becslések szerint 2018-ban elérte az 1,8 millió vendégéjszakát, ami 25%-os bővülés 2017-hez képest, amivel a vendégéjszakák vonatkozásában piaci részesedése elérte a 20%-ot⁵⁹), ugyanakkor a fuvarszervezésre specializálódott Uber szolgáltatása az ún. új taxistörvény miatt 2016-ban megszűnt Magyarországon. A belvárosban folyamatosan növekszik a közösségi irodaházak száma, melyek különösen a kezdő vállalkozások számára kínálnak megfizethető, ugyanakkor az interakcióknak köszönhetően hozzáadott értékkel rendelkező infrastrukturális feltételeket. A szabályozási környezet azonban továbbra is kiszámíthatatlanná teszi a közösségi vállalkozások működését, főként, amit tovább nehezít, hogy a „hagyományos” üzleti modellre épülő szereplőkkel komoly érdekellentétbe kerülhetnek.

INGATLANPIACI VISZONYOK

Magyarországon a gazdasági válságot fellendülés váltotta fel és ez az ingatlanpiacon is megmutatta hatását.

Az azonban látható, hogy egyes ingatlanpiaci szegmensek esetében a válságot megelőző ingatlanpiaci körülmények (a korlátlan hitelezés, ezen alapuló fejlesztői dinamika, lakásboom stb.) nem tértek vissza.

A budapesti irodapiac 2006 előtt jellemzően organikusán, a kereslet bővülésével többnyire összhangban növekedett. 2006-tól megnövekedett a teljesen spekulatív és/vagy piaci szempontokat tekintve rossz koncepciójú fejlesztések aránya. A régiós fővárosok (Budapest, Prága, Pozsony, Varsó, Bécs) 2008-as, válság előtti adatait összehasonlítva az volt látható, hogy a bérleti díjak Budapesten voltak a legalacsonyabbak (Prágával és Pozsonnyal egyetemben), az egy főre jutó irodaterület itt volt a legalacsonyabb (az agglomeráció adatait is figyelembe véve), míg az egy iroda-négyzetméterre jutó GDP itt volt a legmagasabb. Azaz a legkisebb méretű, de leghatékonyabb irodahelyszín a régióban Budapest volt. A fővárosi irodapiac jelentős növekedést mutatott az elmúlt években, 2018-ban átlépte az évi 100.000 m² fejlesztési volument, ugyanakkor az irodapiaci kereslet tartósan 400.000 m² feletti szinten mutatkozik, így a kihasználatlansági ráta csökkenő tendenciát mutat Budapesten.

Az irodapiacon szoros keresleti-kínálati összefüggés mutatható ki az üzleti szolgáltató vagy az IKT szektor fejlődése és az irodai kínálat volumenének alakulása között. A jelentős irodaterületi igénnyel rendelkező SSC-k jelenleg az irodapiac legfontosabb mozgatórugói. Egy-egy technológiai gócpont köré települő kutató-fejlesztő cégek ugyancsak jelentős keresletet támasztanak a helyi irodapiac felé.

A fejlesztők zöme továbbra is a belvároson kívüli, jól megközelíthető irodafejlesztésekre koncentrálnak (Váci út, Dél-Buda, Közép-Ferencváros, Józsefváros), amely szegmensben a legnagyobb kereslet mutatkozik. A Váci út és környéke külön kategóriaként kezelhető, hisz az elmúlt évek legnagyobb és legsikeresebb fejlesztései ezen a részen valósultak meg.

Magyarországon az elmúlt években visszaesett a bevásárlóközpont fejlesztések mértéke, több jelentős projekt maradt tervezési fázisban. A kiskereskedelmi forgalom folyamatos és erős növekedése, illetve új külföldi láncok megjelenése jelentős keresleti nyomást mutat a kereskedelmi ingatlanok piacán. Ugyanakkor az állami szabályozók („plazastop” rendelet) meglehetősen korlátozzák az új kereskedelmi létesítmények megjelenését a piacon. Ez a folyamat kedvez a meglévő kereskedelmi ingatlanállománynak, ahol a bérleti díjak ismét növekedésnek

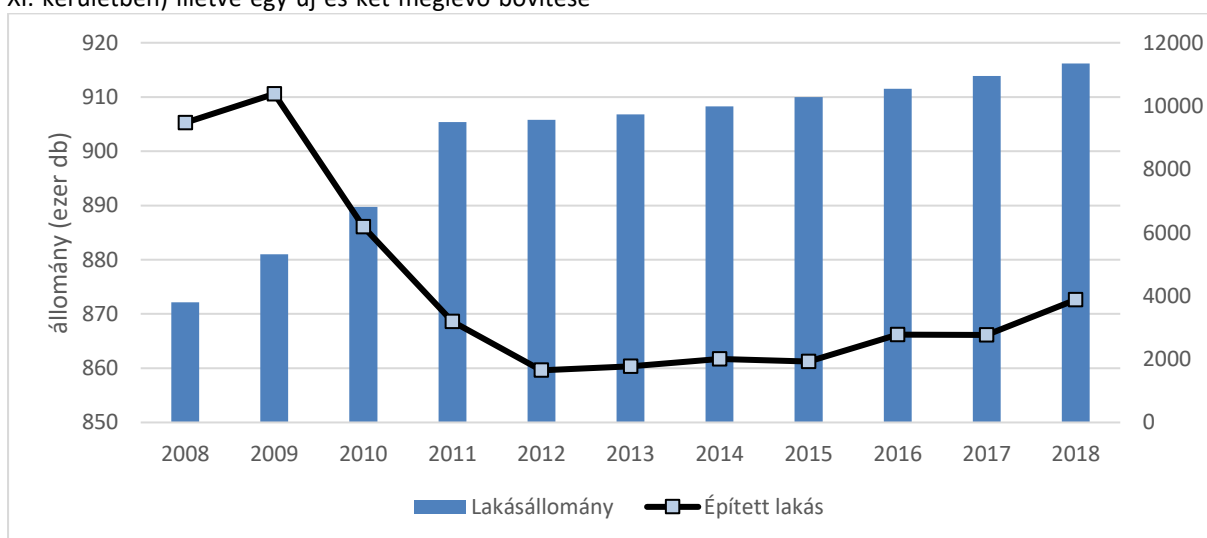
⁵⁹ Colliers International

indultak és az üresedés is csökkent a kiemelt helyszíneken. Jelentősebb kiskereskedelmi beruházások csak korlátozott számban fognak megjelenni, már előkészített projektek megvalósításával, meglévő kereskedelmi központok bővítésével. Nagyobb szerepet fognak kapni a különböző alközpontok, illetve vonalas tömegközlekedési csomópontok köré szervezett meglévő kereskedelmi funkciók. Ugyanakkor a magas presztízsű kiemelt belvárosi utcák (Váci utca, Andrassy út) továbbra is vonzani fogják a márkás ruházati szaküzleteket, míg a többi, nagy forgalmú utca a napi bevásárlás és a vendéglátás színtere lesz. Utóbbi szegmens a belváros újabb részeire fog kiterjedni. A távolabbi jövőben a bevásárlóközpontok szerepe – az online kereskedelem térnyerésével párhuzamosan – változhat, a kiemelt lokációval és közlekedési kapcsolatokkal rendelkező létesítmények inkább szórakoztató, szolgáltató, vendéglátó központokká válnak, a kevésbé erős pozícióval rendelkezők viszont inkább a városi logisztikát fogják kiszolgálni. Jelenleg egy bevásárlóközpont építése van folyamatban (Etele Plaza a XI. kerületben) illetve egy új és két meglévő bővítése

áll tervezés alatt (Bogdáni út, a Kerepesi út és Nagytétényi út).

A budapesti ipari ingatlanállomány 2011-2014 között stagnált, majd 2015-től növekedésnek indult, melynek üteme 2016-tól felgyorsult. 2018 végére a teljes budapesti és a főváros környékén elhelyezkedő modern ipari ingatlanállomány, a saját tulajdonban hasznosított ipari területek nélkül, 2,16 millió m² volt a Budapest Research Fórum adatai alapján. Az állomány közel 91%-át a logisztikai parkok, 9%-át a városi logisztikai ingatlanok képviselik.

A kétezres években, a válságot megelőzően töretlen volt a lakáspiac bővülése, majd a válság hatásai soha nem látott mértékű visszaesést okoztak Budapest lakáspiacán. A főváros lakásállománya 2010 és 2018 között 889 ezerrel 916 ezerre nőtt, a bővülés éves üteme 1000-3000 egység volt átlagosan, mely jelentősen elmarad a 2009 előtti számoktól, illetve az elméleti lakásállomány 100 év alatti megújításhoz szükséges éves 1%-os bővüléstől is.

6.16. ábra: Budapesti lakásállomány és épített lakások száma, Forrás: KSH

A lakáspiac keresleti oldalát hosszú távon a fejlett nyugat-európai országokra jellemző demográfiai-társadalmi trendek határozzák meg: a lakosság elöregedése, a fiatalkor és az oktatásban eltöltött idő meghosszabbodása, a házasságban élők arányának csökkenése, a házasság és gyerekszülés későbbre tolódása, a magas válási és alacsony újránházassági arány és az értékrendbeli változások mind a háztartásméret csökkenését, a háztartások számának emelkedését, azaz a lakás iránti kereslet hosszú távú emelkedését vetítik előre. Ma ugyancsak problémát jelent a strukturális lakáshiány, azaz a tény, hogy a meglévő lakásállomány egy része, annak elhelyezkedése, alacsony minősége miatt, nem jelent valódi kínálatot.

A gazdasági helyzet, a lakosság jövedelmi viszonyainak javulásával, a hitelezés helyreállításával a lakáspiaci kereslet élénkült az elmúlt években. A korábban elhalasztott

költözések egy idő után mindenki számára meghatározóak lesznek (gyerekszülések miatt nagyobb lakás iránti igény, idősek kisebb lakás iránti kereslete, minőségi lakáscsere stb.). A 2015-ben bevezetett majd folyamatosan bővített családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK), az újjépítésű lakásokra vonatkozó áfa csökkentés (2016-tól 27% helyett 5%), illetve a reálbér emelkedések jelentősen növelték az újlakások iránti keresletet. A magyar háztartások eladósodottsága nemzetközi összehasonlításban is igen alacsony, ami még jelentős teret engedne a lakásvásárlások számára. Budapesten a lakáspiac ma már részben befektető piac is, a magas bérleti díjak, illetve a turisztikai célú hasznosítás adta lehetőségeknek köszönhetően.

Az újlakás építés mellett azonban fontos várospolitikai, gazdasági és társadalmi kérdés a historikus városi lakásállomány megújítása – mely a lakásállomány modernizá-

lása mellett a belső városrészek élhetőségét is elősegíteti – illetve a megfizethető bérlakások számának növelése.

Mindezeket összefoglalva elmondhatjuk, hogy a hazai ingatlanpiac rövid-és középtávú kilátásai kedvezőek, a viszonylag moderált bővülési ütem fenntarthatónak tűnik. Az ingatlanpiac jövőjét továbbra is a makrogazdasági környezet alakulása fogja alapvetően meghatározni: a megtermelt hozzáadott érték, a beruházások, a reálberek és a fogyasztás volumenének alakulása. Ezt tudja katalizálni vagy korlátok közé szorítani az állami szabályozó rendszer

GAZDASÁGÉLÉNKÍTÉS SZERVEZETI HÁTTERE

A Fővárosi Önkormányzat a 394/2015. (IV. 29.) számú Főv. Kgy. határozatával elfogadta Gazdasági Programját (továbbiakban: Program), amely előírta a gazdaságélénkítés és a munkahelyteremtés témájú tematikus fejlesztési program elkészítését az érintett önkormányzati, kormányzati és civil szervezetekkel partnerségben. Ennek eredményeként a Budapest Gazdaságélénkítési és Munkahelyteremtési Stratégiája 2015–2021 című dokumentumot (továbbiakban: Stratégia) a Fővárosi Közgyűlés az 1049/2015. (VI. 23.) számú határozatával fogadta el. A Stratégia tervezésébe és végrehajtásába bevont partneri kör magában foglalta a Fővárosi Önkormányzat és háttérintézményei mellett a kerületi önkormányzatokat, a kormányzat érintett minisztériumait és háttérintézményeit, Pest Megye Önkormányzatát, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarát és több budapesti vállalkozói szervezetet. A Stratégia olyan célokat és intézkedéseket tartalmaz, amelyek mentén a partnerek fejlesztési projektekkel, programokkal segítik a budapesti gazdaság fejlődését. 2018-ban elkészült a stratégia felülvizsgálata (317/2019. (III. 27.) Főv. Kgy. Határozat).

Budapest Főváros Önkormányzata korlátozott erőforrások mellett, de rendelkezik gazdaságélénkítésre szakosodott szervezeti háttérrel is a budapesti Vállalkozásfejlesztési Közalapítványon (BVK) révén. A Közalapítvány tevékenységének 2020-ig két pillére az innovatív vállalkozásfejlesztés és a non-profit mikrofinanszírozásra épült, jelenleg a szervezet új stratégiájának kidolgozása van folyamatban, melynek középpontjában a városi kihívásokra, problémák megoldására irányuló innováció folyamatának támogatása áll (smart city koordinációs és facilitáló szerepe). Az innovációs ökoszisztémában a startupok támogatásának háttere kiépült, ezért elsősorban néhány kiemelt ágazatban, tématerületen, vagy új piacon tervezett egy átfogó, komplex fellépés. Azokban a szegmensekben, ahol a közérdek, az elérhető hatás, és a fellépés hatékonysága biztosított a meglévő erősségek és lehetőségek mentén; még pontosabban ott, ahol az igények és lehetőségek egymással is fedésben vannak. Nagyobb figyelmet kell fordítani az „okos” városfejlesztésre. Az emberek bevonásán alapuló fejlesztési módszerek és keretek egyik iskolapéldája az élő laboratóriumok működése, illetve kapcsolódása az innovációs ökoszisztéma adott profiltól függően technológiai és/vagy szociális programjaihoz. Egyrészt a város szintjén a szinergiák, a beágyazottság itt kézzelfogható fizikai terekben valósul meg; valamint az itt élő emberek számára fontos problémák itt szorosabban kapcsolódhatnak a vállalkozási tevékenységekhez, a helyi kulturális tartalom és háttér sajátos lehetőségeihez. A megújulás, a partnerségben, bevonáson és iteratív módon való tervezés érinti a következő, Budapest Főváros számára fontos területeket: területi tervezés, közszolgáltatások tervezése, mobilitás tervezése, gazdaságtervezés.

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK

- Innováció, K+F, valamint a húzóágazatok (kiemelten a gyógyszergyártás, villamos gépgyártás és IKT szektor) teljesítményének és beruházásainak növelése, nemzetközi pozíciók javítása; innovációs ökoszisztéma fejlődésének támogatása;
- Városi katalizáló, koordináló szerepének erősítése, az itt élő emberek számára fontos problémák, társadalmi, környezeti kihívások és a vállalkozási tevékenységek közötti kapcsolódás erősítése, a város, mint „piac” és mint „tesztkörnyezet” szerepének erősítése (smart city);
- Befektetések vonzása, már jelenlévő vállalkozások bővülésének támogatása, ehhez megfelelő struktúrájú és számú munkaerő rendelkezésre állása, vonzó befektetési környezet biztosítása: befektetésösztönzés, városmarketing, információszolgáltatás színvonalának fejlesztése;
- Kis- és középállalati réteg megerősítése; versenyképességének javítása;
- A fővárosi turizmus teljesítményének és nemzetközi jelentőségének erősítése; a negatív externáliák csökkentése;
- Megfelelő telephely lehetőségek biztosítása a gazdaság különböző szereplői számára:
  - kiemelt gazdasági helyszínek fejlesztésével;
  - barnamezők hasznosításának támogatásával.

SWOT

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Budapest az ország gazdasági központja, nemzetközileg versenyképes nagyvárosa; ▪ Közlekedés földrajzi adottságai a főváros és térségét az ország logisztikai központjává teszik; ▪ Gazdasági ágazatai közül kiemelkedően teljesít az információ és kommunikációs ágazat, a pénzügyi és biztosítási tevékenység, illetve a szakmai és tudományos tevékenység és hozzá kapcsolódó szolgáltatások; ▪ Gyógyszergyártás, információs-kommunikációs technológia, villamos gépgyártás, mint a K+F+I kiemelkedő ágazati szektorai; ▪ Budapest innovációs és K+F teljesítménye országos viszonylatban kimagasló; K+F infrastruktúra ellátottsága magas; ▪ A főváros szerepe a gazdasági beruházásokban népszerűsége feletti; ▪ Budapest az ország legfontosabb turisztikai célpontja, a turizmus dinamikusan növekedett 2020-ig, a turisztikai infrastruktúra kiépített és fejlődik; ▪ Nemzetközi piacra termelő start-up cégek és gyorsan növekvő vállalatok fővárosi koncentrációja, számuk növekedése; ▪ Fővárosi gazdaságélénkítési stratégia és üzleti innovációs szolgáltatásokat nyújtó szervezet (Budapesti Vállalkozásfejlesztési Közalapítvány). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ A fővárosi gazdaság átlagos teljesítménye alulmarad a régiós versenytárs fővárosokéval szemben; ▪ A helyi gazdaság kiemelkedő ágazatainak nemzetközi versenyképessége nem kielégítő; ▪ A város turisztikai teljesítményét meghatározza, hogy a jelenlegi vendégkör jelentős része alacsonyabb költségi hajlandósággal rendelkezik; kockázatot jelent, hogy nagyon nagy arányban a külföldi vendégekre épül a szektor teljesítménye; ▪ Nagy befogadóképességű konferencia központ hiánya; ▪ A város turisztikai adottságainak meghatározó része nincs kihasználva, valódi vonzerőt nem jelentenek (pl. Duna), a város turisztikai adottságait kihasználó stratégia, cselekvési terv hiánya, vonzerők belvárosi koncentrációja; ▪ A fővárosi barnamezős területek megújulása sok helyen lassan halad, vagy elakadt, az elérhető zöldmezős gazdasági területek korlátozottak; ▪ KKV-k, jövedelemtermelési képességük alacsony, üzleti ismereteik hiányosak, digitalizáció és innováció alacsony szintű; ▪ A tudásgazdaság szereplői között az együttműködés esetleges, transzfer funkciók gyengesége; ▪ Emelt szintű szolgáltatásokat biztosító üzleti inkubátor hálózat hiánya; ▪ Szakképzett munkaerő hiánya egyes ágazatokban.
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A világgazdasági helyzet javulásával megnőhet a turisztikai kereslet a kulturális és egészségturizmus iránt; ▪ Az európai viszonylatban alacsony munkabérek és alacsony ingatlan árak még mindig vonzerőt jelenthetnek a nagy mennyiségű, szakképzett munkaerőt alkalmazó cégek részéről fővárosi telephelyek iránt; ▪ Kutatási klaszterek erősödésével Budapest nemzetközi versenyképessége és gazdasági teljesítménye nő; ▪ K+F uniós források bővülése 2021 után, különösen a közvetlen brüsszeli források esetében; ▪ Sharing economy megerősödése, társadalmi vállalkozások megjelenése, start-up klubok növekvő száma – új típusú vállalkozó kultúra és működési modellek elterjedése; ▪ Kormányzati stratégiák és partnerszervezetek – erősödő munkamegosztás és együttműködés a gazdaságélénkítésben; ▪ Duális képzés a szakképzésben és a felsőoktatásban erősíti a munkaerő kínálatot; ▪ Új óvodai és bölcsődei férőhelyek létesítésével az anyák munkába való visszatérésének elősegítése; plusz munkaerő bevonása munkapiacra; ▪ Külföldről visszatérő képzett munkaerő. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fejlesztési források elérhetősége és a kormányzat fejlesztéspolitikája miatt a befektetések számára a vidéki helyszínek lesznek vonzóbbak, amit a munkaerőhiány tovább növel; ▪ A 2021-2027-es ciklus fejlesztéspolitikai anyagainak elkészítésében a területi szempontok, s különösen a fővárosi várostérség nemzetközi versenyképességének növelése nem kap kellő szerepet; ▪ Bizonytalanság a K+F+I források, fejlesztési irányok és szervezeti háttér országos átalakításai miatt, kutatói elvándorlás; ▪ A város turisztikai teljesítménye nagymértékben függ a nemzetközi gazdasági környezettől; ▪ Üzleti környezetet érintő jogszabályi változások, ezek kiszámíthatatlansága; ▪ Bevándorlás-ellenes kommunikáció a szakképzett bevándorlók számának csökkenését eredményezheti.

I.7. AZ ÖNKORMÁNYZAT GAZDÁLKODÁSA, A TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS ESZKÖZ- ÉS INTÉZMÉNYRENDSZERE

Az önkormányzatok működésének, a szükséges fejlesztések finanszírozásának, a városfejlesztési tervek megvalósításának alapfeltétele a kiszámítható, stabil pénzügyi háttér. Az önkormányzatok gazdálkodása elválaszthatatlan az államháztartástól. A feladatfinanszírozási rendszer 2013. évi bevezetésével alapvetően átalakult az önkormányzatok finanszírozására, az azóta eltelt években az állam és az önkormányzat közötti feladatok átrendeződése – az állam javára – automatikusan az államháztartásból származó bevételek csökkenésével járt. A feladat-átrendeződés mellett a költségvetést az adórendszerrel kapcsolatos jogszabályváltozások befolyásolják még lényegesen. A Fővárosi Önkormányzat legfontosabb saját bevétele, a helyi iparüzési adóból származó bevétel szoros összefüggésben van a gazdasági szektor teljesítményével, így az utóbbi években tapasztalható konjunktúra a bevételek dinamikus növekedésével járt, ugyanakkor a COVID-19 járványhelyzet a gazdálkodás szempontjából teljesen új helyzetet teremtett. A fővárosi gazdaság teljesítményének visszaesése a következő évek adóbevételeinél is érezte majd hatását. Ilyen gazdálkodási környezetben kell újragondolni mind a Fővárosi Önkormányzat következő években tervezett fejlesztéseit, működését, mind a hatékonyságot növelő szervezeti kereteket.

KÖLTSÉGVETÉS, GAZDASÁGI PROGRAM

Budapest Főváros Önkormányzata 2020. év februárjában elfogadott költségvetése az új városvezetés következő időszakra érvényes költségvetés-tervezési irányelveit is lefektette:

- Budapestnek olyan esélyteremtő költségvetésre van szüksége, amely képes újra megteremteni az igazságos Budapestet. Egy olyan esélyteremtő várost, ahol a feladatokat a szükség, az állampolgárok igényei, és boldogulásuk lehetőségének megteremtése jelöli ki.
- Budapest legfontosabb erőforrását az itt élők, a budapestiek jelentik. Az új városvezetés célja, hogy minél több állampolgárt vagy az állampolgárokat képviselő szervezeteket vonjon be a döntési folyamatokba.
- A Városháza belső működésében és a fejlesztések során kiemelt figyelmet kapnak a klímavédelmi szempontok.

A 2020 februárjában elfogadott költségvetésben szereplő fejlesztések és felújítások a fővárosi lakosság azon érdekeit szolgálják, amelyek az életminőséget, a kultúrát, a közösségi közlekedést, a szociális ellátás biztonságát kell, hogy javítsák.

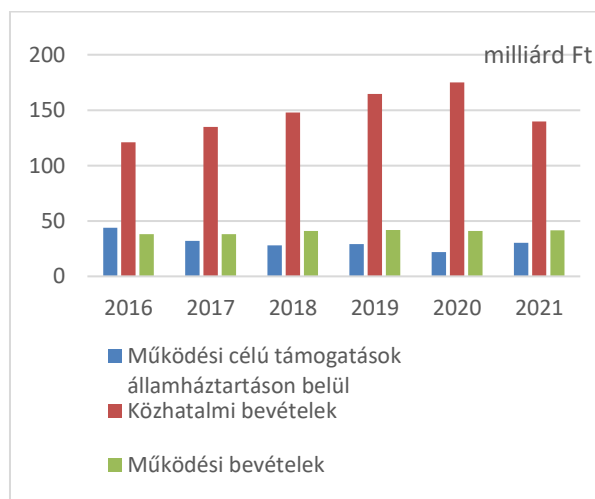
2020 azonban a koronavírus okozta humánjárvány miatt gazdálkodási szempontból is új kihívásokat teremtett, ez mind az évközi költségvetési módosításokat, mind a 2021. évi költségvetés tervezésének szempontjait is alapvetően átalakította. Az egészségügyi, gazdasági és szociális válság pénzügyi helyzetre gyakorolt hatásai mellett jelentős kormányzati forráselvonással kell szembenéznie az önkormányzatnak.

A Fővárosi Önkormányzat bevételeinek alakulása

A bevételi szerkezetben a központi költségvetésből származó, működési célú támogatások évtized során tapasztalható csökkenése alapvetően a feladatok átrendezésével magyarázható, a 2021. évi költségvetésben aránya a

költségvetési bevételekhez viszonyítva 12,1%. Az államháztartáson belülről érkező felmalmazási célú támogatások alatt jelennek meg egyes fővárosi projektek uniós és központi költségvetésből származó finanszírozási forrásai.

A központi költségvetésből érkező működési források legnagyobb tétele a közösségi közlekedésre adott 12 milliárd Ft (2018 óta ez az összeg állandó) és a szociális, gyermekjóléti és gyermekétkeztetési feladatok ellátásának támogatása (8,7 milliárd Ft). A szociálpolitikai, köznevelési és kulturális feladatok működési támogatása a színházak állami finanszírozási rendszerének átalakítása miatt 2022-ben tovább csökkent (erre már nem biztosít forrást a központi költségvetés).

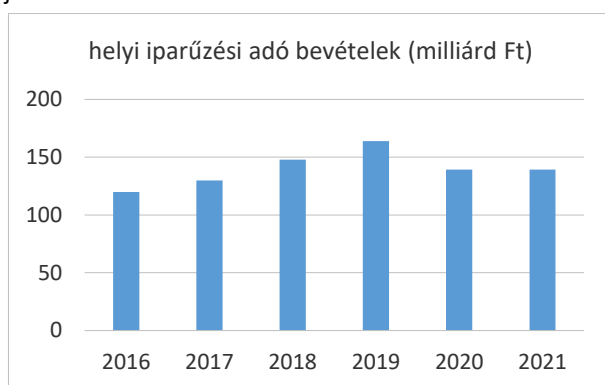

7.1. ábra: A Fővárosi Önkormányzat egyes bevételi tételeinek alakulása 2016-2021 között, milliárd Ft, Forrás: zárószámadási rendeletek (2016-2019), 2020. és 2021. évi költségvetési rendeletek

A saját bevételek közül a közhatalmi bevételek alakulásának – s ezen belül is az iparüzési adóbevételeknek – van a legnagyobb szerepe a költségvetés bevételi olda-

lán. A közhatalmi bevételeket a teljes költségvetési bevételnek már az 62%-ára tervezte a 2020. évi, év elején elfogadott költségvetés, 2021-ben ez az arány 56%.

A helyi iparüzési adó a fővárosban 1991-ben került bevezetésre. A következő évben a kerületi önkormányzatokkal történő forrásmegosztás után a Fővárosi Önkormányzat adóbevétele közel 4 milliárd Ft volt, míg a 2020. évi költségvetés 174, 4 milliárd Ft-tal számolt az év elején ezen a bevételi soron.

7.2. ábra: A Fővárosi Önkormányzat helyi iparüzési adóból származó tényleges (2016-2019) és tervezett (2020, 2021) bevételei, milliárd Ft, Forrás: zárszámadási rendeletek (2016-2019), 2020 évi módosított költségvetés és 2021. évi költségvetési terv.

A főváros és a kerületek közötti elosztási arány a főváros javára kis mértékben nőtt, de 2018 óta változatlan (2015: 51%, 2018: 54%, 2020: 54%).

A 2019-ben meghozott jogszabálmódosítások azonban előírják, hogy 2020-tól az iparüzési adó bevételt elsőként a helyi közösségi közlekedés finanszírozására kell fordítani, a fennmaradó összeg ezek után a szociális ellátások területén használható fel.

Az önkormányzati tulajdonban levő ingatlanok, telkek, részvények, értékpapírok eladásából, a vagyongazdálkodásból, illetve a fővárosi többségi tulajdonú vállalatok osztalékfizetéséből, továbbszámlázott szolgáltatásaiból, a kulturális intézmények (különösen a FÁNK) belépőjegyeiből származó bevételek évről évre változtak, de az elmúlt években hozzájárultak a költségvetés egyensúlyi helyzetének megteremtéséhez.

A költségvetés finanszírozási bevételei jelentik azt az eszközcsoportot – melybe a hitelek és a megelőző év maradványának felhasználása is beletartozik –, ami a költségvetés egyensúlyát biztosítani tudja.

A helyi adókkal és bevételekkel kapcsolatban nagyon szűk az önkormányzat mozgástere. Az idegenforgalmi adót – a Margitsziget és a viszonylag csekély bevételt felmutató XVII.-XXIII. kerületek kivételével – a kerületek szedik be, ez esetben a bevétel teljes mértékben ezeknél a kerületeknél is marad. Ez egyben leszűkíti a Fővárosi Önkormányzat turisztikai területen történő szerepvállalását is, ugyanakkor a bővülő turizmus az utóbbi években

a fővárosi fenntartású közterületeket és a fővárosi szolgáltatásokat tekintve is többletterhelést okozott. A Fővárosi Önkormányzatnak évente nagyságrendileg 100 millió Ft bevétele (2020-ban tervezett 129,7 millió Ft) van mindössze az idegenforgalmi adóból, ami döntően a saját tulajdonban lévő Margitszigeten realizálódik. A 2021.évi költségvetés a koronavírus járvány hatására már csak 64,9 millió Ft-tal tervez.

Az építményadót 2019-ben 76,7 millió Ft, 2020-ban és 2021-ben 78,9 millió Ft összegben tervezte az önkormányzat.

A Stratégia tervezett beavatkozásainak finanszírozása szempontjából a 2021. évi költségvetés a következő saját bevételi tételekkel számol:

	2021	2022	2023	2024
Közhatalmi bevétel (Mrd Ft)	139,8	162,2	176,7	183,7
Működési bevétel (Mrd Ft ÁFA nélkül)	35,0	38,0	39,4	32,1
Felhalmozási bevétel (Mrd Ft)	0,3	10,8	3,5	3,0
Összesen (Mrd Ft)	175,1	211,0	219,6	218,8

7.3. ábra: A főváros saját bevételi tételei, a 2020. évi költségvetési rendeletben Forrás: 2020.évi költségvetési rendelet

Budapest Főváros Önkormányzata kiadásainak alakulása

A működési kiadásokon belül a költségvetési intézményeknél és a Fővárosi Önkormányzat Főpolgármesteri Hivatalánál a legnagyobb részarányt a személyi juttatások és járulékai jelentik. A 2021. Évi költségvetési javaslatban a költségvetési intézményeknél 62,5%, a Fővárosi Önkormányzat Főpolgármesteri Hivatalánál 79,1% ez az arány.

Az Önkormányzat dologi kiadásain belül a legnagyobb részt a szolgáltatási kiadások teszik ki, amely elsősorban a közszolgáltatási szerződéssel számla ellenében végzett önkormányzati feladatokat ellátó gazdasági társaságok részére történő kifizetéseket tartalmazza.

A városüzemeltetési feladatokon belül legnagyobb kiadási tételt a közlekedési feladatok jelentik továbbra is. 2018-ban, a városigazgatósági feladatok teljesítésén belül mintegy 86,1%-os részt (100,5 milliárd Ft) képviseltek a közlekedési feladatok, ide tartoznak a BKK közlekedésszervezési (90,7 milliárd Ft) és a Budapest Közút közútkezelői (3,2 milliárd Ft) feladatai, az agglomerációs belső szakaszok költségtérítési hozzájárulása (6,5 milliárd Ft), és ezt az összeget emelte 2019-től a HÉV-ek állami átvételét követően fizetendő szolgáltatási hozzájárulás is.

Ha összességében, Budapest teljes működési kiadásaihoz viszonyítva nézzük a közlekedésre fordított összegek

arányát, ez a 2020 évi költségvetés eredeti előirányzatában elérte a 44%-ot, a 2021. évi költségvetési javaslatban 43,4%.

A közszolgáltatási feladatokon belül a következő jelentősebb tételt a FŐKERT finanszírozása jelenti (a 2020. II. 26-án elfogadott költségvetésben 4,1 milliárd Ft).

Az FKF NZrt. hulladékkezelési feladatainak támogatására vonatkozóan az NGM/8571/2018. számú határozata szolgál alapul, miszerint a közszolgáltatónál nem merül fel számla kibocsátási és áfa bevallási kötelezettség (a díjak központi beszedése miatt), a közterület-tisztántartási feladatokra az önkormányzat 2020-ban - a költségvetési rendelet évközi módosításával – 9,3 milliárd Ft-ot irányított elő (2018-ban 8,2 milliárd Ft). Az FKF-hez tartozó hulladékgazdálkodással összefüggő fejlesztések finanszírozása így a központi szervezeten keresztül történik, míg a köztisztasági feladatokhoz kapcsolódó fejlesztések forrását az önkormányzati költségvetés biztosítja.

A felhalmozási kiadások között jelennek meg az önkormányzati és intézményi beruházások és a felújítások. A beruházási kiadások teljesítése 2018-ban meghaladta az 53 milliárd Ft-ot, 2019-ben a tervezett összeg jelentősen megemelkedett az M3 metróvonal ütemezett kifizetései miatt. A 2020-as költségvetésben az önkormányzati beruházási soron tervezett összeg 79 milliárd Ft volt februárban, azonban a beruházások jelentős része már megkezdett projektek ütemezett forrásait, kisebb léptékű fejlesztéseket és eszközbeszerzést jelent. Összességében a legjelentősebb ágazati csomagot a közlekedési projektek jelentik.

A Fővárosi Önkormányzat 2020. évi költségvetése is kiemeli, hogy az elmúlt években megvalósított fejlesztési volumen elmaradt attól a mértéktől, amit a Közgyűlés 2012-ben lefektetett költségvetési koncepciója irányoz elő. Ez az irányszám 2018-ra számítva mintegy 85 milliárd Ft-ban volt meghatározható. A fejlesztések nagy része elsősorban a vagyonelemekhez kapcsolható fejlesztés, a fővárosi szolgáltatások infrastrukturális háttere jelentős mértékben szorul cserére, megújításra, ami a valóban jelentős áttörést, strukturális reformokhoz (ilyen pl. a bérlakásállomány növelése vagy a klímacélok eléréséhez szükséges beruházások, új zöldterületek kialakítása barnamezős területeken) szempontjából csökkentik a fejlesztésre fordítható összegek nagyságát.

A meglévő infrastruktúrák, szolgáltatások, vagyonelemek megújításához kapcsolódó fejlesztések kizorító hatásával a jövőben is számolni kell. További általános probléma volt az elmúlt években, hogy a beruházások kivitelezési munkáinak indítása és /vagy befejezése számos esetben túllépte a tervezett határidőt, ami kivitelezési költségek drágulása miatt projektek esetében is pluszköltségeket eredményezett.

Az egy főre jutó adóerő képesség és a beszedett iparűzési adóbevételek alapján 2018-tól a Fővárosi Önkormányzatnak is meg kell fizetnie az ún. szolidaritási adót, melynek összege 2018-ban 5 milliárd Ft volt, míg 2019-

ben ez az összeg közel duplájára, 10 milliárd Ft-ra nőtt és ezzel számolt a 2020 februárban elfogadott költségvetés is.

2020-ban a költségvetés először tartalmazta 1 milliárd Ft értékben az ún. részvételi költségvetésre allokált keretet. Az új eszköz a fővárosiak által benyújtott javaslatok alapján finanszíroz a Fővárosi Önkormányzat hatáskörébe tartozó projekteket, a javaslatokról a döntést is a fővárosiak hozzák meg.

Hitelállomány alakulása

A 90-es évek elején a Fővárosi Önkormányzat fejlesztési politikája a nagy infrastrukturális és tömegközlekedési beruházásokra fókuszált, hogy élénkítse a város gazdasági atmoszféráját és megkönnyítse a magánszektor beruházásait. A költségvetés bevételi oldalának ingadozása miatt, valamint a saját bevételek távlati növekedésének reményében e beruházások egy részét nemzetközi fejlesztési bankoktól felvett hitelek finanszírozták.

Az önkormányzat pénzügyi helyzetének javulása 1995 és 1999 között lehetővé tette azt, hogy a korábban kedvezőtlenebb kondíciókkal felvett hitelek olcsóbb hitelekre cserélje le az önkormányzat: az Európai Beruházási Bank (EIB) akkor és jelenleg is Európában legkedvezőbb kamatozású hitelére és kötvénykibocsátásra. Az évek során az EIB-től és a Világbanktól jelentős célhitelek felvételére került sor, melyek legnagyobb részben közlekedési és egyéb infrastrukturális fejlesztéseket finanszíroztak.

A 2013 márciusában a Kormány és Budapest Főváros Önkormányzata által elfogadott úgynevezett „Budapest 21” szerződés, illetve az önkormányzati adóssághozszooldalidáció keretében az állam két fázisban a főváros hitelállományának előbb 60%-át, majd 2014. február végén még fennálló állományát is átvállalta. A döntés hatására egyrészt jelentősen csökkentek a főváros hiteltörlesztésre fordítandó kiadásai, másrészt javult a hitelképessége is.

A 2015-ben az önkormányzat a fejlesztések önrészenek finanszírozására 300 millió euro összegben írt alá két hitelkeret megállapodást az EIB-vel. A cél az volt, hogy 2014-2020 között, a főváros által lehívható uniós források kiegészítésével a jelentős forrásigényű projektek el tudjanak indulni. A hitelkeretek egyben lehetőséget adnak arra is, hogy a főváros számára fontos, de az uniós által nem támogatott területeken (pl. közvilágítás fejlesztése) is elindulhassanak a fejlesztések. Az EIB a hitelkeretektől finanszírozható projekteket a Fővárosi Önkormányzat javaslatára egy allokációs eljárás során vizsgálja és hagyja jóvá.

A "Budapesti Városi Közlekedés A" elnevezésű hitelkeret-megállapodás 200 millió euro felhasználását teszi lehetővé közlekedési beruházások megvalósítására. Az egyéb ágazati beruházásokat finanszírozó „Budapesti Városfejlesztés A” elnevezésű hitelkeret teljes összege

100 millió euro, amelyből az első, „Budapesti Városfejlesztés A” elnevezésű hitelkeret-megállapodás aláírásra került, s ez alapján 100 millió euro hitelforrás áll rendelkezésre környezetvédelmi, energiahatékonysági, szennyvíz- és hulladékgazdálkodási, városrehabilitációs, valamint az információs társadalomhoz köthető fejlesztésekre (pl. árvízvédelmi beruházások, dunai rakpart fejlesztése, vízminőség javítása, illetve hulladékgazdálkodási beruházások) használható fel. Ez utóbbi hitelkeretből került a fővárosi TÉR-KÖZ program finanszírozására.

Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bankkal még 2013-ban (EBRD) kötött hitelkeret megállapodást a BKK, 17 milliárd Ft értékben az elektronikus jegyrendszer (Rigó) projektre, ami végül nem valósult meg, a BKK a szerződést 2018-ban felbontotta a kivitelezővel, a hitelt pedig 2019-ben előtörlesztette az EBRD-nek.

Magyarországon elsőként az önkormányzatok között, Budapest Főváros Önkormányzata döntött arról, hogy nemzetközi hitelminősítő ügynökséget (Moody's) kér fel a minősítésre. A minősítést az ügynökség rendszeresen felülvizsgálja, a legutolsó változások a Magyar Állam minősítésének változásait tükrözték. 2015 novemberében a Moody's Ba1-en (stabil), majd 2020-ban a felminősítés lehetőségére utaló pozitív Baa3 minősítést kapott Budapest. A besorolás megerősítésének okai között van a város nagyon szilárd likviditási helyzete, ellenállóképes gazdasága és az is, hogy a koronavírus-járvány előtt mérsékelt volt Budapest adósságterhe. A hitelminősítő értékelése szerint ezek a tényezők lehetővé teszik, hogy város legalább a következő két évben elviselje a működési teljesítmény komoly romlásából eredő sokkot.

A COVID-19 járványhelyzet gazdasági hatásai

A világgjárvány gyökeresen megváltoztatta az önkormányzat gazdálkodási helyzetét és a tervezett fejlesztések finanszírozási kilátásait. 2020-ban 69 milliárd Ft-os átrendezést kellett végrehajtani a folyó évi költségvetésben. A költségvetés-módosítás egy része a 2020. évi tervben szereplő feladatok törléséből vagy csökkentéséből volt megoldható, de jelentős forrásokat kellett átcsoportosítani a későbbi évek működési és felhalmozási költségvetésének sajátforrás részéből is. A COVID-19 járványhelyzet miatt a Fővárosi Önkormányzat számára előírt szolidaritási hozzájárulás mértékét a kormány megemelte, 2020-ban így összesen 21,8 milliárd Ft befizetésére kötelezte az önkormányzatot, a 2021-re számított összeg 35,4 milliárd Ft.

Ezen túl a Kormány több mint 2,5 milliárd Ft-tal megemelte a Fővárosi Vízművek közműadóját is. A kisebb tételek között említhető a budapesti parkolás ingyenessé tétele, a jóváhagyott központi költségvetési támogatások egyoldalú átütemezése. A bevételek alakulását jól mutatja, hogy míg 2019-ben 236,7 milliárd Ft-on realizálódott az önkormányzat működési bevétele, 2020-ban várhatóan ez 213,5 milliárdra csökken.

A járvány, annak gazdasági és társadalmi hatási és kormányzati intézkedések a kiadási oldalon is növekedést eredményeztek: a közösségi közlekedés és a kulturális intézmények bevételekieséseinek kompenzációja, a várt osztalékbevételek elmaradása, a járvány elleni védekezés pluszköltségeinek finanszírozására a Fővárosi Önkormányzat a tervezett 17,2 milliárd Ft-tal szemben 41,9 milliárd Ft-ot volt kénytelen a későbbi évekre félretett fejlesztési saját forrásokból működésre átcsoportosítani. A 2021. évi költségvetésben az egyensúly biztosítása érdekében – a szigorúan tervezett kiadások mellett is – 79,9 milliárd Ft saját, későbbi fejlesztésekre félretett forrás bevonására volt szükség. Ezzel a Fővárosi Önkormányzat tartalékai gyakorlatilag kimerültek, új fejlesztési feladatok finanszírozása az újabb tartalékok képzéséig lényegében csak támogatásból lehetséges.

A költségvetés tervezésénél elsősorban azoknak a kiadásoknak a csökkentése volt a cél, amelyek nem veszélyeztetik a közszolgáltatások működését, a közfeladatok ellátását és a demokratikus intézményrendszer működését.

Gazdasági program 2020-2024

Budapest Főváros Önkormányzata Gazdasági Programját (2020-2024) a Közgyűlés 2020-ban elfogadta, azonban a 455/2020.(05.20.) sz. határozatában arról rendelkezett, hogy azt a humánjárvány okozta veszélyhelyzet megszüntetését követő 60 napon belül fel kell vizsgálnia.

A program négy alterület alá sorolja a jövőre vonatkozó fejlesztési irányokat, amelyek a stratégiakészítéshez is fontos kiindulási alapot nyújtnak:

Gondoskodó Budapest

- szociális terület – időszügyi szolgáltatások;
- köznevelés – Iskola Kapun Kívüli Programok, ösztöndíjak.
- sport. Sportszövetségek, rendezvények;
- kultúra: múzeumok, mozik, színházak;
- turizmus;
- humán terület intézményfejlesztései (idősgondozás, hajléktalan ellátás intézményei), közétkeztetés.

Klímabarát Budapest

- klímavédelmi és klímatudatossággal kapcsolatos vállalkozások;
- kibocsátás-csökkentési intézkedések;
- alkalmazkodást elősegítő intézkedések;
- városi levegő; szmog;
- hőhullámok, hőszigetek;
- villámárvize, csapadék;
- átfogó forgalomcsillapítás, gyalogos és kerékpáros közlekedés elősegítése.
- megosztáson alapuló közlekedési formák;
- közterületi várakozás reformja.
- közutakat üzletszerűen használók szabályozása;
- zéró emissziós kötőpályás közösségi közlekedési hálózatok;

- pesti fonódó villamos;
- budai fonódó villamos.
- trolihálózat fejlesztése;
- M3 metró felújításának lezárása;
- elővárosi közlekedés fejlesztésének támogatása
- közlekedésszervezés adatalapúvá tétele.

Közösségi Budapest:

- átláthatóság biztosítása;
- okosváros gazdaságpolitika az életminőség javítása érdekében;
- a fővárosiakat partnerként bevonó részvételi gazdasági program;
- élhető közterek;
- városfejlesztés, kis távolságok városa

Budapest, mint jó gazda

- a főváros által kezelt úthálózat állapota;
- fővárosi közszolgáltatási területek, gazdasági szervezeteként) részletezve a legfontosabb beavatkozásokat.

AZ ÖNKORMÁNYZAT TELEPÜLÉSFEJLESZTÉSI ÉS HELYI GAZDASÁGFEJLESZTÉSI TEVÉKENYSÉGE, INTÉZMÉNYRENDSZERE

A Fővárosi Önkormányzat Főpolgármesteri Hivatalán belül a stratégiai anyagok elkészítésében a Várostervezési Főosztály lát el szakmai koordinációs feladatokat.

Az anyagok belső egyeztetésében részt vesznek a főpolgármester-helyettesek és tanácsadók, illetve a főosztályok. A projektek előkészítését a Közbeszerzési és Projektmenedzsment Főosztály és a részvételi tervezést támogató „Nyitott Budapest” Társadalmi Együttműködési Osztály segíti. A városfejlesztési projektek előkészítése, tervezésének koordinációja többnyire szintén a Várostervezési Főosztályon keresztül történik.

A városfejlesztéshez és területrendezéshez kapcsolódó feladatokat a Budapest Főváros Városépítési Tervező Kft. (BFVT) látja el közfeladat ellátási éves megállapodás keretében.

A projektek finanszírozásához szükséges pályázatok előkészítését, s a támogatási szerződések megkötésével és menedzselésével járó feladatokat a Közbeszerzési és Projektmenedzsment Főosztály, illetve a gazdasági szervezetek végzik.

A Fővárosi Önkormányzat 100 %-os tulajdonában álló Budapesti Fesztivál- és Turisztikai Központ Nonprofit Kft. és a 2015-ben megalakult Budapesti Városarculati Kft. egybeolvadásával 2020-ban létrejött a Budapest Brand Zrt., amely integráltan foglalkozik városi kommunikációval, márképítéssel és turisztikai marketinggel.

A területfejlesztési – kerületeket, magánszektor, civileket érintő – döntések szakpolitikai és politikai döntéshozói előkészítésére, koordinációjának biztosítására szintén nincs állandósult intézményrendszere az önkormányzatnak, területfejlesztési bizottság nem működik.

A budapesti gazdaságfejlesztés és foglalkoztatottság növelés stratégiájának hosszú- és középtávú fejlesztési céljait, valamint a megvalósítandó konkrét beavatkozásokat és a végrehajtás lehetséges intézményes kereteit foglalja össze a Fővárosi Közgyűlés által jóváhagyott Budapest Gazdaságélénkítési és Munkahelyteremtési Stratégiája 2015-2021 c. dokumentum. (1049/2015. (VI.23.) Főv. Kgy. határozat), melynek felülvizsgált változatát 2019-ben hagyta jó a közgyűlés. A stratégia komplexen, a témában érintett fővárosi és országos szervezetek, illetve a kerületek bevonásával Budapest gazdaságfejlesztési erőfeszítéseinek koordinálását és e koordinációból eredő hatékonyságnövekedést célozta meg.

A hosszú távú fejlesztési célok elérése érdekében a Stratégia öt középtávú célt definiál:

1. Vállalkozóbarát hivatal és szabályozói rendszer továbbfejlesztése
2. Hatékony fővárosi gazdaságfejlesztési intézményhálózat és eszközrendszer kiépítése
3. Okos gazdaság – a termelékenység növelése és az innováció szerepének erősítése a gazdaságban
4. Munkaerőpiaci aktivitás növelése és atipikus foglalkoztatás elősegítése
5. Budapesti üzleti környezet fejlesztése.

A városfejlesztés intézmény- és eszközrendszere vonatkozásában meg kell említeni a fővárosi Városrehabilitációs Keretet, mely hosszú éveken át nyújtott támogatást akcióterületi programokhoz, közterület-megújításokhoz. A keret pénzügyi alapját a bérlakások eladásából származó kerületi befizetések jelentették, melynek forrása a bérlakásállomány értékesítésének befejeztével kimerült. A keretből fennmaradt teljes összeg (5 milliárd Ft) 2013-ban a TÉR-KÖZ pályázaton keresztül került kiosztásra (közösségi terek megújítása), azóta a TÉR-KÖZ pályázati keret – részben az EIB hitelfelvétel segítségével – további fordulóiban is meghirdetésre került. Az életminőségét befolyásoló tényezők közül a - közlekedés mellett – a zöldfelületek fejlesztését tartják legfontosabbnak a városlakók, ezért szükség van ezen a területen is a finanszírozás bővítésére, eszköztárának növelésére.

Az Európai Unió által kezdeményezett JESSICA típusú városfejlesztési alap, vagy alapok létrehozása a főváros számára is döntő jelentőségű, hiszen az uniós források csökkenésével a városfejlesztés forrásait is fenntartható pályára kell állítani. A városfejlesztési alap bevezetésére vonatkozóan 2018-ban megvalósíthatósági tanulmány és ún. gap elemzés készült.

A Budapesti Vállalkozásfejlesztési Közalapítványt Budapest Főváros Közgyűlése 1993-ban a budapesti KKV szektor foglalkoztatás élénkítő programjainak kidolgozására és végrehajtására hozta létre, feladata az uniós, kormányzati és önkormányzati szintű programok által megteremtett lehetőségek közvetítése a mikro-, kis- és közepes vállalkozások felé.

A Közalapítvány működésével elősegíti a mikro-, kis- és közepes méretű vállalkozások létrejöttét és működését;

szervező, oktató, tanácsadói, mentori, valamint finanszírozás-közvetítő tevékenységével non-profit vállalkozásfejlesztési feladatokat lát el és tevékenységével elsősorban a már működő vállalkozások üzleti innovációját támogatja. 2020-ig kiemelt tevékenységi területét jelentette a fővárosi startup ökoszisztéma építése, a vállalkozások sokrétű támogatása.

FOGLALKOZTATÁSPOLITIKA

A fővárosban is tapasztalható pozitív munkaerőpiaci folyamatok eredményeként ma már a közfoglalkoztatás helyett a fővárosi foglalkoztatáspolitikában is megváltoztak a hangsúlyok:

- Fővárosi közszolgáltatóknál tapasztalható munkaerőhiány kezelése, együttműködés és egyéni stratégiák kidolgozása;
- Atipikus foglalkoztatási formák elterjedésének támogatása, illetve az inaktívak bevonása a munkaerőpiacra;
- Alacsony képzettségűek foglalkoztatási esélyeinek javítása integrált programokon keresztül – különösen a hajléktalan emberek esetében.

Budapesten a foglalkoztatást segítő szolgáltatások jelentős része állami szervezésű, illetve finanszírozású, mivel a szakfeladat ellátása elsősorban állami kötelezettség (kormányhivatalok, NFSZ). A Fővárosi Önkormányzat kötelező feladata e területen a hajléktalan emberekre irányul.

A foglalkoztatás terén legnagyobb problémát a szociális ágazat munkaerő-megtartása és vonzása jelenti. Az elmúlt években a magánszférában és külföldi munkavállalással elérhető bérekkal az önkormányzat nem tud versenyezni, annak ellenére, hogy béremelések a közszférában is történnek, ezeket jogszabály írja elő az önkormányzat számára.

VAGYONGAZDÁLKODÁS

Budapest Főváros Önkormányzatának közép- és hosszútávú Vagyongazdálkodási terve 2019-ben került megújításra. A terv a vagyongazdálkodás szempontjából erősségnek tekinti, hogy a Fővárosi Önkormányzat továbbra is jelentős vagyonnal rendelkezik – könyv szerinti értékben 2 189 milliárd forint – amelynek döntő része (1 518 milliárd forint) ingatlan vagyon. Ugyanakkor a gyengeségek egyike, hogy jelentős az az ingatlan vagyon, ami rossz műszaki állapotban van és az anyagi forrás az állagmegóvását sem biztosítja, a feljavításhoz, bérbe adhatóságának biztosításához nincs forrás. A rendszer működtetéséhez nincsenek elegendő dedikált erőforrás, sem anyagi, sem humán vonatkozásban. A vagyongazdálkodáshoz szükséges információk csak alacsony szinten álltak rendelkezésre, ugyanakkor ezen a téren elindult egy fejlesztési folyamat, a vagyongazdálkodást támogató egységes információs adatbázis kialakítására vonatkozóan.

A terv is megállapítja, hogy a vagyongazdálkodás fejlesztése lehetőséget jelent a közvetlenül ellátott feladatok optimalizálása és a hatékonyság növelése szempontjából.

Fejlesztési szempontból fontos tényező, hogy rendelkezésre áll néhány, jelentős potenciállal rendelkező fejlesztési terület (pl. Fehér-dűlő, Mocsáros-dűlő).

Az Önkormányzat küldetése a vagyongazdálkodás területén az, hogy az önkormányzati feladatellátásához és jogszabály alapján egyes állami feladatok ellátásához önkormányzati tulajdonként szükségesnek ítélt vagyont biztosítsa, és értékét megőrizze, továbbá az állami vagy önkormányzati feladatmegoldáshoz nélkülözhető vagy vonzó állagát megőrizze, ahol lehetőség nyílik, értékét növelje, és szakszerűen hasznosítsa a Főváros érdekében.

A vagyongazdálkodás középpontjában az alap- és vállalt feladatellátást biztosító szakmai szempontok állnak és a működés során ez határozza meg a struktúrát is.

A szakmai feladatellátás három szakmai területen önálló holdingba, illetve társaságokba szerveződött a következők szerint: közmű, közlekedési- és közúti, valamint a vagyongazdálkodási szakterületeken.

A többi szakmai terület a Hivatal szervezetén belül működik, ezek a területek: kultúra, turisztika, sport, köznevelés és szociálpolitika. A városüzemeltetés feladatainak a holdingokat nem érintő része a Városigazgatóság Főosztály keretein belül valósul meg.

A harmadik szakmai terület a vagyongazdálkodás, amely a Hivatal szervezetén belül is, és önálló társasági formában is (BFVK Zrt.) megjelenik.

A 2017 december végén mérleg szerint nyilvántartott mintegy 2,1 ezer milliárd Ft értékű vagyon nagy része (59%-a) forgalomképtelen vagyonelem, az üzleti vagyon értéke 134 milliárd Ft.

A vagyongazdálkodási terv kitér a központi vagyongazdálkodás közvetlen és közvetett (Budapest Főváros Vagyonkezelő Központ Zrt-n keresztül) szakmai céljaira, illetve a szakterületi vagyongazdálkodók céljaira is. Ennek megfelelően a központi vagyongazdálkodás általános céljai érvényesek a szakterületekre is azzal, hogy a központi célokhoz kapcsolódnak további szakterületi célok is. A kapcsolódó szakterületi célok mellett vannak speciális, csak az adott szakterületre jellemző vagyongazdálkodási célok is. A szakterületekre jellemző speciális célok szempontjából különleges helyet foglal el a létrejött két holding szervezet, a BVH Zrt. és a BKK Zrt.

A központi vagyongazdálkodók területén négy meghatározott stratégiai fókussterület jelöli ki az Önkormányzat vagyongazdálkodási tevékenységének központi elemeit, mely szerint a vagyongazdálkodási rendszer továbbfejlesztése, a vagyongazdálkodás pénzügyi rendszerének vagyongazdálkodást segítő további fejlesztése (információszolgáltatás és nyomon követés, kontrolling) az ingatlan-nyilvántartás teljes körű megvalósítása, valamint

az önálló, egyes ingatlanokhoz kapcsolható felújítási terveinek elkészítése kerülnek a központi vagyongazdálkodás fókuszába. A kijelölt stratégiai fókuszterületeken a célok eléréséhez a vagyongazdálkodás rendszerét működő rendszerként meg kell fogalmazni, a rendszert felépítő humán és eszközfeltételeket biztosítani kell, a működtetést illeszteni kell a jelenleg meglévő hivatali struktúrához, amivel tovább fejleszthető a Fővárosi Önkormányzat új vagyongazdálkodási rendszere. Ehhez kapcsolódnak a szakmai területek önálló vagyongazdálkodási fejlesztései és jövőre vonatkozó elképzelései.

A vagyongazdálkodási tervben megfogalmazott fejlesztések elsődleges hatálya (középtávú terv) a 2019-2022. évi időszakra terjed ki, de a hosszabb távú célok elérése érdekében (hosszú távú terv) szándéka szerint a koncepcionális elemek érvényességét 2023. év után is megtartja. Ezen belül az egyes fejlesztések időzítése és egymáshoz viszonyított megvalósítása összehangolt módon történik.

LAKÁSGAZDÁLKODÁS

A fővárosi bérlakás szektorban Budapest Főváros Önkormányzatának szerepe kettős: egyrészt megjelenik, mint tulajdonos (ez a szerepe nem számottevő a kevés számú tulajdonában megmaradt lakás miatt), másrészt kezdeményező szerepet vállalhat a főváros egészének lakásgazdálkodását befolyásoló jogszabály-alkotásban, új szervezeti modellek elindításában.

A korábbi állami lakásállomány nagy része a 90-es években Budapesten a kerületi önkormányzatok tulajdonába került. Budapest Főváros Önkormányzatának a törvény a speciális elhelyezésre szolgáló otthonházakat (nyugdíjasházak, szobabérlők háza), valamint a volt Fővárosi Ingatlankezelő Műszaki Vállalat kezelésében lévő lakásokat (ún. „átmeneti lakások”) juttatta, ezen kívül további tulajdonosi döntések eredményeként a közüzemi és intézményi lakások kerültek Budapest Főváros Önkormányzatához, ami a fővárosi bérlakás piacon való részvételére csak korlátozott lehetőséget biztosított.

Budapesten az önkormányzati tulajdonú bérlakás állomány 2001. év óta folyamatosan csökken. Míg 2001. évben 67 109 bérlakás volt az önkormányzatok tulajdonában, addig 2009. évre ez a szám 46 166-ra csökkent. Ekkor megállt a nagyütemű csökkenés, 2013. évben a bérlakások száma 45 284, míg 2018-ban már csak 40 ezer volt. 2001. évben az összes budapesti lakás 8,2%-a volt önkormányzati bérlemény, 2018-ban arányuk már csak 4,3%.

Az, hogy a bérleti díjak emelkedése mellett a közszféra mozgástere – hatása a bérleti árakra és szerepe a megfizethető lakhatáshoz – milyen kicsi, jól szemlélteti Bécs esete, ahol kb. 220 ezer lakás van önkormányzati tulajdonban.

További fontos információ, hogy a lakásállomány mintegy 10%-a a becslések szerint üresen áll, és az átlagos

komfortfokozat – a lakásállomány egészével összehasonlítva – rosszabb. Az önkormányzatok közül a XIII. Kerület rendelkezik a legnagyobb állománnyal és itt a legtöbb a 2010 óta vásárolt vagy épített lakások száma is.

A Fővárosi Önkormányzat tulajdonában 1244 lakás van, ami a teljes fővárosi lakásállomány mindössze 0,1%-a, míg a fővárosi bérlakás-állományra vetítve mindössze 2,5%, mely sem a főváros lakáspiacán, sem az önkormányzati lakás-állomány esetén nem tekinthető lényeges lakáspiaci eszköznek.

A főváros tulajdonában levő lakások – a hasznosítás szempontjából – három fő csoportra oszthatók:

- A Fővárosi Önkormányzat intézményei hatáskörébe rendelt lakások, amelyek jelentős része nem is lakás funkciót lát már el, hanem intézményi funkciót.
- A Fővárosi Önkormányzat gazdasági társaságainak hatáskörébe rendelt lakások (BKV, BGYH, BTI), amelyekkel az önkormányzatnak már csak közvetett kapcsolata áll fenn.
- A Fővárosi Önkormányzat közvetlenül hasznosított lakásai, amelyeket vagy maga az önkormányzat, vagy a BFVK Zrt. üzemeltet, mindkét esetben a Vagyongazdálkodási Főosztály hatáskörében.

A Fővárosi Önkormányzat közfeladat ellátási tevékenységei során már korábban is önként vállalt feladatként megfogalmazta a fővárosban a lakhatási lehetőségek támogatását, ez 2013-tól kötelező feladat lett.

A támogatást a lakáspolitikai szempontból preferált szociálisan támogatható csoportok esetében – a támogathatóság odaítélésének függvényében – végzi, mely során elsődleges szempontként preferálja a főváros működtetésének megőrzését, valamint kialakítja az ezzel kapcsolatos generális problémák kezelésének közvetett eszközeit.

A Fővárosi Önkormányzat a városfejlesztési koncepció részeként megfogalmaz olyan közép és hosszú távú lakhatást támogató stratégiát, amelyet a szabályozók megalkotásával érvényre juttathat, ehhez az elmúlt években konkrét intézkedések nem valósultak meg.

A Fővárosi Önkormányzat 2019-ben készítette el a saját tulajdonban lévő lakásokra vonatkozó gazdálkodási tervét (2019-2023). 2017-ben a Fővárosi Önkormányzat tulajdonában levő 1 246 lakást a BFVK Zrt. üzemeltette, míg a maradék 4 lakást a X. kerület Önkormányzata.

A megoszlást tekintve a lakások legnagyobb hányada, 527 lakás, tömbházban volt található, 184 gázgyári lakás található a III. kerületben, 392 db nyugdíjasházi lakás és 147 egyéb társasházi lakás alkotta az állományt.

A gázgyári lakások a korlátozottan forgalomképes kategóriába tartoznak, a többi lakás döntően az üzleti vagyoni részét képezi.

A főváros lakásgazdálkodási tervének céljai:

- A fővárosi lakások piaci értékének megismerése.
- A felújításokkal, fejlesztésekkel a jelenlegi lakásállomány minőségének fokozatos javítása.

- A fővárosi tulajdonú lakások fejlesztésébe pályázati források bevonása.
- A szakszerű hasznosítás során a vagyongazdálkodás alapelveinek működtetése, gazdálkodási szemléletű lakás vagyongazdálkodás megvalósítása.
- Az önkormányzati feladatmegoldáshoz szükséges ingatlanok optimalizálása
  - a működési hely,
  - a feladatmegoldás minősége,
  - s az üzemeltetés költsége szempontjából.
- A teljes körű lakásvagyon összetételének, helyének és műszaki állapota szakmai jellemzőinek naprakész ismerete.
- A kijelölt lakások értékesítése előtt felül kell vizsgálni az értékesítés módját, és a vagyongazdálkodás alapelveit az értékesítés során érvényesíteni kell figyelemmel az előkészítés alatt álló új rendeletben (amely a 33/1994. (VI. 10.) Főv. Kgy. rendelet helyébe lép) foglaltakra.

A Fővárosi Önkormányzat tulajdonában levő lakásállomány esetén 2019-re már létrejöttek a homogén tulajdonságokkal rendelkező szegmensek, amire a gazdálkodási koncepció egyedi fejlesztési irányokat vázol fel. A terv megjeleníti mellékletében azokat a fővárosi tulajdonú ingatlanokat is, amelyek bérlakásépítésre alkalmasak, ugyanakkor a lakásépítési célt a finanszírozás problémái miatt nem tartja reálisan megvalósítható stratégiai célnak.

2020-ban indult el a fővárosi bérlakás koncepció kidolgozása. A koncepció célkitűzéseire alapozva az egyes fővárosi szegmensekben a fejlesztési irányok újragondolására van szükség.

ENERGIAGAZDÁLKODÁS

Budapest jövője szempontjából a klímavédelem és az energiatakarékosság kérdésköre kiemelt fontosságú, és az ezzel kapcsolatos aktivitás a későbbiekben várhatóan növekedni fog. Ennek érdekében a főváros rendszeresen megújítja, felülvizsgálja települési környezetvédelmi programját (Budapest Környezeti Programja). A Környezeti Állapotértékelés minden évben elkészül, melyben önálló fejezetet kap az energiagazdálkodás

Budapest klímastratégiája az energiagazdálkodáshoz kapcsolódóan intézkedési területként határozta meg az épületek, az ipari termelő és szolgáltató létesítmények energiahatékonyságának javítását, valamint a megújuló energiaforrások részarányának növelését. Másik fontos terület a közlekedési infrastruktúrák energiahatékonyságának javítása és a környezetbarát közlekedési módok támogatása és fejlesztése.

Budapest 2018. Évi Környezeti Állapotértékelése a következő fő adatokkal írja le Budapest energiagazdálkodási helyzetét:

- Budapest energiafelhasználása 85%-ban fosszilis jellegű, mivel a villamos energia hazai termelése jelentős részben (40%), míg a távhő előállítását majdnem teljes mértékben (95%) szénhidrogén alapú energiahordozók felhasználásával történik. Az atomenergia aránya az összenergia-felhasználáshoz képest - a villamos energia hazai termelésű része alapján - 11%, míg a megújuló energiahordozóké 4%.
- Az energiahordozók főbb végfelhasználói csoportjainak vizsgálata alapján a fővárosi lakosság fogyasztása mintegy 40-50%-ra becsülhető.
- A 2017. évi budapesti végfelhasználás (30 964 ezer MWh) alapján megállapítható, hogy az egy lakosra jutó energiafelhasználás 17,7 MWh/fő, ami a 2016. évi adathoz képest 5%-kal nőtt. Az előző évhez képest 2015-ben a végső energiafelhasználáshoz köthető CO₂-kibocsátás 5,1%-kal, 2016. évben 5,5%-kal, 2017. évben 3,9%-kal nőtt, ami nagyrészt a hűvösebb fűtési időszak megnövekedett hőigényének tudható be.
- A 2005-ös bázisértékhez mérten a 2020-ra vállalt legalább 21%-os CO₂-kibocsátás csökkentési célra tekintettel a 2017. évi CO₂-kibocsátás mintegy 7%-os csökkenésnek felelt meg. A legkedvezőbb helyzet 2014-ben jött létre, amikor 19%-os csökkenés volt tapasztalható.
- Az energiahordozók végfelhasználásában 44%-ot képvisel a földgáz, 23% a villamos energia, 23% a közlekedés ágazatban felhasznált gázolaj, benzin, folyékony gáz, míg a távhő 10%-ot jelent.
- A 2017. évi budapesti energiafelhasználáshoz köthető CO₂-kibocsátás eredményeképp egy lakosra 5,4 t CO₂ jut. A CO₂-kibocsátás 44%-a a fővárosi fogyasztású villamos energia előállításához használt tüzelőanyagok fosszilis jellegű részéből ered. További tényezői:
  - 18%-a lakóházak földgázfelhasználásából, míg 9%-a távhő-termeléshez használt tüzelőanyagok fosszilis jellegű részéből ered;
  - illetve 10%-ot eredményez a fővárosban vásárolt (egyszerűsítést alkalmazva: feltételezeten a fővárosban el is használt) benzin és gázolaj felhasználása (közösségi közlekedés és a további önkormányzati felhasználás nélkül);
  - 7%-a szolgáltató épületek, létesítmények földgázfogyasztásához, füstgáz-kibocsátásához köthető.

Budapest 2009-ben csatlakozott a Covenant of Mayors megállapodáshoz, az elsők között Magyarországon, ennek hatására elkészült a Fenntartható Energia Akció Program (SEAP), melynek keretében Budapest vállalta az összes CO₂-kibocsátás 2005-ös szinthez képest 21 %-kal történő csökkentését 2020-ig.

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK

- Finanszírozási háttér biztosítása – fenntartható módon, kiszámíthatóan – a fejlesztésekhez: visszaforgatható városfejlesztési alap létrehozása; érdekérvényesítés és sikeres pályázás a 2021-2027 közötti elérhető uniós forrásokra;
- Működés hatékonyságának növelése – szervezetfejlesztés, megtakarítást eredményező technológiai, műszaki fejlesztések; szinergiák, együttműködés kihasználása beszerzésekben, back-office funkciók ellátásában, ügyfélszolgálati fejlesztések során;
- Vállalati hatékonyságot támogató digitális fejlesztések, adatgazdálkodás
- Városi laboratóriumok, nyílt innováció folyamatainak szervezése – ebben a városi kihívások kiemelt kezelése (városi innovációs platform); tudásipar aktívabb bevonása a városmenedzsmentbe és városi szolgáltatások megújításába
- Kötelező foglalkoztatáshoz kapcsolódó feladatok ellátása (esélyegyenlőségi program, hajléktalanok, közfoglalkoztatás stb.) és kezdeményező szerep az önfoglalkoztatás és atipikus foglalkoztatás arányának növelésében és a munkáltatók érzékenyítésében;
- Főváros, mint munkáltató humán erőforrás-gazdálkodásának fejlesztése: képzések, motiváció, elismerés
- Önkormányzati bérlakás-gazdálkodás rendszerének fejlesztése; kezdeményező szerep a fővárosi szintű bérlakás- program kidolgozásában
- Klímastratégia és az energiagazdálkodás javasolt intézkedési terveinek végrehajtása, a szükséges erőforrások biztosítása.
- Felkészülés a 2021-2027 között elérhető uniós források sikeres lehívására.

SWOT

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Szervezeti háttér: Vállalkozásfejlesztési közszolgáltató szervezet (BVK), Budapest Brand Zrt. és további folyamatban lévő racionalizálás a működési rendszerben (részvételi tervezés, okos város, klímavédelem, szociális területek szervezeti megerősítése); ▪ Költségvetési tervezés új alapokra helyezése: szolgáltató város, melynek fókuszában az emberek életminőségének javítása áll; ▪ intézkedéseket megalapozó stratégiai dokumentumok és ezek folyamatban lévő megújítása (klímavédelem, környezetvédelem); ▪ COVID-19 járvány előtt növekvő gazdasági teljesítményből származó növekvő saját bevételek, hitelképesség javulása. ▪ Lakásépítésre és komplex városfejlesztési projektek megvalósítására is alkalmas vagyonelemek rendelkezésre állása. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Költségvetést érő negatív tényezők a COVID-19 járványhelyzet miatt – adóelvonás, növekvő költségek, bevételkiesés, egyéb, a források felhasználását, a helyi bevételek beszedését érintő korlátozó jogszabályok; ▪ Visszaforgatható városfejlesztési alap nem tudott felállni; ▪ A fővárosi bérlakás állomány volumene, aránya a fővárosi lakáspiacon elenyésző; ▪ Közösségi közlekedés finanszírozásának nehézségei, kormányzati támogatás alacsony szintje; ▪ Képzett munkaerő megtartásának nehézsége, különösen a szociális ágazatban.
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Közvetlen elérésű brüsszeli források aránya nő 2021 után a városok számára; ▪ Kormány és Főváros egymást támogató együttműködése a Fővárosi Közfejlesztések Tanácsában; ▪ 2021-2027-es operatív programokból elérhető források a fejlesztésekre; ▪ Közösségi finanszírozás szerepének növekedése, vállalati források bevonásának lehetősége (CSR, mecenatúra a kultúra területén). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Politikai kockázat: az ellenzéki többségű városvezetés tárgyalási helyzete a fővárosi költségvetést, projektfinanszírozást, hitelfelvételt érintő kérdésekben tovább romlik; több fővárosi gazdálkodásra kiterjedő törvény csak 2/3-os parlamenti többség esetében módosítható, illetve ilyen módon új, korlátozást jelentő jogszabályok is életbe léphetnek; ▪ Helyi adókat érintő további jogszabály-változások; ▪ EU források csökkenése Magyarország és Budapest számára a kormány tárgyalásainak eredményeként; ▪ EU források csökkenése a Fővárosi Önkormányzat számára, Budapestre jutó forrásokból a kormányzati projektek aránytalanul nagy támogatást kapnak.

I.8. TELEPÜLÉSÜZEMELTETÉSI SZOLGÁLTATÁSOK, OKOS VÁROS TELEPÜLÉSI SZOLGÁLTATÁSOK

2019-ben fogadta el a Fővárosi Önkormányzat a Smart Budapest Okos Város Keretstratégiát, melynek megalapozó munkarésze az egyes okos város alrendszeren belül részletesen feltárja a fejlesztési szükségleteket. A keretstratégia kimondja, hogy Budapest biztonságos működése és kiegyensúlyozott fejlődése érdekében a rendelkezésre álló fizikai erőforrásokat hosszú távon fenntartható módon kell hasznosítani. Elsődleges cél az erőforrások használatának csökkentése a pazarló gyakorlatok megszüntetésével, továbbá a felhasználás hatékonyságának növelése az energia-veszteségek minimalizálásával. Mindehhez a városvezetésnek példamutatással, a fenntartható erőforrás- gazdálkodás lehetőségeinek, hatásainak, eredményeinek kutatásával, terjesztésével, ösztönzők bevezetésével kell elősegítenie a fejlődés fenntarthatóságát. A városüzemeltetési alrendszerekben ez gyakorlatilag folyamatos fejlesztési igényt jelent, a hatékonyság növelését, az innovatív megoldások alkalmazását, a szervezeti és működési innovációt is beleértve. A Fővárosi Önkormányzat saját hatáskörben és partnerségben számos innovációra irányuló projektet valósít meg, melyek illeszkednek az okos város irányelvekhez. Az egyes közszolgáltatók esetében a fejezetben említett projektek, kezdeményezések, adatkörök nem teljeseek, célja a fontosabb fejlődési területek bemutatása.

TELEPÜLÉSÜZEMELTETÉS

Budapest településüzemeltetési intézményrendszerét több változás is érintette az elmúlt években.

Budapesti Városüzemeltetési Holding Zrt.

Budapest Főváros Önkormányzata 2015-ben döntött a Budapesti Városigazgatóság Zártkörűen Működő Részvénytársaság létrehozásáról. A BV Zrt. neve 2016-ban Budapesti Városüzemeltetési Holdingra (BVH Zrt.) változott, egyben korábbi feladatai is jelentősen szűkültek: tulajdonosi stratégiai holdingként csak a leányvállalatok feletti, az Alapító által el nem volt tulajdonosi jogokat gyakorolja, az ehhez szükséges csökkentett létszámmal és költségvetéssel. Gyakorlatilag központi igazgatóságként működött, elsősorban a közbeszerzések lebonyolítását végezte. A BVH Zrt. 2020-ban új alapokra helyezte a működését, cél a valódi hozzáadott értéket képviselő igazgatósági, szolgáltatási funkciók kialakítása a tagvállalatok szolgáltatásai hatékonyságának és minőségének javítása érdekében. Az új működési modell egyik fontos területe az integrált szolgáltatások kialakítása (ügyfélszolgálat, marketingkommunikáció, szemléletformálás back office funkciók).

A BVH Zrt. az alábbi társaságok egyedüli részvényese:

- Fővárosi Közterület-fenntartó Zártkörűen Működő Részvénytársaság (FKF);
- Budapesti Távhőszolgáltató Zártkörűen Működő Részvénytársaság (FÓTÁV);
- Budapest Gyógyfürdői és Hévízei Zártkörűen Működő Részvénytársaság (BGYH);
- Budapesti Temetkezési Intézet Zártkörűen Működő Részvénytársaság (BTI);
- Fővárosi Kertészeti Zártkörűen Működő Nonprofit Részvénytársaság (FÓKERT);
- Fővárosi Kéményseprőipari Korlátolt Felelősségű Társaság (FÓKÉTÜSZ).

A BVH Zrt. leányvállalatain túl a fővárosi közszolgáltatásban a következő jelentősebb vállalatok vesznek részt:

- BKK Budapesti Közlekedési Központ Zártkörűen Működő Részvénytársaság (BKK);
- Budapesti Közlekedési Zártkörűen Működő Részvénytársaság (BKV);
- Fővárosi Településtudományi és Környezetvédelmi Kft. (FTSZV);
- Budapesti Dísz- és Közvilágítási Kft. (BDK);
- Fővárosi Csatornázási Művek Zrt. (FCSM);
- Fővárosi Vízművek Zrt.

A Fővárosi Gázművek Zrt.-ben a Fővárosi Önkormányzat tulajdonában álló 50%-os társasági részesedést a magyar állam 2014-ben megvásárolta.

Villamosenergia-szolgáltatás vonatkozásában az önkormányzat tulajdonosként a közvilágításban érdekelt, 50%-ig.

Az önkormányzat által irányított településüzemeltetési cégeken kívül más, részben állami, részben magán társaságok is részt vesznek a város közműszolgáltatói rendszerében. Az elektromos ellátást az ELMŰ Zrt. végzi, míg a telekommunikáció terén számos társaság nyújt szolgáltatást.

KÖZLEKEDÉS

A Fővárosi Önkormányzat – a számára jogszabályban meghatározott – személyszállítási közszolgáltatás ellátási felelősségét és az ezzel összefüggő illetékes helyi hatósági minősítését szerződéssel átruházta a Budapesti Közlekedési Központ Zrt-re (BKK). A BKK a személyszállítással összefüggésben a legnagyobb volumenű közszolgáltatási szerződést a Budapesti Közlekedési Zrt-vel (BKV) kötötte, amely kiterjed az autóbusszal, a metróval, villamossal, trolibuszsal, valamint vízi járművel történő személyszállítási közszolgáltatások nyújtására is, de az

autóbuszos személyszállítási szolgáltatások tekintetében egyéb szervezetekkel is van érvényben szerződés.

Szintén díjfizetés mellett vehető igénybe a közösségi közlekedésre való átszállást segítő P+R parkoló hálózat őrzött létesítményei, és a korlátozott várakozási övezetekbe tartozó közterületek fizetős rendszerű parkolóhelyei. (A korlátozott várakozási övezetekbe tartozó közterületi, fizetős rendszerű parkolóhelyek nagyobb része a kerületi Önkormányzatok tulajdonába és kompetencia-körébe tartozik).

Ingyenesen igénybe vehető szolgáltatást jelent a kijelölt közterületek fejlesztése, burkolatainak építése és folyamatos fenntartása a személygépjármű közlekedés, a kerékpározás, és a gyalogos közlekedés számára, amellyel kapcsolatban a BKK és a Budapest Közúttal Zrt. együttműködésben látja el a közútkezeléssel kapcsolatos feladatokat.

Szintén a Budapest Közút Zrt. felelős a biztonságos közlekedést megteremtő forgalomtechnikai eszközök elhelyezéséért és folyamatos fenntartásáért, mely az autópályák kivételével a város valamennyi közterületére kiterjed. A forgalomtechnika feladatkörébe tartozik a belvárosi térségben a kereskedelmi létesítmények közterületéről történő áruszállításának kijelölése is.

ZÖLDFELÜLET GAZDÁLKODÁS

A város zöldfelületi rendszerének fenntarthatósága szervezési, pénzügyi alapokon nyugszik. A zöldfelület-gazdálkodás felöleli a települések kondicionáló célú zöldfelületeivel kapcsolatos valamennyi állami, önkormányzati és vállalkozói tevékenységet. Témakörébe tartozik a zöldfelületek létesítése, fejlesztése és nem utolsósorban fenntartása, kezelése, védelme, valamint a zöldfelületi vagyonnal való gazdálkodás. A zöldfelületi tőke alapját képezik a meglévő közterek, közkertek, közparkok, fasorok és egyéb kondicionáló zöldfelületek. Új zöldfelületek kialakítása, meglévők fejlesztése, fenntartása az önkormányzatok finanszírozási stratégiájának a része.

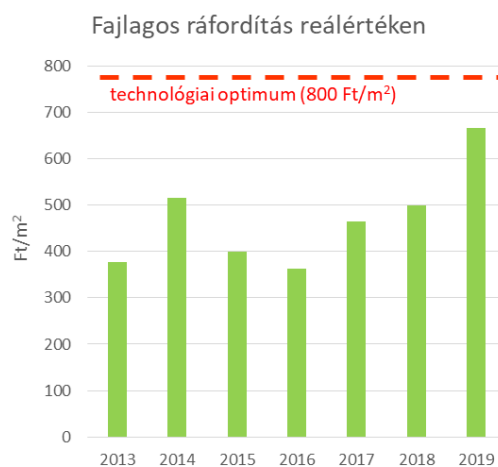
A zöldfelületekre sok esetben jellemző, hogy a tulajdonosa és kezelője elválik egymástól, ami megnehezíti a zöldfelületekkel való hatékony gazdálkodást. Budapest területének kb. 65%-át (34 ezer ha) borítja zöldfelület (növényzettel fedett terület), amelyből 1.000 ha (a város területének közel 2%-a) zöldterület (parkterület). A zöldterületek 40%-a a Fővárosi Önkormányzat kezelésében áll (434 ha) melyet a Főkert Nonprofit Zrt. (továbbiakban: FŐKERT) tart fenn és jellemzően a belvárosi kerületekben helyezkednek el. A többi közkert, közpark jellemzően kerületi önkormányzatok tulajdonában, illetve fenntartásában van.

A zöldfelületek tulajdonosi-kezelői viszonyainak alakulására jellemző, hogy az utóbbi évtizedben megnőtt a Fővárosi Önkormányzat tulajdonában álló zöldfelületek részaránya. A kerületi önkormányzatok forráshiányos gazdálkodásuk miatt kénytelenek átadni zöldfelületeiket

a Főváros Önkormányzat számára, hogy ezáltal csökkentsék üzemeltetési költségeiket.

A FŐKERT feladatai közé tartozik a közkertek, közparkok teljes körű fenntartása, köztisztaságának biztosítása, a képződő zöldhulladék szelektív gyűjtése, feldolgozása, az út menti fasorok és zóldsávok szakszerű kezelése és növényvédelme, játszóterek üzemeltetése, őrzése, a parkberendezések (vízhálózat, világítástechnika, tavak, díszmedencék, ivókutak, szökőkutak, egyéb parkberendezési tárgyak) fenntartása, működtetése.

2013-tól 2019-ig a kiemelt zöldterületekre szánt források fajlagos mértéke ingadozik. A kerületi önkormányzatok forrásbiztosításáról nincs információnk. A kiemelt zöldterületek fenntartásának forrásigényéről a FŐKERT 2007-ban készített egy tanulmányt. Ennek alapján az 1m²-re eső technológiai optimum reál értéken számítva kb. 800 Ft/m²/év volna, amiből jelenleg közelítőleg 650Ft/m²/év biztosított.

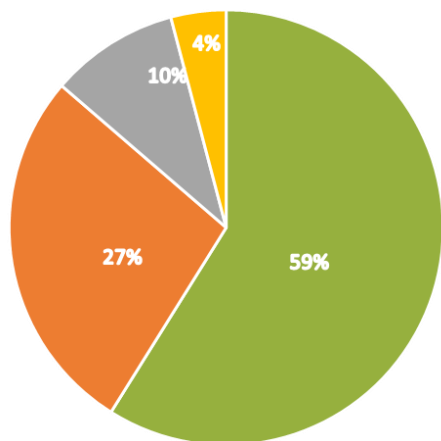

8.1. ábra: A Forrásbiztosítás reálértéken a FŐKERT fenntartásába tartozó kiemelt zöldterületekre (Forrás: FŐKERT)

A kerületi önkormányzati tulajdonban álló zöldfelületek az önkormányzatok által megbízott cégek kezelésében vannak. A közhasználatú zöldfelületekre fordított pénzüsszeg elsősorban az önkormányzatok költségvetését terheli, egyéb források származhatnak fővárosi alapokból (pl.: környezetvédelmi), környezetvédelmi bírságozásból, fapótlási kötelezettségekből, környezetterhelési díjakból, pályázatokból, civil adományokból, valamint a magánszféra bevonásából is. A fővárosi kezelésű zöldfelületek növekedésével fordítottan arányosan csökkennek a kerületi fenntartású zöldterületek.

Az önkormányzatok költség-ráfordításai között jelentős eltérések mutatkoznak még a fajlagos (1 m²-re jutó) költségmutatók tekintetében is. Ez egyrészt az eltérő nyilvántartási rendszereknek tudható be, másrészt a kerületekben különböző arányban fordulnak elő intenzív és extenzív fenntartást igénylő területek. Így például a belvárosi kerületekben a nagyrészt intenzív fenntartást igénylő zöldfelületek miatt a fajlagos költség-ráfordítás kifejezetten magas értéket mutat.

Budapesten becslések szerint 7,3 millió faegyed található, melyből 4,3 millió üzemtervezett erdőterületen, 2 millió pedig egyéb, nem közterületen (jellemzően magánterületen) található. A kerületi önkormányzatok kezelésében megközelítőleg 700 ezer faegyed áll. A Fővárosi Önkormányzat kezelésében mintegy 300 ezer faegyed áll, amelyből kb. 37 ezer a kiemelt közcélú zöldterületeken (parkokban) található.

- Erdőterületen
- Egyéb nem közterületen (becslések alapján)
- Kerületi önkormányzat által fenntartott területen
- FŐKERT által fenntartott területen

8.2. ábra: A budapesti faegyedek megoszlása elhelyezkedésük szerint

Az erdő az erdőtvény szerint minden 5.000 m²-t meghaladó, legalább húsz méter széles, két méter átlagmagasságot meghaladó és legalább ötven százalékban faállománnyal borított terület.

A budapesti erdőterületek több, mint kétharmada állami tulajdonú, vagy kezelője a Pilisi Parkerdő Zrt. A budapesti erdőterületek további tulajdonosai közel 22-23%-os arányban: kerületi önkormányzatok, gazdasági szervezetek és magánszemélyek. A Fővárosi Önkormányzat, illetve intézményeinek, közmű- és közszolgáltató vállalatoknak tulajdonában mintegy 600-700 hektár (10-12% körüli) erdőterület lehet.

A közparkokban (vagy legalábbis azokat érintve) évről-évre egyre több rendezvényt bonyolítanak le. A látogatók tömege, mozgása, a kihelyezett berendezési tárgyak (sátrak, pavilonok, színpadok stb.) és ezek szállítása olyan terhelést jelent a parkra nézve, amelyet az nem tud elviselni károsodás nélkül. Fokozza ezt a hatást az, amikor a rendezvények sűrűn követik egymást ugyanazon a területen, ezért az érintett terület nem tud regenerálódni. A károsodás elsősorban a gyepterületet terheli.

A nagymértékű taposás miatt a talaj betömörödik, víz-háztartása és levegőzése a növényzet számára kedvezőtlen módon megváltozik. További gondot jelent a géppel össze nem takarítható apró szemét, amely évről-évre

beletömörödik a talaj felső rétegébe, továbbá a vandalizmus okozta károk is fokozzák az amortizációt. Ugyanakkor a zöld- és közterületeken (vagy azok révén) keletkező bevételeket általában nem fordítják vissza a zöldfelület fenntartására és fejlesztésére.

OKOS VÁROS GYAKORLATOK

Főkert Nonprofit Zrt.

A FŐKERT jelenleg végzi a kezelésében álló zöldvagyron kataszterezését, amely a hatékonyabb zöldfelület-gazdálkodáshoz járul hozzá. A kataszter alapvetően két modult tartalmaz: a fakatasztert és a parkkatasztert. Térképi megjelenítés, adatbázis, és adatlapok segítik a tájékoztatást. A kataszterben megjelennek a FŐKERT kezelésében álló sorfák és parkfák, valamint a közparkok, ahol a különböző tárgyak, felületek is láthatóak. Mind-egyik objektum egyedi azonosítóval rendelkezik, így külön-külön is információkat kaphatunk róluk. Az adatbázishoz kapcsolódik egy mobilis alkalmazás is, a Budapest-Green.

A cég fenntartóként és fejlesztőként jelenik meg a piacon, emiatt sokkal hatékonyabb, előremutatóbb fejlesztéseket tud véghezvinni, többek között:

- fejlett vállalatirányítási rendszert fejlesztett ki és vezetett be;
- Kertészeti Kutatóközpont létrehozását kezdeményezte Keresztúri úti telephelyén, amely egyaránt szolgálná a kertészeti gyakorlati szakképzés érdekeit, és biztosítana teret a városi fák életminőségének javulásáért, élettartamának meghosszabbítását lehetővé tevő kutatásoknak, és termékfejlesztéseknek;
- kiváló minőségű, értékesíthető komposztot állít elő, melynek nagy részét saját tevékenysége keretében hasznosítja, de értékesíti is.

FKF Zrt.

63 db CNG-hajtotta céljárművet állított forgalomba 2015-ben az FKF, ezzel csökkentve a cég járműveinek károsanyag kibocsátását. A járművek így akár a hulladéklerakón képződő biogáz üzemanyagként való hasznosítására is alkalmasak – bár ez nagyban függ a gáz kezelésétől, előkészítéséről. A járművek GPS alapú követő rendszerrel vannak ellátva így a jövőben lehetőség nyílik arra, hogy számítógép optimalizálta útvonalakon járják Budapest utcáit, ezzel is növelve a hatékonyságot.

Az elmúlt években jelentős fejlődésen ment át a lakossági szelektív hulladékgyűjtés rendszere. 2016 júniusában két Szemléletformáló és Újrahasználati Központot nyitottak meg a XV. és XVIII. kerületekben. A központok célja, hogy a hulladékok korszerű szelektív begyűjtése, és a már használt termékek újrahasználatának biztosítása mellett lehetőséget nyújtsanak szemléletformáló előadások, foglalkozások, interaktív tanórák megtartá-

sára oktatótermi, valamint szabadtéri körülmények között (játékos-oktató installációk, öko-játszóter is megtalálható a létesítményekben).

BDK Kft.

A BDK elsősorban a meglévő közvilágítási hálózat okos rendszerek fogadására alkalmas korszerűsítésével, valamint az új közvilágítási hálózat kiépítéskor intelligens rendszerek telepítésének szorgalmazásával járul hozzá az okos településüzemeltetési szolgáltatásokhoz. Emellett a lakossággal való innovatív kommunikációra kifejlesztett applikáció segíti az ügyfélszolgálatot, mely jelenleg a beérkezett bejelentések 25%-át fogadja.

A nemrégiben megvalósult Smart Pole Pilot projekten (Lechner fasori 5 okos oszlop) kívül fontos megemlíteni, hogy a nem szabályozható nátrium lámpák energiatakarékosabb LED-re való cseréje folyamatban van.

A smart megoldásokhoz legalkalmasabbak az új nagyléptékű beruházások, mint pl. Déli városkapu projekt, Liget projekt stb., ahol a közvilágítási hálózat kiépítése mellett gyakorlatilag +2 védőcső fektetésével (kisfeszültségű megtápláláshoz és optikai kábelfektetéshez) már a közművesítéskor megteremtődik az okos megoldások későbbi integrálhatósága. Alkalmazhatóak optikai szállal ellátott erősáramú földkábelek is.

BGYH Zrt.

2011-ben a Fővárosi Állat- és Növénykert (FÁNK), a Széchenyi Gyógyfürdő és Uszoda, valamint a FŐTÁV együttműködésével az állatkert szén-dioxid kibocsátása, és az energiaköltségek csökkentése érdekében megvalósult fejlesztés eredményeként a FÁNK fűtés és melegvízellátását meghatározó mértékben a BGYH termálvize biztosítja.

A Budapest Gyógyfürdői és Hévízei Zrt. a budapesti fürdők esetében az alábbiakkal járulhat hozzá a budapesti energiagazdálkodási rendszerek fejlesztéséhez:

- villamos energia monitoring és menedzsment rendszerek kialakítása – az összes fürdő fogyasztásának online követhetősége, jobb szerződési lehetőségek, intelligens teljesítménygazdálkodás, kisebb ökológiai lábnyom;
- elektromos töltőállomások kiépítése BGYH egységeiben;
- vízgazdálkodás fejlesztése (fürdők közötti termálvíz távvezetékek esetében), és a kapcsolódó vízhasználók technológiai korszerűsítése, fejlesztése. Intelligens szabályozás kialakítása annak érdekében, hogy lehetőleg minden használó a legjobb termálvíz ellátást kapja, minimális ráfűtési igénnyel;
- szennyvíz kibocsátás és ivóvíz felhasználás csökkentése: belső vízforgalmi audit, a belül recirkulálható vízárak azonosítására (pl. szürke víz hasznosítás a WC-k öblítésére, az elfolyó termálvízzel, ivókutak vizével) – mintaprojektek létrehozása;

- szemléletformálás: fürdőkhöz fenntarthatósági, energetikai felelős rendelése, ehhez kapcsolódó képzés, szemléletformálás, tréning (pl. EUREM képzés a Német- Magyar Kereskedelmi és Iparkamarával, vagy Mérnöki Kamarával stb.);
- felügyeleti rendszerek kiépítése a fürdőkben: energiaáramok, vízgépészet felügyelete a még nem felújított egységekben.

FŐTÁV Zrt.

A fővárosi távhőszolgáltatást biztosító Budapesti Távhőszolgáltató Zrt. innovatív technológiák alkalmazása mellett fejleszti szolgáltatásait, törekedve a hulladékalapú (HUHA I. fejlesztés), valamint a megújuló energia alapú hőtermelés arányának növelésére, a szolgáltatási tevékenység bővítésére (távhőszolgáltatás, hűtési szolgáltatás, napelemes rendszerek):

- a hőforrások közötti fővárosi verseny infrastruktúrális feltételeinek megteremtése révén az egyes hőtermelők jelenlegi monopól helyzetete megszűnik, javítva a távhőszolgáltató piaci alkupozícióját. Így lehetőség nyílik a legolcsóbb tüzelőanyagot felhasználó és a legkedvezőbb áron szolgáltató és/vagy legzöldebb hőtermelői kapacitás igénybe vételére;
- az innovatív technológiák alkalmazása révén (belvárosi gerincvezetékek kiépítése során alkalmazott „micro tunnelling” technológia) csökken a lakosságot érő, kivitelezéssel járó kellemetlenség;
- az új budapesti hőkooperációs vezetékek létesítése révén a távhőfelhasználók körének jelentős bővítésére nyílik lehetőség, ami hozzájárul a távhőszolgáltatási tevékenység megtérülésének javulásához. Az üzem- és ellátásbiztonság jelentősen javul azáltal, hogy a stratégiai távvezetékek létesítése lehetővé teszi valamennyi budapesti távhőkörzet több hőforrásból történő ellátását, így az egyes hőtermelőknél fellépő esetleges zavarok a távhőrendszer üzemeltetőjének műszaki beavatkozása révén nem befolyásolják a szolgáltatás folytonosságát. A 2023-ig ütemezetten megvalósuló projekt során közel 51 km hosszban épül ki vezetékpár, és közel 4500 digitális végpont létesítése tervezett. A projekt eredményeképp a távfűtésre csatlakozott egységek szabályozása egyszerűen, „gombnyomásra” tehető meg, lehetőséget teremtve mindezzel az egyéni igények pontos kiszolgálására vagy a műszaki beavatkozások egyszerűsítésére;
- a távhőrendszerek összekapcsolása jelentősen hozzájárul a főváros környezetvédelmi célkitűzéseinek eléréséhez, mivel a kevésbé hatékony egyedi fűtési módok energetikailag kedvezőbb hőtermelési módokkal történő kiváltásával, új fogyasztók távhővel történő ellátásával jelentős mennyiségű tüzelőanyag megtakarítást tesz lehetővé, ezáltal számottevően hozzájárul a szabályozatlan helyi ki-

bocsátás és az üvegházhatású gáz kibocsátás csökkentéséhez. Az új gerincvezetékek megvalósításával elérhető a kéménymentes belváros, amely révén nagymértékben csökkenhet a főváros szállópor terhelése (helyenként még szilárd tüzelőanyag felhasználása kerül kiváltásra), jelentősen javítva az érintett lakosság életkörülményeit;

- távvezérelt modul hőközpontok műszaki fejlesztése és alkalmazása: korszerű technológiával, biztonságosan, versenyképes áron, minimális karbantartási igénnyel hosszú távon biztosítani az épületekben a távhőellátást. A távfelügyeleti rendszerhez való kapcsolódás révén lehetővé válik a hőközpontok folyamatos monitorozása, irányítása, a meghibásodások, üzemzavarok azonnali észlelése, és a szükséges beavatkozások távolról történő megtétele.

A FŐTÁV a FÁNK és a Kéménymentes belváros fejlesztési tervek mellett, a LIFE HungAIRy projekt keretében népszerűsíti a zöld energiát és az okos mérést („smart metering”).

BGYH Zrt.

A vállalat a Rudas fürdőben önkiszolgáló pénztár üzemeltetését kezdte meg, illetve az online értékesítési rendszer funkcióinak bővítésé van kísérleti stádiumban. Jelenleg a tapasztalatok értékelése folyik, s ezek alapján a digitális szolgáltatások bővítése az egyik fontos fejlesztési terület a jövőben.

BKK Zrt.

A közlekedés tématerületen több innovatív, és digitális alapú szolgáltatás is megjelent az elmúlt években.

A FUTÁR (Forgalomirányítási és UtasTájékoztatási Rendszer) FUTÁR biztosítja, hogy a budapesti közösségi közlekedést igénybe vevők a lehető legtöbb információhoz juthassanak, ezáltal a leggyorsabban ériék el úti céljukat. A műholdas járműkövetésen alapuló rendszer lehetővé teszi a forgalom valós idejű, 24 órás felügyeletét, a menetrend szerinti közlekedés fenntartását, rendkívüli helyzetben pedig a gyors és hatékony beavatkozást. A megállóhelyeken elhelyezett kijelzők segítségével az utasok valós idejű információkat kapnak, azaz percre pontosan láthatják, hogy mikor indulnak a megállóból az egyes járatok. Az új kijelzők a jármű útirányán és indulási idején kívül tájékoztatást adnak az esetleges forgalmi változásokról is. A FUTÁR, mint nyilvánosan, bárki számára elérhető utazástervező rendszer beépült a BKK honlapjába, platform- és böngészőfüggetlen felületen lehet úgynevezett ajtótól ajtóig terjedő utazástervezést indítani, mely térképes modullal egészül ki, és alkalmas az akadálymentes útvonalak megtervezésére is. A mobiltelefonra optimalizált megoldások a rendszert kiegészítve és azzal teljes mértékben integráltan valósultak meg, kihasználva az okostelefonok helymeghatározó képességét. Az alkalmazás képes bármely megállóra meg-

adni a járművek indulási időpontjait, megjeleníti a járművek aktuális helyzetét, és valós idejű utazástervezőt is magában foglal.

A járművek fedélzetén folyamatosan kerülnek beépítésre a FUTÁR működéséhez szükséges fedélzeti számítógépek, illetve az utasok számára aktuális és pontos utazási információkat megjelenítő kijelzők.

Budapest Közút Zrt.

A BKK 2013-ban megkezdte a főváros és az agglomeráció területére is kiterjedő Egységes Forgalmi Modell készítését. Az elkészített összközlekedési modell aktuális forgalomszámálási és statisztikai adatokon alapulva képes megalapozni Budapest közlekedésfejlesztési projektjeit.

A forgalmi modell alkalmazásával a fővárosi közlekedésfejlesztési projektek módszertana egységessé és áttekinthetővé válik, a becsült forgalmak és az erre alapuló költség-haszon elemzések szakmailag megalapozott adatokra támaszkodhatnak. Az egyes közlekedésfejlesztési feladatoknál ugyanaz a „bázismodell” szolgál a forgalmi előre becslések alapjául, így a vizsgálatból kapott adatok visszacsatolhatóak és összehasonlíthatóak lesznek. A modell alkalmazásával a hosszú távú közlekedésstratégiai tervezés során biztosítottá válik a fejlesztések egymásra gyakorolt hatásának figyelembevétele, és ezáltal olyan beruházások valósuljanak meg, amelyek mind költséghatékonyság és megtérülés, mind az infrastruktúra-hálózat, illetve környezetvédelem szempontjából összességében a legelőnyösebbek lehetnek a főváros és az agglomeráció számára. Távolabban a bázismodellen alapuló városi forgalommenedzsment rendszer hozható létre, amely a közlekedési rendszer jelenleginél hatékonyabb szervezését biztosítja.

ADATOK, INNOVÁCIÓ, DIGITALIZÁCIÓ

Jelenleg a Fővárosi Önkormányzat nem rendelkezik olyan adatstratégiával és hozzá kapcsolódó menedzsmenttel, megjelenítési platformmal, ami ágazat- és szervezetközi jelleggel biztosítaná a hatékonyabb működés és az adatok megosztásának feltételét. Az keletkező adatok köre, azok hasznosítása és a megosztás gyakorlata nem összehangolt, az egyes szervezeti egységek esetében eltérő.

Ugyanakkor több kezdeményezés már elindult, vannak olyan adatbázisok, amik a városfejlesztés és a városüzemeltetés támogatását szolgálják.

A Budapest Közút Zrt. által üzemeltetett Közúti Adatgyűjtő Rendszer (KARESZ) segítségével olyan 3D lenyomata készül el a városnak, mellyel az útfelújítások gazdaságosabb tervezésére és minőségellenőrzésére nyílik lehetőség. A KARESZ részeként készült el a Közterületi Adatok Publikációja (KAPU), mely az adatok nyilvántartásához, azok ügyviteli rendszerbe integrálásához, valamint elemzéséhez nyújt on-line megoldást. A rendszer létrehozásával a cél az volt, hogy létrejöjjön egy platform, amelyen keresztül a különböző szakágak tudnak

kommunikálni, segíti az üzemeltetésüket és folyamatos változáskövetés valósul meg rajta. Az így elkészült alkalmazás alapja lehet további szereplők bevonásával egy egységes térinformatikai rendszer felé. A Közút folyamatosan keresi a partneri lehetőségeket. A KARESZ-KAPU megvalósulásával a világ egyik legkorszerűbb térképező és térinformatikai rendszere készült el, mely képes adatokat szolgáltatni a 21. század legkorszerűbb megoldásaihoz, beleértve akár az önvezető autókhoz szükséges alapadatokat is. A projekt keretében kivételes együttműködések valósultak meg az egyes cégek között. Példaként megemlíthető, hogy a FŐKERT javaslatai alapján a térinformatikai alapokon nyugvó rendszer már a fővárosi fák méretét és állapotát is tartalmazza.

A Fővárosi Önkormányzat különböző cégei által tulajdonolt és/vagy kezelt ingatlanokkal kapcsolatos adatok különböző módon, eltérő informatikai rendszerekben, sőt sok esetben papír alapon, eltérő helyeken tárolva és nem rendszerezett állapotban álltak eddig rendelkezésre. Az egységes ingatlannyilvántartási rendszer kiépítése elindult, mely egy széles spektrumú adatállományt képes egységesen kezelni olyan formán, hogy minden, a jelenlegi jogszabályi kötelezés miatt vagy használhatóság miatt kötelezően használt rendszert magában foglal, így a későbbiekben párhuzamosan futó rendszerekre ne legyen szükség.

A Fővárosi Önkormányzat a barnamezős területek funkcióváltásának elősegítésére elkészítette a barnamezős területek kataszterét, amely az egyes területek városépítészeti jellemzőit, az esetleges értékesítésükkel kapcsolatos információkat, továbbá a belvárosi használaton kívüli ingatlanokat (foghíj telkek, üres épületek) is tartalmazza, összesen mintegy 3.000 ha területet lefedve. A kataszter rendszerbe foglalja a város barnamezős és alulhasznosított területeit, előírja a területek hasznosíthatóságát és fejleszthetőségét. Az adatbázis jelenleg csak korlátozottan hozzáférhető.

A digitalizáció és az egyéb technológiák bevezetése nem csak a fejlesztések céljára és tartalmára gyakorolnak hatást, hanem új szervezeti (humán-) erőforrásokat igényelnek és a működési folyamatokra is hatással vannak. Az európai városok gyakorlatában és az EU egyes kezde-

ményezéseiben előtérbe kerültek a strukturált partneriségek (egyetemi/ipari, vagy platformokhoz kapcsolt), az innovációs közbeszerzések gyakorlatának elterjesztése, a nyitott adatplatformok. Meghatározó trend a településüzemeltetés és a gazdaság (innovációs ökoszisztéma) közötti direkt (szállítói, együttfejlesztői) és indirekt (konvergenciából adódó, spill-over) kapcsolat erősödése.

PROJEKTEK

A Fővárosi Önkormányzat és cégei folyamatosan figyelik az Európai Unió kutatás-fejlesztési pályázati kiírásokat, többnyire konzorciumi partnerként aktívan részt vesznek a projektek előkészítésében. A projektek egy része szorosan kapcsolódik városüzemeltetési területekhez, másrészt a városi kihívások megoldására irányuló gyakorlatok, módszerek kifejlesztésére, tesztelésére irányulnak.

Budapest részt vesz például a LIFE HungAIRy környezetvédelmi integrált projektben, melynek célja a települések levegőtisztasági terveinek végrehajtását támogató emissziós adatbázisok fejlesztése, átfogó szemléletformáló, tájékoztató tevékenységek megvalósítása.

A Fővárosi Önkormányzat és a KTI projektpartnerként, a BKK Zrt. szakmai támogató partnerként vesz részt a 2017. június 1-jén indult, az Európai Unió H2020 keretprogramja által 100%-os támogatási intenzitásban részesülő, 3 éves, Cities-4-People elnevezésű kutatás-fejlesztési projektben. A projekt fő célja közösségi tervezéssel olyan emberközelű közlekedési megoldások létrehozása, tesztelése és értékelése, amelyek a későbbiekben jó példaként szolgálhatnak más európai városok számára is, de figyelembe vehetők a budapesti tervezési folyamatok során is. A projekt budapesti célterülete a budai Duna-part.

A BKK folyamatosan figyelemmel kíséri az Európai Unió kutatás-fejlesztési pályázati kiírásokat, és aktívan részt vesz pályázati anyagok összeállításában konzorciumi partnerként az olyan témák mentén, amelyek a városok jelenlegi és jövőbeli közlekedési problémáit kívánják megoldani, illetve újszerű megoldásokat tesztel.

SWOT

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Innovációt, digitalizációt és ügyfélélmény növelését stratégiai iránynak megjelölő közszolgáltató vállalatok; ▪ Okos város projektek bővülő köre az egyes szervezeteknél; ▪ Sok kísérleti, fejlesztési szakaszban lévő projekt (nemzetközi projektek, K+F projektek, egyetemekkel való együttműködés); ▪ Okos város keretstratégia, ami a projektek kiválasztásának szempontjait és az egyes alrendszerek fő fejlesztési irányait is összegzi – keret a projektek kiválasztására; ▪ Sok közműszolgáltató a Fővárosi Önkormányzathoz kapcsolódóan - sok használó elérése, adatok. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Integráció, együttműködés alacsony foka a vállalatközi működésben – széttagolt rendszer; duplikációk; ▪ Általában az adatvagyon alacsony hasznosítása, adatstratégia hiánya, ebben a kooperációs lehetőségek kihasználatlansága; ▪ Koordinációs szervezeti egység hiánya az okos városfejlesztésben; ▪ Open data (nyílt adatbázisok) mértéke minimális, big data hasznosítás elmarad a lehetőségektől.
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Okos város megoldások iránti társadalmi igény, nyitottság nő; ▪ Fejlődő technológiák, amik a hatékonyságot, ügyfélélményt növelik folyamatosan fejlődnek; ▪ K+F+I források bővülése uniós szinten (pl. Horizon Europe), nemzetközi együttműködéssel új módszerek kísérleti szakaszainak megvalósítása; ▪ A város tulajdonában jelentős közművagyon van, ami lehetőséget ad az okos eszközök telepítésére, integrálására. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Személyes és védett adatok kezelése; ▪ A nagyfokú digitalizációval együtt járó sérülékenység, kibertámadások – amik megbénítják a városi szolgáltatások működését; ▪ Jogszabályi háttér változása, amik a közműszolgáltatók működését, likviditását, fejlesztésre fordítható forrásait veszélyeztetik; ▪ Fejlesztési forrás hiányában a kísérleti projektek felskálázására, széles körű alkalmazására nem lesz lehetőség.

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK

- Adatpolitika kidolgozása, kapcsolódó eszköz és menedzsment folyamatok kialakítása;
- Városi laboratóriumok, nyílt innováció folyamatainak szervezése – ebben a városüzemeltetési, szolgáltatási területek vások kiemelt kezelése (városi innovációs platform); tudásipar aktívabb bevonása a városi szolgáltatások megújításába;
- Ügyfél-oldali és back-office funkciók fejlesztése, vállalatközi projektek, funkciók integrálása.

I.9. TÁJI, TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK ÉS ZÖLDFELÜLETI RENDSZEREK

A főváros legjellegzetesebb táji-morfológiai adottsága a Budai-hegység, a Duna-völgy és a Pesti-síkság együttese, amely meghatározza Budapest méltán világhírű panorámáját. A települést az észak-déli irányú Duna két alapvetően eltérő részre osztja. A város morfológiáját változatossá teszik a hegyvidéki területek, valamint a kisvízfolyások völgyei, amelyek determinálják a településszerkezetet, illetve a természetes adottságokhoz arányosan illeszkedő városépítést. A város több természetes magaslattal, kilátóponttal rendelkezik.

TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK, TÁJHASZNÁLAT

Budapest tájtípusát tekintve települési (urbánus) táj, ennélfogva az emberi beavatkozás és az épített elemek vannak túlsúlyban.

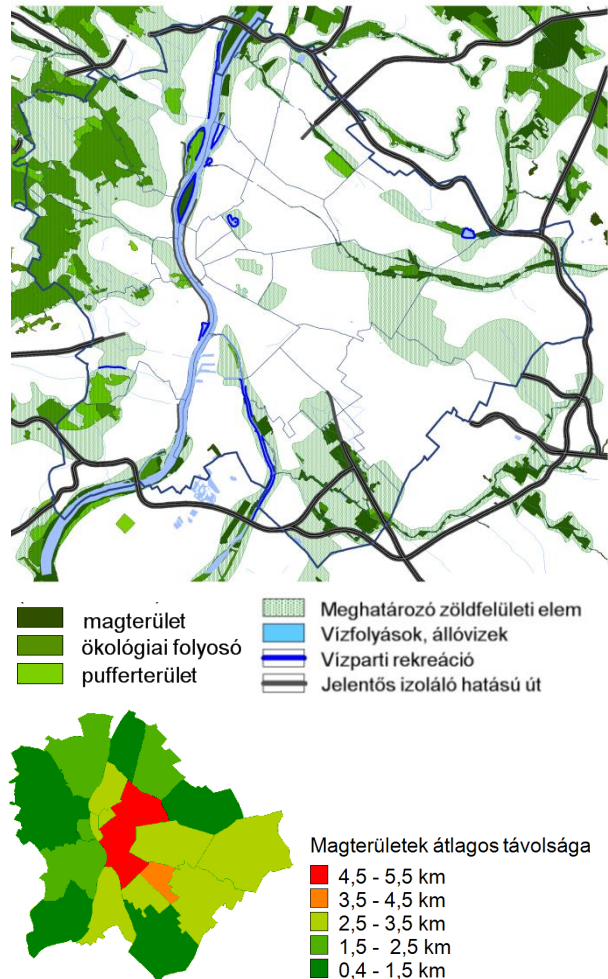
Konfliktusként jelentkeznek azok a jelentős tájalakító elemek, amelyek befolyásolják vagy veszélyeztetik a meglévő értékek fennmaradását, újak létrehozását. Kezelést igénylő tényezők az alábbiak:

- Beépített területek terjeszkedése tájképi, ökológiai szempontból értékes, illetve érzékeny területeken – egykori zártkerti területeken lakófunkció megjelenése mind tájképi, mind funkcionális szempontból konfliktust hordoz, városkörnyéki mezőgazdasági területeken megvalósuló fejlesztések hatására a tájszerkezet átalakul, a termőföldek nagysága csökken, miközben a barnamezős területek rehabilitációja elodázódik.
- Felhagyott iparterületek, barnamezők, hulladéklerakók – zavaró tájkotó elemként, tájsebként jelentkeznek a felhagyott hulladéklerakók és bányaudvarok, amelyek rendezése nyomán új, többnyire rekreációs funkciót kaphatnak.
- Különböző infrastruktúra létesítmények fragmentáló-izoláló hatása – jelentősebb útvonalak, egybefüggő, átjárhatatlan területek a térségi zöldfelületi kapcsolatokat kedvezőtlenül befolyásolják.

VÉDETT, VÉDENDŐ TÁJI-, TERMÉSZETI ÉRTÉKEK, TERÜLETEK

Budapest változatos természeti értékekkel bír, tájképi karakterét alapvetően a várost kettészelő Duna, a várost körülölelő hegyek és dombok határozzák meg. A fővárosban és térségében található élőhelyek, a nagyvárosi terjeszkedés ellenére is fajgazdagok maradtak, a biodiverzitás magas, több reliktum fajt és ritkaságot rejtenek magukban. A város területének körülbelül a 7%-a országos vagy helyi jelentőségű védettség alá tartozik.

A fent említett természetvédelmi oltalom alatt álló értékeket az országos ökológiai hálózat övezeti rendszere – azokat részben átfedve – egészíti ki. A hálózat magterületből, pufferterületből és ökológiai folyosóból áll.

9.1. ábra: Zöldfelületi, ökológiai kapcsolatok

A ZÖLDFELÜLETI RENDSZER ELEMEI

A zöldinfrastruktúra, az EU által bevezetett új fogalom a településtervezési szempontú zöldfelületi rendszert komplex szinten értelmezi, mind területi vonatkozásban, mind pedig ágazati értelemben (a zöld- és kékinfrastruktúra-elemek ökoszisztéma szolgáltatásán alapuló társadalmi, egészségügyi, ökológiai, környezeti, gazdasági jelentőség). A zöldinfrastruktúra a természetes és félig természetközeli területek stratégiaileg megtervezett hálózata, amelyet úgy terveztek és irányítanak, hogy széleskörű ökoszisztéma-szolgáltatások nyújtására legyen képes.

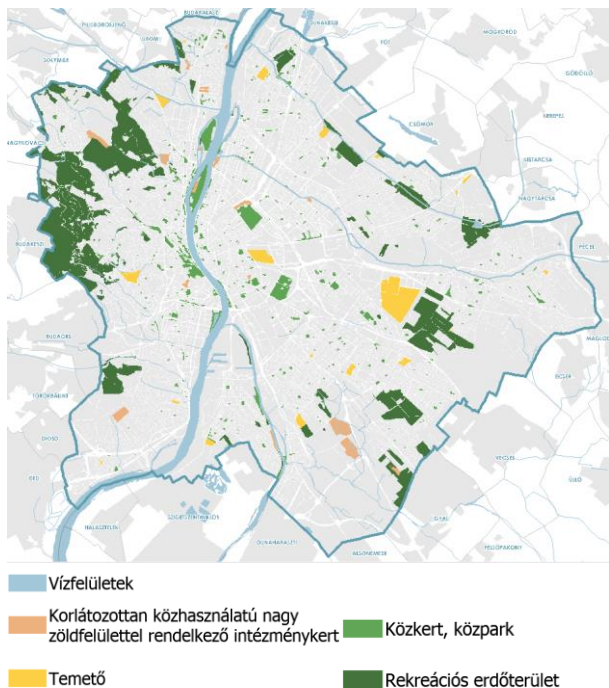
A zöldfelületi rendszer a település sajátos felépítésű, biológiai folyamatokkal és ökológiai törvényszerűségekkel

jellemezhető alrendszere. A növényzettel borított zöldfelületeken túl biológiailag aktívknak számítanak a vízfelületek is. A településszerkezetet átszövő, tagoló városi szabadterek rendszere foglalja magába a területi és lineáris zöldfelületi elemeket.

A zöldfelületi rendszer meghatározó alrendszere a zöldhálózat, amely korlátozások nélkül, vagy részbeni korlátozással mindenki számára hozzáférhető, meghatározó növénystruktúrával rendelkező terek rendszere, azaz közhasználatra feltárt vagy alkalmas zöldfelületi elemek, szabadterek hálózata.

A zöldhálózat legalapvetőbb elemei a rekreációs funkcióval rendelkező közparkok, közkertek és turisztikai rendeltetésű erdőterületek. A közhasználatú zöldfelületek mellett a közhasználat elől elzárt, vagy korlátozott közhasználatú területek zöldfelületei (pl. múzeumok kertjei, játszóterek, temetők, sportterületek) szintén fontos strukturális alkotórészek. A fentiekén túlmenően a településen található többi zöldfelületi elem főként kondicionáló szerepet tölt be.

9.2. ábra: Budapest zöldhálózata (lineáris elemek nélkül)

Az alapvetően szigetes-gyűrűs zöldfelületi rendszer zónánként eltérő jelleget mutat, amely a településszerkezeti adottságokkal magyarázható:

- belső zóna területén szigetes elrendeződésű,
- belső és átmeneti zóna határán nagykiterjedésű városi parkok sávos-gyűrűs elrendeződésben (Hungária gyűrűre felfűződve),
- elővárosi zónába beékelődő zöldfolyosók az agglomerációs térség zöldfelületeit kapcsolják össze a fővárosi zöldfelületekkel.

A közcélú zöldfelületek típusonként eltérő funkcionális és rekreációs szereppel bírnak. A legnagyobb komplexitása a városi parkoknak (25 ha feletti zöldterületek: Városliget, Margitsziget, Népliget, Óbudai-sziget, Gellért-

hegy) van, ahol a széleskörű közparki rekreációs funkciókon kívül különböző egyedi intézmények (pl.: állatkert, vidámpark, jelentős sportterület, strand) színesítik a kínálatot. Jellemzően egyedülálló kultúrtörténeti hagyományokkal bírnak, mint például a Városliget, amely a világ első — városi területen, a város kezdeményezésére létrehozott — közparkja. A 10 és 25 ha közötti közparkok városrészek lakosságának szabadidő-eltöltését biztosítják. Ezen közparkok közé tartozik például a Kopaszi-gát, az Óhegy park, a Vérmező, a Tabán, a Városmajor. A 10 ha-nál kisebb közparkok, illetve közkertek a környező lakóterületeket szolgálják ki.

A jelentősebb – jellemzően belvárosi - parkoknál a túl intenzív használat (pl. az egymást érő rendezvények) miatt, még a rendszeres fenntartási munkálatok mellett sem biztosítható a terület regenerálódása. Általános probléma, hogy a rendezvények területileg nem egyenletesen érik a parkokat, egyes zöldterületek kiemelt népszerűségnek örvendenek (pl. Városliget, Szabadság tér), míg mások „kihasználatlanok” (pl. Népliget, Vérmező). Terhelésük időben is differenciált, egyes parkokat évente egyszer vagy kétszer ér jelentős terhelés (pl.: Óbudai-sziget), de több terület folyamatosan intenzív használat alatt áll (pl.: Erzsébet tér).

A jelenlegi forráshiányos zöldfelület-gazdálkodás miatt az elmaradt fenntartási és felújítási munkálatok tovább súlyosbítják a helyzetet, visszafordíthatatlan károkat okozva a közparkok minőségében. Megállapítható, hogy a feladatellátáshoz biztosított finanszírozási források a technológiai optimumtól elmaradnak. A zöldfelületekre sok esetben jellemző, hogy a tulajdonosa és kezelője elválik egymástól, ami szintén megnehezíti a zöldfelületekkel való hatékony gazdálkodást.

A közhasználatú zöldterületek (közparkok, közkertek) mellett a rekreációs zöldfelületek meghatározó elemei az erdőterületek is. A város területének 11%-a, azaz közel 6 ezer ha erdőterület, amelynek mintegy kétharmada (66-67%) állami tulajdonú, vagy kezelője a Pilisi Parkerdő Zrt. Az erdőterületek 70%-a rekreációs célú erdőterület, ennél fogva ezek a területek a főváros lakosságának rekreációjában meghatározó szereppel bírnak (különösen a budai oldalon, a hegyvidéken található összefüggő erdőterületek szerepe a meghatározó).

A közcélú zöldfelületek mellett a biológiailag aktív felületek szempontjából meghatározóak a lazább beépítésű kis- és kertvárosi területek, illetve az intézménykertek. Kiemelendők a gazdag faállománnyal bíró hegyvidéki kertvárosias lakóterületek, valamint a külső pesti kerületek kiterjedt kertvárosai. A főváros területén számos olyan intézmény vagy városüzemeltetési terület található, melyek funkciójukból adódóan nagy zöldfelülettel bírnak.

Budapesten a becslések szerint 7,3 millió faegyed található, melyből 4,3 millió üzemtervezett erdőterületen, 2 millió pedig egyéb, nem közterületen (jellemzően ma-

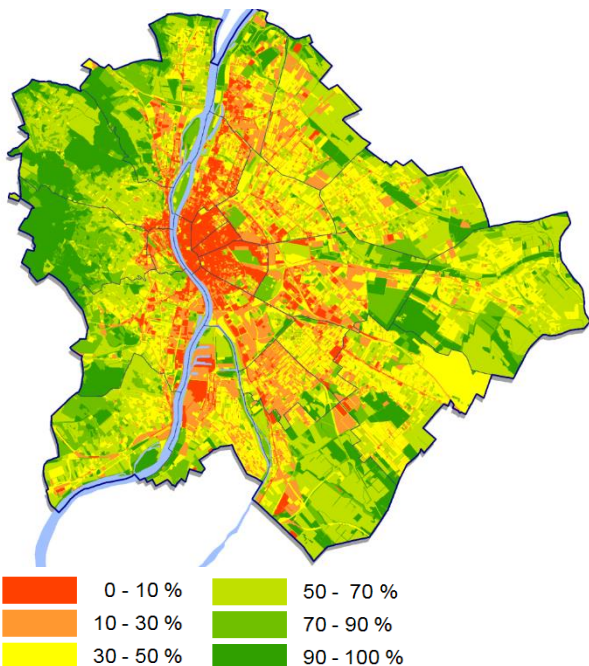
gánterületen) található. A kerületi önkormányzatok kezelésében megközelítőleg 700 ezer faegyed, míg a Fővárosi Önkormányzat kezelésében mintegy 300 ezer faegyed áll. A városi környezettel fejlődő infrastruktúrával kapcsolatos kedvezőtlen hatások (pl. sózás, út- és közműépítések, közlekedés, parkolás által okozott mechanikai sérülések, légszennyezettség) miatt város-szerte fokozatosan beszűkül a fák élettere, romlik a fák egészségi állapota, így egyre több pusztul ki.

A ZÖLDFELÜLETI ELLÁTOTTSÁG

A zöldfelületi ellátottság egyik meghatározó indikátora a zöldfelületi intenzitás értéke. A zöldfelületek közvetten, illetve közvetlenül hatással vannak a városklímára, ezen belül is a levegő páratartalmára, hőháztartására (városi hőszigetekre), a talajvízháztartásra, a levegőminőségre és más környezeti tényezőkre.

A zöldfelület-intenzitás vizsgálata dr. Jombach Sándor (Greenscope Kft.) infravörös műholdfelvételen alapuló kutatási eredményeinek felhasználásával történt. A zöldfelület-intenzitás megmutatja, hogy mekkora az adott területre eső zöldfelület síkbeli kiterjedésének aránya és egészségi állapotának mértéke.

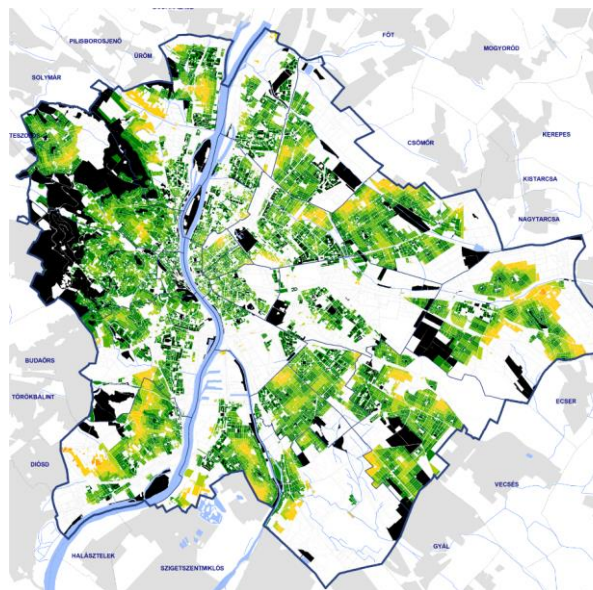
Budapest zöldfelületi intenzitásának növekedése 1992 óta 2,2%, ami nagymértékben a felhagyott, használaton kívüli területek spontán cserjésedésének, erdősülésének, illetve a meglévő vegetáció erősödésének köszönhető, ugyanakkor fedve maradnak azok a területhasználati változások, amelyek a zöldfelületek csökkenését okozták.

9.3. ábra: Zöldfelületi intenzitás érték, 2015 (%)

A Budapest teljes területére vonatkozó ZFI-változás hibahatáron ($\pm 5\%$) belüli, így nem célszerű egyértelmű következtetéseket levonni. Megállapítható azonban, hogy Budapest zöldfelület-intenzitása 50% körül változott az

elmúlt 24 évben, amihez hozzájárul a növényállomány területi csökkenése vagy növekedése, de a minőségi javulása, romlása is.

9.4. ábra: Lakóterületek távolsága erdőterületektől, közparkoktól (m)

A zöldfelületek között kiemelten fontosak a közcélú zöldterületek. Budapesten az egy főre jutó zöldterületek (közparkok, közkertek) nagysága 6 m^2 , szemben az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által ajánlott $9 \text{ m}^2/\text{fő}$ értékkel. Ugyanakkor az alacsony zöldterületi ellátottság mellett a különböző közparkok térbeli eloszlása is egyenetlen. Az erdőterületek tekintetében viszonylag kedvezőbb a helyzet, mintegy 25 m^2 parkerdő jut 1 lakosra. Az erdőterületekkel, illetve zöldterületekkel való ellátottság a valóságban kiegészíti egymást. Így szerencsésen alakul azon városrészek helyzete, amelyek ugyan közkertek, közparkok terén kevésbé ellátottak, viszont az erdőterületek szempontjából kiváló ellátottságnak örvendenek. Az 1 főre jutó zöldterületek szempontjából a legjobban ellátott kerületek az I., a III., a X. és a XIV. Fontos megjegyezni, hogy a XIV. kerület magas értékét nagyrészt a Városliget adja, mely városi jelentőségű közpark. A legrosszabb helyzetben a VI., és VII. kerületek vannak, ahol az egy főre eső zöldterületek mennyisége kevesebb, mint 1 m^2 . Ezek esetében nemcsak a zöldterületek alacsony aránya, hanem a kerületek nagy népessége is meghatározó tényező.

A zöldfelületi ellátottságot nem csak a zöldfelületek és az erdőterületek távolsága, hanem azok felszereltsége és állapota is nagyban befolyásolja. A fővárosi zöldterületek kis része igényel sürgős beavatkozást, míg a többi nagyjából ugyanolyan arányban megoszlik a jó állapot, az átlagos, valamint a távlatban beavatkozást igénylők

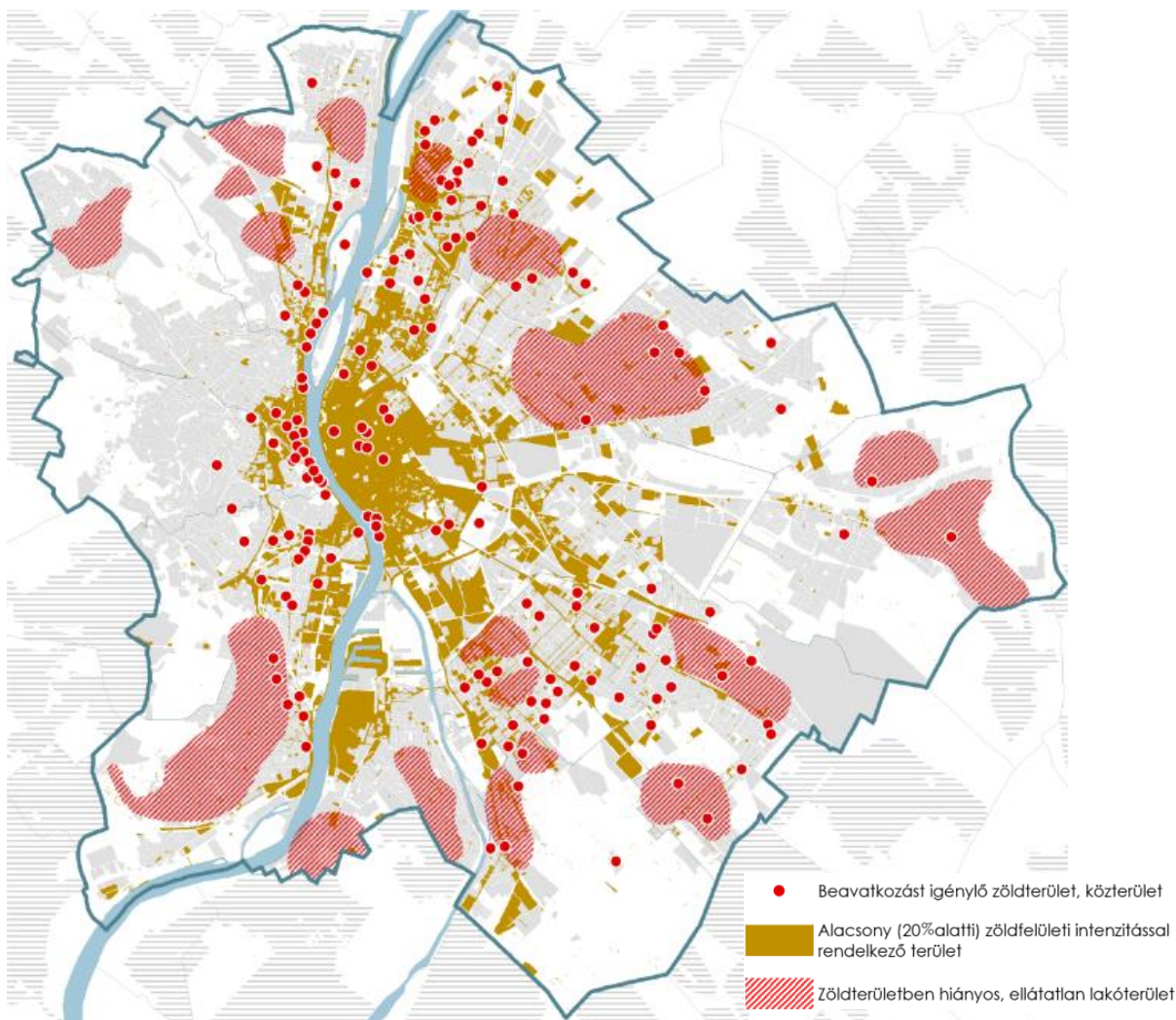
között. A sürgős, beavatkozást igénylő területek mihamarabbi felújítása a jobb települési környezet biztosítása érdekében halaszthatatlan feladat. A távlatban beavatkozást igénylő területek megújítása is célszerű, hiszen a zöldterületek nem tudják megfelelően betölteni a rekreációs szerepüket. A zöldfelületek megőrzésében és fejlesztésében javuló önkormányzati (pl.: Budapest fő-tájépítésének kinevezése) és némileg erősödő közösségi szerepvállalás figyelhető meg, de még mindig alacsony a környezeti kultúra szintje.

2013-tól 2019-ig a kiemelt közparkokra szánt források fajlagos mértéke ingadozott. Fenntartásuk forrásigényéről a FŐKERT 2007-ban készített egy tanulmányt, ennek alapján a fajlagosan 1 m²-re eső technológiai optimum reál értéken számítva kb. 800 Ft/m²/év volna, amiből jelenleg közelítőleg 650 Ft/m²/év biztosított.

A FŐKERT a Fővárosi Önkormányzattal kötött közszolgáltatási szerződésének értelmében minden évben készít egy beszámolót, mely az adott év zöldfelület-gazdálkodási tevékenységét érintő információkat tartalmazza. Itt számol be többek között a ráfordított költségekről, a

fenntartott területek mennyiségi és minőségi állapotáról stb. A FŐKERT rendelkezik az általa fenntartott területek fa- és parkkataszterével, melynek egy része nyilvánosan is elérhető a BP Fatár alkalmazáson keresztül. Az alkalmazás lehetőséget teremt a lakossági hibabejelentések megküldésére, melyet a FŐKERT munkatársai feldolgoznak.

A kerületi önkormányzatok esetében diverzifikáltabb a kép, egyes kerületek rendelkeznek teljes, részletes fakataszterrel (pl.: XIII., XIV. kerület), míg mások egyáltalán nem. Egyéb civil vagy piaci kezdeményezések is segítik a város zöldvagyónának feltérképezését (pl.: Zöld Kalauz (<http://zoldkalauz.hu/>)). Az erdőterületek elhelyezkedése nyilvánosan elérhető a NÉBIH honlapján (<https://erdoterkep.nebih.gov.hu/>), mely az Országos Erdőállomány Adattár szerinti erdőterületeket mutatja meg. A rendszeresen készülő Budapest környezeti állapotértékelése c. dokumentum évente frissített adatokat és vizsgálatokat közöl a Budapestet érintő zöldfelület-gazdálkodás helyzetéről. Emellett a Fővárosi Önkormányzat a térinformatikai portálján keresztül adatokat közöl a város zöldterületeinek elhelyezkedéséről.

9.5. ábra: Beavatkozást igénylő zöldterületek, közterületek, zöldfelületben hiányos területek

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK

- A klímaváltozás okozta ökológiai és környezeti változásokhoz való adaptáció erősítése zöldfelületi eszközökkel;
- A zöldinfrastruktúra jogi és közigazgatási hátterének egységes és rendezett megteremtése;
- A környezettudatos szemlélet még mindig nem eléggé elterjedt, vagy csak látszólagosan valósul meg, így zöldfelületek növekedését eredményező beruházások nem kapnak kellő hangsúlyt;
- A Duna menti területek tervezett fejlesztése során a táji, zöldfelületi szempontok érvényesítése kiemelt szerepet kell, hogy kapjon;
- A természetvédelem szempontjainak és a gazdasági rekreációs hasznosítás szempontjainak összeegyeztetése – jelen idejű és klasszikus fenntarthatósági szempontok;
- Az újfajta rekreációs igényeknek való megfelelés (pl. közösségi kertek, extrém sportok, fesztivál helyszínek).

SWOT

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A város kiemelkedő értékeit képezik a településképi látványértékek, táji, természeti adottságok, a földrajzi fekvése és a mindezeket feltáró kilátópontok; ▪ Természeti oltalom alatt álló területek gazdagsága és jelentős területi aránya; ▪ A főváros kedvező erdőszűlessége (elsősorban a budai oldalon, ahol egyébként nagyrészt jó minőségű erdőállományok találhatóak); ▪ A budai erdőterületek, mint komplex élőhelyek és táji léptékű látványelemek jelentős értéket képviselnek; ▪ A dunai szigetek ökológiai, vizuális, rekreációs és kultúrtörténeti jelentőséggel bírnak; ▪ Nagyvárosi parkjaink (Városliget, Margitsziget, Óbudai-sziget stb.) egyedülálló kultúrtörténeti hagyományokkal rendelkeznek, rekreációs kínálatuk szerteágazó. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az egy főre jutó zöld- és erdőterületek nagysága elmarad a nemzetközi ajánlástól; ▪ A zöldterületek mind minőségi, mind területi megoszlás tekintetében jelentős egyenlőtlenségeket mutatnak; ▪ A belső tartalékok ellenére, a barnamezős területek, felhagyott hulladéklerakók kármentesítése és rehabilitációja (rekultivációja) helyett a beépített területek „zöldmezős” terjeszkedése a jelentős; ▪ A város szélén még jelentős kiterjedésű „zöld ékek” fokozatosan elkeskenyednek a belső városmag irányába, így az ökológiai hálózati kapcsolat megszakad; ▪ A vízparti területek rekreációs szempontból kihasználatlanok, helyenként pedig túlépítettek, a Duna-part megközelítése sok helyütt nehézkes; ▪ Közparkok terhelése mind területileg, mind időben egyenetlen: egyes parkokban a túlhasználat, míg máshol a kihasználatlanság jellemző; ▪ A közterületeken közmű és közlekedési szempontok elsőbbsége a zöldfelületek és fasorok kialakíthatóságával szemben; ▪ A közcélú zöldfelületek fenntartására szolgáló pénzügyi keret növekedése ellenére még mindig elmarad a szükségéstől, amit a zöldfelületi elemek gyenge minősége jelez; ▪ A zöldfelületekre sok esetben jellemző, hogy a tulajdonosa és kezelője elválik egymástól, ami megnehezíti a zöldfelületekkel való hatékony gazdálkodást; ▪ A fejlődő infrastruktúrával párhuzamosan szűkül a városi fák élettere, romlik a fák egészségi állapota; ▪ Nincs a teljes főváros területére egységes és naprakész zöldvagyron nyilvántartás; ▪ Csekély szerepet kapnak a korszerű térinformatikai módszerek (pl.: távérzékelésen alapuló adatok), és az értékelés eredménye nem eléggé hat vissza a tervezés folyamatára.

LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A Duna és a kisvízfolyások menti területek komplex fejlesztése; ▪ Alulhasznosított területek fejlesztési potenciálja; ▪ A barnamezős területek a zöldhálózat fejlesztésre kiválóan alkalmasak, különösen a városi zöldfelületi rendszer hiányzó szerkezeti és lineáris elemeinek (különös tekintettel a vasúti rozsdaterületekre) létrehozására, mellyel a zöldterületben hiányos térségekben jelentős javulás érhető el; ▪ Egészségtudatosság növekedésével erősödik a társadalom szabadterületi rekreációs igénye is; ▪ Budapest turizmusának növekedése tovább fokozza a minőségi zöldfelületek iránti igényt; ▪ A zöldfelületek fejlesztésére új források kerülhetnek kiosztásra az állami beruházások kapcsán; ▪ A zöldfelület nyilvántartás területén új technikai lehetőségek jelennek meg, amelyek elősegíthetik a zöldfelület-gazdálkodást (pl.: faállomány lézeres távolságmérésen alapuló 3D-s felmérése). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zöldfelületek védelme kevésbé biztosítható; ▪ További zöldmezős beruházások; ▪ Forráshiány miatt az értékek pusztulása; ▪ További beruházásokkal/kínálati elemek fejlesztésével a nagyparkok terhelésének további növelése; ▪ Kisvízfolyások és Duna melletti területek fejlesztésének összehangolása a sok érdekelt jelenléte miatt nem koordinálható sikeresen; ▪ Idősödő fasorok, erdők megújításának elmaradása; ▪ Invazív fajok további terjedése a klímaváltozás már most jelentkező negatív hatásainak felerősödéseként.

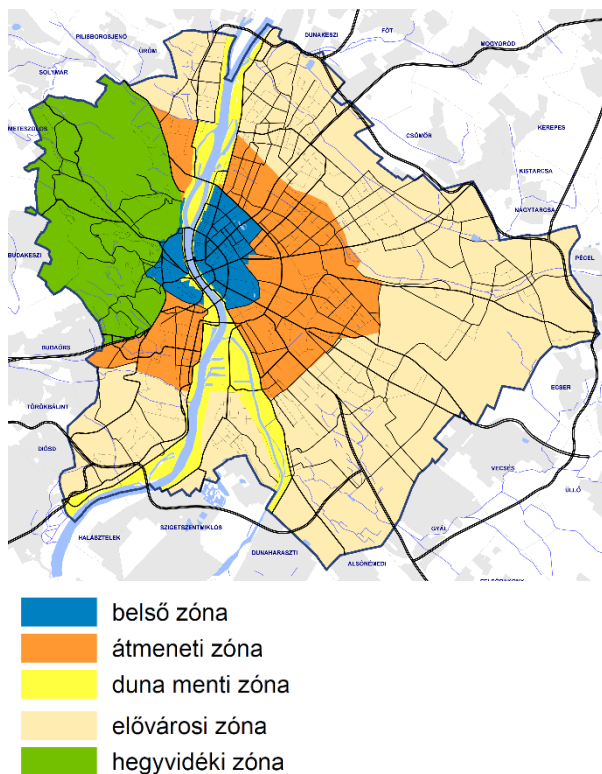
I.10. ÉPÍTETT KÖRNYEZET

Az egyedülálló topográfiai adottságok alapvetően meghatározták Budapest városfejlődést, méltán világhírű épített környezetét. A változatos morfológiai viszonyok a városszerkezet alakulását, fejlődését befolyásolták jelentősen. A főváros észak-déli tengelyét a Duna alkotja. A folyam a mai napig is, csak kevés helyen átjárható, így mind morfológiailag, mind működésében kettévágja a várostestet, két alapvetően eltérő karakterű részre osztva azt. A városszövet nyugati irányú kiterjedésének a Budai-hegység magaslatai szabtak határt.

VÁROSSZERKEZETI SAJÁTÓSÁGOK

Budapest sajátos és egyedülálló épített környezetét, a város jelenlegi szerkezetét a vonalas infrastrukturális elemek nagyban meghatározzák.

A város morfológiai jellemzőit, történeti kialakulását, valamint a mai beépítés jellemzőit és működését egyaránt jól mutatja a város zónarendszere, amely egyúttal a város leírásának is jó eszköze.

10.1. ábra: Budapest zónarendszere

A VÁROSSZERKEZET KONFLIKTUSAI, PROBLÉMÁI

Budapest városszerkezetének egyenlőtlenségei, aránytalansága mögött történelmi okok kereshetők. A Belváros és a történelmi külvárosok beépítése és utcahálózata a XX. század elejére elérte mai formáját. Ez a historikus városmag ma a Belváros, mely kompaktságával, sűrű beépítésével és közterületeinek méreteivel annak a kornak az emlékét őrzi, amikor nem volt mindenki számára elérhető és hatékony egyéni, vagy közösségi közlekedés. Ez az intenzív városközpont funkcionálisan és közlekedési szempontból is túlterhelt, kapacitásában nem képes

kiszolgálni megfelelően a jelenlegi használatot és forgalmat.

A városszerkezet másik nagy problémája ezzel teljesen ellentétes és a főváros nagyméretű és alacsony intenzitású területeiből fakad. A háború után a központosítási politika akarat, a szocialista nagyváros megteremtésnek igénye nyomán a környező településeket a fővároshoz csatolták, így jött létre 1950-ben a mai Nagy-Budapest.

A város növekedésébe való hirtelen és aránytalan mesterséges beavatkozás negatív következményei máig érvényesülnek: összességében átlagosan alacsony szintterület sűrűségű, azonban egyenlőtlenül eloszló várostestet eredményezett, túlhasznált és kihasználatlan területekkel egyaránt. A klímaváltozással összefüggésben a szélsőséges időjárási események (Duna vízjárása, villámvizek, hóhullámok, hősziget-hatás) gyakoribbá válhatnak, ami egyúttal a városi életminőség romlásához is vezethet. **Emiatt előtérbe kerül a város fenntartható használata, a kompakt és élhető város elve, melynek megvalósítást erősen gátolja a kiegyensúlyozatlan szerkezet, a központ túlterheltségével és a külső területek alacsony hatékonyságú struktúrájával.**

A belső, kompakt várostest a századelő közlekedésére méretezett. A körülötte elhelyezkedő nagyméretű, a szocialista erőltetett iparosításnak teret adó átmeneti zóna és az eredetileg önálló környező települések külterületeinek felparcellázásával alacsony intenzitással beépülő elővárosi zóna aránytalanul nagy területre terült szét. Ez az egyenlőtlen szerkezet és a szintterület-sűrűségek szélsőséges különbségei a belső területek közlekedési túlterheltségéhez, a külső területek tömegközlekedéssel alacsony hatékonyságú feltárhatóságához vezetett. Mindezt súlyosbítja az elővárosokból érkező átmenő forgalom – viszonylag nagy távolságból adódó – megoldatlansága.

Az 1960-80-as években a lakótelep-építési lendületben a városközponti részek nagyarányú fizikai romlása indult el. A metróépítéshez is kapcsolódó kisebb városmegújító beavatkozások a romlást nem tudták sem megállítani, sem ellensúlyozni. A tömeges lakásépítés a társadalmi és gazdasági nehézségek miatt lassult, majd egészen leállt, jöllehet addigra Budapest külső kerületeinek nagy részében a lakótelepek városképileg dominánsá váltak, néhány helyen pedig a belső városrészekig nyomultak be a panelépületek (Józsefváros, Angyalföld).

10.2. ábra: Budapest közlekedésének fejlődése a főváros mai térképére vetítve

Nehezen visszafordítható helyzetet eredményezett a motorizáció korlátlan, lineáris növekedése, az ezt tényként elfogadó városfejlesztési attitűd, mely elfogadta a közterületek közlekedési funkciójának abszolút prioritását. E szemlélet mentén a belső városrészek főútvonalait gyakorlatilag teljes egészében az autóközlekedés uralja, az érintett útvonalak menti egyéb funkciók sorvadnak (Kossuth Lajos utca).

A megépült közúti műtárgyak miatt a későbbi korok is kényszerpályára kerültek, egy-egy kapacitív műtárgy előnytelen hálózati helyzete ellenére is a közúthálózat mozgáshatárát maradt (Erzsébet-híd).

Az 1980-as években indult meg és a rendszerváltás után erősödött fel az a gazdasági szerkezetváltás, mely a termelő, s főleg a termelő iparterületek eredeti profiljának megszűnéséhez és a területek átalakulásához vezetett, mely folyamat a mai napig térszerkezeti problémákat okoz.

A gazdasági átalakulás koncepcionális hiányosságai, a folyamatok kontrolljának hiánya strukturális problémákat és jellemzően kedvezőtlen környezetet eredményezett. Az irányíthatatlan folyamatokkal párhuzamosan a munkaerő- és a lakáspiac viszonylag gyorsan változott: a szuburbanizáció jelentős méreteket öltött, Budapest lakónépessége becsülhetően 2-300 ezerrel csökkent. Ez rontotta a város működésének hatékonyságát, a közpénzből végrehajtott beruházások szétforgácsolódtak, nőttek az alapellátás költségei, általánosan csökkent az életér minősége a város és az agglomeráció területén egyaránt.

Az új évezred elején Budapest kettős helyzetben találja magát: a folyamatok felismerése, analizálása alapján lehetséges a problémákat a helyükön kezelő szabályozás

kidolgozása, ugyanakkor az intézményrendszer felépítése csak korlátozottan teszi lehetővé a hatékony, a rendelkezésre álló kapacitásokat a megfelelő cél érdekében mozgósító beavatkozásokat.

TERÜLETHASZNÁLAT JELLEMZŐI

Budapest 525,12 km² területen helyezkedik el, a terület 53%-át a jelenleg beépített telkek teszik ki, 44%-a beépítetlen. A hatályos TSZT alapján ez az arány távlatban akár 59%-41% is lehetne. Ez azt jelenti, hogy a hatályos terv alapján a jelenleg még nem beépített területek rovására kb. 3 150 ha terület vehető igénybe.

Beépített és beépítetlen területek, funkció vizsgálata

A beépített területek zömét a lakóterületek (61%), ezt követően a gazdasági területek (12%) teszik ki, minden más területhasználat 6% alatti arányt képvisel.

A beépítetlen területek közül a mezőgazdasági terület, az erdők és a közlekedési területek hasonló arányban fordulnak elő. Mivel a közlekedési területek műszaki szempontból igénybe vett területek, a város szabad területeinek aránya a teljes területhez képest összesen csak 29%.

A város területhasználatát folyamatos változáson megy keresztül. Kétféle folyamat különböztethető meg:

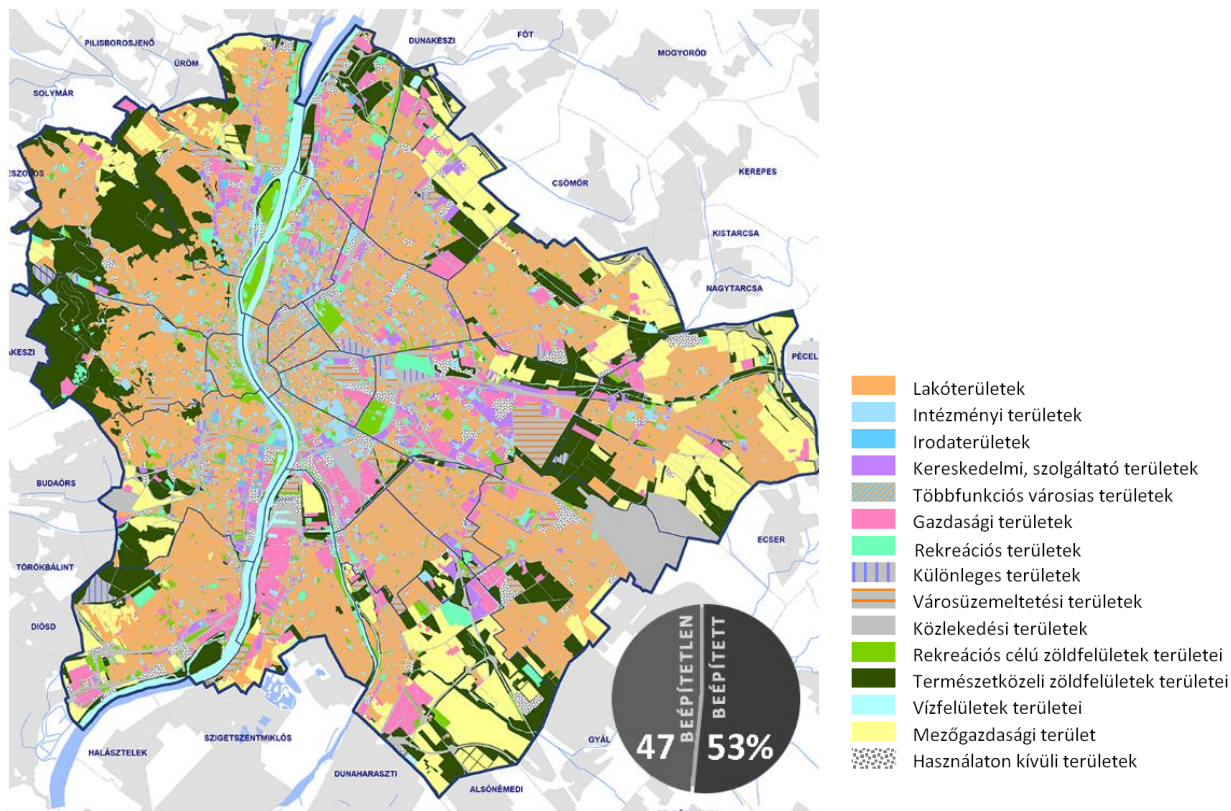
- a városszélek mentén új területek igénybevételével terjeszkedett a város,
- a kialakult városszerkezetben történt átépülések jellemzően a barnamezős területeken eredményeztek új területhasználatot.

A beépített területek legnagyobb aránya a belső és az átmeneti zónát jellemzi, azonban ennek belső tagolódásában jelentős eltérés mutatkozik: a belső területeken inkább a lakó és intézményi funkció, míg az átmenetiben a gazdasági van jelen.

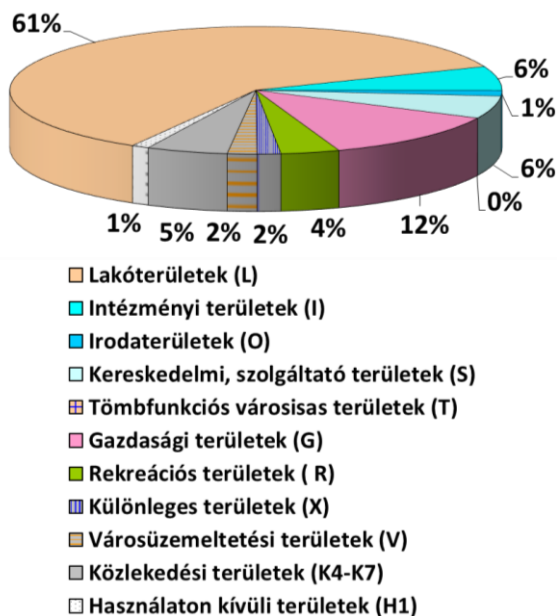
Az elővárosi és a hegyvidéki zóna az, ahol arányaiban is jelentős a be nem épített területek mérete, ezt a sorban a Duna menti zóna követi.

A lakóterületek legnagyobb arányban a belső, a hegyvidéki és az elővárosi zónát jellemzi. A zónák területe és népsűrűsége azonban nagyon eltérő, ami szintén történeti okokra vezethető vissza.

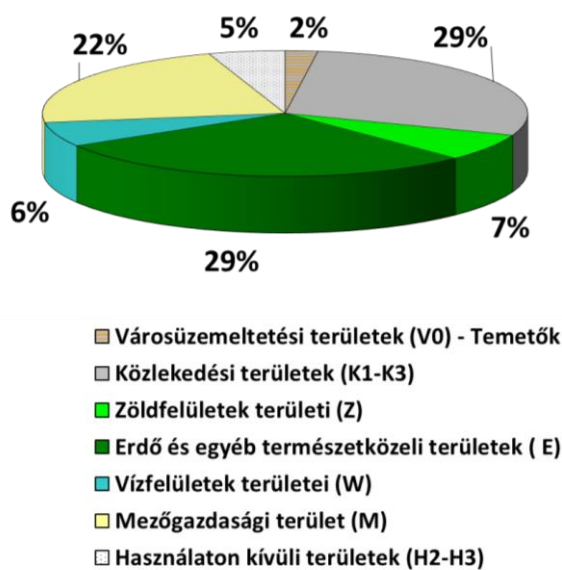
Méretében a legkisebb a belső zóna, ennek ellenére itt a legnagyobb a népsűrűség: átlagosan 151 fő/ha. Az itt jellemző beépítés zártos, többszintes, nagyvárosi karakterű. Ez a terület elsősorban a történelmi belvárost jelenti, de Újbuda és Észak-Pest egy része is így épült be. A népsűrűség a két külső zónában jóval alacsonyabb: a hegyvidéken 20 fő/ha, az elővárosiban pedig 24 fő/ha. Ezekben jellemző a kertvárosi beépítés, telkes, családi-házas vagy kisebb társasház formában.

10.3. ábra: Budapest területhasználata

10.4. ábra: Budapest beépített területeinek mérlege

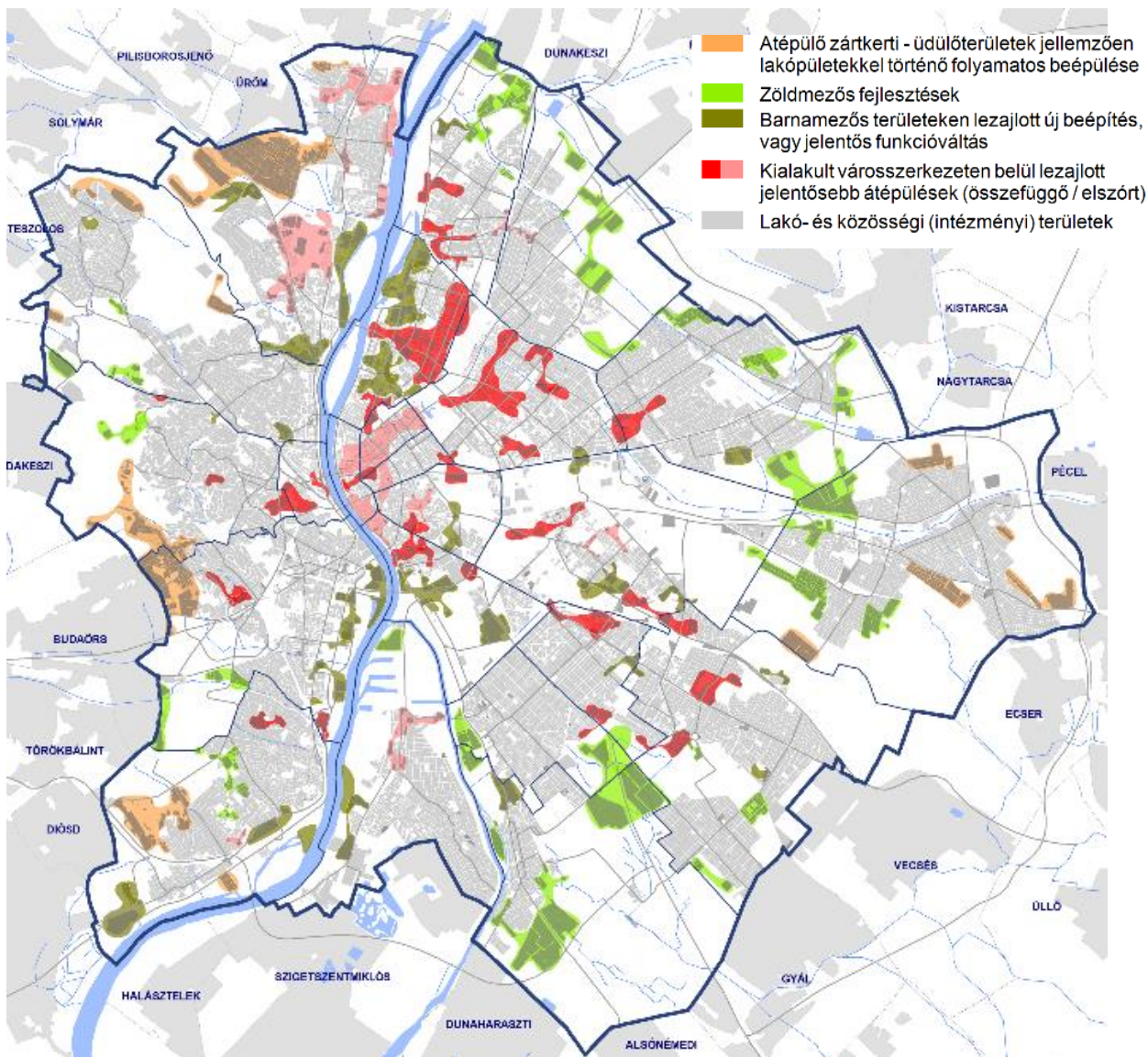

10.5. ábra: Budapest beépítetlen területeinek mérlege

A II. világháború után kezdtek épülni a lakótelepek, egészen a rendszerváltásig. Erre a struktúrára jellemző, hogy a lakóterületekhez tartozó zöldfelületek jelentősek a város más intenzív beépítéséhez képest, közhasználatúak, fenntartásuk általában önkormányzati feladat. A lakótelepek a város szerkezetében két, helyenként három gyűrűt alkotva csoportosulnak, a lakóterületek 12%-át adják. Itt lakik a Budapestiek 34%-a. Budapest lakóterületei azonban döntően szabadonállóan beépítettek (78%), azonban a nagy területhez alacsony intenzitás

társul, a lakosságnak csak 38%-a él itt. Budapesten a lakáspiacot az elmúlt években drámai folyamatok jellemezték: a magyarországi lakások, azon belül is a budapestiek drágultak az elmúlt négy évben az egyik legnagyobb mértékben a EU-n belül. Nominálisan 62,6 százalékos volt az átlagos drágulás, ám a frekvenciáltalabb területeken az árak duplázódása sem volt ritka. A folyamatban több tényező játszott egyszerre szerepet.

10.6. ábra: Jelentős városszövet-átalakulások 1990 után

A folyamatosan bővülő turizmus következtében a 2020-at megelőző négy évben 27%-kal nőtt a fővárosban töltött vendégéjszakák száma. A koronavírus-járvány előtt a szálláshelypiac legdinamikusabban növekedő szegmensét egyértelműen az üzleti célú, szállásmegosztó portálokon megjelenő szálláshelyek jelentették, ezen belül is a közösségi gazdaság keretében működő Airbnb hálózat térnyerése volt a meghatározó. A 2020. évi koronavírus-járvány hatására leálló turizmus miatt a rövid távra szóló lakáskiadás felváltotta a hosszú távú, elsősorban albérlet jellegű kínálat a lakástulajdonosok részéről. A Belvárosban a turisztikai célú hasznosításra, befektetési célból vásárolt lakások száma ezért nagyon magas, mely nem csak a magyar, hanem különösen a jelentős vásárlóerővel bíró, tehető külföldi vásárlók számára vonzó befektetés.

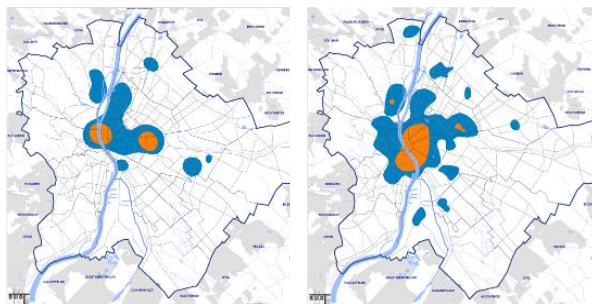
A 2015-ben bevezetett majd folyamatosan bővített családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK), az újépítésű

lakásokra vonatkozó áfa csökkentés (2016-tól 27% helyett 5%), illetve a reálbér emelkedések szintén jelentősen növelték az lakások iránti keresletet, így az árakat is. Mivel széles tömegek számára egyszerre elérhetőek lettek ezek a források, és ezzel párhuzamosan a 2008-as válságot követően az építőipari kapacitások jelentősen lecsökkentek, ennek együttesen jelentős árfelhajtó hatása gyakorlatilag „elnyelte” a támogatásként kapott forrásokat, egyben hátrányos helyzetbe hozva a többi vásárlót.

A folyamatok eredményeként a lakások tartósan növekednek, illetve magasak maradtak és ez a Belváros után kihatott a külső kerületek lakásaira is.

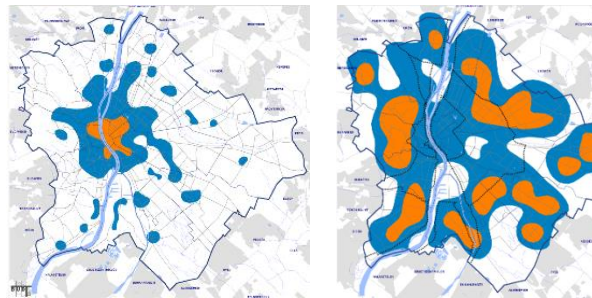
A közösségi célú, intézményi területek az alapellátásban szorosan a lakóterületekhez kapcsolódnak, mivel elérhetőségük a lakosok számára kiemelten fontos. Ezeknél a gyalogos távolságon belüli elhelyezkedés az ellátás minősége szempontjából fontos tényező (pl. bölcsőde, óvoda, általános iskola, időskorú ellátás).

Fővárosi szerepkörű igazgatási funkciók

Fővárosi szerepkörű oktatási funkciók

Kulturális funkciók

Lakóterületek

10.7. ábra: Funkciók térbeli elhelyezkedése

A fővárosi szerepkörű és országos hatáskörű intézmény esetében is fontos szempont az elérhetőség, de itt már más közlekedési mód is szóba jöhet. Ezekben az esetekben nem jellemezhető az ellátottság, hanem a lakóterületektől való távolság és a több városrészből való megközelíthetőség, a központi helyzet lehet a kritérium. Budapesten belül ezek az intézmények általában a forgalmasabb és magasabb presztízsű helyszíneken, jellemzően városközpont térségben helyezkednek el.

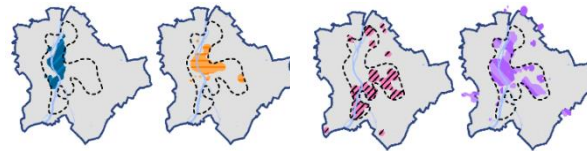
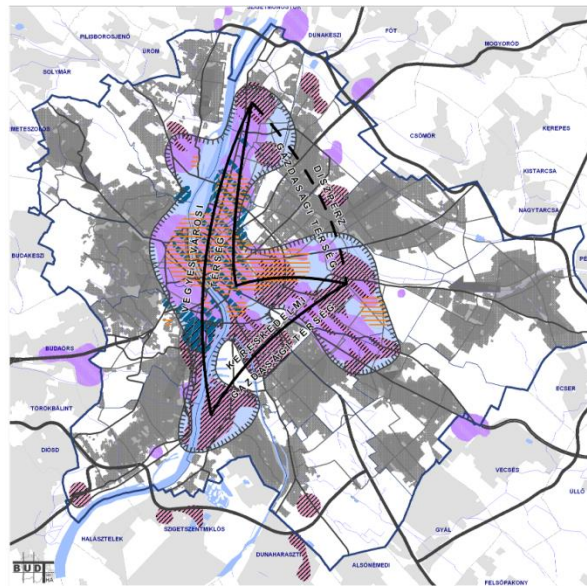
A főváros az ország közigazgatásának a központja, a helyi feladatok ellátására szakosodott intézmények mellett itt található az ország legfelső törvényhozásának helyszíne a parlament, a kormányzat csúcshintézményei, a minisztériumok, az országos hatáskörű hivatalok központjai is. Míg területileg a lakófunkció a város beépített területein általánosan jelen van, csupán sűrűségük változó, addig a gazdasági területek meghatározott térségekbe tömörülnek. Elsősorban az átmeneti zónában találunk gazdasági telephelyeket, az irodaterületek a belső, Dunához közelebb eső területeket részesítették előnyben. A történelmi belváros mellett „irodatengely” alakult ki a Váci út mentén, ami elsősorban a 3-as metró üzembe helyezésének köszönhető. Hasonló tengely van kialakulóban a dél-budai területeken a volt barnamezős területek átalakításával, beépítésével.

Az irodaterületek Budapest beépített területeinek 1,34%-át foglalják el, amely 338,5 ha-t jelent. Legnagyobb részben irodafunkciót tartalmazó területek, ahol az épületek földszintjein a kereskedelem, szolgáltatás is előfordul. Budapesten a gazdasági ágazatok közül a munkavállalók 90%-a szolgáltató szektorban dolgozik, az ezzel kapcsolatos munkahelyek nagy részét az irodaházak területén találjuk.

A fővárosi irodapiac jelentős növekedést mutatott az elmúlt években. A fejlesztők zöme továbbra is a belvároson kívüli, jól megközelíthető irodafejlesztésekre koncentrál (Váci út, Dél-Buda, Közép-Ferencváros, Józsefváros), amely szegmensben a legnagyobb kereslet mutatkozik. A Váci út és környéke külön kategóriaként kezelhető, hisz az elmúlt évek legnagyobb és legsikeresebb fejlesztései ezen a részen valósultak meg. A belvárosban folyamatosan növekszik a közösségi irodaházak száma, melyek különösen a kezdő vállalkozások számára kínálnak megfizethető, ugyanakkor az interakciónak köszönhetően hozzáadott értékkel rendelkező infrastrukturális feltételeket

Az említett irodaterületek és döntően a belső kerületekben koncentrálódó egyéb irodai funkciójú területek – Budapesten belüli elhelyezkedéséből adódóan is – közel 45%-a a zárt sorúan beépített.

A kizárólag kereskedelmi, szolgáltató funkciójú területek Budapest beépített területeinek 5,7%-át adják, amely 1410 ha-t jelent. E területek a rendszerváltást követően rohamosan fejlődtek. A kereskedelmi ellátásban nagy változást hoztak az új bevásárlóközpontok, valamint az építészeti szempontból silány építészeti minőségű hiper- és szupermarketek, valamint szakruházak.

10.8. ábra: Munkahelyi területek egymáshoz való viszonya

FŐ MUNKAHELYI TERÜLETEK (Szintterület sűrűsödés alapján)

Jelmagyarázat:

- Kereskedelmi, szolgáltató területek térsége
- Irodaterületek térsége
- Gazdasági területek magterülete
- Igazgatási területek térségei
- Munkahelyi területek jellemző térsége
- Sűrűn lakott területek

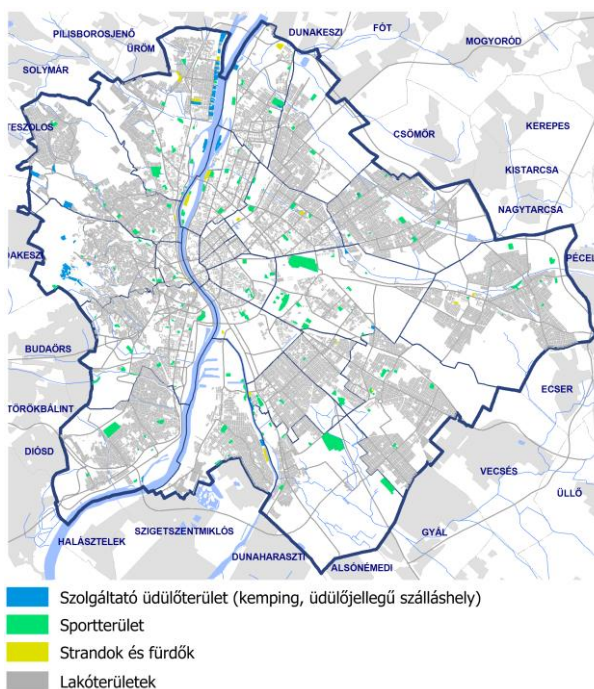
A kereskedelmi, szolgáltató egységek területei egész Budapest lakott területein megtalálhatóak. Természetesen

a sűrűbben lakott területeken az ellátást biztosító létesítmények is sűrűbben jelennek meg. Beépítési módjukban többnyire a szabadonálló beépítés a jellemző (az esetek 80%-ában), míg a belső kerületekben önálló egységekként (épületekként) ritkán jelennek meg (vásárcsarnok, bevásárló központok) a kereskedelem, szolgáltatás funkciói, jellemzően az épületek földszintjén találhatóak.

A **többfunkciós városias területek** Budapest beépített területeinek 0,03%-át foglalják el, amely 6,5 ha-t jelent. A városias területeken vannak olyan tömbök, ahol a vegyesen előforduló funkciók közül egyik sem dominál. A túlnyomórészt ellátó és kiszolgáló (pl. kereskedelem, szolgáltatás, vendéglátás, szálloda), iroda, valamint intézményi funkciók mellett, a lakó-funkció is jelen van. Ezek a területek a történelmi belvárosban és az ehhez csatlakozó területeken, valamint a kerületközpontokban találhatóak.

Az előbbi területek a beépítési jellemzők minden szempontjából igen magas intenzitásúak. Bár területileg nem tűnik jelentősnek ez a területhasználat, mégis az ezeken a területeken található **funkcionális kevertség** adja a városi élettér pulzáló területeit.

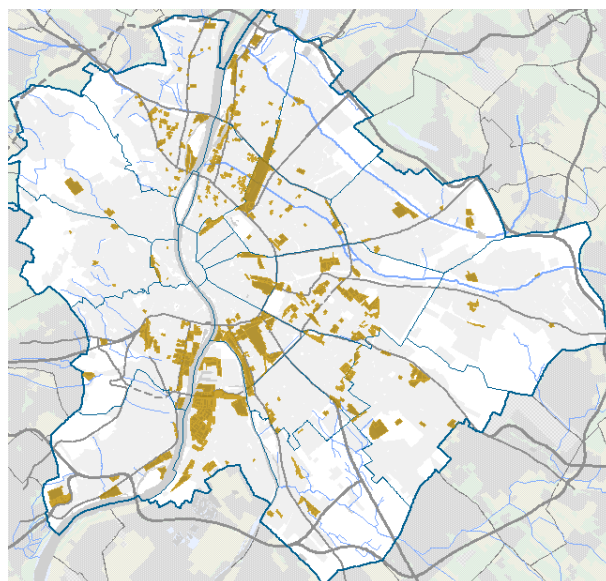
10.9. ábra: Rekreációs területek Budapesten

A **rekreációs területek** Budapest beépített területeinek 3,8%-át foglalják el, amely 951 ha-t jelent. A pihenés, szabadidő eltöltés létesítményei (üdülők, kempingek, üdülőjellegű szálláshelyek, sportterületek, strandok és fürdők), az időszakos tartózkodást szolgáló területek. A rekreációs területek túlnyomó részét (74%-át) a sportterületek alkotják, lényegesen kisebb arányban vannak a kemping- és üdülőjellegű szálláshelyek, illetve a strandok és fürdők területei.

Az egyéb ún. **különleges területek** közé a speciális funkciójú, országos és fővárosi szerepkörű területek tartoznak (pl. vásár, állatkert, stadionok, honvédségi területek). Budapest beépített területeinek 1,5 %-át foglalják el, amely 382 ha-t jelent.

A **városüzemeltetési területek** közé a területigényes közműterületek (vízmű, szennyvíztisztító, erőmű, hulladékkezelők, nagyobb szennyvízáttemelő, fűtőmű, elektromos alállomás), továbbá közlekedésüzemi területek (járműtárolók, karbantartási területek).

A **barnamezős területek** a nemzetközi fogalom, egységes barnamezős fogalom meghatározás alapján azok a területek, amelyekről elmondható, hogy erőteljes – legtöbbször negatív – hatással van rájuk saját, valamint a közvetlen környezetük korábbi hasznosítása; felhagyottak vagy alulhasznosítottak; vélt vagy valós környezeti szennyezettséggel terheltek; részben vagy egészében fejlett városi térségben találhatóak; valamint újra használatba vételük beavatkozást igényel. Budapest területén nagyságrendileg közel 2800 hektár ilyen típusú területet tart nyilván a Barnamezős és belvárosi használaton kívüli területek katasztere. Ez a 2800 hektárnyi terület Budapest belső tartalékterülete, amelynek újrahásznosításának és fejlesztésének – a kiegyensúlyozott városzerkezeti kialakításához – elsődleges prioritásúnak kell lennie.

10.10. ábra: Barnamezős területek Budapesten

A **beépítetlen** (beépítésre nem szánt) **területek** közé tartoznak a közlekedési és közműterületek, a zöldterületek (a városi parkok, közparkok, közkertek) az erdő- és mezőgazdasági területek, a vízgazdálkodás területei, a természet közeli területek (mocsár, nádas, sziklás terület), valamint olyan különleges területek, ahol az elhelyezhető építmények rendeltetésük miatt jelentős hatást gyakorolnak a környezetükre vagy a környezetük megengedett külső hatásaitól is védelmet igényelnek.

A **közüti közlekedési területek** tartalmazzák a város főhálózatát alkotó útvonalakat, az önálló gyalog és kerékpárutakat, valamint a városi tömegközlekedés autóbussz

és trolibusz végállomásainak területeit, és a közúti pályák mentén lévő villamos pályák területeit.

Vízi közlekedést szolgáló jelentősebb létesítmény (kikötő) a főváros 6 helyszínén található: a csepeli Szabadkikötő, az újpesti Téli kikötő, egy-egy kikötői létesítmény a Kvassay zsilipnél és az Óbudai-sziget csúcsán, ide tartoznak még az Újpesti-öböl bejáratánál lévő yacht és csónak kikötők, valamint a belvárosi Duna-parton a nemzetközi hajóállomás.

Budapest nagy jelentőséggel bíró **vasúti létesítményei** közé tartoznak a belváros peremén elhelyezkedő nagy fejpályaudvarok, a Déli pályaudvar, a Keleti pályaudvar, és a Nyugati pályaudvar, valamint a külső területeken lévő, elsősorban személyforgalmi feladatokat ellátó két létesítmény is, a Kőbánya-Kispest és a Kelenföldi pályaudvar. A teherforgalmi létesítmények közül csak a Ferencvárosi rendező pályaudvar kerül ebbe a kategóriába.

A **légiközlekedést szolgáló terület** a fővárosban két helyen található: a Budapest Liszt Ferenc Nemzetközi repülőtér a város keleti, míg a Budaörsi repülőtér a város nyugati határán terül el.

A **zöldfelületek** közé a közhasználatú, a napi rekreációt biztosító területek (parkok, szabadterei sportterület) és az egyéb kondicionáló zöldfelületek tartoznak, amelyek a főváros területének 3%-án találhatók.

A **városi parkok** komplexitásukkal és területi kiterjedésükkel markánsan elkülönülnek a többi zöldfelületi elemtől. A közparkok közé soroltuk mérettől függetlenül a lakossági rekreációt szolgáló közcélú zöldfelületeket. A szabadterei sportterületek azokat a sportolási célú zöldfelületeket foglalják magukba, amelyek korlátozás nélkül szabadon látogathatók.

A **természetközeli területekhez** az erdők mellett a cserjés, gyeper, ligetes és/vagy víz közeli területek tartoznak, természetes vegetációval. Ezek a területek a főváros területének 15%-át teszik ki.

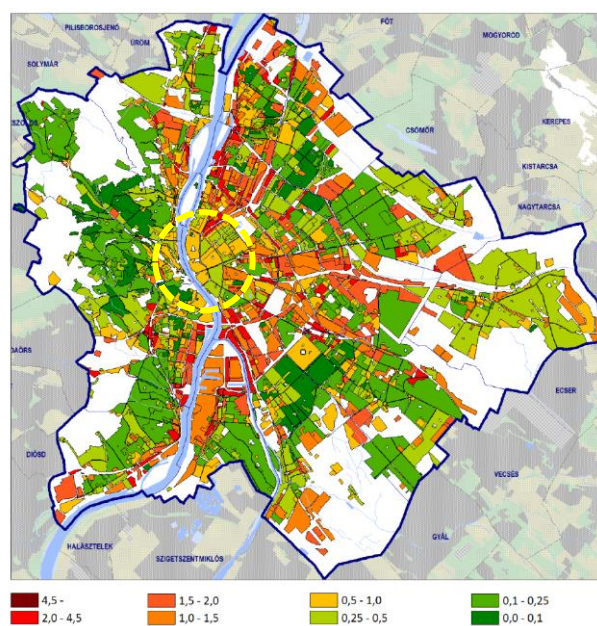
A budapesti **erdőterületek** többmint kétharmada állami tulajdonú; a főváros erdőszültsége 11%. Az erdőterületek közül a turisztikai erdők jellemzően a budai oldalon, a hegyvidéken találhatóak, ahol összefüggő felületet alkotnak. A pesti oldalon elsősorban a Szilas- és a Rákospatak völgyében, valamint Rákoshegy és Pestszentlőrinc határában található erdők. A természetvédelmi területen található védett erdők területén jellemző terhelés az erdők üdülési, turisztikai igénybevétele. A védelmi erdők közül a védőerdők a zöldfelületi rendszer kondicionáló, de nem rekreációs területei. Területük kb. 800 hektár (a fővárosi erdőtervezett területek mintegy 24%-a), elsősorban dél-pesti mezőgazdasági térségben találhatóak.

A **vízfelületeket** a Duna és mellékága, a kisvízfolyások, valamint a természetes és mesterségesen kialakított tavak területei alkotják.

A **mezőgazdasági művelés alatt lévő területek** és a műveléshez szükséges létesítmények a főváros területének 12 %-át foglalják el. A város peremterületein jelentősebb kiterjedésben találhatóak mezőgazdasági területek. Ezek nagyrészt szántóföldi vagy gyepművelés alatt állnak, de megtalálhatóak a zártkertes térségek is. Kiterjedt mezőgazdasági területek a pesti (XVI., XVII., XXIII.) kerületekben jellemzőek. A budai oldalon a kisparcellás zártkertek dominálnak.

A beépítések intenzitása

A 2008-as gazdasági válságot követően az építőipar teljesítménye, majd kapacitása jelentősen lecsökkent, 2014-től kezdődően azonban az ingatlanpiacot is elérte a konjunktúra és a korábban bemutatott okok miatt drámaian növekedtek meg a lakásárak.

10.11. ábra: Fejlesztési potenciál főváros területén: a TSZT/FRSZ által meghatározott sűrűségi értékek és a jelenleg beépített sűrűség közötti különbség

A belső városrészek az ott elérhető magas profit, valamint a szabályozásokban megengedett, magas beépítési paraméterek a befektetők által kedveltek. Azonban mivel a még szabad, beépítetlen területek rohamosan fognak, az itteni lakásépítés sokszor már az értékes, historikus épületállományt is veszélyezteti, és a meglévő épületek bontását eredményezi. Emellett a hatályos építési övezetek paraméterei következtében a beépítések jellemzően túl intenzívek, a belvárosi területeket a túlsűrűsödés veszélye fenyegeti.

Jogsabályi változások alapján a meglévő épületek tetőterének beépítésekor nem kell figyelembe venni az így létrejövő beépített alapterületet sem a szintterület, sem a parkolás számításakor. Ez a jelenleg is sűrűn beépített belváros még intenzívebb túlépítéséhez vezethet.

SWOT

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az épített és táji környezet harmóniája, kiegyensúlyozott egyedi városkép, mely elsősorban a belső területeken, a Duna-parton és a budai hegyvidéken érvényesül; ▪ Egyedi és egységes karakterrel, nagy területű stílus-egységgel rendelkező historikus beépítésű területek; ▪ A város történelmi téri struktúrája: körutak, sugárutak, rakpartok és terek rendszere; ▪ A belső területeken és a kerületközpontokban változatos, vegyes funkciók; ▪ Jelentős belső tartalékterületek; ▪ Nagy kiterjedésű, egybefüggő, jó városszerkezeti kapcsolatokkal és magas fejlesztési potenciállal rendelkező barnamezős és alulhasznosított területek (városias funkciók); ▪ A város keresztmetszetében változó karakterű Duna-part, különleges látványokkal, értékes fejlesztési lehetőségekkel; ▪ Tömegközlekedéssel jól feltárt a sűrűn lakott lakóterületek jelentős része, a mi a kompakt város elv érvényesülése szempontjából különösen fontos. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ A kiegyensúlyozatlan városszerkezettel összefüggő életminőségi problémák: a belső városmagban jellemző a közlekedési és funkcionális túlterheltség, a túlzásúftolt beépítés és a zöldfelületek hiánya, míg a külső területeken az infrastruktúra hiányosságai és az átmenő forgalom okozta terhelés jelentkezik. ▪ Belső területek közlekedési túlterheltsége, az autóközlekedés dominanciája, emiatt a lakófunkciók arányának csökkenése, nem elegendő zöldfelület; ▪ Túlterhelt főközpont, nem megfelelően kiépült központ-rendszer; ▪ A Duna és a város kapcsolata hiányos, a part megközelítése nehézkes; ▪ A Duna-part adottságainak nem megfelelő kiaknázása, a Duna menti sáv adottságaihoz képest kihasználatlan; ▪ A folyó átjárási keresztmetszetei mind az egyéni, mind a közösségi közlekedés szempontjából szűkek; ▪ Alacsony intenzitással beépülő, infrastrukturálisan nehezen ellátható elővárosi zóna; ▪ A főváros – belváros, elővárosi zóna, Duna-part - közlekedési terheltsége az agglomeráció irányából érkező jelentős forgalom miatt; ▪ Elválasztó vonalas infrastruktúrák (utak, vasutak); ▪ Barnamezős területek strukturátlansága, átjárhatóságának megoldatlansága; ▪ A turizmus intenzív növekedése mellett, annak túlzott mértéke és területi koncentrációja (overtourism) miatt kiépült aránytalan kapacitások, amik a COVID-19 okozta gazdasági válság következtében feleslegesek, fenntarthatatlanok, a városlakók számára kevésbé kihasználhatók és torzítják a belváros területhasználatát; ▪ A lakásrendszer tulajdonosi sajátosságai miatt elmaradó, elhúzódó felújítások / a lakásokat megvásárló bérlők nem képesek a szükséges, hosszú ideje elmaradt felújítások finanszírozására; ▪ Lakosság változó szociodemográfiai összetételére nem reagáló, rugalmatlan lakásrendszer; ▪ Önkormányzati bérlakások alacsony száma és minősége; ▪ Kis alapterületű lakások magas aránya, koncentrált elhelyezkedése; ▪ Közterületek karbantartásának, fenntartásának hiányosságai; ▪ Közterületek hatékonyabb és biztonságosabb használatában még nem nyertek széles teret az okos megoldások.

LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pályázati források várhatók a klímavédelmi intézkedések támogatására; ▪ Jogszabályi változások, támogatások, melyek elősegíthetik a jó adottságú és lakásépítésre alkalmas területek megújulását; ▪ Az ingatlanpiac konjunktúrája következtében épülő nagyléptékű, lakásépítési projektek a barnamezős területek megújításának is lehetnek katalizátorai; ▪ A historikus településkép a turizmus erőforrása, ami a COVID-19 utáni visszarendeződésnél újra vonzerőként jelenhet meg Budapest turisztikai értéke szempontjából, a kulturális turizmus a belső területek mellett a központtól távolabb eső értékek, más városrészek is felértékelődhetnek; ▪ A COVID-19 hatásaként átalakuló közlekedési szokások felértékelik az egyéni mikromobilitási és aktív közlekedési formákat, a megváltozó szemlélet alkalmazhat adhat a közterületek újrendezésére és jelentős, nagyforgalmú, belvárosi közlekedési tengelyek (Kossuth-Rákóczi tengely, Nagykörút) humanizálásának, komplex megújításának előkészítésére; ▪ A COVID-19 hatásaként átalakuló munka, a távmunka megjelenése felértékeli a közvetlen lakókörnyezet élhetőségének, az elérhető zöldfelületeknek, a tisztább környezetnek a jelentőségét, így a fenntarthatóbb környezet – kompakt város és kis távolságok városa –alapelveinek elfogadottsága is megnő. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Beépített területek „zöldmezős” terjeszkedése a jelentős belső tartalékok ellenére; ▪ A belvárosi területek további sűrűsödése, a környezeti terhelések növekedése; ▪ Belvárosban lakófunkciók visszaszorulása; ▪ Szuburbanizációs folyamatok kontrolljának hiánya, ▪ A túlzott turizmus (overtourism) területi koncentrációja miatt kiépült felesleges kapacitások továbbra is kihasználatlanok maradnak és a lakosság sem tudja használni; ▪ A belvárosban az extrém magas ingatlan árak és a beépítés növelését támogató jogszabályok, szabályozók a belvárosi területek túlsűrűsödéséhez, historikus épületek bontásához vezethetnek; ▪ A lakhatási támogatások az új építésű lakások tulajdonlását támogatják, ami a meglévő lakásállomány felújításától von el fejlesztési lehetőséget; ▪ A fenntarthatósági szempontok helyett a gazdasági érdekek előtérbe kerülésével a barnamezős fejlesztések helyett a zöldmezős beruházások részesülhetnek előnyben, amely számos környezeti konfliktust generál; ▪ A barnamezős területek megújulását hátráltatja a bennük rejlő környezeti kockázat és a rendezetlen tulajdonviszonyok; ▪ A közterületeken keletkező bevételek csak részben kerülnek a fenntartási keretbe (a terhelést nem kompenzálja); ▪ A köztereket érő egyenlőtlen arányú terhelések túlhatalmat, gyorsabb amortizációt okoznak. ▪ A zöldmezős fejlesztések folyamatos növekedése számos környezeti konfliktust, városüzemeltetési problémát generál; ▪ Hatáskörök megoszlása (településtisztaság, zöldfelület-gazdálkodás, közterület-felügyelet), különösen a fővárosi és kerületi viszonyok tekintetében továbbra is tisztázatlan marad, ami egyrészt gazdaságtalan működést, másrészt lefedetlen területeket jelent, összességében pedig fizikailag is rendezetlen közterületi állapotokat jelent.

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK

- Meglévő alulhasznosított területek funkcióváltásának, megújulásának támogatása, „belső tartalékok” hasznosítása;
- Szerkezeti hiányok oldása a főközpont és fő tranzitútvonalak közlekedési túlterheltségének oldására;
- Belső városrészek főútvonalainak „humanizálása”, újrapozicionálása;
- Budapest egyedi karakterét, identitását meghatározó belső historikus városszövet megújítása, a túlépítés és a bontások megakadályozása;
- A közterületek megújítása és aktív használatának ösztönzése részeként a színvonalas földszinti kereskedelem létrehozása, a szolgáltatások támogatásával, a jogi és pénzügyi keretek megteremtésével;
- Az intézmények és közterületek komplex akadálymentesítésének folytatása – ennek első lépéseként átfogó felmérés és intézkedési terv létrehozása;

- A városrehabilitáció jogi, pénzügyi és működtetési feltételeinek felülvizsgálata és reformja;
- A zöldinfrastruktúra elemek nagyobb védelme, valamint a magasabb forrásbiztosítás érdekében zöldfelület-gazdálkodást támogató szabályozási feltételek rendezése;
- Városi parkok és rekreációs területek hálózatos fejlesztése;
- A közterületek rugalmas használatot lehetővé tevő kialakítása (időszakos funkcióváltás), és okos köztéri eszközök alkalmazási lehetőségeinek megteremtése;
- A turizmus koncentrációjának következtében kiépült aránytalan funkcionális összetétel, kihasználatlan szolgáltatások, a belváros élhetőségének megőrzése;
- Az új, piaci lakófejlesztések fejlesztő hatásának kihasználása alulhasznosított, barnamezős területeken;
- A megfelelő színvonalú, megfizethető bérlakásrendszer / a magas lakásár/jövedelem olló miatt különösen a fiataloknak, de az átlagos helyzetű családoknak is komoly gondot jelent, a megfizethetőséget a jövedelmek, a lakáshitelezés és a lakásárak befolyásolják;
- Fiatalok lakhatási problémái / kollégiumi férőhelyek alacsony száma (100 ezer fős hallgatói létszámra 15 ezer férőhely), a frissen végzettek generációs problémája az önerő hiánya, hitelképtelenség;
- Eltérő, egymást zavaró közterületi igények összehangolása (gépjármű-kerékpár-gyalogos, vendéglátás, turizmus, séta, rekreáció stb.).

I.11. BUDAPEST ÉPÍTETT ÉRTÉKEI

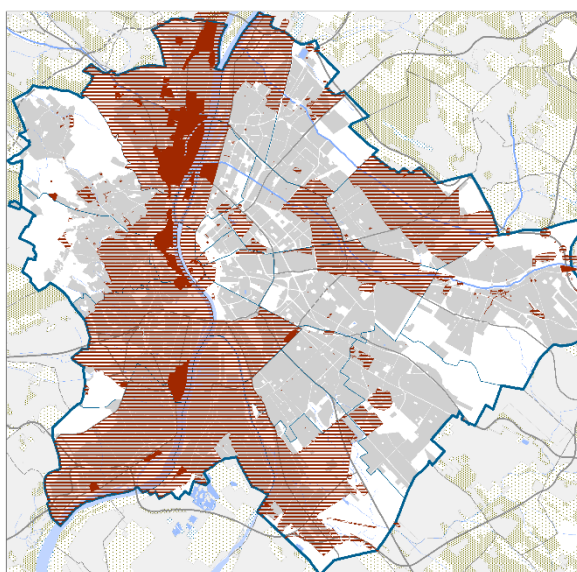
Budapest épített környezete kiemelkedően gazdag és értékes. A várostestben egymásra rétegződve találhatjuk meg a római kortól napjainkig a különböző történelmi korok lenyomatát. A helyi adottságok nyomán kialakult környezeti markánsan elkülönülő részekre tagolódik. A város a világon az egyik legkiterjedtebb, historikus stílusokban megfogalmazott épületeket magába foglaló belvárosi városszövettel büszkélkedhet. Budapest szecessziós stílusú öröksége nemzeti szinten is kiemelkedően jelentős. E mellett különböző korok számos épített értéke is megőrződött, amelyek hozzájárulnak a város identitásának erősítéséhez.

AZ ÉPÍTETT KÖRNYEZET ÉRTÉKEI

Régészeti terület, védett régészeti terület, régészeti érdekű terület

A főváros területén ismertté vált régészeti lelőhelyekről a 2001. LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről (Kötv.) rendelkezései alapján hatósági nyilvántartás készül. A nyilvánított **régészeti lelőhely** az a földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történelmi összefüggéseikben megtalálhatók. A Kötv. 11. §-a alapján „a nyilvántartott régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak”.

Külön kategóriát alkotnak a **védett régészeti lelőhelyek**, melyek esetében kiemelkedő történelmi és kulturális jelentőségük okán külön miniszteri rendelet mondja ki a védetté nyilvánítás tényét.

11.1. ábra védett és nyilvántartott régészeti lelőhelyek

A védett és nyilvántartott területek Budapesten többnyire a Duna alsó teraszain találhatók. A már ismertté vált régészeti emlékek megőrzése, bemutatása a műemléki megtartásra érdemes leletek esetében jöhet számításba. Különösen Óbuda és Buda területén sokasodnak a konzervált, vagy visszatemetett, de bemutatásra váró emlékek. Kiemelt jelentőségű lehet a Ripa Pannonica világörökségi cím elnyerésére pályázó római limes-szakasz budapesti helyszíneinek fejlesztése.

Helyi, egyedi arculatot biztosító épített elemek

Budapest európai összehasonlításban is nagy kiterjedésű közigazgatási területének csupán szűkebb központi részét alkotja a történelmi beépítésű belváros, nagyobb része viszonylag kisebb városias központokból és köréjük telepedett, újabb eredetű kertvárosias beépítésű területekből áll. E városszerkezeti jellemző az épített történelmi értékek elhelyezkedését és eloszlását is meghatározza. A belváros döntően a XIX. század második felében végbement fejlődés nyomait hordozza. Itt az épített környezet erőssége a **belső városrészek áttekinthetőségében, tervezettségében, városképi nagyvonalúságában rejlik**

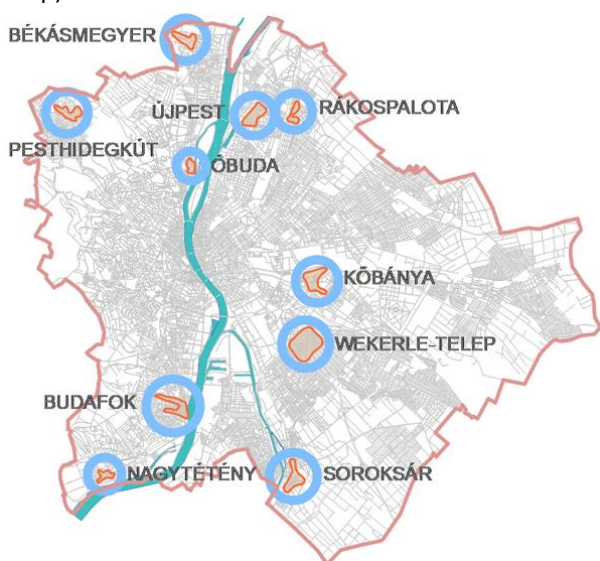
Az építészeti értékek keletkezési idejük szerint széles időszakot ölelnek fel. A legkorábbi emlékek a római hódítás időszakából származnak és szigetszerű régészeti területek formájában jelennek meg, elsősorban a budai oldalon. Ugyancsak régészeti jelentőségűek a népvándorlás-kori, valamint a budai Várhegy legkorábbi betelepülési időszakából származó maradványok.

A középkori budai és pesti polgárváros kevés eredeti állapotban megmaradt épülete műemléki védelem tárgya, de a döntően változatlan középkori városszerkezet egésze műemléki jelentőségű terület.

Budapest leggazdagabb építészeti öröksége a XIX. század második és a XX. század első feléből származik. A belvárosi barokk és klasszicizmus korának együttese, főként a pesti oldalon megfogantak a század végén. A helyükbe lépő új, csaknem teljes egészében eklektikus stílusú épületek, épületegyüttesek a belvárosi városkép meghatározó elemei, melyet a jelentős szecessziós épületállomány tesz igazán különlegessé.

Budapest a **historizmus építészeti stílusegyüttesét**, azaz összességében a neoreneszánsz, a neobarokk, a neoromán és a neogót stílusokat (1860-1905) tekintve mintegy 12 km²-nyi egységesen historikus stílusú építészeti együttesével világviszonylatban az egyik legjelentősebb. Ennek a homogén historizáló építészeti együttesnek a főtengelye a 2,2 km hosszú Andrassy út, amelynek 132 épülete közül csak öt nem historizáló, 1938 és 1970 közötti. Ez egyedülálló világörökség, erre való tekintettel nyerte el az útvonal a Világörökség megtisztelő címet. A szecesszió és Bauhaus építészete, valamint a két világháború között virágzó modernista építészet nagyszámú

építészeti emlékekkel gazdagította a várost. A hely történetéről, az épített környezet változásáról, elmúlt korok építészeti emlékeiről, és beépítési struktúrájáról tanúságot tevő helyek, vagy kiemelkedő jelentőségű építészeti emlék háttérét-pufferzónáját képező együttesek védendő építészeti környezetet alkotnak. Budapesten ezek az értékek jellemzően **a városmag, sűrűn, városiasan beépített területein és a külső kerületek kisvárosias, néhány esetben falusias, zárt településképpel rendelkező központjaiban** (Békásmegyert-Ófalu) találhatóak. Kiemelkedő városépítészeti és építészettörténeti jelentőségük miatt védettek az egy szándék nyomán, **egységes arculattal egy időben létrejött különböző célú építészeti együttesek** is (Napraforgó utcai telep, Wekerle-telep).

11.2. ábra: Intenzív kisvárosias és falusias beépítési formák a városközponton kívül

Külön védettséget nem élveznek, de a városkép egyedi alakításában fontos szerepet játszanak egyes különlegesen **egységes (ipari) építészeti arculatot** mutató útvonalak, mint például a Váci út újpesti szakasza a Tungstam-gyár és a Vízművek között, a Budafoki pincék a Duna-parti látványban, vagy Kőbánya központjának kialakítása a magasan elhelyezett vasútállomással.

A **lakótelep-építések** korai korszakából származó, a klasszikus városias struktúra figyelembevételével megvalósult beépítések (Pillangó utcai lakótelep) mára „beértek” és szintén a védendő építészeti környezethez tartoznak. **Napjaink alkotásai** az építés viszonylag alacsony volumene, heterogenitása és területi szétszórtsága miatt még nem hoztak létre értékelhető építészeti együtteseket, legfeljebb elszigetelt kortárs építészeti művek halmazát. Ennek megítélése azonban későbbi korok feladata lesz. Különösen rossz a városépítészeti beavatkozások helyzete, az ilyen léptékű alkotások Budapestről teljességgel hiányoznak.

A sűrű beépítésű történeti városmagból, a volt városarok vonalában húzódó lakó-, és az ezekhez csatlakozó városüzemeltetési, ipari, pályaudvari területekből,

valamint a peremkerületek kertvárosias, gyakran falusias szövetéből összeálló településkép összességében és szükségképpen egyedi. Az egyedi településarculat Budapesten zárt sorú beépítésével elsősorban a városmagban érvényesül. A városmag nagyobb kiterjedésű, egységes építészeti együttesén kívül a külső területeken csak néhány központi helyen található sűrű, városias beépítés. Az egyedi városkarakter, a megőrzött történetiség egyre nagyobb értéke az európai településeknek. A kulturális örökség jelentős szerepet játszik a lakosság magasabb életminőségének biztosításában, kedvezően befolyásolja a város megítélését, erősíti annak gazdasági pozícióit.

Világörökségi és világörökségi várományos területek

1972. november 16-án megszületett UNESCO Világörökség Egyezménye olyan egyedülálló jogi eszköz, amely globális felelősségvállalást tesz lehetővé a világ kulturális és természeti értékeinek védelme érdekében.

A 2011. évi LXXVII. törvény a világörökségről az alábbi védett területi kategóriákat határozta meg:

- világörökségi helyszín,
- világörökségi helyszín védőövezete,
- világörökségi várományos helyszín,
- világörökségi várományos helyszín védőövezete.

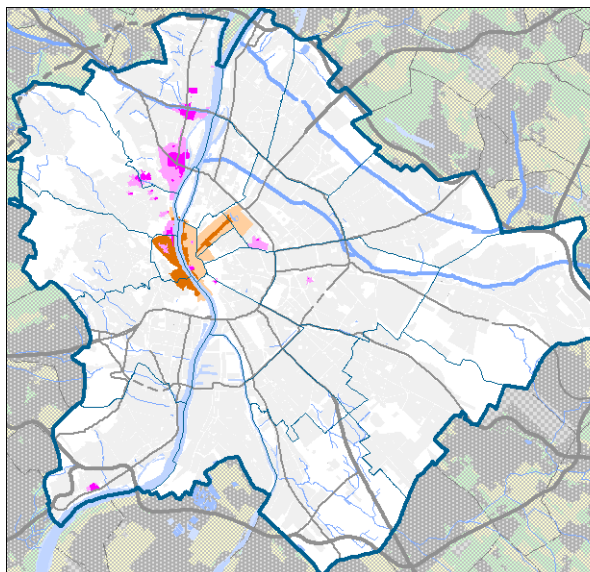
A **világörökségi védelmet** Budapesten először a Duna-part látképe és a Budai Várnegyed területe (1987), majd az Andrassy út (2002) kapta meg.

Világörökségi várományos helyszínek:

- A római birodalom határai – a dunai limes magyarországi szakasza: a Ripa Pannonica szigetszerűen elhelyezkedő erődmaradványai és vonala (Campona erőd, Contra Aquincum erődök, Aquincum katonai tábor és limes út, Aquincum katonai táborai és katonavárosa, Aquincum municipium és az Ulcisia 16. őrtorony, Ulcisia 5. őrtorony)
- Lechner Ödön építészete: az Iparművészeti Múzeum, a Postatakarékpénztár, az Állami Földtani Intézet és a Szent László Plébániatemplom
- A budai termálkarszt barlangrendszerei: Pál-völgyi-barlangrendszer, Ferenc-hegyi-barlang, Molnár János-barlang, József-hegyi-barlang, Szemlő-hegyi-barlang, Budai Vár-barlang

A **világörökségi és világörökségi várományos területek** védőövezete a magterület és a világörökségi címmel járó feltételek és korlátozások által nem érintett területek konfliktusmentes illeszkedését hivatott biztosítani.

A világörökségi rang nem jelenti ugyanakkor a terület skanzenszerű kezelését, hiszen a város mindennapi használat szempontjából is kulcsfontosságú területeiről van szó, ahol a városlakók és használók igényei szerint az épített szövet és a kiszolgáló infrastruktúra továbbra is folyamatosan alakul.

11.3. ábra: Világörökségi és világörökség várományos területek elhelyezkedése

	Világörökségi helyszín területe
	Világörökségi helyszín védőövezetének területe
	Világörökségi várományos helyszín területe
	Világörökségi vár. helyszín védőövezetének ter.

Műemlék, műemlékegyüttes

„**Műemléki érték**” minden olyan építmény, kert, temető vagy temetkezési hely, terület (ezek maradványa), valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese, rendszere, amely hazánk múltja és a közösségi hovatartozás-tudat szempontjából kiemelkedő jelentőségű történeti, művészeti, tudományos és műszaki emlék, alkotórészeivel, tartozékaival és berendezési tárgyaival együtt.

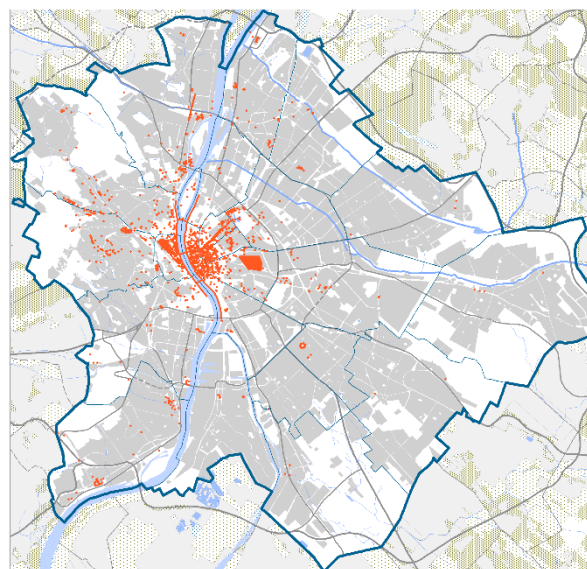
A műemléki védelem alatt álló elemek a belvárosban és az egykori történeti települések központjában, a mai városrészközpontokban koncentrálnak. A budai oldalon az I., II., III., XII. és XXII. kerületekben, a pesti oldalon az V., VI., VII. és VIII. kerületekben található a legtöbb műemlék. A közelmúltban nyilvánították műemlékké mindkét budapesti rakpartot.

A műemléki védelem alatt álló ingatlanok között sok a rossz állapotban lévő, elhanyagolt épület, felújításuk, fenntartásuk biztosítása egyre sürgetőbb feladat. Az értékek védelme csak integrált szemlélettel és módszerek alkalmazásával, a védett egyedi érték és környezetének együtt kezelésével lehet eredményes.

A műemlékvédelem sajátos tárgyai: történeti kert, történeti temetkezési hely (történeti temető és temetkezési emlékhely)

A kulturális örökség védelmének és a természetes/természeti, de ember alkotta környezet értékeinek

kapcsolódási pontjai a történeti kertek, temetők és a temetkezési emlékhelyek.

11.4. ábra: Műemléki védelem alatt álló ingatlanok Budapestén

Budapesten található **történeti kertek:**

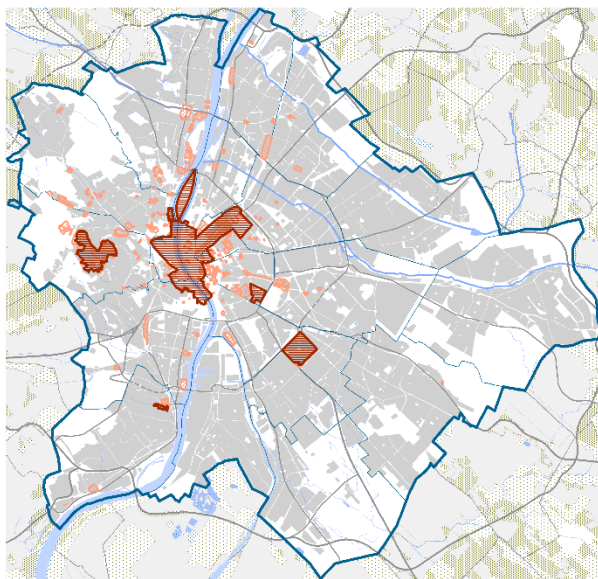
- Fűvészkert – Egyetemi Botanikus Kert,
- Jókai és Steindl-villa kertje a Sváb-hegyen,
- Margitsziget,
- Schmidt-kastély kertje,
- Orczy-kert – a későbbi Ludovika kertje,
- Népliget,
- Kiscelli park.

A Kötv. 37. §-a szerint védelemben kell részesíteni azokat a **történeti temetkezési helyeket** (történeti temetőket és temetkezési emlékhelyeket) vagy ezek meghatározott részeit, különösen a sírjeleket, síremlékeket, sír-építményeket, amelyek műemléki értékei a magyar történelem, a vallás, a kultúra és művészet sajátos kifejezői, illetve emlékei.

A történeti temető és a temetkezési emlékhely közül csak az utóbbi jogi kategória, a temetőkről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény (kissé pontatlan megfogalmazása) szerint „temetkezési emlékhely: a temetőn kívül, különösen templomban, altemplomban, templomkertben, történeti kertben, urnacsarnokházban vagy más építményben és területen lévő, az elhunytak eltemetésére, urnák elhelyezésére és hamvak szétszórására szolgál.

A történeti temetkezési helyek védett elemeiről önálló nyilvántartás nincs, közéjük ezért a védett műemlékek és műemlékegyüttesek közül azok tartoznak, amelyek a fenti definícióknak megfelelnek (pl. több síremlék a Fiumei úti sírkertben, vagy a Farkasréti temetőben stb.).

- Műemléki jelentőségű terület
- Műemléki környezet

11.5. ábra: Műemléki jelentőségű területek, műemléki környezet

Műemléki területek: történeti táj, műemléki jelentőségű terület, műemléki környezet

A Kötv. meghatározásában a műemléki területek:

- történeti táj,
- műemléki jelentőségű terület,
- műemléki környezet.

Budapestet **történeti táji** lehatárolás nem érinti.

Műemléki jelentőségű területként műemléki védelemben részesül a település azon része, amelynek jellegzetes szerkezete, beépítésének módja, összképe, a tájjal való kapcsolata, terei és utcaképei, építményeinek együttese összefüggő rendszert alkotva történelmi jelentőségű. A budapesti épített örökségének kiemelkedő jelentőségét nagy kiterjedésében fennmaradt, változatoságában gazdag, összességében mégis egységes épületállománya adja. A „műemléki jelentőségű terület” védelmi kategória célja, hogy az összefüggésekben rejlő értéket fogalmazzza meg, az egyedileg nem védett, ám az egységes városkép szempontjából kiemelkedően fontos elemek védelmét biztosítsa.

Budapest esetében a következő műemléki jelentőségű területek találhatók:

- a Világörökségi védelem alatt álló terület,
- a Margitsziget,
- a Sváb-hegy,
- a Wekerletelep és
- a Tisztviselőtelep.

A Kötv. 39. § (2) alapján **műemléki környezetnek** minősül „a műemlék jogszabályban meghatározott környezete.” A törvény átmeneti rendelkezése szerint a „tör-

vény hatálybalépése előtt védetté nyilvánított műemlékek és műemléki jelentőségű területek környezete a törvény alapján műemléki környezetnek minősül, kivéve, ha azt a korábbi védetté nyilvánító döntés más területnagyságra állapította meg.”

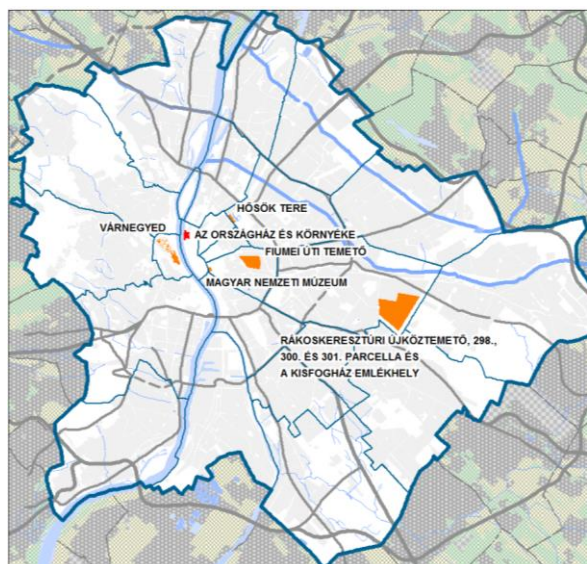
A 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet szerint műemléki környezetnek minősül a műemlékkel vagy műemléki jelentőségű területtel közvetlenül határos telkek, a kapcsolódó közterületszakaszok és a közterületszakaszokkal határos ingatlanok, amelyek központi, közhiteles nyilvántartásban szerepelnek.

Budapest területén az alábbi nagyobb kiterjedésű műemléki környezetek találhatók:

- Andrassy út,
- Hősök tere,
- Nyugati pályaudvar,
- Ludovika kertje,
- Aquincum,
- Óbudai Gázgyár,
- Albertfalva Castrum,
- Nagyvásártelep,
- MÁV Északi Járműjavítója.

Nemzeti és történelmi emlékhelyek

A nemzeti és történelmi emlékhelyek az ország történelmében központi szerepet betöltő helyszínek. 2011-ben a Magyar Országgyűlés bevezette a *kiemelt nemzeti, a nemzeti és a történelmi emlékhelyek* fogalmát a Kötv.-be. A törvény 2. melléklete szerint 1 kiemelt nemzeti emlékhely és 16 nemzeti emlékhely, továbbá a 303/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet 1. sz. melléklete alapján 52 történelmi emlékhely található az országban.

11.6. ábra: A kiemelt nemzeti és a nemzeti emlékhelyek elhelyezkedése Budapest területén

A kiemelt nemzeti emlékhely a nemzet és a magyar állam történelmében kiemelkedő jelentőségű nemzeti emlékhely, amelyet az Országgyűlés törvénnyel kiemelt nemzeti emlékhellyé nyilvánít. Budapest kiemelt nemzeti emlékhelye az Országház és környéke.

A nemzeti emlékhelyek hazánk múltjában kiemelkedő szerepet játszottak, vagy valamely történelmi kor meghatározó színterei voltak, egyúttal a nemzet önazonosítása és a magyarság, vagy annak az itt élő nemzetiségekkel való összetartozása szempontjából kiemelkedő jelentőségűek.

A budapesti nemzeti emlékhelyek a 2001. évi LXIV. törvény 2. sz. melléklete alapján:

- Hősök tere,
- Várnegyed,
- Magyar Nemzeti Múzeum,
- Rákoskeresztúri Új Köztemető 298., 300 és 301-es parcella és a Kisfogház Emlékhely.
- Fiumei úti temető.

Történelmi emlékhelynek minősülnek hazánk azon kiemelkedő jelentőségű épített vagy természeti helyszínei, amelyek nemzetünk, vagy valamely hazánkban élő nemzetiség történelmében meghatározó jelentőséggel bírnak, ahol az ország politikai vagy kulturális életét befolyásoló és ezért megemlékezésre alkalmas intézkedések történtek.

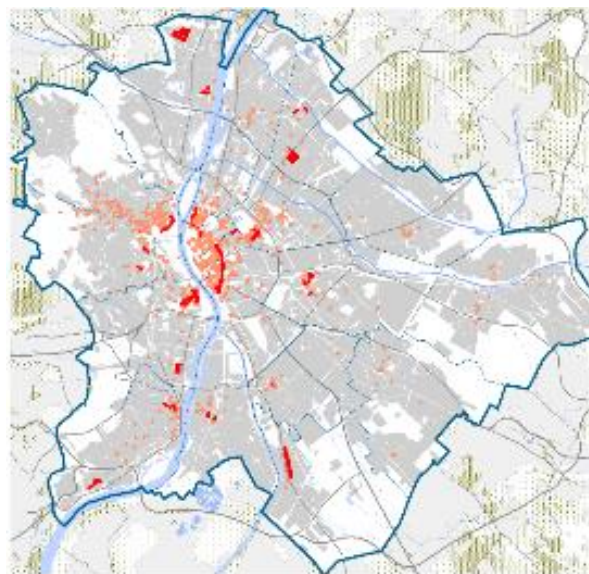
A budapesti történelmi emlékhelyek a 303/2011. (XII. 23.) Korm. rendelet 1. sz. melléklete alapján:

- Budapest I. kerület, Szilágyi Dezső téri református templom,
- Budapest V. kerület, Batthyány örökmécses,
- Budapest V. kerület, Magyar Tudományos Akadémia,
- Budapest VI. kerület, Andrassy út 60.,
- Budapest VII. kerület, Wesselényi utcai Hősök temploma és Hősök sírkertje,
- Budapest VIII. kerület, Corvin köz,
- Budapest VIII. kerület, Ludovika Akadémia,
- Budapest VIII. kerület, Trefort-kert,
- Budapest IX. kerület, Kálvin téri református templom, kripta és a Ráday Gyűjtemény,
- Budapest XI. kerület, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem,
- Budapest XI. kerület, Eötvös József Collegium.

Helyi védelem – fővárosi és kerületi

A helyi védett épületek megőrzése a hagyományos, karakteres városkép megőrzése szempontjából kiemelkedő fontosságú. Az Országgyűlés a települések jellegzetes és értékes arculatának megóvása, kialakítása, az épített és a természeti környezet egységes védelme, egyben az építési beruházások gyors és sikeres megvalósíthatósága érdekében megalkotta a településkép védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvényt (Tvtv.).

A törvényben kapott felhatalmazás alapján **Budapest Főváros Önkormányzata** megalkotta a 30/2017. (IX. 29.) Főv. Kgy. rendeletét a településkép védelméről. Budapest Főváros Önkormányzata ebben a rendeletében határozza meg a helyi védettséggel kapcsolatos szabályokat. A rendelet 4. melléklete tartalmazza Budapest fővárosi helyi védettségű építészeti örökségének jegyzékét.

- Helyi védett épület, építmény
- Helyi védett épületegyüttes

11.7. ábra Helyi védelem elemei

A Tvtv. rendelkezései alapján a **fővárosi kerületek önkormányzatai** is megalkották a maguk településképi rendeletét, mellyel egyúttal jóváhagyták a saját helyi védett értékeiket tartalmazó jegyzéküket. A kerületi jegyzékek jellemzően eltérőek a fővárosi jegyzéktől, de előfordulnak átfedések is.

AZ ÉPÍTETT ÉRTÉKEK KONFLIKTUSAI, PROBLÉMÁI

A funkcióváltás konfliktusai

Az épületek felújítása állandó hasznosítás, felügyelet nélkül nem biztosíthatja az épületek hosszú távú védelmét, állaguk megóvását és fenntarthatóságát.

Az időben változó használat által megkövetelt téri rugalmasság azonban sok esetben nem összeegyeztethető a meglévő térstruktúra tehetetlenségével, merevségével, ami az épületek átalakítását nehezíti és állapotának további romlásához vezet (pl. Újpesti Vízműtelep, Szabolcs utcai kórház).

A funkcióváltó épületek egy részénél a **nagy átalakítási igények a területek egységes építészeti arculatát veszélyeztetik.** Ez a folyamat az átmeneti zóna nagy kiterjedésű, barnamezős területei esetén jelentkezik különösen. A beruházásokat ellehetetlenítő nagyobb területekre kiterjedő védelem helyett itt a védelem csak az épületegyüttesek egy-egy ikonikus elemére terjed ki, ami viszont az egységes városképi és építészeti megjelenést veszélyezteti.

Tovább nehezíti a helyzetet, hogy **az átalakulás elsősorban a kedvező városszerkezeti helyzetben lévő, jó közlekedéssel rendelkező, talajszennyezettséggel nem terhelt területeket érinti,** a kieső területeken található, infrastrukturálisan nem jól ellátott területek értékes épületállományuk ellenére nehezen hasznosíthatók. Sok

esetben a rendezetlen tulajdoni viszonyok alatt álló, illetve a több tulajdonos birtokában lévő ingatlanok felújítása, illetve funkcióváltása is nehézkes (pl. Csepel Művek).

A turizmust kiszolgáló funkcióváltások –szállásférőhelyek kialakítása, vendéglátás – a belváros egyes részeit egyre jobban, elfogadható mértéken felül megterhelik. A vigalmi negyed kialakulása mára egész városrészek lakhatóságát zavarta. A COVID-19 turizmusra és gazdaságra gyakorolt hosszútávú hatásai még nem ismertek, de az jól látható, hogy a tömegturizmus igényeire kiépült kapacitások jelenleg aránytalanok, kihasználatlanok. A járvány utáni visszarendeződés után sem biztos, hogy a korábbi folyamatok folytatódnak, így ezek a negyedek akár újra visszanyerhetik lakosaikat, mindennapi élethez szükségeseket.

A belvárosi épületállomány állapotromlása

A belváros meghatározó, XIX. század második felében épült épületállományát csak korlátozottan érték el a célzott rehabilitációs programok és beavatkozások. A II. világháborút követően állami tulajdonba került belvárosi épületállomány kezelésére néhány kiemelt műemlék felújításán, a háborús sérülések eltüntetésén és a Rákóczi út homlokzatainak felújításán túl érdemi beavatkozás nem történt. A rendszerváltásig a figyelem a tömeges lakásépítésre terelődött, **a régi, közel 110 éves épületek legnagyobb része megépülésük óta átfogó felújításon nem esett át.**

Egyre inkább teret nyert az a szemlélet, mely a lakhatást önerőből megoldandó feladatnak tekintette.

A rendszerváltás utáni privatizáció során számtalan tulajdonos kezébe került szétaprózódott lakóépület-állomány átfogó felújítása még inkább nehézkessé vált. A rossz állapotban lévő épületállomány többnyire alacsonyabb társadalmi státuszú lakossággal párosul, akik az önerőből történő felújításokat nem tudják elindítani.

A megújulásra váró, nagy területű, egyszerre előregedő épületállomány felújításához nincsenek meg a mozgósítandó anyagi eszközök.

A belső városrészek megújítására irányuló projektek hatása egyenetlen. A legátfogóbb rehabilitáció a ferencvárosi területeken jelenleg is zajlik: a SEM IX. összetett pénzügyi tranzakciókkal a megújítást követő értéknövekedést forgatja be a további felújítás finanszírozására. A fenntartható, piaci alapú folyamatokra alapozott akció a belsőbb területeken jelentős presztízs-növekedést eredményezett, a külsőbb részeken azonban csak az általános színvonalromlás lassítására volt alkalmas, a folyamatot visszafordítani nem képes.

Az átfogó beruházások elmaradása és a megóvásra, megújításra fordítható csökkenő források Budapest értékes épületállományának folyamatos romlásához vezetnek.

A környezet megváltozott használata miatti konfliktusok

A belvárosi részek épületállományának rehabilitációja sokszor csak funkcióváltással hozhat eredményeket. A napjainkban megfigyelhető folyamatok, a belvárosi lakóterületek irodává, szálláshellyé alakulása azonban kedvezőtlen hatást fejthet ki a város működésére. **Az intenzívebb használatú funkciók megjelenése növeli a környezeti terhelést, a belváros forgalmát tovább terheli.** A lakófunkció visszaszorulása veszélyezteti a vegyes funkciók jelenlétét a belvárosban, ami viszont a kompakt város fontos feltétele (Pl. nagy forgalom, környezeti terhelés – Kossuth Lajos u.).

A belvárosban napjainkban végbemenő folyamatok, fejlesztések azt mutatják, hogy a településrendezési eszközökben rögzített építési jogok túl nagyok. Az építési övezeti paraméterek túlzottan magas értékűek, túlépítések valósulnak meg, nem teszik lehetővé a környezet értékeinek megőrzését. A hatályos szabályozás.

A használati túlterhelés a közterületeket is sújtja, a túlhasznált részek minőségét lerontja.

Parkolási lehetőségek biztosításának megoldatlansága súlyos terhet jelent a belvárosi közterületek nagy részén. A közlekedési felületek mintegy 30%-át elfoglaló gépjárművek az értékes környezet is zavaró elemek.

A közterületi rendezéseket követően a területek karbantartása hiányos, ez sokszor a védett környezet harmóniáját is zavarja.

Általánosságban megfigyelhető, hogy a zártan beépített területek a fizikai állapotromlás ellenére arcukat erősebben őrzik, ez a beépítési struktúra „ellenállóbbnak” mutatkozik a településképet károsító egyéni törekvésekkel szemben, külön védelem nélkül is.

Az értékek védelmi rendszerének működési problémái

A műemlékek megőrzésének, fennmaradásának törvényi, intézményes elősegítése jelenleg válságba került. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 2012 évi megszűnése óta hiányzik a hatósági feladatok megfelelő színvonalú ellátásához elengedhetetlen és azokhoz szorosan kapcsolódó feladatok, a műemlékekre vonatkozó szakmai tudományos gyűjtemények, adattárak fenntartása, kezelése és hozzáférhetővé tétele, az újabb védelem tudományos és szakmai háttérének biztosítása, ezek elvégzése, műszaki szaktanácsadás, az alap kutatások, a nyilvánossággal való kapcsolattartás, publikációk (így műemléki adattárak, újabb kutatási eredmények) közzététele.

Ezek a feladatok pillanatnyilag az Építésügyi és Építészeti Helyettes Államtitkársághoz vannak rendelve, amelyen belül az Építészeti Főosztály és a Műtárgyvédelmi és Régészeti Főosztály foglalkozik az örökséggel.

2019 elején létrehozták a Világörökségi Irodát, amely a magyarországi világörökségi területek ügyeiért felelős.

A jelenlegi helyzetről az a tapasztalat, hogy egy-egy személy és a mögöttük álló néhány tanácsadó nem töltheti be az erős szakmai intézmény szerepét, nem tudja fenntartani a műemlékfogalom eszmeiségét,

A III. kategóriájú műemlékek 2015 óta már csak nyilvánított műemléki értéként szerepelnek, ami mindössze műemléki védelmet megelőző állapot státuszt jelent, hathatósabb védelmet nem biztosít.

A műemlékvédelem rendszerének gyengülése mellett továbbra is probléma a műemlékvédelem finanszírozásának elégtelensége. A helyi védettség két szinten (fővárosi és kerületi) történő meghatározása több elem védetté nyilvánítását eredményezheti, de így a nyilvántartás nehezebben követhető

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK

- Világörökség várományos területként a római limes budapesti szakaszának hálózatos fejlesztése;
- Az értékes épületállomány és városi szövet megújítása komplex szemlélettel - közterületek rehabilitációjával, az energiahatékonysági szempontok lehetőség szerinti érvényesítésével – ennek kapcsán:
  - fenntartható finanszírozási rendszer, eszközök, valamint ezt megalapozó jogszabályi környezet kidolgozása;
  - közlekedésből adódó terhelés csökkentése, zöldfelületek mennyiségi és minőségi fejlesztése az épített környezet figyelembe vételével;
- Együttműködés a kerületekkel, Kormánnyal, a magán- és civil szektorral az épített értékekben gazdag városi szövet állapotának javításában, a mainál egészségesebb, élhetőbb, megjelenésében is vonzóbb, valamint gazdaságilag is prosperálóbb városrészek érdekében;
- A városképet meghatározó közterületek, portálok arculatának javítását támogató eszközök kidolgozása;
- A meglévő barnamezős területek újrahasznosítása;
- Szemléletformálás és jó gyakorlatok elterjesztése, a lakók közügyekbe való erősebb bevonása, az épített örökség népszerűsítése;
- Többszintű védelmi kategóriák között szabályozási összhang kialakítása.

SWOT

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Különleges városképi megjelenés, az épített és táji környezet harmóniája; ▪ Épített értékek gazdagsága és sokszínűsége; ▪ Egyedülálló, nagy területű historikus épületállomány a belvárosban – funkciók sokszínűsége; ▪ Jelentős historizáló, szecessziós stílusú és modern építészeti örökség; ▪ A Duna kitűnő természeti és tájképi adottságai; ▪ UNESCO által védett területek; ▪ Az örökség értékeit felmutató, a helyi identitást erősítő civil kezdeményezések (Budapest 100) és a felfedező kulturális turizmus megerősödése, szemléletformáló hatása felértékeli az örökséget; ▪ Átmeneti funkciók és kreatív vállalkozások megjelenése az épületekben; ▪ Az értékes épületállomány, illetve az építészeti múlt megfelelő (felmérési, tervi, fotó) dokumentációja, archiválása. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Leromlott állapotú értékes épületállomány; ▪ Közösségi terek hiánya, meglévő közterületek nem megfelelő minősége; ▪ Forráshiány; ▪ Az értékvédelem intézményrendszere annyira meggyengült, hogy gyakorlatilag megszűnt az érdemi védelem, a többszintű védelmi kategóriák sokszor áttekinthetetlenek; ▪ A jogszabályi változások miatt a korábbi műemléki védettségek egy része átminősült nyilvántartott műemléki értékke, ami a historikus beépítésű területeket különösen fájóan érinti, a történeti lakóépületek jelentős része így átkerült egy jóval kevésbé hatékony védelmi kategóriába; ▪ A komplex, városrehabilitációs programok helyett jelenleg a különálló, kerületi projektek jellemzőek, összehangolás nélkül.
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az épített és természeti értékek szélesebb körének bemutatása; szemléletformálás, az egyedi épületfelújításoknál a jó gyakorlatok széles körben történő kommunikációja; ▪ Az épített értékek, a belvárosi, valamint barnamezős egyedi adottságokkal rendelkező épületekben rejlő, cégimázst erősítő lehetőségek a kreatív és kulturális gazdasági szektor lokációs döntéseinél egyre fontosabbak; ▪ A barnamezős területeken lévő védett, értékes épületállomány hasznosítása, új közfunkcióval való megtöltése; ▪ Belső kerületekben a sétálóutcák kialakítása, forgalomcsillapítás, zöldfelületek létrehozása felértékelik és láthatóvá teszik történeti épületállományunkat; ▪ Belső városrészek újjáélesztése (vendéglátás, kereskedelem, vegyes funkciók); ▪ A támogatások célrendszerbe építésével vonzóvá tehető az épített értékek felújítása bontásuk helyett; ▪ Világörökségi Intézkedési Terv és kapcsolódó eszközök kidolgozása; ▪ Ingatlanok felértékelődése és emelkedő számú tranzakciók, ennek révén a szükséges felújítási munkákat finanszírozni képes, magasabb jövedelmű vásárlóerő és lakosság megjelenése a területen; ▪ Kombinált finanszírozási eszközök bevezetése. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az értékes épületállomány műszaki állapotának további romlása értékvesztéshez vezet, csökken a város népességmegtartó ereje és a város Európában betöltött szerepére is kedvezőtlen hatással lehet; ▪ A lakóterületek további terjeszkedése (főleg hegyvidéki térségben) rontja a tájképi értékeket; ▪ A támogatások tudatos ösztönző rendszerének, a magánberuházók bevonásának elmaradása esetén a városfejlesztések nem lehetnek hosszútávon fenntarthatóak; ▪ A turistavonzó beavatkozások esetében az ott élők érdekeinek elhanyagolása (az örökség fizikai állagának megóvása mellett a városrész lakhatóságát, élnélvességét, vonzerejét is biztosítani kell); ▪ A történeti kertek, fasorok további pusztulása, ha a történeti szerep tisztázása tovább várat magára. ▪ Értékes épületek elbontása; ▪ A városrészek értékeihez gyengén vagy egyáltalán nem kötődő, a társasházak felújítási döntéseiben problémát jelentő új tulajdonosi réteg bővülése; ▪ Forráshiány továbbra is fennáll: a kormányzati prioritások és az EU támogatható céljai között sem szerepel a döntően magántulajdont képező értékes ingatlanállomány felújításának támogatása; ▪ Uniós források csak energiahatékonysági beruházásokra vehetők igénybe az épületek megújításakor, mely mind az intézményi, mind a lakószegmensben nem tudja az országos indikátorvállalásoknak leginkább megfelelő elvárásokat teljesíteni.

I.12. KÖZLEKEDÉS

Budapest mindennapi, kiegyensúlyozott életének meghatározó eleme a város összetett szerepkörével összhangban lévő többszintű és komplex közlekedési rendszer, amely egyidejűleg felel meg a nemzetközi, az országos, a térségi és a nagyvárosi feladatokból fakadó, egymástól eltérő mobilitási igényeknek.

A budapesti közlekedés utóbbi években jelentkező problémái, a közösségi közlekedés infrastruktúrájának és jármű-állományának leromlása, versenyképességének csökkenése, valamint a nehézkes közlekedésfejlesztés elsősorban a rendszer széttagoltságára, a szakmai koordináció és az egységes vezetés hiányára vezethető vissza.

INTÉZMÉNYRENDSZER

A fővárosi közlekedés-szervezés széttagoltságának megszüntetése érdekében a Fővárosi Közgyűlés 2010 októberében új, közlekedési irányító szervezet létrehozásáról döntött.

A Budapesti Közlekedési Központ (BKK) fokozatosan átvette a közlekedésszervezési és fejlesztési feladatokat (a hatósági jogkörök kivételével) a Főpolgármesteri Hivatal Közlekedési Ügyosztályától, a BKV Zrt. közösségi közlekedés megrendelői, forgalomirányítási, ellenőrzési és utas-tájékoztatási feladatait, az FKF Zrt. közúti infrastruktúra kezelői és forgalomirányítói feladatát, valamint a Parking Kft. és a Fővárosi Taxiállomásokat Üzemeltető, Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. teljes feladatkörét.

Ennek megfelelően a BKK szerepkörébe tartozik a fővárosi közlekedés-fejlesztési tervek elkészítése, illetve a tervezési folyamatok koordinálása, mint például a Budapest Közlekedési Rendszerfejlesztési Tervének felülvizsgálata keretében 2014-ben elkészített Balázs Mór Terv, illetőleg az azt követő, a Fővárosi Közgyűlés 776/2019. (05.29.) határozatával elfogadott Budapesti Mobilitási Terv (BMT) is.

A BKK mint fővárosi közlekedési kompetenciaközpont – megalapításával a fővárosi közlekedési rendszer működése hatékonyabbá vált: egyrészt növekedtek a közösségi közlekedésbe visszaáramoltatható bevételek, másrészt szervezettebb, nagyobb hatékonyságú, ezáltal javuló szolgáltatási színvonalú közszolgáltatás jött létre.

A Fővárosi Közgyűlés által 2014-ben megalkotott új városüzemeltetési modell holding rendszerben, több vállalat összefogásával kívánta ellátni a közfeladatokat, amely a Fővárosi Önkormányzat szakmai és tulajdonosi kontrolljának erősítése mellett a BKK szerteágazó tevékenységi körének racionalizálását igényelte. A több ütemben történt átszervezés eredményeképp 2016-tól az operatív jellegű közútkezelői és a közlekedéshez kapcsolódó közszolgáltatási feladatok jelentős részét a Budapest Közút Zrt., az ellenőrzési feladatok egy részét a Fővárosi Önkormányzati Rendészeti Igazgatóság (FÖRI) látja el. A stratégiai jellegű közútkezelői feladatok és a taxi szolgáltatás ellenőrzési feladatai továbbra is a BKK Zrt. hatáskörében maradtak.

Ettől a folyamattól függetlenül a HÉV és az agglomerációs autóbusesz közlekedés megrendelői jogai az állam

kezébe kerültek. A BKV-tól leválasztott HÉV üzletág tulajdonosa a MÁV csoport lett (MÁV-HÉV Helyiérdekű Vasút Zrt.). Az agglomerációs autóbusesz-közlekedés feladatait a Közlekedésért felelős minisztérium megrendelése alapján a VOLÁNBUSZ Zrt. látja el. A hat regionális közlekedési központ 2019. október 01-től a hatékonyabb működés érdekében beolvadt a VOLÁNBUSZ Zrt.-be. Ezt követően ez az egy állami vállalat végzi a helyközi autóbusesz közösségi személyszállítást is.

A BKK-t érintően 2016-ban további feladatátcsoportosításra került sor. Annak érdekében, hogy a követeléskezelés egységes és átlátható módon történjen, a BKK 100%-os tulajdonosa lett a Budapesti Önkormányzati Követeléskezelő Kft.-nek (BÖK), továbbá a BKK szintén 100%-os tulajdonosi háttérével megalakult az ügyfélszolgálati és ügyfél-tájékoztatási feladatok ellátására a Budapesti Közlekedési Ügyfélkapcsolatok Zrt. (BKÜ).

2018. novemberében Magyarország Miniszterelnöke és Budapest Főpolgármestere közötti megállapodás alapján létrejött a Fővárosi Közfejlesztések Tanácsa (FKT), amelynek feladata a főváros területén megvalósuló fejlesztések közös fővárosi és kormányzati koordinálására. Döntés született továbbá a BKK jövőbeni működésének egyszerűsítéséről, vagy esetleges megszüntetésének lehetőségéről is.

A 2014. óta zajló átszervezések a korábbi integrációs törekvések visszabontását eredményezték. Az így kialakult intézményrendszer egy BKK központú, de széttagolt struktúrát mutat, amely ellentmond a 2009-ben megfogalmazott koncepcionális alapelveknek. A jelenlegi intézményrendszer funkcionálisan ugyan betölti szerepét, de a stratégiai közlekedésfejlesztői és közlekedésszervezői kérdéskört komplexen kezelve a feladatellátás hatékonysága tovább növelhető.

KÖZLEKEDÉS-HÁLÓZATI KAPCSOLATOK

A városi-elővárosi közlekedés egyik legjelentősebb problémája a belső területek forgalmának növekedése, melynek egyik fő kiváltója a szuburbanizációs folyamatokkal együtt járó, a főváros infrastruktúra hálózatát jelentős mértékben megterhelő ingázó forgalom. Ezen utasforgalmi desztinációkban a közösségi közlekedés részarányának megőrzése, de még inkább növekedése érdekében jelentős mértékű fejlesztések szükségesek a szolgáltatások utasok számára vonzóbbá tételéhez.

Az infrastruktúra fejlesztéseken felül jelentős mértékben emelhető a szolgáltatási színvonal a szolgáltatói együttműködések és a közlekedési szövetségek létrehozásával. A fővárosban a 2011-ben megszűnő Budapesti Közlekedési Szövetség (BKSZ) funkcióját a BKK nem vette át teljes mértékben.

A városi- és elővárosi személyközlekedési közszolgáltatások budapesti közlekedéssel integrált (hálózati, menetrendi, utas-tájékoztatási, forgalomirányítási és menetdíj-rendszerbeli) működését a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium és a BKK hosszú távú megállapodása biztosítja.

A főváros hálózati kapcsolataiban (külső közlekedési kapcsolataiban) minden közlekedési ágazat – légi közlekedés, közúti és vasúti közlekedés, hajózás, kerékpáros közlekedés – részt vállal, az egyes kapcsolati szintek esetében eltérő mértékben és jelentőséggel.

Légi közlekedés

A Budapest Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér közforgalmat csak nemzetközi relációban bonyolít, az országon belül jelenleg nincs menetrend szerinti légi forgalom. Az 1950-ben megnyílt légikikötő forgalmának több, mint 90%-a Európába irányul. Az utasforgalom mintegy harmada Németország és az Egyesült Királyság légikikötőjéhez kapcsolódik. A repülőtéren négy terminál – 1, 2A, 2B, GAT (kis- és magángépes terminál) – található.

Az 1998 évben megvalósított 2A és később épült 2B terminál között 2011-ben létesített csarnok, a SkyCourt megépítése a két terminál egyesítésével az utasforgalmi kapacitást a kétszeresére emelte. A 2-es terminál ezt követően már a legmagasabb biztonsági előírásoknak megfelelően, az utasok igényeinek magas színvonalú kiszolgálásával évi 10,5 millió utas fogadására vált alkalmassá. A repülőtér forgalma a 2002. évi 4 482 695 utasról (77 941 gépmozgás, továbbá 46 477 tonna áru továbbítása) 2011. évre 8 920 653 utasra növekedett (109 949 gépmozgás, továbbá 106 595 tonna áru továbbítása), majd a Malév 2012. évi megszűnése következtében az átszállási kapcsolatok elvesztésével az utasforgalom kismértékben – 8,5 millió utasra – visszaesett. (A prágai Václav Havel - korábban Ruzyně - repülőtér utasforgalma ekkor 10,8 millió fő, a Bécs-Schwechat-i repülőtéré 22,2 millió fő volt.)

A 2B terminálhoz csatlakozó, 2018-ban megépült B-oldali utasmóló további 10.000 m²-rel bővítette a repülőtér beszállókapu-kapacitását.

A folyamatos fejlesztéseknek, beruházásoknak köszönhetően több új légitársasági partner kezdte meg budapesti üzemelését. A szolgáltatási színvonal növekedésének következtében a LFNR forgalma elérte az eddigi legmagasabb értéket, 2019-ben 16 173.489 utas fordult meg a repülőtéren. A repülőtér ebben az évben 155 000 gépmozgást, továbbá 122 000 tonna áru továbbítását bonyolította le.

A LFNR utasforgalmának növekedése mellett jelentős hatása a diszkont társaságok térnyerése miatti utas-összetétel változás is. Miközben a hagyományos légitársaságok gépmozgásai csökkentek, addig a diszkont légitársaságok utasforgalma jelentős mértékben nőtt, a korábban kisebb fizetőképességgel rendelkező utasok számára vonzóvá téve Budapestet.

A repülőtér közúti közlekedési kapcsolatai az M0 gyűrű keleti szektorának megvalósulását követően jelentős mértékben javultak, azonban a főváros belső kerületei irányából eljutást biztosító gyorsforgalmi kapcsolat felújításra, bővítésre szorul. A repülőtéren sem az országos törzshálózati vasúti hálózattal, sem a regionális vagy városi gyorsvasúti hálózattal nincs közvetlen kapcsolata.

A repülőtér regionális jelentőségének növeléséhez elengedhetetlenül szükséges mind a közúti, mind a vasúti, és a városi kötőpályás kapcsolat megfelelő szolgáltatási színvonalat biztosító kiépítése. Ezáltal a logisztikai potenciál növekedése és a rendelkezésre álló fejlesztési területek kihasználása lehetőséget adhat a repülőtér tovább növelje térségi jelentőségét.

A főváros másik repülőtere, a Budaörsi repülőtér – közigazgatásilag Budapest XI. kerületéhez tartozik – az ország legrégebbi, egykori nemzetközi repülőtere. A két, füves kifutópályával rendelkező repülőteret jelenleg nem nyilvános repülőtéreként elsősorban sport- és munkarepülésekre használják. A repülőtér üzemben tartója, kezelője és a légi forgalom irányítója a Magyar Repülő Szövetség.

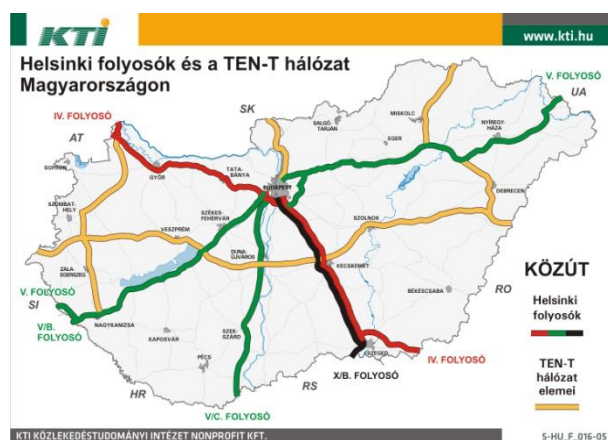
Közúti közlekedés kapcsolatrendszere

Magyarország alapvetően sugaras szerkezetű közúti hálózattal rendelkezik. Az országos közúthálózat hét sugárirányú gyorsforgalmi útja hat nyomvonalon, a főúthálózata 11 nyomvonalon éri el a fővárost.

Budapestet, illetve térségét érintő gyorsforgalmi úthálózati elemek (autópályák, autótutak) a főváros országos, illetve regionális megközelíthetősége mellett – többségében a transzkontinentális jelentőségű TEN-T törzs- és átfogó hálózat, illetve a Helsinki folyosók részeként – fontos szerepet játszanak a nemzetközi kapcsolatok biztosításában is, Budapestet kiemelt közép-európai kapcsolati pozícióba helyezve. Az M1-M5 autópályák a IV. transzeurópai folyosó, az M3-M7 autópályák az V. transzeurópai folyosó, míg az M6 autópálya az V/C transzeurópai alfolyosó részét képezi.

A Budapestnél összeérő közlekedési folyosó-szakaszok kapcsolatait az 1. sz. országos főút és a 11. sz. országos főút között kiépült, a fővárost délről körülölelő M0 autópálya körgyűrű biztosítja. Az M0 befejezetlensége miatt Budán az É-D-i irányú főúton (rakpart, Alkotás út) jelentős városon áthaladó közúti terhelés jelentkezik. A város és térsége közúti forgalommal való nemkívánatos túlterhelését eredményezi ugyanakkor, hogy az ország-

ban nem áll rendelkezésre a fenti sugárirányú autópályák és főutak összekötésére a fővárostól távolabbi hárról gyorsforgalmi kapcsolat (M8).

12.1. ábra: Helsinki folyosók és a TEN-T hálózat Magyarországon (közút)

A közúthálózat szerkezeti hiányosságai, valamint egyes úthálózati elemek kapacitás kimerülése miatt a főváros és az agglomeráció települései, valamint a külső és belső területrészek közötti forgalom az országos közút-hálózat (autópályák, autóutak, főútvonalak, országos mellékutak, települési közutak) minden egyes elemét igénybe veszi, ami a távolsági, az agglomerációs és a helyi forgalom időnként kedvezőtlen keveredését eredményezi.

Vasúti közlekedés kapcsolatrendszere

Magyarország vasúthálózatának 11 vasúti vonala fut össze Budapesten, sugaras szerkezetével és két vasúti Duna-híddal összekapcsolva az ország keleti és nyugati területrészeit is.

A fővárost érintő vasúthálózati elemek egy része a TEN-T európai törzs- és átfogó hálózat, illetve a Helsinki közlekedési folyosók részét képezik. Az 1-120 sz. (Rajka-Hegyeshalom-Budapest és Budapest-Szolnok-Békéscsaba-Lőkösháza) illetve a 70 sz. (Szob-Vác-Budapest) vasútvonalak a IV. transzeurópai folyosó, a 30-80 sz. vonalak a (Székesfehérvár-Budapest és Budapest-Hatvan-Miskolc) az V. transzeurópai folyosó, a 40 sz. (Budapest-Pusztaszabolcs-Pécs) vasútvonal az V/B és az V/C alfolyosó, míg a 150 sz. (Budapest-Kunszentmiklós-Tass-Kelebia) vonal a X/B alfolyosó részét képezi. A 100 sz. (Budapest-Szolnok-Debrecen-Nyíregyháza) vonal a TEN-T törzshálózat eleme.

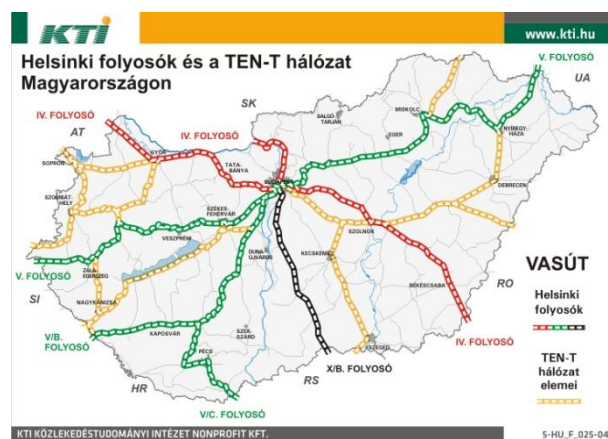
A fővárosban összefutó 11 országos vasútvonal mellett további térségi közlekedési kapcsolatot jelentenek a vasúti hálózatot kiegészítő, 2016-ban állami tulajdonba került - szentendrei, csömör-gödöllői, ráckevei - helyi érdekű vasútvonalak (MÁV-HÉV vonalak), melyek integráns részét képezik a főváros közösségi közlekedési rendszerének is.

A Budapestre befutó 11 vasútvonal forgalmi szempontból két elkülönülő vonalcsoportot alkot. Ezek a Keletnyugati vonalcsoport (Keleti pu., Déli pu.) és az Észak-déli vonalcsoport (Nyugati pu.), melyek a Pongrác útnál

ugyan keresztezik egymást, azonban átszállási lehetőség vagy vasút forgalmi kapcsolat nincs közöttük. A fővárost érintő vasútvonalak – a 142 sz. vonal kivételével – mind környezetbarát, villamos vontatásúak.

Az országos vasúti hálózat az elővárosi vasúti közlekedésben is kiemelt szerepet játszik, szinte minden egyes – a győri, az esztergomi, a váci, a hatvani, a süllysi, a monori és a székesfehérvári – vonal tekintetében.

A főváros területén lévő – a MÁV-HÉV Zrt. HÉV vonalait és a Gyermekvasutat leszámítva - 156 km hosszú vonalhálózaton jelenleg összesen 42 pályaudvar, állomás vagy vasúti megállóhely található. A szerkezetileg kiváló adottságú vasúti hálózat azonban a műszaki infrastruktúra fejletlensége és a kapcsolati pontok által nyújtott szolgáltatások minősége miatt utasforgalmi szempontból jelenleg nem kihasznál.

12.2. ábra: Helsinki folyosók és a TEN-T hálózat Magyarországon (vasút)

A kialakult helyzet lényeges akadálya annak, hogy a vasút nagyobb súllyal vegyen részt a városi-elővárosi közlekedésben (S-Bahn rendszer bevezetése).

A vasúthálózatot a városi fő-, és gyűjtőutak 47szintbeni átjáróban keresztezik, ez mind kapacitási, mind forgalombiztonsági szempontból kedvezőtlen. A hálózaton egy vasúti alagút is található (Gellérthegy alatt), amely a XIX. században épült.

A főváros területén lévő vasútvonalak és a városi közösségi közlekedés közötti kapcsolat szempontjából meghatározó jelentőséggel bírnak a – vasúthálózat szerkezetének szempontjából korszerűtlen – fejpályaudvarok, mivel mindhárom pályaudvar kitűnő átszállási lehetőségekkel – közöttük metró kapcsolattal – rendelkező kiemelt intermodális pont.

A Budapest határán belépő napi összes közúti és vasúti utas mennyiség 611 500 fő/nap/irány, melyből a vasút forgalma meghaladja a 10%-ot (a városhatár felé felszálló vasúti utasok száma 78 938 utas/nap, a városhatár felől leszálló vasúti utasok száma: 74 939 utas/nap).

Budapest térségében az ország vasúti forgalmának mintegy fele jelenik meg. A városhatárt átlépő vasúti személyforgalom nagysága mintegy 230.000 utas/2 irány,

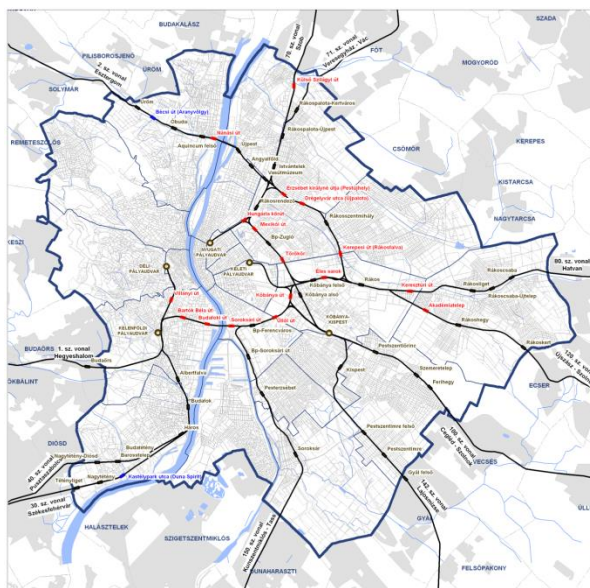

amelyből az elővárosi forgalmat lebonyolító MÁV-HÉV vonalak (a H7 vonal kivételével) 19%-kal részesednek.

A budapesti érkező- vagy induló utasforgalom 76%-a az elővárosi forgalomból adódik, a távolsági forgalom aránya kb. 19%, míg a nemzetközi forgalom nagysága mintegy 5%.

Budapest vasúthálózatának nagy tehertétele, hogy ugyanazon – meghatározóan a XIX. században épült – pályahálózaton bonyolódik a nemzetközi, az országos, valamint a regionális személy- és áruforgalom. A hálózat, és különösképpen a fejpályaudvarok napközben az elővárosi vasúti forgalom miatt jelenleg is telítettek, emiatt egyrészt korlátozott a vonalon a vonatszám további növelése, az elővárosi vonatok városi közösségi közlekedésbe való bevonásának lehetősége, másrészt a terheltségből adódóan a teherforgalom jelentős részben csak az éjszakai órákban bonyolódhat le, melynek eredményeként a vasúti teherszállítmányok sebessége országos átlagban csupán 3 km/óra.

A szállított áruk tömege és a szállítás módjaiban, a szállítási teljesítményeket tekintve (áru-tonna-kilométer) az elmúlt évtizedekben – a fentiekből eredően is – kedvezőtlen és jelentős átalakulás ment végbe. A vasúti áruszállítás teljesítménye – az európai tendenciákkal egyezően – jelentősen csökkent, miközben a közúti áruszállítás a háromszorosára emelkedett.

12.3. ábra: Budapesti vasútvonalak, megállóhelyek

A fővároson átlagosan áthaladó 255 tehervonat/nap forgalomból (a szállított áru mennyisége együttesen 190 000 t) a Ferencvárosi pályaudvaron mintegy 50 szerelvényt rendeznek (a rendezett áru mennyisége hozzáve-

tőlegesen 70 000 t). Rákosrendezőn a tehervonati kocsirendezés megszűnt csak eseti rendezési feladatok fordulnak elő. A vasúti teherszállításból mindössze 8-10 vonat/nap mennyiségűre becsülhető jelenleg a fővárosi rendeltetésű célforgalom, a többi jellemzően nemzetközi, ÉNY-DK-i irányú tranzit jellegű átmenő forgalom.

A Budapest elkerülését biztosító tervezett „V0” tehervasúti hálózati elem (113 kilométer hosszú, kétvágányú, villamosított vasútvonal Tatabánya és Cegléd között) megépítését követően a fővároson átmenő vasúti teherforgalom volumene várhatóan jelentősen csökkenni fog, ezáltal a Ferencvárosi pályaudvar teherforgalma is tovább mérséklődik. Az elegyrendezési igények csökkenésével a pályaudvar jelentős területének felszabadításával lehet számolni.

Az elmúlt időszakban megvalósult vasúti infrastruktúra fejlesztések (pl. 2, 70, 30a vonal), valamint a járműbeszerzések (Desiro, Flirt, Talent motorvonatok) hatására az elővárosi utasforgalom ismét növekedésnek indult (az elővárosi vonalakat kiszolgáló emeletes KISS típusú szerelvények beszerzése folyamatban van), a távolsági és regionális utasok száma azonban továbbra is csökkenő tendenciát mutat.

A budapesti pályaudvarok és azok összekötő vonalak jelenlegi állapota azonban nem segíti elő az elővárosi és a helyi kötőpályás forgalom további fejlődését. Ezért a főváros területén a fővonalak egyes szakaszainak kapacitásnövelése, illetőleg a fejpályaudvarok korszerűsítése, vagy átmenő forgalmú pályaudvarokká alakítása szükséges. A vasúti törzshálózat és a városi kötőpályás közösségi közlekedési hálózat metszéspontjaiban korszerű átszállási kapcsolatokat, intermodális központokat kell kialakítani.

Távolsági és helyközi autóbusz közlekedés

A közúthálózaton bonyolódó távolsági és helyközi autóbusz közlekedés, illetve a kötőpályás közlekedés (nagyvasút, MÁV-HÉV) közötti megoszlás közel 45-55%-os arányú. Jelenleg a városhatárt átlépő személyforgalom közelítően 30-30%-os arányban oszlik meg a jellemzően helyközi és távolsági közlekedést lebonyolító VOLÁNBUSZ és az elővárosi közlekedésben szolgáltató autóbusz és MÁV-HÉV) között, a MÁV nagyvasút részesedése 40%. Hátrányos, hogy – ritka kivételtől eltekintve – nincs összehangoltság a vasúti és autóbusz szolgáltatók között, nem működik a ráhordás rendszere és sok az indokolatlan, pazarló párhuzamosság.

Budapestet a nemzetközi, távolsági és elővárosi (helyközi) hálózatok egyaránt érintik. A nemzetközi járatok végállomása a Népliget pályaudvar. A távolsági és elővárosi vonalak döntő többségének budapesti végállomásai a belváros határán vagy a közelében helyezkedő, tudatos várospolitikai döntések eredményeképpen létrejött, metró és villamos kapcsolatot egyaránt biztosító autóbusz pályaudvarok. A legnagyobb négy autóbusz-pályaudvar által lebonyolított, mintegy 48.000 utas/nap, míg

a további négy jelentősebb állomáson összesen 21.500 utas fordul meg naponta.

A kisebb autóbusz-végállomások is minden esetben a városi tömegközlekedés szempontjából fontos helyszínekhez, csomópontokhoz, átszállóhelyekhez kapcsolódnak.

Vízi közlekedés

A 3505 km-es hajózható hosszal rendelkező Duna–Majna–Rajna vízi útvonal a VII. számú Helsink-i közlekedési folyosóként és TEN-T törzshálózati elemként közvetlen nemzetközi vízi szállítási kapcsolatokat biztosít Budapest számára Ausztria – Németország – Hollandia, valamint Szerbia – Románia – Bulgária területei felé.

A folyó magyarországi szakaszán nem biztosítottak az Európában szabványosított vízi járművek közlekedésére alkalmas mélységi és keresztmetszeti feltételek, vagyis az év 300 napján a 2,5 méter merülési mélységű hajók, bárkák és kötéllekek közlekedése. A vízállástól függően rendszeresen fellépő hajómerülési korlátozások miatt a rendelkezésre álló hajózótér éves átlagban mindössze 60-70%-ban használható ki, míg az EU-ban ez az érték a 80-100% között mozog.

A Duna jelentette vízi áruszállítás budapesti kapcsolódását egyetlen pont, a Csepeli Szabadkikötő jelenti, amely részben a hajózási korlátok miatt, részben a város szerkezeti pozícióból eredő kedvezőtlen partoldali kapcsolatok miatt nem kellően kihasználta.

A Duna 417 km-es magyarországi szakasza országos közlekedési kapcsolati lehetőséget is jelent, amely lehetőség az áruszállítás terén minimálisan van kihasználva, a személyszállítás terén pedig egyáltalán nincs hasznosítva. A környezetbarát közlekedési formák előtérbe helyeződésével és a Dunával párhuzamos közúti közlekedés túlerheltsége miatt egyre erősebb az igény a hivatásforgalmi, agglomerációba is kiterjedő hajózás bevezetésének.

A folyó térségi, regionális hajózási kapcsolatot is lehetővé tenné a part menti települések között, mely szintén nincs hasznosítva.

A 2010-es évek elején a vízi úton történő áruszállítás volumene Magyarországon 7,2 millió tonna volt, amiből a magyar áruszállítás mennyisége nem érte el az 1 %-ot. 2018-ra a szállított áru össz mennyisége mintegy 3,5%-kal, 6,9 millió tonnára csökkent. Belföldi viszonylatban relatív jelentős emelkedés volt tapasztalható (37 ezer tonnáról 184 ezer tonnára), azonban ez mindössze 2,6 %-a az vízi úton szállított áruk tömegének.

A hasonlóan kedvező természeti adottságokkal rendelkező EU-tagországokban – a magyarországi 2,6 %-nál – jóval magasabb a vízi úton történő áruszállítás részaránya.

A nemzetközi tendenciák alapján az áruszállítás terén egyre jelentősebb a részaránya a vízi úton történő konténerszállításnak. A Budapest Dock közelmúltban megvalósult infrastruktúra-fejlesztéseinek köszönhetően a Szabadkikötő forgalma jelentős mértékben nőtt.

Speciális közlekedést jelent az utóbbi évtizedben dinamikusan növekvő szállodahajó forgalom, amelynek keretében Budapestre évente mintegy 500.000 látogató érkezett. A mintegy 200-250 db szállodahajó együttesen 3.000 alkalommal kötött ki. A személyszállítás tekintetében az agglomeráció parti települései és a főváros közötti kapcsolat, valamint a Duna fővárosi közösségi közlekedési rendszerbe való beillesztése rejt jelentős potenciált, ennek realizálásához azonban mind a kikötői infrastruktúra és a szárazföldi közösségi közlekedés kapcsolódási pontjainak, mind a járműállomálynak a korszerűsítése szükséges.

A KÖZÚTI KÖZLEKEDÉS RENDSZERE

Az Óbuda, Buda és Pest, egykori önálló városok egyesülésével 1873-ban létrejött Budapest (194 km²) 1950-ben további 7 város és 16 község beolvasztásával érte el jelenlegi közigazgatási határait (525.13 km²).

A lakosság számában folyamatosan, a területét tekintve fokozatosan növekvő város közúthálózatának alakulását – a domborzati és vízrajzi adottságokon kívül – a város beépített területeinek bővülési folyamata, valamint a szomszédos települések elérését biztosító közúti kapcsolatok, illetve – a XIX. századtól – a vasúthálózati fejlesztések adottságai határozták meg.

A közúthálózat struktúrája

A XX. század második felétől a főváros területének növekedése és a közúthálózat fejlődése közötti olló egyre nőtt, a közúthálózat bővítése nem követte a város fejlődését. Budán – a domborzati kötöttségek miatt is – egyetlen teljes gyűrű (a ma már belvárosi vezetőségnek nevezhető, Budai körútnak nevezett Margit körút – Alkotás út – Karolina út – Bocskai út – Irinyi József út által alkotott útvonal) alakult ki.

Pest esetében – a kedvező síkvidéki terepadottságok által is elősegítve – három teljes gyűrű (a kiskörút, a nagykörút és a Hungária gyűrű), valamint két töredezett vonalvezetésű gyűrű irányú közúti elem (Dráva utca – Haller út, valamint a Nagy Lajos király útja – Ecseri út által alkotott útvonal) jött létre, de a legkülső gyűrűn, a Hungária gyűrűn is a város mára háromszorosan túlnőtt.

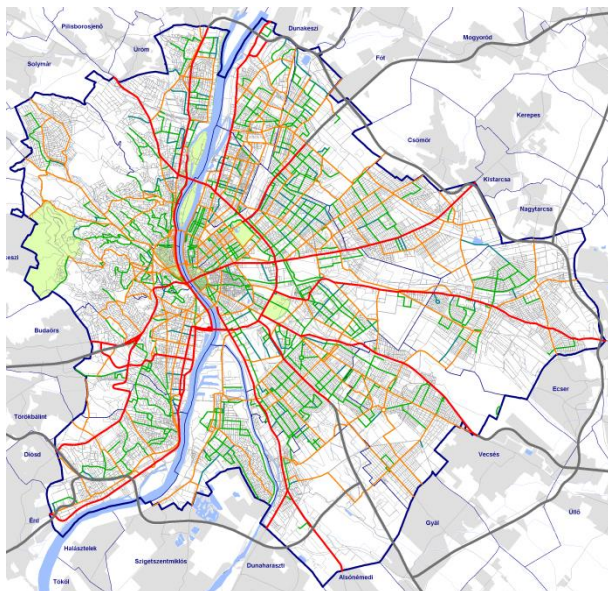
Pest valamennyi teljes gyűrű irányú útvonala keresztezi a Dunát, hídjai budai kapcsolatot nyújtanak, de csupán két híd folytatódik a budai oldalon is körútban.

A budapesti közúthálózatban a közúti hierarchia – gyorsforgalmi utak, főutak, gyűjtő utak, kiszolgáló utak – valamennyi eleme megjelenik.

Az ország és a főváros kapcsolatát biztosító gyorsforgalmi utak (autópályák és autóutak) a Magyar Állam fejlesztési kompetenciájába, tulajdonába és kezelésébe tartoznak.

A legutóbbi két évtized során kialakított M0 autópálya gyűrű - mely az ország legbelső kör irányú, a sugárirányú autópályákat összekapcsoló közúti eleme – a közelmúlt

fejlesztéseinek következtében (a gyűrű K-i szektorának és az M31 autópálya-szakasznak a megépítése, a Mogyosi híd átadása, az M1 autópálya és az 51 sz. főút közötti szakasz kapacitásbővítése, valamint az 51 sz. főút és az M5 autópálya között közvetlen kapcsolatát biztosító új nyomvonal megvalósítása) mára az országos és nemzetközi igényeknek is megfelelő színvonalúvá vált.

12.4. ábra: A főváros közúthálózata: a 432/2012.(XII.29.) Korm. rendelet alapján nevesített útvonalak, Főv. Önk. fejlesztési-, kezelési-, üzemeltetési kötelezettség

	I. rendű főút		Gyorsforgalmi út
	II. rendű főút		Gyűjtőút (kerületi)
	Gyűjtőút		Lakó
			Gépjárműfogalomtól kiemelten védett

A gyorsforgalmi úthálózat sugárirányú elemei közül az M0 gyűrű építése előtti időszakban megvalósult elemek (M1-M7, M3, M5) a gyűrű nyomvonalát keresztezve, a város testében kapcsolódnak a fővárosi közúthálózat-hoz. Az M0 gyűrű építése alatti és utáni időszakban megvalósult elemek (M2, M6) végpontjait maga a gyűrű jelenti.

A közelmúltban megvalósult néhány fontosabb közúti elem (10. sz. főút bevezető szakasza, M0 keleti szektor, Csepeli gerincút) jelentősen átstrukturálta a forgalom hálózatán történő eloszlását.

A főváros térségében e hálózat a jelenleg még hiányzó gyűrű- és sugárirányú elemek (M0 nyugati szektor, M10) megvalósításával válhat teljessé. Ezek a nyomvonalak – a meglévő hálózati elemekkel együttesen – jelentős szerepet töltenek be a főváros tranzit forgalom alóli mentésében, valamint a fővárosba irányuló forgalom szétosztásában.

A városhatáron belül – Budapest Főváros Önkormányzatának tulajdonában és a Budapest Közút Zrt. kezelésében lévő – I. rendű és II. rendű főúthálózat elsődleges szerepe az egyes városrészek közötti kapcsolat biztosí-

tása. Elsősorban a pesti külső kerületek közötti kapcsolati hiányok feloldására, valamint a meglévő gyűrű irányú hálózati elemek tehermentesítése érdekében ezen hiányzó gyűrűk kiépítése, fejlesztése szükséges. A főúthálózati elemek a Fővárosi Önkormányzat fejlesztési kompetenciájába tartoznak.

A városrészekben belüli közlekedési kapcsolatokat a gyűjtőúthálózat hivatott biztosítani. A közösségi közlekedéssel is rendelkező gyűjtőút-hálózati elemek kezelése és üzemeltetése a Fővárosi Önkormányzat feladatkörébe, a közösségi közlekedéssel nem érintett, de jelentősebb forgalmat viselő útvonalak a kerületi önkormányzatok feladatkörébe tartozik.

Szintén a kerületi önkormányzatok kompetenciája az egyes telkek megközelítését biztosító kiszolgáló utak üzemeltetése és fenntartása, valamint a gyűjtőutak, és a magasabb rendű úthálózati elemek által határolt lakóterületeken egyre jelentősebb nagyságú forgalomcsillapított övezetek (Tempo30, LPÖ) kijelölése.

A Duna-hidak a közúthálózati struktúra meghatározó elemeit képezik. A Duna fő ága 32 km hosszon szeli át a fővárost. Az M0 gyűrű városhatáron lévő északi és déli átvezetésének 4, illetve 6 forgalmi sávú keresztmetszetű hídjai, valamint a Hungária gyűrű vonalán és az azon belül további 7 híd összesen 28 forgalmi sávú keresztmetszete (amelyből 2 sáv buszsáv) biztosítja a kétirányú közúti átkelést Buda és Pest között.

A főváros területén található Duna-hidak a közúti forgalom szempontjából túlterheltek, az eltérhető szolgáltatási szinthez tartozó kapacitás határán lévő, vagy azt meghaladó gépjármű-forgalmat bonyolítanak le.

A főváros Duna partjának teljes hosszúsága esetében a Duna-hidak átlagos gyakorisága 3,6 km/híd, a Hungária gyűrű vonalán belül a hidak sűrűsége 1,2 km/híd.

A Hungária gyűrű, és az azon belüli hidak és ezáltal a Belváros úthálózatának tehermentesítése a gyűrűtől kívül eső szakaszokon mind az északi, mind a déli irányban új dunai átkelőhelyek kialakításával biztosítható.

Budapest Főváros Önkormányzatának fejlesztési kötelezettségébe, kezelési jogkörébe és üzemeltetési feladatkörébe tartozó közúthálózatot tételesen a 432/2012 (XII.29.) Korm. rendelet határozza meg. A kétszintű önkormányzati rendszerrel működő Budapest esetében azonban a rendeletben meghatározott nyomvonalak nem minden eleme képezi a Fővárosi Önkormányzat tulajdonát, ami mind a fejlesztés, mind az üzemeltetés terén nehézségeket jelent. A fővárosi közúthálózat hatékony működtetése és egységes szabályozása érdekében a tulajdonosi, valamint és a fejlesztői-kezelői jogkörnek célszerű azonos kézben lennie.

Forgalmi jellemzők

A fővárost ellátó közúti közlekedési hálózat 2011 évi, és 2019 évi forgalomterhelését összehasonlítva megállapítható, hogy az elmúlt időszak gazdaság élénkülését a

forgalom nagysága is lekövette, 8 év alatt a gyorsforgalmi utak és főutak bevezető szakaszán átlagosan 15 %-os forgalomnövekedés volt mérhető. Ezzel ellentétben elmondható, hogy a város belső zónájában 10 %-os forgalomcsökkenés következett be.

Budapest természeti adottságaiból eredően a közúthálózati szerkezet kulcselemei a Duna-hidak. A Dunát keresztező kétirányú gépjárműforgalom nagysága a 2011. évi 542.000 Egységjármű/nap értékről 2019-re 491.000 E/napra csökkent. E forgalom megoszlása időben és térben egyenlőtlen, egyes napszakokban és keresztmetszetekben – még a megközelítőleg 9%-os csökkenést követően is- kritikus átkelési terheléseket okoz.

Az elmúlt évtizedben néhány kiemelt jelentőségű közúti elem megvalósítása (Megyeri híd, M0 keleti- és déli szektor, M6 autópálya, Andor utca, Csepeli gerincút stb.) mind a hálózati kapcsolati hiányok pótlása, mind a kapacitásbővítés következtében jelentősen átstrukturálta a forgalom hálózatán történő eloszlását.

A főváros főúthálózatának egyes elemei azonban továbbra is túlterheltek, ezeken a szakaszokon a nyomvonal bővítése, többletkapacitás biztosítása szükséges a közlekedési alágazatok közötti munkamegosztás egyensúlyának megtartása mértékéig.

A jelenlegi úthálózat meghatározó elemeinek forgalomterhelése „A közúthálózat forgalmi terhelése” c. ábrán kerül bemutatásra.

A főváros belső területeinek forgalomcsillapítása érdekében tervezett személyforgalmi behajtási díj bevezetéséhez szükséges támogató tanulmányt a BKK elkészítette, mely alapján megalapozott döntés hozható a behajtási díj műszaki tartalmáról, ütemezéséről és finanszírozásának módjáról. Azonban jogszabályi háttér hiányában a személyforgalmi behajtási díj bevezetésére ezidáig nem került sor.

Közúti áruszállítás

Az európai gyakorlathoz hasonlóan – mivel kis távolságról van szó és a közúton a legkönnyebb az eljutás bárhová – a városon belüli áruszállítás szinte kizárólag közúton zajlik, ellentétben a városból kifelé és a városba irányuló szállítási gyakorlattal, ahol más közlekedési módok is szerepet játszanak, habár itt is a közút a meghatározó szerep.

Budapest elfogadott Teherforgalmi Stratégiája a főváros, illetve azon belül a belvárosi területek jelenlegi áruellátására vonatkozóan – a külföldi gyakorlatokat is áttekintve – a városon belüli áruszállítási forgalom szabályozása szempontjából – bár jelentős az előre lépés – a city logisztika kezdetlegessége miatt nem biztosít optimális működtetésű rendszert. Az össztömeg korlátozás eredményeképpen a korábbi árumennyiség városba történő beszállítása kisebb járművekkel, jellemzően több tranzakcióban történik. Ezáltal a korábbinál nagyobb emisszió tapasztalható a szállított tömegre vetített fajlagos fogyasztás miatt, továbbá a korábbinál nagyobb forgalom

jelenik meg a változatlan árumennyiség kisebb teherbírású járművekkel történő beszállításából adódóan, illetve - bár járművenként kisebb, azonban - összességében a korábbinál nagyobb együttes zajterhelés jelentkezik a forgalom növekedésének eredményeképp.

12.5. ábra: A közúthálózat forgalmi terhelése (ezer E/nap – Budapest 2030, 2018.)

VÁROSI KÖZÖSSÉGI KÖZLEKEDÉS

Budapest közigazgatási területén belül a közforgalmú közlekedést mintegy 1150 km hosszúságú tömegközlekedési hálózat szolgálja ki, amely a főváros beépített területének közel 90%-os ellátottságát biztosítja. A város hozzávetőlegesen 30 km átmérőjű területén belül jelentkező napi utazási igények meghatározó módja ma is a közösségi közlekedés.

A városi közforgalmú közlekedési hálózaton az utasszám korábbi évtizedekben tapasztalható stagnálását 2017-ben mintegy 1%-os csökkenés követte. Ez a tendencia felhívja a figyelmet arra, hogy napjainkban az egyébként jó hálózati adottságú, de erőn felül teljesítő budapesti közösségi közlekedés fejlesztése és üzemeltetése súlyos finanszírozási gondokkal küzd. Eközben a BKV, mint meghatározó szolgáltató költségfedezeti mutatója európai összehasonlításban is kedvező, az átlagbérrre vetített jegyárak pedig a nyugat-európai nagyvárosok árainál magasabbak, illetve Varsó, Prága, Bukarest tényleges jegyárait is meghaladják.

A kedvező modal split érték megtartása érdekében a városi közösségi közlekedés szinte minden terén szükség-szerű a szolgáltatási színvonal emelése. Ehhez korszerű intermodális központok, átszállóhelyek további megvalósítása, az utastájékoztató rendszer (FUTÁR) szolgáltatási területének folyamatos kiterjesztése, az elektronikus, utazási idő alapú jegyrendszer bevezetése, valamint a műszaki infrastruktúra és járműpark folyamatos megújítása is szükséges.

Városi kötőtpályás közösségi közlekedés

A fővárosi közösségi közlekedés múltjának, jelenének és jövőjének meghatározó szegmense a kötőpályás közösségi közlekedés, amelynek elemei a BKV Zrt. által üzemeltetett városi gyorsvasúti (metró) vonalak és a közúti vasúti (villamos) vonalak, valamint a MÁV-HÉV Zrt. elővárosi (HÉV) és a MÁV nagyvasúti vonalai. A nagyvasúti vonalak fejpályaudvari üzemvitelük miatt csak az elővárosi közlekedésben visznek jelentősebb részesedést, városon belüli szerepük – kiváló hálózati adottságaik ellenére – jelenleg még minimális. A nagyvasúti- és az elővárosi kötőpályás közlekedés mai legfeszítőbb teherterele a kritikusan előregedett járműpark.

A gyorsvasúti rendszert a Budapest területén lévő metróvonalak (41 megállóval), valamint a főváros és a közeli agglomerációs települések egy részének területét összekötő MÁV-HÉV (39 megállóval) vonalak együttese alkotja.

A gyorsvasúti hálózat részét jelentő metróvonalak jelentőségét szemlélteti, hogy a meglévő vonalak a város közforgalmú közlekedési hálózati hosszának csak alig több mint 3 %-át jelenti, ugyanakkor a forgalomnak több mint 20 %-át viseli. A városközpontban az M2 vonal terhelése megközelíti a 160 000 utas/nap, míg az M3 vonalé meghaladja a 220 000 utas/nap értéket. A 2014 márciusában átadott M4 metró utasforgalma kb. 110.000 utas/nap. A metróvonalak egyenkénti forgalma lényegesen nagyobb, mint a Budapestre befutó összes vasútvonal együttes terhelése.

Az elmúlt évtizedben megtörtént az M2 metróvonal felújítása, a 2012-es évtől a vonalon új szerelvények közlekednek, valamint átadásra került az M4 metróvonal Kelenföldi pályaudvar és a Keleti pályaudvar közötti szakasza. A fejlesztéshez kapcsolódó örmezői intermodális csomópont, valamint P+R parkoló megvalósításával a főváros nyugati agglomerációjából érkezők számára színvonalas Belvárosi kapcsolat jött létre. Az M3 metróvonal rekonstrukciója jelenleg folyamatban van. Az északi szakaszának felújítása befejeződött, jelenleg a déli szakasz rekonstrukciója van folyamatban. A középső szakasz felújítása előreláthatólag 2022-ig megtörténik. A vonalon 2018-tól felújított kocsik közlekednek.

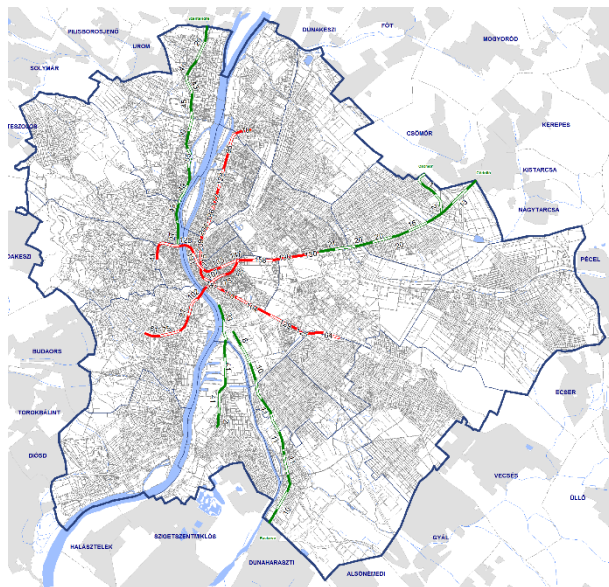
A metróvonalak meghosszabbításával – különösen az M3 és M4 vonal esetében – jelentős potenciális utasforgalommal rendelkező területek kapcsolhatók be a gyorsvasúti hálózatba.

A MÁV-HÉV hálózat főváros közigazgatási területére eső hossza a budapesti közforgalmú közlekedési hálózatnak 4%-a. A ma már korszerűtlen üzemmód következtében a HÉV üzemmód az elmúlt évtizedekben fokozatosan visszafejlődött. A Csepel-Pesterzsébet vonal megszűnt, a törökbálinti vonal nagyobb részt a villamoshálózat részévé vált. Az áruszállítás teljesen megszűnt és jelenleg a HÉV utasforgalmi szempontból is lényegesen kisebb jelentőséggel bír, mint a metró hálózat. A szentendrei és a csepeli vonalak forgalma a legjelentősebb, az előbbi esetében – a legterheltebb szakaszon – meghaladja az

55.000 utas/nap, míg az utóbbi esetében 40.000 utas/nap értéket. A még ma is balmenetes gödöllői vonalon mérhető alig több mint 21.000 utas/nap és a ráckevei vonal 11.000 utas/nap terhelése egy kisebb jelentőségű villamos vonal forgalmának felel meg.

A MÁV-hoz került HÉV vonalak infrastruktúrája mind a pályát, mind a járműveket tekintve leromlott, annak az üzemmóddal együttes teljes műszaki megújítása – egy komplex városi-elővárosi rendszer részeként – mielőbb szükséges.

A hálózati kapcsolatok szempontjából elsősorban az É-D-i irányú közvetlen, átszállásmentes kapcsolathány feloldásával növelhető a szolgáltatás minősége.

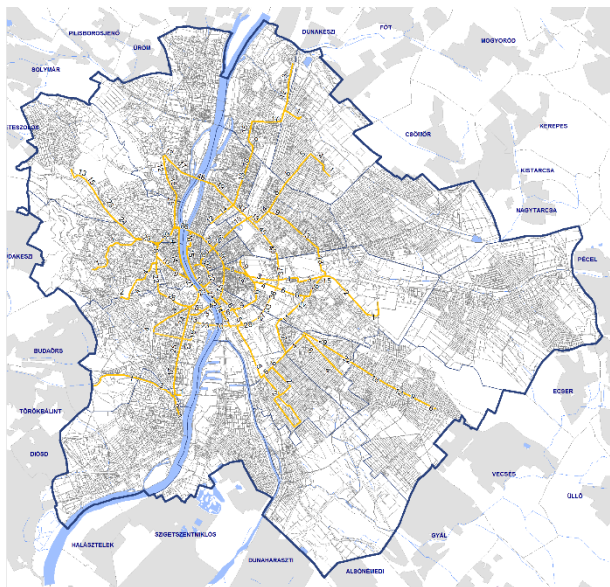

12.6. ábra: A városi gyorsvasúti (MÁV-HÉV és metró) hálózat utasforgalmi terhelése (ezer utas/nap – Budapest 2030, 2018.)

A budapesti közúti vasúti (villamos) hálózat első eleme 1887-ben került átadásra, ezt követően 22 év alatt megépült a mai teljes hálózathoz hasonló hosszúságú - azonban vonalvezetésében átalakult - 155 kilométernyi villamos vonal. Az elmúlt évtizedben több hálózatot növelő fejlesztésre került sor a budai fonódó villamoshálózat kialakításával, illetve az 1-es villamos vonalának Fehérvári útig, majd Etele térig tartó meghosszabbításával. A mai hálózat jellegzetessége, hogy Budapest valamennyi körútján villamos közlekedés bonyolódik.

A villamos hálózat a főváros közforgalmú közlekedési hálózatának hosszából jelenleg mintegy 14%-kal, az utasforgalmából több mint 25%-kal részesedik. A közúti vasúti (villamos) hálózat nagykörúti vonala máig Európa legterheltebb villamos vonalának számít, a legforgalmasabb szakasz közel 90.000 utas/nap terhelése eléri egy metró vonal esetében is elfogadható értéket.

Azon fő utasáramlási irányokban, ahol az utasforgalmi igények autóbusszal csak jelentős zsúfoltság árán bonyolíthatók le, és a járatsűrűség gazdaságosan tovább már nem növelhető, a meglévő közúti vasúti hálózat ki-terjesztése vagy új nyomvonalak építése indokolt.

12.7. ábra: A közúti vasúti (villamos) hálózat utasforgalmi terhelése (ezer utas/nap - Budapest 2030, 2018.)

A kötöttpályás hálózat fejlesztésének „0. ütemében”, ún. BRT (Bus Rapid Transit) hálózat kiépítésének lehetősége is vizsgálható. Ezen hálózatoknak – amellet, hogy alacsonyabb költséggel megvalósíthatók, és gyorsabban építhetők, mint a kötöttpályás létesítmények - azonban kisebb a kapacitásuk, valamint drágább az üzemeltetésük, mint a hagyományos villamos vonalaké.

A pesti villamos hálózat körirányú vonalai mellett kiemelt a hálózati és utasforgalmi jelentősége néhány, sugárirányú vonalszakasznak is (Lehel út 21 000 utas/nap, Üllői út XIX. kerületi szakasza 27 000 utas/nap, és az Andrássy úti MFAV 28 000 utas/nap a legterheltebb szakaszokon).

A városi közforgalmú közlekedés üzemeltetésének részeként a nagy értékű járműállomány tárolását, műszaki ellenőrzését, javítását a járműtelepek hálózata biztosítja.

A metró hálózat vonalanként önálló jármű teleppel rendelkezik, melyek a mai igényeknek megfelelnek.

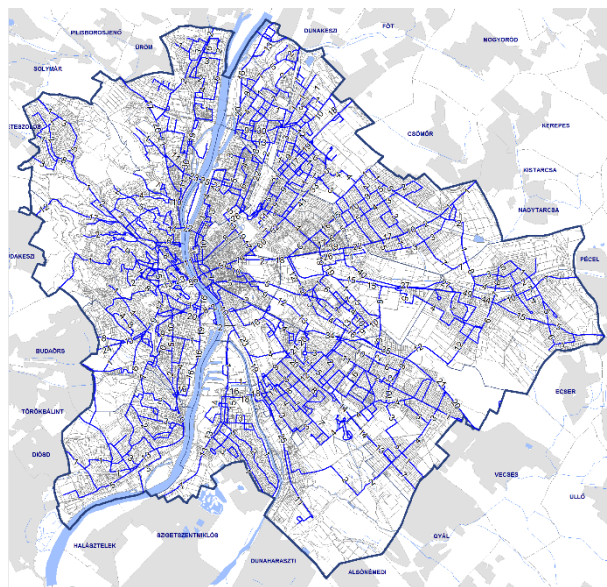
A MÁV-HÉV vonalak jármű telepei részben a fővárosban (Csepel, Cinkota), részben az agglomerációs szakaszokkal érintett településeken (Szentendre, Dunaharaszti, Ráckeve) helyezkednek el. A villamos hálózat kiszolgálását meglehetősen nagyszámú – a MFAV és a fogaskerekű vasút remízeit is figyelembe véve összesen 11 – járműtelep biztosítja. A járműtelepek jellemzően elavultak, korszerűtlenek, felújításra szorulnak. Az utóbbi időben egyedül a Budafok kocsisín helyben történő átépítésére került sor. Több remíz (Bosnyák téri, Orczy téri) városos belüli elhelyezkedése a területek alulhasznosítottága miatt a város fejlődése szempontjából kedvezőtlené vált.

Városi közúti közösségi közlekedés

Budapesten az autóbusz-közlekedés 1915-ben indult meg. Jelenleg a főváros közigazgatási területét lényegében teljesen lefedi az autóbusz hálózat, amely a tömegközlekedés útvonalainak mintegy 75%-át jelenti. Az autóbusz-közlekedéssel szállított utas mennyiség azonban az összes közösségi utasból alig több mint 40%-kal részesedik.

A városi közösségi közlekedésben részt vevő buszpark állapota 2012-ig folyamatosan romlott, az autóbuszok átlagéletkora meghaladta a 18 évet (az EU átlag 7,3 év). A BKK létrejöttét követően külföldről beszerzett fiatalabb, használt járművek álltak forgalomba, valamint 2013-tól az autóbusz-üzemeltetési modell keretében új, korszerű járművek jelentek meg a főváros útjain. Ennek következtében a Budapesten közlekedő autóbuszok átlagéletkora 10,7 évre csökkent. A járműpark fiatalításával a környezetterhelésük jelentősen csökkent, az alacsonypadlós buszok aránya a 2010-es 25%-ról közel 90%-ra emelkedett.

Az utasforgalom megtartása és szolgáltatási színvonal növelése érdekében a járműállomány további folyamatos cseréje szükséges.

12.8. ábra: Az autóbusz-hálózat utasforgalmi terhelése (ezer utas/nap - Budapest 2030, 2018.)

A járműállomány korszerűsítése során előtérbe kell helyezni az alternatív üzemanyagokkal – hibrid dízel-elektromos, tisztán elektromos, hidrogén-elektromos, CNG erőforrásokkal – üzemelő autóbuszok beszerzését.

Az autóbusz-hálózat forgalomterhelése szélsőséges értékek között változik. A korábban legterheltebb útvonal, a belvárosi Rákóczi út közel 100 000 utas/nap forgalma az M4 metró átadását követően a 7-es buszcsalád tehermentesítésének következtében a töredékére esett vissza. A 4-6 villamos 0-24 órás folyamatos üzeme mellett nagyobb részben az autóbusz közlekedésen alapul a főváros éjszakai közforgalmú közlekedési ellátása is.

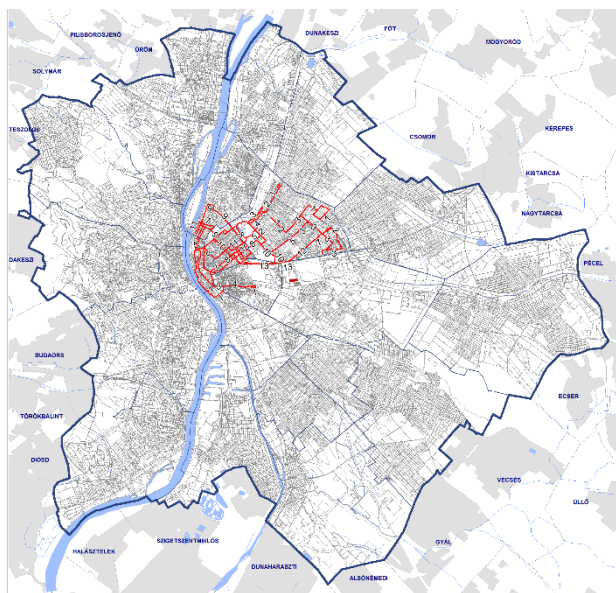
A budapesti közösségi közlekedés szervezője a BKK Zrt., az üzemeltetést a BKK és alvállalkozói együttesen végzik.

A trolibusz hálózat legforgalmasabb vonalai a Dózsa György útnak az Andrásy út és a Lehel utca közötti szakasza, illetve a Kerepesi útnak a Hungária körút és a Fogarasi út közötti szakasza, mintegy 15.000-19.000 utas/nap terheléssel. A trolibusz hálózat hossza- és részesedése a főváros területén lebonyolódó utasforgalomból nem éri el a 6%-ot.

Az autóbusz hálózat ellátására öt nagy területű járműtelep áll rendelkezésre, a város egyes területein, illetve útvonalain jelentős üzemi forgalmat generálva. Üzemeltetési szempontból a főváros Észak-pesti területe a legnehezebben ellátható.

A trolibusz hálózat ellátását biztosító (részben buszgarázsokként is funkcionáló) járműtelep a hálózat közelében, a Pongrác úton helyezkedik el.

12.9. ábra: A trolibusz-hálózat utasforgalmi terhelése (ezer utas/nap – Budapest 2030, 2018.)

Városi hajózás

A Duna – több szigettel is tagolt – hajózható budapesti szakasza mintegy 32 km hosszúságú.

A főváros déli részén helyezkedik el épített, medencés kikötőként az áruszállítást szolgáló Csepeli Szabadkikötő, amely nemzetközi teherforgalom, többek között Ro-Ro hajók fogadására is alkalmas. A városon belül vízi áruszállítás ma nem zajlik.

A főváros északi részén fekszik a Népsziget egykori folyóágyából kialakított Téli kikötő és az Óbudai-sziget yacht kikötőként üzemelő mesterséges kikötő öblözete.

A Duna fővárosi szakaszán – elsősorban a belvárosi partszakaszokon – 78 közforgalmú (ponton) kikötő található, az egyéb vízi létesítmények (állóhajók) kiszolgálását további 7 kikötő végzi. Az üzemi kikötők száma nyolc darab. A vízi közlekedés szerepe a városon belüli tömegközlekedési kapcsolatok biztosításában jelenleg minimális, a dunai személyhajózás elsősorban idegenforgalmi jelentőségű.

A BKV helyi vonaljárata 2011-ig a Boráros tér és Püskösfürdő között közlekedett a nyári idényben; éves utas száma mindössze 65-70 000 fő körül alakult. A sűrített menetrend szerinti hajóforgalom bevezetése után 2012-ben a legforgalmasabb napokon a szállított utas szám meghaladta a napi 8 000 főt.

A vízi közlekedés jelentősebb részesedésének akadályai a korszerűtlen járműállomány és a fejletlen kikötői infrastruktúra, illetve kapcsolatrendszer. A Duna fővárosi közlekedési rendszerbe való integrálása során mind a kikötői infrastruktúra, mind a járműállomány korszerűsítése szükséges. A két nagy üzemeltető, a BKV és a MAHART-Passnave együttes napi utasforgalma nem éri el a fővárosi tömegközlekedési utazások 0,5 %-át

A MAHART-Passnave által turisztikai jelleggel üzemeltetett járatok megközelítőleg 300 000 utas/év, míg a városnőző-, konferencia- és rendezvényhajózás terén érdekelt szolgáltatók nagyságrendileg 1 500 000 utas/év forgalmat bonyolítottak le.

KERÉKPÁROS ÉS GYALOGOS KÖZLEKEDÉS

Kerékpáros közlekedés

A folyamatosan bővülő önálló- és közúttal közös kerékpárút-hálózat forgalma – amely szezonális, és az időjárási viszonyok miatt csak április-október közötti időszakban jelentős – a 2010-es évek első felét jellemző dinamikus emelkedést követően az elmúlt években lelassult. A hálózat legforgalmasabb útvonalain (Andrásy út, budai Duna-part, Múzeum körút, Hungária körút, Weiss Manfréd út, Árpád híd, Rákóczi híd) a kerékpáros forgalmi terhelés összességében eléri a jelentős nagyságú 2.900.000 kerékpár/év értéket.

Budapest kerékpáros infrastruktúrájának (kerékpárutak, kerékpár sávok) hosszúsága jelenleg ~ 300 km, azonban ez ma még nem alkot megfelelő sűrűségű, összefüggő rendszert. E hálózatot kiegészítik az autós közlekedéssel közösen használt kijelölt útvonalak. A fővárossal szomszédos 24 település közül mindössze 7 esetben (Budaörs, Solymár, Budaörs, Szigetszentmiklós, Vecsés, Csömör) kapcsolódik össze a kerékpárút-hálózat Budapestével.

A területrendezési tervekben meghatározott, nemzetközi és országos kapcsolatot biztosító kerékpárút-hálózat három átmérő irányban keresztezi a várost, melyből a Duna két partján lévő vonalak már nagyrészt kiépültek (EuroVelo hálózat), de jelenleg még nem érik el mindenütt a városhatárt. A Fót-Budaörs irányú útvonalnak csak rövidebb szakaszai léteznek. Ezen kerékpárutak paramétereiknek köszönhetően hosszútávon vélhetőleg nem tudják kielégíteni a forgalmi igényeket, ezért fejlesztésük, rekonstrukciójuk a közeljövőben szükséges.

A közösségi közlekedéshez kapcsolódóan (elsősorban a városközponttal kötöttpályás kapcsolatot biztosító vonalakon) B+R rendszerű kerékpártárolók kerültek kiala-

kításra több helyszínen (Rákoskert, Rákoshegy, Rákoscsaba, Rákoscsaba-Újtelep, Budafok-Belváros, Budafok-Háros, Kaszásdűlő). A B+R parkolók száma a fejpályaudvaroknál és a 7 jelentősebb P+R parkolónál (Kelenföld, Őrmező, Cinkota, Kaszásdűlő, Csepel, Pillangó utca, Örs vezér tér) elhelyezettekkel együttesen összesen mintegy 1000 férőhely.

A kerékpározás és a közösségi közlekedés integrációja érdekében tett lépéseknek köszönhetően a városon belül is egyre több közösségi közlekedési járművön van lehetőség a kerékpárok szállítására, melynek a város topográfiai adottságai miatt különösen a budai oldalon van nagy jelentősége. Ennek további bővítése, kiterjesztése elősegítheti a kerékpáros közlekedés további térnyerését más, motorizált utazási módokkal szemben. Kezdetben csak a belváros területét lefedő kerékpáros közösségi közlekedési rendszer (MOL BuBi) 76 állomásból és 1100 kerékpárból álló I. üteme 2014 tavaszán került átadásra, azóta további 67 állomással és 746 kerékpárral bővült a szolgáltatás. A BuBi által lefedett terület a tervezett fejlesztéseknek köszönhetően folyamatosan növekszik. A 2019. májusi fejlesztéseket követően (ekkor egy ütemben 16 állomással és 300 kerékpárral bővült a hálózat) a BuBi már összesen 143 állomással és 1846 db kerékpárral szolgáltat.

A közbringa-rendszer közlekedésben betöltött részarányának szinten tartása, illetőleg növelése érdekében a szolgáltatás színvonalának fejlesztése szükséges

Gyalogosos közlekedés

Budapesten az utazások száma alapján napi helyváltoztatások közel 20% gyalogosan történik (Londonban ez az érték 26%). A gyalogos közlekedés jelentősége – az önálló gyalogos közlekedés mellett – elsősorban a közforgalmú közlekedéssel megtett utazásokhoz kapcsolódik.

A gyalogos közlekedés a helyváltoztatás legáltalánosabb módja, ezért a város közlekedési rendszerének, és magának az ember léptékű városnak is meghatározó eleme kell, hogy legyen.

Ennek megfelelően a településszerkezetet jelentősen befolyásoló közterületi rendszer minden eleme – a gyorsforgalmi utak kivételével – színvonalas gyalogos infrastruktúrával kell rendelkezzen.

A központok és a lakóterületek térségében a gyalogos szempontból speciálisan – akár kizárólagosan, akár több-kevesebb gyalogos preferenciával – kialakított közterületek (gyalogos övezetek, önálló gyalogutak, lakó-pihenő övezetek) kiemelt jelentőségű helyeknek számítanak.

Budapest Belvárosában az elmúlt évek fejlesztései eredményeként egyre több kizárólagos, vagy gyalogos előbbségű közterület, ún. „jó hely” alakult ki, amelyek majd mindegyike népszerű találkozási helyé vált. E folyamat jelenleg is zajlik, melynek eredményeként rövidesen a Rákóczi híd és az Árpád híd között a pesti oldalon összefüggő gyalogos tér- és utcahálózat jön létre.

Budapest egyes területeit a 30/2010. (VI. 4.) Főv. Kgy. rendelet 3. sz. melléklete 11 önálló övezetbe tartozó védett területként nevesíti. A közúti forgalom káros határaitól védett területek értelemszerűen a gyalogos közlekedés kiemelt szinterei.

PARKOLÁS

Budapest külső és belső adottságaiból következően a parkolás kérdésköre igen összetett és egyre kritikusabb helyfoglalási, szabályozási tényezője a közlekedés rendszerének.

A külső adottságokat Budapest többrétű szerepköre (nemzetközi célpont, Magyarország fővárosa, a Középmagyarországi régió domináns települése, önálló nagyváros) határozza meg, melyek közül az agglomerációs övezetből adódó terhelés a legjelentősebb, míg a belső adottságokat a város egymástól alapvetően eltérő jellegű területei determinálják.

A külső adottságokból származó igények döntő részben a P+R rendszerű parkoláshoz kapcsolódnak. A belső adottságokból származóak pedig a parkolás szabályozás és a parkolás gazdálkodás kérdéskörébe tartoznak.

Parkolás szabályozás

Budapest személygépjármű ellátottsága az országon belül – a főváros gazdasági fejlettségének következtében – relatíve magas, 360 személygépjármű jut 1000 lakosra, míg az országos átlag 338 szgk/1000 lakos.

(Berlinben a jelenlegi ellátottsági mutató a Németországi átlag alatt helyezkedik el a nagyvárosi környezet adottságainak következtében.

Nemzetközi összehasonlításban az Unió országok közül Magyarországon az egyik legkevesebb az 1000 lakosra jutó személygépjárművek száma. Németországban 555 szgk/1000 lakos, Csehországban 502, Lengyelországban 571 szgk/1000 lakos az ellátottság. A személygépjármű-ellátottság átlaga az EU-28 országok tekintetében 507 szgk/1000 lakos.

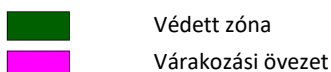
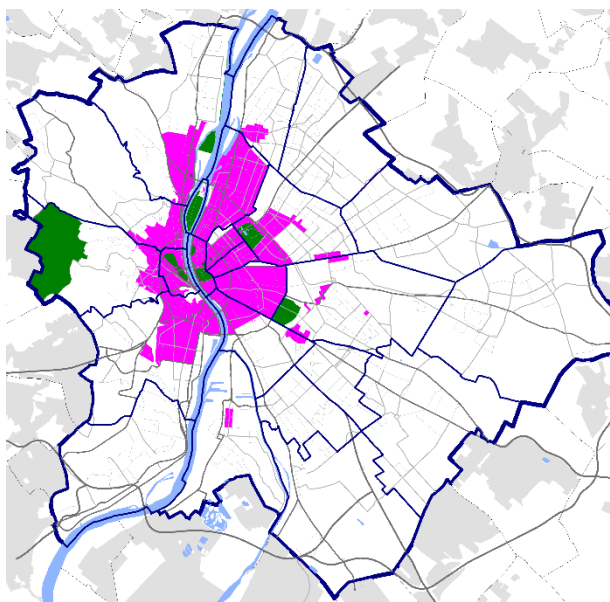
Az európai trendek figyelembevételével a jövőben a gépjármű-ellátottság növekedése várható akkor is, ha ennek bizonyos ellensúlyozására növekszik az autó helyett kerékpárt, vagy egyéb közösségi járműmegosztó szolgáltatást választók – főleg fiatalok – aránya.

A személygépjármű-ellátottság dinamikus növekedésével párhuzamosan a gépjármű-elhelyezési (parkolási) igények is növekednek, amelyek maximális kiszolgálása hosszú távon nem fenntartható.

Városrendezési szabályozási oldalról korábban Budapest közigazgatási területén a Budapesti Városrendezési és Építési Keretszabályzat (BVKSZ) által egységes koncepció alapján meghatározott, területileg differenciált, funkcionálként meghatározott rendszer üzemelt, mely a közösségi közlekedéssel legjobban ellátott területeken (elsősorban a gyorsvasúti hálózattal ellátott területeken) csak

a minimális számú parkoló létesítését tekintette szükségesnek, míg a többi területen a minimális és az országos szinten általános mennyiség közötti férőhelyszám kialakításával biztosította a járművek elhelyezését.

12.10. ábra: Várakozási- és védett övezetek

A 2013. január 1-én hatályba lépett Építési törvény-módosítás megszüntette a Budapest Városrendezési és Építési Keretszabályzatot, és így a főváros területére a közlekedési rendszer figyelembevételével kidolgozott egy-egy szemléletű parkolás szabályozást is.

A parkolás létesítményeinek elhelyezését telken belül kell biztosítani. Az egyes létesítmények rendeltetésszerű működéséhez szükséges parkoló vagy garázs férőhelyek különösen kereskedelmi-iroda-intézmény funkciók esetén igen jelentősek, lényegében azonosak a funkciók hasznosítható szintterületével.

A budapesti parkolás fő hiányossága a közterületen kívüli férőhelyek elégtelensége, a lakossági gépjármű-tárolási igények megoldatlansága, valamint, hogy nincs egységes parkolás-szabályozási rendszer közlekedési oldalról. Az ilyen irányú törekvések mindeddig kudarcba fulladtak.

A parkolás szabályozási jogköre teljes mértékben kerületi hatáskörbe került, minden nemű korlátozás nélkül (korábban az országosan alkalmazandó értékektől 50%-kal lehetett eltérni), mely egyben nagy felelősséget is jelent a megfelelő, versenyképes épített környezet hosszú távú biztosítása terén.

Parkolás gazdálkodás

Budapest belső adottságai – elsősorban a belső zóna területén – szükségessé és indokolttá teszik a beépítési köztételekből fakadóan a közterületi parkolást, és annak

korlátozott igénybevételének biztosítását az érintett városrészek élıhetőségének fenntartására. A város belsőbb területein jelentős kiterjedésű korlátozott várakozási övezeti rendszer üzemel melynek további bővítése tervezett.

A főváros belső kerületeiben összesen kb. 107.000 db felszíni fizető parkolóhely található, melyek közül kb. 4.500-5.000 db a Budapest Főváros Önkormányzatának tulajdonában van, a többi kerületi tulajdonú és üzemeltetésű. A felszíni közterületi fizető parkolás és a közterületen kívüli (közhasználatú garázs) parkolás sem szabályozási, sem tarifa szempontból nincs összehangolva.

A város egyes, különösen nagy értékkel bíró területein (zöldfelületek, műemléki beépítés) a behajtás korlátozása folytán a parkolás is korlátozás alá esik.

A belső városrészek forgalomcsillapításával, valamint a parkolásgazdálkodás eszközrendszerének felhasználásával a személygépjármű forgalom fokozatos visszaszorítása és a parkolóhelyek számának évenkénti kismértékű csökkentése elősegítheti a közterületek újrafelosztásának lehetőségét, a gyalogos és kerékpáros forgalom területeinek növelését. A parkolási problémák kisebb léptékben a car-sharing rendszer elterjedése is támogatja.

P+R parkolás

Az agglomeráció irányából a városhatárt budapesti útcéllal naponta átlépő személygépkocsi forgalom becsült értéke mintegy 250.000 szgk/nap, melynek csak 1-2%-a képes eszközváltásra a P+R rendszerű fővárosi parkolóban.

Ennek következtében az autóval érkező forgalom döntő része az elővárosi közösségi közlekedés rendszerének, valamint a P+R parkolók elégtelen fejlesztése miatt az úti célját jelentő létesítmények közvetlen autós elérésére kényszerül, jelentős forgalomterhelést okozva a város belsőbb úthálózatán, és helyenként számottevő közterületi parkolási problémát is generálva.

Budapest közigazgatási területén belül a közlekedési eszközváltás biztosítására szolgáló P+R parkolók nagyobb részt a gyorsvasúti (metró és HÉV vonalak) és a nagyvasúti (MÁV vasútvonalak) hálózatok megállóihoz kapcsolódnak.

A jelenleg használatban lévő P+R férőhelyek száma – az elmúlt évek jelentős fejlesztéseit is figyelembe véve – még igen csekély, a fenntartható városi közlekedés fejlesztésének érdekében számuk további dinamikus növelése szükséges.

Ezzel a megkívánt fejlesztési iránnyal összhangban azonban a hálózat összesített parkoló kapacitása az elmúlt években, annak ellenére nőtt, hogy egyes belvároshoz közeli P+R parkolók a funkciójuk megváltozásából adódóan megszüntetésre kerültek. A fővárosban jelenleg mintegy 5500 férőhely áll rendelkezésre. (Bécsben 34 ezer, Münchenben 23 ezer a P+R férőhely.)

A fenntartható városi közlekedés érdekében – különös tekintettel az agglomerációból a Belvárosba irányuló forgalom által okozott közúti terhelés, valamint a gépjármű-elhelyezés okozta problémákra – kiemelt jelentőségű a városi- és elővárosi kötőtpályás közlekedés kapcsolati pontjainál a megfelelő szolgáltatást nyújtó P+R parkolók létrehozása.

A városi közlekedés számottevő minőségi javulásának érdekében a főváros területén nagyságrendileg ~20.000 férőhely kialakítása szükséges.

A városi- és elővárosi közlekedés fejlesztése, valamint a közösségi közlekedés elérhetőségének, kapcsolati pontjainak fejlesztése, és ehhez kapcsolódóan a megfelelő számú és magas szolgáltatási színvonalú P+R parkolók kialakítása meg kell, hogy előzze a személyforgalmi behajtási díj bevezetését.

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK

- A városi és az elővárosi közlekedési rendszerének integrált fejlesztése;
- A „nagyvasút” fővárosi szakaszainak integrálása Budapest városi közlekedési rendszerébe;
- A közlekedésből adódó károsanyag-kibocsájtás csökkentése;
- A nem motorizált közlekedési módok támogatása, a közösségi közlekedés előnyben részesítése, a közlekedési módválasztás kedvező irányú befolyásolása;
- A belső, illetve az átmeneti zóna közúthálózatának tehermentesítése érdekében a hiányzó gyűrű irányú elemek és Duna-hidak megvalósításának előkészítése, illetve megvalósítása;
- A közösségi közlekedés részarányának megtartása, illetve növekedési lehetőségének elősegítése érdekében az egyéni gépjármű-közlekedésben részt vevők számára valós előnyökkel járó (rövidebb eljutási idő) utazási alternatívák megteremtése;
- Közlekedési szövetség létrehozása, egységes tarifarendszer megteremtése a közösségi közlekedésben;
- A közösségi közlekedés infrastruktúrájának és járműparkjának folyamatos megújítása;
- A Duna, mint víziút szerepének növelése főváros közlekedésében;
- A közterületi parkolás alternatíváinak megteremtése, a P+R és parkolórendszerek egységes kialakítása az igényekhez mérten, a gyalogos- és a zöldfelületek területének növelése;
- A fővárosi kerékpáros törzshálózat kialakítása; EuroVelo hálózat megfelelő minőségű kiépítése;
- A Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér funkciójának bővítése, európai térségi szerepének visszaállítása, ehhez kötőtpályás kapcsolat kiépítése a belváros irányába.

SWOT

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az európai és a hazai közlekedési hálózatban betöltött centrális szerepkör; ▪ A város kialakult sugaras-gyűrűs közúthálózati szerkezete (de ez nem fejlődött együtt a várossal, még ma is hiányos); ▪ A kiterjedt közösségi közlekedési hálózat, jó területi lefedettség; ▪ Dinamikus növekvő kerékpáros forgalom; ▪ Egységes szabályozás (de nem közlekedési) a korlátozott várakozási övezeti rendszer (fizető parkolási övezetek) területén; ▪ Folyamatosan bővülő, kiterjedt Tempo30 és lakópihenő övezetek; ▪ Gyalogos zónák bővülése, megújulása, hálózatosodása. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ A városi- és elővárosi térség közlekedési integrációjának hiányosságai; ▪ Kevés Duna-híd, kedvezőtlen területi eloszlással; ▪ Pesten hiányzó gyűrű irányú közúthálózati elemek, M0 Ny-i szektor hiánya; ▪ Budán korlátozott számú É-D irányú közlekedési kapcsolatok; ▪ Előregedett elővárosi közösségi közlekedési infrastruktúra és járműpark; ▪ Korszerűtlen átszállási csomópontok, az intermodalitás hiánya, ráhordó járatok optimalizálásának hiánya; ▪ Összefüggő kerékpárút hálózat, és kerékpártárolók hiánya, EuroVelo szakaszok rekonstrukciós szükségletei; ▪ Elégtelen P+R parkoló kapacitás; ▪ Parkolásgazdálkodás elégtelensége; ▪ Belső területek megoldatlan gépjármű tárolása; ▪ Közlekedési infrastruktúra fenntartásának és üzemeltetésének forráshiánya és az abból adódó nehézségei; ▪ Vasúthálózat műszaki színvonala, a városon belüli egyes szakaszok, valamint a fejpályaudvarok kapacitáshiánya; ▪ Duna kihasználatlansága a hajózás terén, a vízi közlekedés létesítményeinek és járműparkjának állapota, valamint a kapcsolódási pontok hiánya.
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az országos gyorsforgalmi úthálózat fejlesztésével (M0 Ny-i szektor megvalósítása) a főváros úthálózatának egyes elemei tehermentesíthetők; ▪ A fejlesztések hatására a hagyományos vasúthálózat fokozottabb szerepvállalása a városi és elővárosi közlekedésben, a nagysebességű vasúti kapcsolatok révén a nemzetközi közlekedésben; ▪ V0 vasútvonal megvalósításával a fővárosi vasúti hálózat teherforgalom alóli tehermentesítése, és a vasúti területigények újragondolásának lehetősége; ▪ Kapacitásbővítéseket követően az S-Bahn rendszer bevezetése; ▪ A térség országon belüli jövedelemtermelő képességével arányosabb fejlesztési forrás biztosítása; ▪ Balesetveszély csökkenése a kerékpáros és a gépjármű közlekedés szabályrendszerének egymást segítő módosításával; ▪ Intézményi, működtetési háttér normalizálása, kooperativitás javulása; ▪ Lakossági szemléletváltás (Car-sharing elterjedése). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az Európai Unió által meghatározott projektfinanszírozási rendszer korlátai; ▪ Gépjármű ellátottság és az egyéni gépjárműhasználat közlekedésen belüli növekedése az életszínvonal emelkedésének következtében; ▪ Kapcsolódó várostérséggel bonyolódó forgalom használati mód arányának (modal split) romlása az agglomeráció fejlődésének következtében; ▪ A kétszintű önkormányzati rendszer érdekülönbségből adódó nehézségek a fővárosi szintű fejlesztések megvalósításában.

I.13. KÖZMŰVEK

A főváros közműellátása jónak tekinthető, hiszen a vízellátás mellett a csatornahálózat is egyre több fogyasztót szolgál ki, ugyanakkor a fogyasztáshoz mérten az energiaközművek is teljesen kiépítettek. A víziközművek terén a fogyasztás visszaesésével jelentős hálózati tartalékok keletkeztek, de ez nem mérsékli a rekonstrukciós munkák számát.

A megújuló energiaforrások hasznosítása a fővárosban nem számottevő, de növekvő tendenciát mutat. A hulladék-hasznosító mű és a szennyvíztisztító telepek energiatermelése mellett a napenergiát és talajhőt hasznosító beruházások száma évről évre növekszik, amely tendenciát a szigorodó épületenergetikai követelmények is rögzíteni fognak. Problémát jelent a megújuló energiaforrások részarányának növelésében az a tény, hogy jelenleg nincs a megújuló energiaforrásokat feltérképező fővárosi stratégia. Napelemek alkalmazása esetében az épületállomány feltérképezésével lehetőség nyílik a tényleges napenergia hasznosíthatósági potenciál megismerésére, azok elhelyezésére ténylegesen alkalmas tetőszerkezetek számbavételére. Energiaparkok (energiaültetvények, napelem-parkok, depóniagáz hasznosítás stb.) elhelyezésére szolgáló területek kijelölésével a megújuló energiaforrások részaránya növelhető, amely hozzájárul a dekarbonizációs törekvések megvalósításához. Geotermikus energia fűtőművi hasznosítását illetően mélyégi kutatásokat követően és a fenntarthatósági szempontokat mérlegelve lehet állást foglalni.

Jelenleg a megújuló energiaforrások hasznosításához kapcsolódó beruházások egyrészt a versenyszférában valósultak meg, másrészt intézményi felújításokhoz kötődnek, valamint lakóépületek esetében történtek (napelem, hőszivattyú) – teljes közművesítettség mellett. A megújuló energiaforrások egyes típusai (geotermikus energia és kommunális hulladékok energetikai hasznosítása) leginkább a távhőtermelésben hasznosíthatók, valamint az alacsony hőmérsékletű fűtési rendszerek elterjedésével válthatják be a hozzá fűzött reményeket.

VÍZIKÖZMŰVEK

Budapest éves ivóvízfogyasztása 2018-ban 116 200 ezer m³-re tehető, továbbá a dél-budapesti régióban még működnek ipari vízhálózatok is. A főváros vízbázisa a Duna vizét hasznosítja, a parti sávba telepített kutaknak köszönhetően. A kutak naponta összesen 1 millió m³ ivóvíz kitermelését és továbbítását teszik lehetővé, vagyis mintegy 770 ezer m³-rel többet, mint amennyit Budapest lakossága egy átlagos nap leforgása alatt elfogyaszt.

Vízgazdálkodás és vízellátás

A Vízművek összesen több mint 90 különböző nyomású zónát üzemeltet, melyek által egyrészt a Budai hegyeken lévő fogyasztók, más részt egyes pesti területek közép- és magas épületeinek ellátását és a környező települések vízellátását is biztosítani tudja.

A város vízellátását szolgáló vízbázisok jól kiépítettek, korszerű víztisztítási technológiával felszereltek, melyek gépészeti felújítása 2005–2010 között zajlott le. A vízbázisok kapacitásuk tekintetében jelentős tartalékokkal rendelkeznek, így **távlati fejlesztésükkel, bővítésükkel nem kell számolni.**

A Duna közvetlen Budapest fölötti szakaszán, a Szentendrei-szigeten, valamint a folyó jobb és bal partján lévő védett területek alkotják az északi vízbázist, amely a fővárosi vízszükséglet nagyobbik részét, mintegy 76%-át elégíti ki.

A Duna Budapest alatti szakaszán a Csepel-sziget, Ráckeve és Szigetszentmiklós között elhelyezkedő területet nevezük déli vízbázisnak, amely a fővárosi vízszükséglet mintegy 21 %-át fedezi. A fővárosi vezetékes ivóvízellátás lefedettsége 100%-os.

A kutak, bár nemcsak a főváros területén helyezkednek el, hosszú távú megóvása érdekében megoldást kell találni arra, hogy magas árvízszintek esetén a gépházak és egyéb üzemi létesítmények milyen módon védhetőek meg biztonságosan az elöntésektől. További problémaként jelenik meg, hogy a Duna vízgyűjtő területét is érintő klimatikus változások hatására egyre gyakoribbak a szélsőséges időjárási állapotok: az utóbbi években tapasztalt és kiértékelt időjárási trendek alapján megalapozott igény a szélsőségesen aszályos időszakokra történő üzemeltetési változások kialakítása. A Duna alacsony vízállású időszakai nemcsak mennyiségi, hanem minőségi problémákat jelent. A kisvízi időszakok vízminőségi kockázatai többfélék lehetnek: egyrészt a kutak túlzott terhelése során homokolódás léphet fel, ami a kútszerkezet (szűrőréteg) károsodásához vezethet, a homokszemcsék a szivattyúkat és a kapcsolódó gépészeti elemeket túlzott mértékben koptathatják, majd a kapcsolódó gravitációs csatornában kiülepedve másodlagos vízminőségi problémák kialakulását okozhatják; másrészt a mikrobiológiai kifogások előfordulási gyakorisága és súlyossága is fokozódhat és kizárólag egyes kutak, kútsorok termelésből való kivonásával lehet a szolgáltatott víz megfelelő minőségét biztosítani tovább.

Vízellátás szempontjából elmondható, hogy összefüggő, kiterjedt problémás területek nincsenek, csupán elszigetelten vannak olyan fogyasztási területek, ahol a hálózat öregsége, valamint a megváltozott fogyasztási viszonyok miatt a hálózati nyomás nem megfelelő, illetve találhatóak olyan területek, amelyek vízellátása magán ivóvízhálózat kiépítésével által biztosított.

A vízfogyasztása a rendszerváltás után jelentősen csökkent, az elmúlt években pedig viszonylag kiegyenlített.

A vízfogyasztás folyamatos csökkenésével az ivóvízhálózat egyre inkább túlméretezetté válik, mely elsősorban üzemeltetési, és fenntartási problémákat von maga után.

A hálózatban lévő, a szükségesnél nagyobb átmérőjű vezetékben a víz áramlása minimálissá válik, így a cső falán lerakódások alakulnak ki. A lerakódások a csőfalat érdessé teszik, ami segíti a mikroorganizmusok megtelepedését, mely idővel az ivóvíz minőségi romlásához vezethet. A köz kifolyók száma is egyre csökken, mára közel 800 db maradt üzemben a városban, a parkok esetén pedig inkább ivókutak kerülnek kialakításra. A vízfelhasználás csökkenése és a tartalékok nem ellensúlyozzák azt a tényt, hogy a közel 50-100 éves hálózat rekonstrukcióra szorul. A koros vezeték szakaszok mellett az elzáró szerelvények tömeges cseréjé szükséges, mivel feladatukat hiba nélkül már szinte képtelenek ellátni, ami csőtörés vagy szakaszolás esetén komoly problémákat eredményezhet.

Az azbesztcement anyagú vezeték szakaszok nagy része az élettartamuk határához közeledik. Így az azbesztcement anyagú vezeték cseréjére és állapotuk felmérésére van szükség. Ugyancsak nagy kihívást jelent a jogszabályváltozás miatt előtérbe került ólombekötések cseréje, amely meglehetősen erőforrás-igényes.

A főváros területén található több termálvíz kút üzemeltetését a Budapest Gyógyfürdői és Hévízei Zrt. látja el. A fővárosi hévizek csapadékeredetűek, azaz a lehulló és beszivárgó csapadékvizek évtizedek, esetleg évszázadok elteltével a kőzetrétegen áthaladva ásvány-, illetve gyógyvízként bukkan újra a felszínre.

Budapesten jelenleg 16 termál-, gyógy-, karszt-, illetve ásványvízes fürdő, strand üzemel, amelyek közül tizenkettőt a Budapest Gyógyfürdői és Hévízei Zrt. üzemeltet. A fentiek mellett további számos strand és uszoda is működik Budapest területén.

A városban jelenleg 10 km hosszú termáltávvezeték üzemel, melyről a főváros különböző területein elhelyezkedő fürdők ellátása történik. A Budapest Gyógyfürdő és Hévízei Zrt. hévízkútjai ellátják néhány szálloda (Hélia, Aquincum, Margitszigeti Thermal) medencéit is.

A termálvíz fűtési célra is hasznosítható, amit az alábbi helyeken alkalmaznak is: Széchenyi Gyógyfürdő és Uszoda, Paskál Gyógy- és Strandfürdő, Szent Lukács Gyógyfürdő és Uszoda, Margitszigeti Északi Gépház, Margitszigeti Déli Gépház, Palatinus Gyógy-, Strand- és Hullámfürdő, Rudas Gyógyfürdő és Uszoda.

A Fővárosi Vízművek Zrt több, a smart technológiát támogató projektben is közreműködik, amelyek közül a legfontosabbak:

- OKOSKLÓR „Az intelligens ivóvíz klórozó rendszer”: Az Inno-Water Zrt., a Fővárosi Vízművek Zrt. és a

Nemzeti Köszolgálati Egyetem együttműködésével létrehozott projekt célja olyan intelligens klórozó berendezés és hálózat üzemeltetési rendszer létrehozása, amely csökkenti a klórozás során keletkező fertőtlenítési melléktermékekkel járó közegészségügyi kockázatokat az ivóvízben, illetve optimalizálja a hálózatban jelen lévő aktív klór koncentrációt. Ez utóbbival jelentős üzemeltetési költségmegtakarítás érhető el. A klórozási pontok és dózisos optimális szabályozásával lehetővé válik a szolgáltatott ivóvíz íz-érzékszervi tulajdonságainak jelentős javítása, és ezzel a csapvíz attraktív tételé a lakosság számára. Ennek megvalósításához új módszertant és klórozási rendszerkonceptiót fejlesztenek, tesztelnek.

- SmartMet: A projekt célja olyan okos mérők kifejlesztése, amely európai szabványosításra törekszik, megoldva ezzel azokat a műszaki és gazdasági problémákat, melyek az okos mérés elterjedését a vízszolgáltatásban gátolták.
- AquaNES: A vízgazdálkodási és a víztisztítási folyamatok innovációjának támogatása természetes és mesterséges víztisztítási technológiák együtt használatának optimalizációjával.
- MIRTUSZ2020 projekt a Társaság stratégiájában megfogalmazott Water 4.0 mentén jelöl ki olyan célokat, mint a gép-gép kommunikáció, automatizáció és IoT technológia bevezetése. A projekt megvalósításával a Fővárosi Vízművek csúcstechnológiákat vezet be, mely során előrelépés lesz a munkairányítás gyorsítása, csőtörések esetén a gyors hálózat zárás és a berendezések karbantartásának automatikus ütemezése területén.
- SMART- távleolvasási rendszer: az ügyfélszolgálaton üzemelő rendszer, amelyre már több mint 10.000 lakás van bekötve.
- OTTHON plusz mobil alkalmazás: elsősorban a lakosság számára lett kifejlesztve, melyen keresztül online megtörténhet pl. a mérőállás diktálás.

Szennyvízelvezetés, szennyvízcsatornázás

Budapest csatornahálózatának építését, üzemeltetését, valamint az összegyűjtött vizek kezelését a Fővárosi Csatornázási Művek Zrt. és a Fővárosi Vízművek Zrt. látja el. A szenny- és csapadékvizek befogadója a domborzati adottságok miatt a Duna, illetve a Ráckevei (Soroksári)-Duna (RSD).

A főváros területén átlagosan keletkező napi szennyvíz: 400-550 ezer m³, ami éves szinten 146-200 millió m³-t jelent. Budapesten a belső kerületekben a kiépített csatornahálózat egyesített rendszerű, míg a külső kerületeknél, a kiépítésük már részben elválasztott rendszerben történt meg.

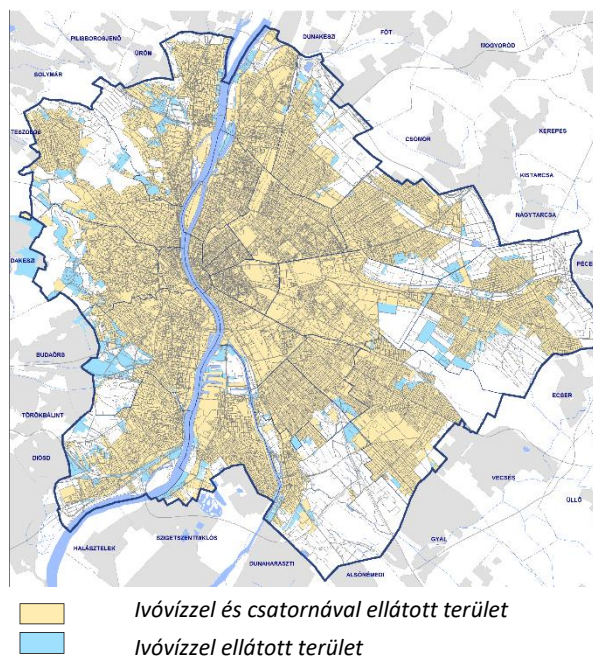
Jelentős feladat a szenny- és csapadékvíz elvezetése a lefolyástalan (mély fekvésű területek, illetve magas talajvízállású) területekről. További feladatként jelenik meg, jellemzően a hegyvidéki területeken, hogy a

szennyvízcsatorna-hálózat kiépítése mellett a felszíni vízvezetést (esetenként a vízgűjtők vízrendezését) is meg kell oldani.

Az elmúlt évtizedben részben az uniós forrásoknak köszönhetően számos helyen létesültek új csatorna szakaszok, mely által a vízhálózat és a csatornahálózat kiépítettsége közötti különbség jelentősen csökkent. Bár jelentős rekonstrukciók történtek, és hálózati kapcsolatok is kiépítésre kerültek, még mindig akadnak olyan külvárosi területek, melyek egy része csatornázatlan.

2006-ban a FŐMTERV Zrt. elkészítette a XXI. és XXII. kerületek kivételével Budapest általános csatornázási tervének felülvizsgálatát, melyben nem csak az ellátatlan területek szennyvízcsatornázása, hanem a túlterhelt csatornaszakaszok tehermentesítése is megtervezésre került. A terv 2008-ban bővítésre került a Dél-budai térség (XXII.) és Csepel (XXI.) szennyvízeinek a Csepel Központi Szennyvíztisztító Telepre való csatlakoztatásának és a hiányzó szennyvízcsatorna hálózatának tervezésével. A kibővített projekt neve „Budapest Komplex Integrált Szennyvízvezetése Projekt” (BKISZ).

A forrás felhasználása csak a lakóterületek felzárkóztatását irányozta meg, így gazdasági, ipari területek esetén továbbra is az ingatlanulajdonosnak kell felvállalnia a csatornázás költségeit. A csepeli csatornázás, valamint a BKISZ projekt I. keretében megvalósult szennyvízcsatornák biztosították, hogy Budapest csatornázottsága elérje a közel 100%-ot, azonban továbbra is vannak olyan területek, ahol nincs közcsatorna. A BKISZ projekt II. szakaszában 2020 végéig további 30-32 km csatorna épül, amivel 1500-2000 ingatlan szennyvízhálózatra történő csatlakozása biztosítható.

13.1. ábra: Ivóvízzel és csatornával ellátott területek

A már korszerű tisztítás-technológiával rendelkező szennyvíztisztító telepekkel és a 2021-ig megvalósuló közel 100%-os csatornázással az egyedi szennyvíztisztító létesítése nem támogatott, sőt a tisztított vizek befogadjául szolgáló patakok kapacitásának és vízminőségének megóvása érdekében az ilyen megoldások alkalmazását kerüendő egyéb csatornázási alternatívák alkalmazása a cél.

A város szennyvízének megtisztításában jelentős előrelépést jelent a Budapesti Központi Szennyvíztisztító Telep megvalósulása. A telep kapacitásával, és a már korábban is meglévő tisztítóteleppel együtt Budapest teljes szennyvízmenyisége megtisztíthatóvá vált.

A TELEPEK KAPACITÁSA:

	Hidraulikai terhelés m ³ /d		Csúcsterhelés m ³ /d		Tartalék m ³ /d	
	2014	2018	2014	2018	2014	2018
Észak-Pesti Szennyvíztisztító telep:	138 897	142 887	200 000		61 103	57 113
Dél-Pesti Szennyvíztisztító telep:	53 146	61 860	80 000		26 584	18 140
Budapesti Központi Szennyvíztisztító Telep		250 949	525 000	350 000		99 051

13.2. ábra: A telepek kapacitása

A szennyvizek tisztítása során 2018-ban 2 691 t rácsméret, 2 601 t homokfogó üledék, illetve 139 749 t víztelelített szennyvíziszap keletkezett.

A nem közművel összegyűjtött háztartási szennyvíz döntő mennyisége a vezetékes vízzel ellátott, de csatornázással nem rendelkező területeken képződik, és amelynek mennyisége 2018-ban mintegy 231 000 m³ volt. A BKISZ projekt befejezése után, valamint az ingatlanok csatornahálózatra való rákötését követően ez a

szám jelentős mértékben csökkeni fog. A főváros vezetése 2009-től kizárólagos közszolgáltatói jogosultsággal a Fővárosi Településtisztasági és Környezetvédelmi Kft.-t (FTSZV) bízza meg a lakossági, települési folyékony hulladék gyűjtésével és szállításával. A begyűjtött hulladékot a Fővárosi Csatornázási Művek szennyvíztisztító létesítményeiben ártalmatlanítják.

Az UTB Envirotec Környezettechnológiai Zártkörűen Működő Részvénytársaság és többek között az INNO-

WATER Kutató és Környezetvédelmi Szolgáltató Zrt. közreműködésével indították el a WALUE – Waste to Value („Kommunális szennyvizek és szennyvíziszapok energia- és nyersanyagtartalmának innovatív hasznosítása”) projektet, amely célja, hogy egy olyan komplex, a teljes szennyvízkezelés egyes elemeit integráltan kezelő, nem hagyományos technológiát és módszertant fejlesszenek ki, amely a kommunális szennyvizek és szennyvíziszapok energia- és nyersanyag-tartalmának hasznosítását célozza.

Csapadékvíz elvezetés

A túlnyomó részt egyesített rendszerű csatornahálózat mellett az elválasztott csapadékvíz elvezető csatornahálózat jellemzően csak a nyílt vízfolyások környezetében, illetve egyes újonnan beépült területek esetén valósult meg. Utóbbiak befogadója azonban sok esetben az egyesített rendszerű csatornahálózat, így az elválasztott rendszer a tényleges feladatát nem látja el, mivel a csapadékvizek ily módon a szennyvíztisztító telepekre kerülnek, ahol esetleg felesleges tisztítási folyamatokon mennek keresztül, vagy egy bizonyos hígítási koncentráció felett a szennyvizekkel együtt közvetlenül a Dunába kerülnek bevezetésre.

Ahol a csapadékvíz csatornák befogadója nyílt vízfolyás, ott a legtöbb esetben a meder rendezetlensége, valamint az illegális rákötések miatti csökkenő vízszállító kapacitás jelent problémát.

Az elmúlt évtizedekben egyre inkább a rövid idejű, nagy intenzitású csapadékhullás vált jellemzővé, mely változás elsősorban a klímaváltozásnak köszönhető. A csatornahálózatok méretezése, illetve az útburkolatokba beépített víznyelőknak elhelyezése (útpálya lejtése, aknák távolsága) a tartósabb, hosszan elnyúló csapadékhullás figyelembevételével történt. A nagy intenzitású csapadékhullásnak való megfelelés túlméretezett hálózatok kiépítését, azaz gazdaságtalan kiépítést jelentene, mivel a túlnyomórészt nyári időszakban jelentkező intenzív csapadékhulláson kívül az év többi időszakában hulló csapadékok elvezetését a jelenleg is meglévő hálózat képes fogadni, és biztonságosan elvezetni.

Az intenzív csapadékhullás következtében fellépő nagy terhelést jelentő vízvezetés kivédésére az időszakos tározás, illetve a késleltet módon történő vízbevezetés jelentheti a megoldást. Ez, a vizek egy közbenső, azaz az összegyűjtés helye és a befogadó közötti vízvezetés ki-egyenlítését hivatott szolgálni, mellyel elkerülhető a befogadó csatornák rövid idő alatt bekövetkező nagy hidraulikai leterhelése.

A pesti oldalon lévő vízfolyások vízjárása kiegyenlítettebb, mint a budai hegyvidéki vízfolyásoké. Általánosan vizsgálándó, hogy mely vízfolyások mentén alakítható ki záportározó, mellyel a heves csapadékok által keletkező vízhozamokat visszatartva, a meder terhelését kiegyenlítetté teheti. Az ilyen tározók környékén lehetőség

nyílna továbbá a meder természetesebb kialakítására, vízfolyás revitalizációra is.

Több kerület, köztük a XVI. kerület is indított úgynevezett „Csapadékvíztároló program”-ot, amely során a résztvevőknek az Önkormányzat ingyenesen biztosít 1 db 510 vagy 1 db 310 literes esővízgyűjtő edényt ezzel ösztönözve a kerületi lakosokat a csapadékvíz begyűjtésére és használatára. Az edény, rendeltetésszerű használata esetén, a 6. évtől a résztvevők tulajdonába kerül.

A Fővárosi Csatornázási Művek Zrt. csatlakozott az Európai Unió és a Magyar Állam társfinanszírozásával megvalósuló City Water Circles elnevezésű nemzetközi projekthez, melynek célja a körforgásos városi vízgazdálkodás alkalmazási lehetőségeinek vizsgálata és a városi vízhasználattal kapcsolatos problémák felderítése. A Körforgásos Városi Vízgazdálkodás (City Water Circles) nemzetközi projekt keretén belül 6 országból összesen 19 résztvevő partner szervezet dolgozik azon, hogy közös erővel és egyesített tudással azonosítsák a működési területeiken a városi vízgazdálkodás legsúlyosabb problémáit, majd azokra megoldásokat találjanak a kölcsönös információcsere és együttműködés révén. A megoldások gyakorlati alkalmazhatósága, illetve hatékonysága mintaberuházások keretein belül kerül vizsgálatra. Az elért eredmények alapján olyan tudásbázis létrehozása a cél, amely segíti a tágabb térségünk hasonló problémákkal küzdő önkormányzatait. A projekt további célja a helyi lakosság ésszerű és fenntartható vízgazdálkodással kapcsolatos ismereteinek bővítése, melyet mindennapi életük során is hasznosítani tudnak.

ENERGIA

Magyarországon a települési önkormányzatok egyre inkább csak korlátozott szerephez jutottak az energiaellátás területén. Tulajdonosként és felügyelő, engedélyező és ármegállapító hatóságként felelősek a távhőellátásért (Budapest esetében a Budapesti Városigazgatóság Zrt. tagvállalata a FŐTÁV Nonprofit Zrt.), de a villamosenergia- és gázellátásra vonatkozóan nincs érdemi feladatuk. Közvilágítás vonatkozásában az önkormányzat tulajdonosként 50%-ig érdekelt a BDK Budapesti Dísz- és Közvilágítási Kft.-ben.

Energiagazdálkodás és energiaellátás

A fővárosi és a kerületi önkormányzatoknak – mint a helyi intézmények tulajdonosainak, amelyek jelentős energia-felhasználóknak számítanak – kötelességük a szolgáltató vállalatokkal együttműködve a legjobb energiaellátási megoldásokat kijelölni, és a település összes fogyasztójának az energetikai érdekeit képviselni.

A fővárosi önkormányzat energiagazdálkodással és energiaellátással kapcsolatos feladatai a következőkre terjednek ki:

- A város energiaigényeinek követése, az energiaellátás kérdéseinek kezelése a városfejlesztési tervezés keretében;

- A tulajdonában lévő intézmények energiagazdálkodásának javítása;
- A városlakók energiatakarékossági törekvéseinek támogatása;
- A távhőszolgáltatás fenntartása és fejlesztése;
- Új távhőterületek kijelölése (fűtés és hűtés);
- Együttműködés a közszolgáltatók fejlesztési igényeihez szükséges nyomvonalak biztosításában;
- Közvilágítás biztosítása.

A Covenant of Mayors (Polgármesterek Szövetsége) 2008 elején indította el a klímaváltozás elleni harc keretében azt a kezdeményezést, ahol az úttörő városok arra vállalnak elkötelezettséget, hogy 2020-ig a 2005-ös állapothoz képest 20%-os célt meghaladó mértékben csökkentik a CO₂-kibocsátást energiahatékonysági intézkedésekre és megújuló energiaforrások részarányának növelésére irányuló akciókkal. A Covenanthoz Budapest is csatlakozott és elkészítette Fenntartható Energia Akció Programját (SEAP), amely folyamatos monitoring révén követi a fővárosi energiafelhasználás és az ahhoz kapcsolódó CO₂-kibocsátás alakulását.

Az elmúlt évtizedben főként az iparosított technológiával épült épületek energetikai rehabilitációját ösztönző finanszírozási programok futottak, melyeknek köszönhetően némiképp javult az épületek energiahatékonysága. 2011-ben a Fővárosi Állat- és Növénykert (FÁNK), a Széchenyi Gyógyfürdő és Uszoda, valamint a FŐTÁV együttműködésével az állatkert szén-dioxid kibocsátása, és az energiaköltségek csökkentése érdekében megvalósult fejlesztés eredményeként a FÁNK fűtés és melegvízellátását meghatározó mértékben a BGYH termálvize biztosítja.

A lakosság egyre tudatosabb energiafogyasztási magatartása szintén az energiafelhasználás csökkenéséhez vezet egyrészt a gazdaságosabb felhasználás, másrészt az egyéni beruházásoknak (nyílászáró cserék, hőszigetelés, egyedi fűtésszabályozás kialakítása) köszönhetően. Nem javult jelentősen azonban a belvárosi épületállomány energiahatékonysága, valamint nem kerültek meghatározásra az önkormányzat számára stratégiai szempontból legfontosabb beavatkozási épületek/épülettípusok.

A végső energiafelhasználás csökkenő tendenciája néhány éve megtorpant, a szén-dioxid-kibocsátás az elmúlt években emelkedést mutat. A kitűzött célérték eléréséhez szükséges energia végfelhasználás forrásszerkezete lényegesen nem változott, a 2020-as célérték várhatóan nem teljesíthető.

Az elmúlt évek tapasztalatai, és a bekövetkezett változások alapján a fővárosi klímastratégia felülvizsgálata vált szükségessé, amelynek keretében megvalósítható a SEAP egy Fenntartható Energia- és Klímaakciótervre (SECAP) történő kiterjesztése is.

A célkitűzések eléréséhez előtérbe kell helyezni a megújuló energiaforrások részarányának jelentős növelését, amelyhez egyrészt a fővárosi távhőhálózat megfelelő

alapot teremt, másrészt a korszerűtlen épületállomány energetikai korszerűsítése jelentős potenciált hordoz. A hatékony energiafelhasználásban fontos az intelligens elosztó és mérőhálózat alapjait is kiépíteni.

Villamosenergia- és gázellátás

A főváros energiaellátása alapvetően gáz bázisú, ami az országos nagynyomású hálózatról kapja a tápenergiát. Erő- és fűtőmű rekonstrukciók során kapcsolt energia-termelő berendezések (gázturbinák, gázmotorok) kerültek elhelyezésre ezekben a létesítményekben, melynek következtében a beépített villamosenergia-termelő teljesítmény jelentősen megnőtt. Az országos energia hálózatai megkülönböztetett figyelemmel létesültek a főváros ellátására (gázkörvezetékek, 220 és 120 kV-os távvezetékek), amelyekről nagy kapacitású átalakító állomások (elektromos állomások, gázátadó- és nyomákszabályzó állomások, hőbázisok) épültek ki. Az elosztóhálózati engedélyesek 2018. évi adatai alapján az elektromos állomások átlagos kiterhelése 70% körüli, a gázátadó állomások továbbra is jelentős tartalékkapacitással bírnak.

A városfejlődés során az energiahálózatok nyomvonalra kedvezőtlen adottságot jelentett és jelent mai is: többek között a meglévő lakóterületeken üzemelő távvezetékek és a volt nagynyomású gázvezetékek (III., XI., XII. és XXII. kerületek). Volt ipari területek rehabilitációját korlátozzák a földfeletti távfűtő vezetékek és a távvezetékek (III., X., XI. és XIII. kerületek). Emellett a fővárosi fejlesztési elképzeléseket korlátozzák a földfeletti távfűtő vezetékek és a távvezetékek (III. ker. Mocsárosdűlő, XI. ker. Albertfalva városközpont), illetve több helyen ezek az elemek a város szövetébe beépültek (X. ker. Új-hegy, XIII. ker. Rákospatak, Göncöl utca).

A távvezetékek (a belső területeken 120 kV-os kábelhálózat) által szállított villamos energiát a terhelési súlypontokban elhelyezett állomások osztják szét Budapesten.

Az elmúlt néhány évben több gázszolgáltatással kapcsolatos energiahatékonysági és környezetvédelmi intézkedés történt, mint például az alap- és felszálló vezetékek rekonstrukciója a FŐGÁZ lakossági támogatási programjának keretében. Emellett a fővárosi kerületek intézményeinek fűtéskorszerűsítési, felújítási beruházásai is zajlottak.

2011-ben a FŐGÁZ Zrt. beruházásában megvalósult az első nyilvános CNG (compressed natural gas) üzemanyag igénybevételére alkalmas töltőállomás. Kompresszora 270 m³/ó sűrítésre képes, nyomásszintje 250 bar (egy átlagos személyautó három perc alatt feltölthető).

Távhőellátás

Az Európai Parlament és Tanács 2012/27/EU energiahatékonysági irányelve meghatározó szerepet szán a táv-

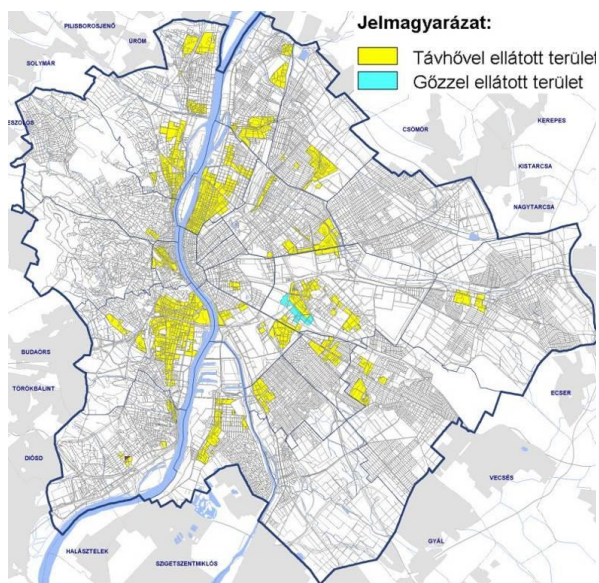

hőnek az energiapolitikai célkitűzések, a megújuló energiák részarányának növelése, energiahatékonyság és energia megtakarítás, valamint az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése terén.

Ebből fakadóan a távfűtés hazánk energiapolitikájában is és az energiahatékonysági törekvések megvalósításában is egyre meghatározóbb szerepet tölt be. Ez köszönhető egyrészt annak, hogy a nagy hatékonyságú kapcsolt energiatermelés, illetve a távfűtés/távhűtés jelentős primerenergia-megtakarítási és CO₂-kibocsátás csökkentési potenciált hordoz.

Másrészt a megújuló energiaforrásokból és hulladékhasznosításból származó energia képezheti az energiatermelés inputjának egy már nem elhanyagolható részét. Energiahatékonysági és környezetvédelmi intézkedések a távhőszolgáltatással kapcsolatosan is megvalósultak az elmúlt időszakban.

A FŐTÁV Nonprofit Zrt. Észak-Budai, Újpalotai, Füredi úti, Rákoskeresztúri és Rózsakerteri Fűtőműveiben nagyhatékonyságú kapcsolt energiatermelést megvalósító gázturbinás és gázmotoros erőművek létesültek külső vállalkozók bevonásával. A FŐTÁV Nonprofit Zrt. cégcsoport több telephelyen üzemeltet gázmotoros kiserőművet.

13.3. ábra: Távfűtés területi eloszlása

A primer távhővezetékek létesítéskori műszaki állapot miatti cseréje fokozatosan korszerű, előreszigetelt, közvetlenül földbe fektetett vezetékekkel történik. Ennek köszönhetően a budapesti távhőszolgáltatás szállítási hővesztése – jelenleg 9,8% – tovább csökken.

A FŐTÁV Nonprofit Zrt. az ún. szolgáltatói, több épületet ellátó hőközpontokra kapcsolt épületek jelentős részét (összesen több mint 1200 épületet) korábban már önálló felhasználói hőközponttal látta el, amelynek köszönhetően évente a végfelhasználás 2%-át meghaladó hőenergia mennyiséget takarítanak meg. A mintegy 4100 db hőközpont 85%-a FŐTÁV tulajdonú.

Az ÖKOPlusz program az elavult, szabályozhatatlansága miatt pazarló épületfűtési rendszerek korszerűsítését támogatta, majd az Otthon Melege Program keretében az Okos költségmegosztás alkalmazásának támogatása a távhőszolgáltatásban és radiátorcsere alprogram segíti a fejlesztéseket. A FŐTÁV Zrt. távhőrendszeréhez új fogyasztók csatlakoztatása a szén-dioxid emisszió és légszennyezőanyag-kibocsátás csökkentését eredményezte (pl. Gellért fürdő, Heim Pál Kórház, SOTE, Újbuda Városcsopont);

A légszennyezőanyag-kibocsátás csökkentéséhez a szolgáltatói/termelői oldalon jelentős mértékben hozzájárul, hogy a kapcsolt energiatermelés aránya meghaladja a 75%-ot, a hulladékbázisú hőtermelés aránya pedig a 7%-ot. A kapcsolt energiatermelésből fakadóan 2020-ban 227 ezer tonna CO₂-megtakarítás realizálódott. A FŐTÁV Nonprofit Zrt. 2020-ban fentiek mellett 141 MWh megújuló alapú villamos energiát állított elő napellenes termelés révén.

Jelentős megújuló energia hasznosítási lehetőségeket hordoz Budapesten a geotermikus hő hasznosítása, így a Széchenyi gyógyfürdő elfolyó gyógyvizének hulladék-hőjét évek óta hasznosítják a FÁNK épületeinek fűtésére.

A Budapesti Erőmű Zrt. (BERT) Kelenföldi Erőművének rekonstrukciója során a több mint hetvenéves főberendezések lecserélésre kerültek. A fejlesztési programnak köszönhetően Budapest villamosenergia-szükségletének 10%-át úgy állítják elő, hogy a károsanyag-kibocsátás a korszerűsítés előtti kibocsátás egyötödére csökkent. Az Újpesti erőmű a BERT legrégebbi erőmű egysége, ellátott távhő körzetei: Káposztásmegyér, Újpest Városcsopont, Angyalföld. A távhőszolgáltatásban az erőmű a hőtermelésen kívül rendszerszintű szolgáltatásokat is biztosít, úgymint a távfűtési keringtetés, nyomástartás, pótvíz betáplálás. A 2000-es évek elején megvalósult kombinált ciklusú fejlesztés eredményeként az erőmű az Észak-pesti távhőkörzet legjelentősebb hőforrása. A Kispesti Kombinált Ciklusú Erőmű a BERT legmodernebb erőmű egysége, a kispesti és kőbányai távhőkörzetekben több, mint 40 000 lakás fűtéséhez és használati melegvíz-ellátásához termel, és ad át hőenergiát a FŐTÁV számára. Az Alpiq Csepel II. Erőműve egy korszerű, hatékony és környezetbarát, kombinált ciklusú gázturbinás erőmű, amely a magyar villamosenergia-szükséglet megközelítőleg 6-7 %-át képes kielégíteni, továbbá mintegy 20 000 lakás hőellátását biztosítja Budapest déli kerületeiben.

A fogyasztói oldalon történő korszerűsítések szükségszerűen a hőigény csökkenését eredményezik. A versenyképes távhőellátás hosszú távon ezért csak piacbővítéssel tartható fenn. Emellett a hőközpontok folyamatos, ütemezett felújítását, ügyfélközpontú távfelügyeletbe kötését folytatni kell, a távhővezetékek korszerűsítéseket pedig az üzembiztonság és az energiahatékonyság növelése érdekében a műszaki színvonal emelését jelentő, előreszigetelt vezetékek alkalmazásával kell elvégezni.

A versenyképes és fenntartható távhőszolgáltatás érdekében a jelenleg szigetszerűen működő távhőközvetítő kooperációs gerincvezetékkel történő összekötése szükséges, ahol azt a gazdaságosság is megfelelően alátámasztja.

A FŐTÁV Nonprofit Zrt. az egységes távhőrendszer kialakítása érdekében már az elmúlt évtizedekben is több szigetüzemű távhőközvetítő összekapcsolását végezte el (Béka-megyer–Óbuda, Csepel–Pesterzsébet, Kispeszt–Kőbánya, Észak-Pest–Újpalota, stb.).

A budapesti hőkooperációs rendszer teljes kiépítésével bécsi mintára a főváros hat nagy különálló, szigetszerűen működő hőközvetítő kerülhet összekötésre, ezáltal a belső kerületekben (V., VI. és VII. kerületek), később további, külvárosi részeken, rozsdavezetékben is bevezethetővé válik a távfűtés. Az V. kerületi új fogyasztók távhőbe történő bekapcsolását a megépített Erzsébet-hídi stratégiai vezeték biztosítja, a Főpolgármesteri Hivatal, a Magyarok Háza és a Matild palota erre bekötésre került.

Az egységes távhőkooperációs rendszer kialakítása az új ellátási területek, új fogyasztók távhőbe kapcsolásán túl lehetővé teszi a hőtermelők versenyztetését, ezáltal kedvezőbb hőárak kialakulását, valamint a távhő zöldítését – főként – geotermikus energia alapú új hőforrások bevonásával, továbbá a termikus hulladékhasznosítás részarányának további növelésével, amelyek jelentősen hozzájárulnak a budapesti levegőminőség javulásához, mérsékelve a szén-dioxid és egyéb károsanyag-kibocsátást.

A szigetüzemű hőközvetítőket összekötő távvezetékek a becslések szerint összesen legalább 200 MW (1080 TJ/év) fogyasztói piacbővítés lehetőségét hordozzák magukban.

A távhőellátás mellett a FŐTÁV Nonprofit Zrt. hűtési szolgáltatást is nyújt (pl. Heim Pál kórház, Városliget), több hűtési projekt megvalósítása jelenleg folyamatban van. A távhőszolgáltató úgy bővíti a hűtési üzletágat, hogy a klímaváltozás miatt a nyári időszakban megnövekedett hűtési igényeket a fűtést-hűtést együtt igénylő fogyasztók körében biztosítja.

Közvilágítás – helyzete, üzemeltetése, fejlesztési igények (LED)

A BDK Budapesti Dísz- és Közvilágítási Kft. (BDK) fővárosi hálózata mintegy 185 ezer db lámpatestet, 74 ezer db oszlopot, 3375 db kapcsolószekrényt (közvilágítási kapcsolóközvetítőt) tartalmaz, a hálózat 20 MW beépített teljesítményt képvisel. A fényforrások 83%-a nátriumlámpa, 7% kompakt fénycső, 4% hagyományos fénycső. A LED-es lámpatestek aránya mára közelíti az 5%-ot.

A világítási energiaigény további csökkentése céljából folyamatos LED-es fényforrásokra történő áttérés kívánatos. A lámpatestek cseréje mellett további energiamegtakarítást eredményezhet különböző műszaki megoldások alkalmazása, úgy, mint többfokozatú előtéttek alkalmazása révén éjszakai teljesítménycsökkentés, illetve intelligens közvilágítási vezérlőrendszer telepítése.

MEGÚJULÓ ENERGIAFORRÁSOK ALKALMAZÁSA, A KÖRNYEZETTUDATOS ENERGIAGAZDÁLKODÁS LEHETŐSÉGE

Napjainkban az egyre növekvő energiaigények és az azok megtermeléséhez kapcsolódó üvegházhatású gázok kibocsátásának növekedése, hazánk gázimport-függősége mind az energiahatékonyság és környezettudatosság felé kell, hogy terelje a felelősen gondolkodó társadalom figyelmét, a fosszilis energiahordozók (szén, olaj, földgáz stb.) mellett a megújuló energiák egyre fontosabb szerepet kell, hogy betöltsenek az energiaigények kielégítésében.

Budapesten az épületállomány energiafogyasztása az összes kibocsátott CO₂ egyharmad részét teszi ki, tehát nem csak a termelői és elosztói oldalon szükségesek beavatkozások, hanem a felhasználói oldalon is energiahatékonysági intézkedések megtétele szükséges az energia-hatékony és alacsony károsanyag-kibocsátású épített környezet kialakítása révén.

Az épületenergetikai követelményeket az épületek energetikai jellemzőinek meghatározásáról szóló 7/2006. (V. 24.) TNM rendelet tartalmazza.

A budapesti SEAP adatai szerint a fővárosi épületállomány mintegy 30%-át kitevő paneles építésű lakótelepek, illetve a közel 60%-ot kitevő hagyományos szerkezetű társasházak felújításával közel 35%-os fűtési energia-megtakarítás valósítható meg. A mintegy 15 000 000 m²-re becsült kereskedelmi, szolgáltató és irodaépület-állomány felújításával pedig 25%-os csökkenés érhető el.

A belvárosi épületek nagy része a 19. század végén épült, a történelmi belváros épületeinek 80%-a valamilyen védelmet élvez, magas építészeti értéket képvisel. A századfordulós épületek megfelelő minőségű energetikai felújítására kevés megvalósult példa áll rendelkezésre, mintaértékű pilot projektek elindítása szükséges.

A paneles építésű lakótelepek energiahatékonysági programja részben megvalósult, illetve folyamatban van, azonban a megvalósult minőség sok esetben megkérdőjelezhető.

A fővárosban a meglévő épületállomány jelentős beépített energiát hordoz. A jövőbeni fejlesztési igények nagy része kielégíthető a meglévő beépített területeken belül. Az új építésű épületek a teljes épületállomány csupán 1-2%-át teszik ki, így a hangsúlyt a meglévő épületek energetikai korszerűsítésére kell helyezni.

Nem készült el máig a budapesti épületállomány energetikai tipologizálása, energiapotenciáljának részletes felmérése és elemzése, mely stratégiaileg megalapozná a szükséges fejlesztések, átalakítások mértékét, irányát, területi preferenciáit. A megújuló energiaforrások hasznosítása az épületek energiaellátásában Budapesten jelenleg teljesen kihasználatlan.

A környezettudatos energiagazdálkodás nagymértékben hozzájárul a klímaváltozás káros hatásainak enyhítéséhez. Az energiafelhasználás visszafogásával, egy részének megújulókból történő fedezésével – az ehhez illeszkedő alacsony hőmérsékletű fűtési, és hűtési technológiákkal kiegészítve – az üvegházhatású gázok kibocsátása csökkenthető.

Helyi hasznosítás esetében a megújuló energiaforrásokban rejlő lehetőségek csak abban az esetben használhatóak ki hatékonyan, ha az ellátni kívánt épület új építés esetében erre energetikailag megfelelően tervezett, utólagos alternatív energiával történő energiaellátás esetében pedig az épület energetikai korszerűsítése, hőszigetelése, fűtésszabályozása, energiafelhasználás csökkentése megtörténik.

A megújuló energiaellátási mód a fővárosban még nem kellőképpen elterjedt, de az egész országban elmaradásban van az EU átlaghoz képest, ezért kiemelten fontos a budapesti távhő zöldítése, a hulladék, valamint további megújuló energiák hasznosításának növelése a távhőellátásban. Lényegesnek tekinthető azonban, hogy Budapest szennyvíztisztító-telepein megvalósult a biogáz felhasználás, az így megtermelt villamos- és hőenergia a telepek ellátása nagy részét biztosítja.

Az energetikai hasznosítás keretében a rákospalotai hulladékhasznosító mű (HuHa) nagyhatékonyságú kapcsolt energiatermeléssel távhőt és villamos energiát állít elő (beépített villamos teljesítménye összesen 27 MW, maximálisan kiadható hőteljesítménye 62 MW, 2020-ban a termelt hőmennyiség 798 TJ).

A fővárosi távhőrendszerbe kiadott hő jelenleg 7,12%-a származik a HuHa termeléséből, a 7/2006. (V. 24.) TNM rendelet 7. sz. melléklet 2.6 pontja táblázatának 6. sora alapján megújuló energiának ennek fele tekinthető.

Az intelligens energiaelosztó- és mérőhálózat bevezetésével a megújuló energiaforrások hasznosítása települési szinten is hatékonyan kihasználhatóvá tud válni.

Bioenergia

Budapesten a bioenergia hasznosítása kis-, vagy közepes méretű berendezésekkel képzelhető el, elsősorban a szennyvíztisztítás során keletkező biogáz felhasználásával. A három budapesti szennyvíztisztítóban rendelkezésre áll olyan technológia, amellyel ebből az energiahordozóból állítanak elő villamos- és hőenergiát.

Észak-pesti Szennyvíztisztító Telep

2008-ban kezdődött meg a jelentős volumenű környezetvédelmi és bioenergetikai beruházás, amely energia-takarékos és környezetbarát megoldást biztosít a szennyvíziszap kezelésére a telepen. A létesítmény, a Dél-pesti telepen már évek óta működő iszapasztórizáló egységhez hasonló módon, a szennyvíziszapból biogázt állít elő. 2009. év elejétől teljes kapacitással működik.

A szennyvíztisztító telepen az anaerob iszapkezelés során keletkező biogáz hasznosítása történik kogenerációs kiserőművekben és kazánokban. A termelt villamos energia a 2010-es évtől a telephely szükségleteinek nagy részét biztosítja. A hőenergia a rothasztó tornyok és épületek fűtésére, valamint a használati melegvíz előállítására kerül hasznosítására. A telephely hőenergia tekintetében 100%-ban önellátó. A három telepített kogenerációs kiserőmű elektromos teljesítménye összesen 3035 kW, hőteljesítménye 3425 kW. A megtermelt villamos energia jelenleg a telep belső hálózatára kerül, de folyamatban van a szolgáltató hálózatára történő kitáplálás megvalósítása.

A telepen 2018-ban mintegy 14,6 GWh megújuló energiaforrásból származó villamos energia került előállításra, amelyhez a termelt biogáz 81,5%-a került felhasználásra.

Dél-pesti Szennyvíztisztító Telep

A Dél-pesti Szennyvíztisztító Telepen képződő biogáz energiataralmát 2 db kogenerációs kiserőmű (elektromos teljesítményük 1461 kW, hőteljesítményük 1620 kW) energiává alakítja. A termelt energia a szennyvíztisztító villamos energia igényének mintegy 90%-át, hőszükségletének 100%-át fedezi, az energia belső hálózaton kerül felhasználásra.

A telepen 2018-ban mintegy 13,9 GWh biogáz hasznosításból származó villamos energia került előállításra, amelyhez a termelt biogáz 73,8%-a került felhasználásra.

Budapest Központi Szennyvíztisztító Telep

A Budapesti Központi Szennyvíztisztító Telep területén termofil rothasztással történik a sterilizálás és biogáztermelés. A 2009-ben átadott telepen átlagosan napi mintegy 244 ezer m³ szennyvíz kerül kezelésre.

A telepen 2018-ban mintegy 20,2 GWh megújuló energiaforrásból származó villamos energia került előállításra a telephelyen megtermelt 9,73 millió m³ biogázból.

A biogáz 62–65% metán-tartalommal rendelkezik, melyet kapcsolt energiatermelő egység hasznosít. Erre a célra három gázkazán és három gázmotor áll rendelkezésre. Normál üzemben a biogázt a gázmotorok használják fel villamos energia termelésére, mely a telep villamosenergia-igényének 60%-át fedezi. Ezzel párhuzamosan hőenergiát is előállítanak. A hőenergia a pasztórizálás, valamint a rothasztás energiaigényét látja el, illetve

téli időszakban a technológiai épületek fűtését a kondenzáció megelőzése céljából. Abban az esetben, ha a motorok által termelt hőmennyiség nem elegendő, a fennmaradó részt a kazánok látják el. A kazánok tüzelőanyaga normál üzemben földgáz.

Budapest területén lévő mezőgazdasági területeken megtermelhető energia előállítására alkalmas termények csak kis mennyiségeket jelentenek, amelyeket csak a helyi energia előállításában célszerű hasznosítani.

Geotermikus energia

A geotermikus energia hasznosítását akkor tekinthetjük megújulónak, ha a földkéregből kivett közeg, fluidum (pl. termálvíz) ugyanabba a vízádába visszasajtolásra kerül annak érdekében, hogy a kivétel hosszú távon működőképes lehessen. Vizsgálni szükséges ugyanakkor a bizonyos mértékben lecsökkent hőmérsékletű, visszasajtolásra szánt termálvíznek az adott tervezési terület környezetében működő termálvízhasználatokra, illetve az érintett termálvíztestre gyakorolt hatásait.

A geotermikus energia elsődlegesen hőtermelési céllal hasznosítható, felhasználása a fővárosban elsősorban gyógyászati célú, valamint kisebb próbálkozás történik használati melegvízként történő felhasználására. Kisebb mértékű a hőszivattyúk alkalmazása, amelyekkel elsősorban a földhő közvetlen hasznosítása történik. Lehetőségek a +6 °C-os folyóvizek hőenergiájának kinyerésében, az erőművek elfolyó hűtővízeiben, a fürdőmedencék kifolyóvízeiben és a tisztított szennyvizek hőenergiájában rejlenek, a hasznosítás egyik esetben sem kapott ezidáig kellő hangsúlyt.

Geotermikus energia hasznosítás esetében Budapesten földhőszivattyús rendszerek alkalmazhatóak.

A „Nemzeti Energiastratégia 2030, kitekintéssel 2040-ig” dokumentum Zöld Táv hő programjában foglaltakkal összhangban a FŐTÁV Nonprofit Zrt. 2021-2023. közötti időszakra szóló stratégiájában kiemelt célként szerepel a geotermikus távhőtermelő kapacitások létesítése. A pilot projektek előkészítése 2021. évben kezdődik és a megvalósításuk 2023. évre várható.

Magyarországon – a külföldön már elterjedt geotermikus energiahasznosítás mintájára – több településen készültek és készülnek tanulmányok, kutatások, fúrások a földhővel történő hőellátás érdekében. Földhőszivattyús rendszer hazánkban több üzemel.

Napenergia

Magyarország napenergia hasznosítás szempontjából kedvező, mert a napsütéses órák száma 1900–2200 között alakul. Ma korszerűnek mondható **termikus napenergia-hasznosító berendezések jelenleg hosszú megtérülési idő mellett (20 év fölött) melegvíz előállítására alkalmasak, amelyekkel a lakossági és intézményi melegvíz ellátásában az éves fogyasztás 60–70%-a fedezhető lenne.**

Magyarországon a nyáron hasznosítható napenergia ötszöröse a télinek, ezért kézenfekvő a nyári igények kielégítése ezzel az energiahordozóval. A fotovoltaikus panelek világpiaci árának csökkenésével és globális terjedésével az elektromos energia megtermelése is egyre elérhetőbbé válik, így szükséges felmérni a fővárosban rejlő szoláris energia-potenciált. A hasznosítható napsugárzás mennyiségét befolyásolja a hasznosító berendezés tájolása és dőlésszöge, így a belvárosi épületek közül egyesek kedvezőbb, mások kedvezőtlenebb helyzetben vannak. Ebből fakadóan a megtermelt energia szomszédsági rendszerben történő elosztásának lehetőségét is meg kell teremteni.

Jelenleg viszonylag kis arányú a napenergia felhasználás, azonban egyre több épület lapostetején, tetőszerkezetén jelennek meg napkollektorok, amelyekkel használati melegvizet, illetve fűtési hőenergiát állítanak elő. A nyári időszaki magas villamosenergia-igények abszorpciós hűtés alkalmazásával csökkenthetőek.

Az Észak-pesti és Dél-pesti szennyvíztisztító telepeken 2018-ban összesen mintegy 142,3 MWh villamos energia került előállításra napelemek alkalmazásával. A FŐTÁV napelemes éves energiatermelése szintén hasonló nagyságrendű.

Szélenergia

Budapesten nagyméretű szélérőmű park létesítése a lakóterületek, a repülőtér védelmi zónája, valamint az egyéb környezetvédelmi területek miatt nehezen képzelhető el, a városhoz kapcsolódóan a közigazgatási határon kívül viszont vizsgálható ezek elhelyezése. A családi házak villamosenergia-ellátására telepíthető kisméretű szélkerék, vagy turbina.

Vízenergia

Budapest területén egyrészt a folyóvizek mozgási energiáját hasznosító törpevízmű, átáramlásos turbina, alul hajtott kerék (vízimalom) létesítése képzelhető el, amelyek a Duna, a kis vízfolyások, a tisztított szennyvíz, az erő- és fűtőművek elfolyó hűtővizének, a fürdők elhasznált medence vizének mozgási energiáját hasznosíthatják.

Másrészt a Duna vizének hőszivattyús hasznosítása is további lehetőségeket tartogat.

A Duna vize a környezetében lévő létesítmények, városrészek hűtési igényeit biztosíthatja, azonban ez az energia távolabb is hasznosítható a város alatti talajokban fellelhető ún. Duna-terasz, illetve a felhagyott iparivíz-rendszeren (vízkivételi mű, nagyméretű vezetékek) keresztül.

ELEKTRONIKUS HÍRKÖZLÉS – ELLÁTÁS, KIÉPÍTETTSÉG ALAKULÁSA, NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁS

Általánosságban elmondható, hogy a városok és a környező települések közötti telekommunikációs kapcsolatok fejlődése növeli a közöttük lévő társadalmi-gazdasági kapcsolatok erősségét, és gyorsabb reagálást biztosít a bekövetkező gazdasági eseményekre.

A hírközlési szolgáltatók elkötelezték a "Digitális Jólét Program" mellett, így a Közép-Magyarországi régióban is jelenleg jelentős hálózatfejlesztéseket hajtanak végre vezetékes és vezeték nélküli hálózataikon egyaránt. E fejlesztések közt saját és állami finanszírozású optikai hálózat fejlesztési projektek is futnak, amelyek több tízezer háztartást érintenek. Az Újgenerációs NGA és felhordó hálózatok fejlesztéséhez nyert támogatások nemzetgazdasági szempontból kiemelt ügyek.

A Digitális Nemzet Fejlesztési Program keretein belül megvalósuló fejlesztések kapcsán túlnyomóan optikai hozzáférési hálózatot építenek ki a szolgáltatók, amelyekhez település beépített környezetben elsősorban a meglévő alépítmény hálózatokat, míg a külterületeken, illetve ritkábban beépített területeken saját, vagy az elektromos kifizetésű, meglévő oszlopsorokat terveznek igénybe venni.

Vezetékes ellátás

A hagyományos távközlési iparág átalakulásában többek között a következő folyamatok játszanak szerepet:

- a VoIP alapú szolgáltatások előtérbe kerülnek a távolsági hívások piacán;
- az üzleti előfizetők távolsági hívásai a WAN-ok felé helyeződnek;
- az egyéni előfizetők körében, távolsági hívás vonatkozásában rohamosan terjed a vezeték nélküli kommunikáció;
- IP telefonok terjedése;
- internet-kereskedelem és online ügyintézés térhódítása.

Budapest területén a vezetékes adatátviteli és hírközlési ellátást több szolgáltató biztosítja **A főváros területén az elmúlt évtizedekben a táv- és hírközlési rendszerek jelentős fejlődésen mentek keresztül. Nagyarányú hálózatépítés valósult meg a vezetékes rendszeren.** Az átviteltechnika fejlődése lehetővé tette az optikai rendszer megjelenését. Nagyobb arányú optikai fejlesztés először a pesti belvárosban valósult meg (BOH), amelyet fokozatosan követett a budai oldal is. A kábeltelevízió hálózati és szolgáltatási rendszer (KTV) fokozatosan a távközlési piac-szerkezetben is jelentős hatás-kiváltásra alkalmas szélessávú multimédia hálózati platformmá vált. A fejlesztések eredményeként a digitális KTV hálózatok mára az összes távközlési szolgáltatás nyújtására képesek, beleértve a hang- és az adatátvitel csomagkapcsolt átvitelt

is, köszönhetően a hálózat kétirányúvá tételének, a hibrid optikai-koaxiális hálózatok elterjedésének.

A nagyobb KTV szolgáltatók saját optikai gerinchálózattal rendelkeznek, közülük a Magyar Telekom Nyrt., a Vodafone Magyarország Kft. (korábban: UPC Magyarország Kft.), és a DIGI Távközlési és Szolgáltató Kft. rendelkezik jelentősebb lefedettséggel Budapesten.

A szolgáltatók ma több technológia között is választhatnak a szélessávú hírközlési hálózatuk fejlesztéséhez, ma a szakma az IP alapú, végpontok között optikai hálózati technológiát preferálja (FTTH), ez biztosíthatja a jövőben az egyre növekvő sávszélesség-igények hosszú távú kiértékelését.

A KSH adatai alapján az internet előfizetések száma évről évre 3–5%-kal bővül, a vezetékes előfizetők elsősorban az internet szolgáltatást KTV hálózaton veszik igénybe, az xDSL szerepe folyamatosan csökken.

Vezeték nélküli ellátás

A vezetékes telefonhálózat mellett az utóbbi években jelentős mennyiségi és minőségi változáson ment át a mobiltelefon készülékek használata. A főváros területén mind a négy mobil szolgáltató (Magyar Telekom Nyrt., Vodafone Magyarország Zrt., Telenor Magyarország Zrt., DIGI Távközlési és Szolgáltató Kft.) hálózata elérhető.

A főváros beépített területein mind a vezetékes, mind a mobil telefonellátás infrastruktúrája kiépült.

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság által készített 2018-as piackutatás szerint a háztartások fizetéstévé- és mobiltelefon-ellátottságának emelkedése gyakorlatilag befejeződött országos szinten. A vezetékestelefon-előfizetések számának csökkenése is megállt néhány éve. Az internettel rendelkező háztartások aránya emelkedik, bár 2017-hez képest statisztikai értelemben nem változott. Okostelefont a lakosság kétharmada használ. A háztartások 94%-ában van mobiltelefon, a lakosság továbbra is ezt tartja a legfontosabb távközlési szolgáltatásnak – 75% azok aránya, akik nélkülözhetetlennek mondják, további 14% csak nehezen lenne meg nélküle.

Az elkövetkező 5 éves időtávban kezdetét veszi az 5G hálózatok kiépítése, mely városi környezetben feltételezi a "small cells" cellás elv alkalmazását, melynek velejárója, hogy nagyon nagyszámú új sugárzó elhelyezése válik szükségessé, melyek segítségével a mai 4G hálózatok által nyújtott sávszélességhez képest nagyságrendileg nagyobb sávszélesség válik biztosíthatóvá és elérhetővé az előfizetők számára.

Az 5G mobilhálózati bázisállomások telepítésére jó lehetőséget biztosítanak az antennatartóként figyelembe vehető meglévő, elsősorban közvilágítási oszlopok, amelyekre a smart megoldásokhoz kapcsolódó egyéb szenzorok is elhelyezhetőek.

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK

- A meglévő épületállomány komplex energetikai felújítása, megújuló energiaforrások és a „hatékony távfűtés” részarányának növelése a földgázzal szemben;
- A távhőhálózat gazdaságos fejlesztése és üzemeltetése: az egységes távhőkooperációs rendszer kialakítása a jelenleg szigetüzemben működő távhőkörzetek összekapcsolásával, így új távhőellátási területek – kiemelten rozsdáövezetek – bekapcsolás a szolgáltatásba, a fogyasztók számának bővítése, valamint új, versenyképes (zöld, energiahatékony) hőforrások távhőtermelésbe vonása, hulladék és iszap energetikai hasznosítása, illetve egyéb megújuló energiaforrások rendszerbe integrálása. A versenyképes távhőellátás csak piacbővítéssel tartható fenn, az egységes távhőkooperációs rendszer kialakítása az új ellátási területek távhőbe kapcsolásán túl lehetővé teszi a hőforrások versenyztetését, üzemvitelének optimalizálását, valamint a megújuló energia alapú hőforrások egységes rendszerhez történő csatlakozását. Emellett a hőközpontok folyamatos, ütemezett felújítását, távfelügyeletbe kötését folytatni kell, a távhővezeték korszerűsítéseket az üzembiztonság és az energiahatékonyág növelése érdekében a műszaki színvonal emelését jelentő, előreszigetelt vezetékek alkalmazásával kell elvégezni. A hőtermelés esetében a kazánpark rekonstrukcióját a szigorodó környezetvédelmi követelmények teljesítése érdekében kell végrehajtani;
- Budapest területén a megújuló energiaforrások kihasználásának növelése, a fővárosi távhő „zöldítése” a hulladék és egyéb megújuló energia alapú hőtermelés arányának növelésével. Biogáz előállítás és energetikai hasznosítása, a geotermikus energia hasznosítása és mindezek távhőrendszerbe integrálása;
- Az energiatudatos építészet, a geotermikus energia, az anyagában nem hasznosítható hulladékok energetikai célú hasznosítása, energiaparkok létrehozása;
- Történeti építészeti értékekkel bíró épületek energetikai megújítása;
- Helyi jelleggel a napelemek, napkollektorok elhelyezésének növelése;
- Környezettudatosság, szemléletformálás;
- Kisvízfolyások kapcsán az illegális direkt bekötések megszüntetése, vízfolyások revitalizációja;
- Közműhálózati rekonstrukciók, innovatív technológiák alkalmazása, valamint az infrastruktúra alkalmassá tétele smart megoldások fogadására. A villamos energia és a távhőhálózatok együttműködésében rejlő rendszerszintű szinergikus hatások kiaknázása;
- A közvilágítási hálózat korszerűsítése, alkalmassá tétele smart megoldások fogadására.

SWOT

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A közműhálózatok kiterjedtsége (a távhő kivételével) közel 100%-os; ▪ A város nagy hatékonyságú kapcsolt villamosenergia termelésre képes erőművekkel rendelkezik, a távhőhálózat kiterjedt; ▪ A közműellátottsági színvonal megfelelő; ▪ A biogáz termelés és hasznosítás mindhárom szennyvíztisztító telepen megvalósult; ▪ A víz- és energiahálózatok jelentős tartalékkapacitásokkal rendelkeznek; ▪ Távhőrendszer befogadóképessége megfelelő a megújuló energiaforrások, különösen geotermikus energiából és a hulladék energetikai hasznosításából származó hő iránt; ▪ Magyarányú nagyhatékonyságú CHP; ▪ Termál-, gyógyvíz kutak nagyszámú előfordulása; ▪ Kedvező geotermikus gradiens; ▪ A települési szilárdhulladékok erőforrásként alkalmazhatóak energiatermelésre. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ A közműfejlesztéseket nehezítik a közterületek rendezetlen tulajdonviszonyai; ▪ Előregedő közműhálózatok, ütemezett hálózati rekonstrukciók hiánya; ▪ Az épületállomány jelentős része energetikailag korszerűtlen fűtési rendszerekkel bír, a fogyasztói rendszerek, kémények állapota nem megfelelő; ▪ A távhőrendszer szigetüzeme csökkenti a távhőszolgáltatás versenyképességét; ▪ A nagy intenzitású csapadékok elöntést okoznak; ▪ Minimális mértékű megújulóenergia-hasznosítás.
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Alternatív energiák térnyerése; ▪ A lakosság érdekeltté vált az energia- és vízfelhasználás csökkentésében; ▪ A távhőrendszer a fővárosi önkormányzat tulajdonában van, így fejlesztésére (Pl. a szigetüzemű távhőrendszerek összekötése az új fogyasztók bekapcsolása, zöld hőforrások bevonása, valamint a hőtermelői verseny kialakítása érdekében) közvetlen hatása van; ▪ Távhő piacbővítés a levegőtisztaságvédelmi és klímavédelmi előnyök realizálása érdekében; ▪ Elérhető és megfizethető a korszerű (smart) technológiák megjelenése, elterjedése; ▪ Finanszírozási források bővülése klímavédelem prioritásának növekedése miatt. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ A Duna szennyezettsége közvetlen hatással van a vízbázis vízminőségére; ▪ A nagy hatékonyságú kapcsolt energiatermelő berendezéseket a hatályos jogi szabályozás miatt nem lehet megfelelően kihasználni; ▪ Támogatás és megfelelő jogi környezet nélkül a megújuló energiaforrások hasznosításának megvalósítása ellehetetlenül; ▪ Környezettudatos szemlélet stratégiai szintű hiánya; ▪ Új távhőterületek kijelölésében a jogi szabályozás korlátai, az együttműködés hiánya (lakossági, kerületi önkormányzati).

I.14. KÖRNYEZETVÉDELEM

A város területegységei eltérő mértékben terheltek, de általánosan megállapítható, hogy Budapesten az összes környezeti közeg (levegő, víz, talaj) szennyezettsége tapasztalható. A Fővárosi Önkormányzat évről-évre elkészítteti Budapest környezeti állapotértékelését, amely alapján a főváros legjelentősebb környezeti problémái, kihívásai:

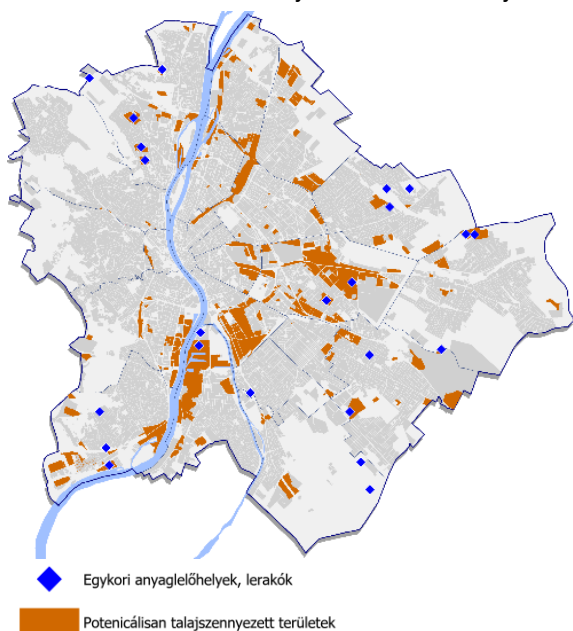
- a közlekedési eredetű zajterhelés,
- kedvezőtlen levegőminőség (NO₂ és PM₁₀ szintje),
- árvízveszély, a mértékadó árvízszint megváltozásából eredő helyzetre való felkészülés,
- a köztisztasági problémák, az elhagyott hulladékok gyűjtése, kezelése, továbbá a települési hulladékok szelektív hulladékgyűjtésének, és a hulladékok lerakótól való eltérítésének folytatása,
- a természeti környezet értékeinek védelme, a biológiai aktivitás növelése.

Problémát jelent továbbá:

- a globális klímaváltozás hatásait felerősítő helyi klimatikus viszonyok,
- a földtani közeg szennyezettsége,
- a Duna és kisvízfolyásainak kedvezőtlen vízminősége,
- az egyenetlen és alacsony zöldterületi ellátottság.

FÖLDTANI VISZONYOK, TALAJSZENNYEZÉS

A Budai hegység és a Pesti-síkság két teljesen különböző anyakőzetű terület. A főváros esetében különösen meghatározó az emberi társadalom talajalakító hatása: a felszín mesterséges átalakítása, a beépítések gyors változást (talajpusztulást) eredményeznek, így a város beépített területének eredeti talajait már nem láthatjuk.

14.1. ábra: Talajszennyezettség Budapesten

Az ipari és vasúti területeken múltban folytatott, a mai viszonyokhoz képest korszerűtlen tevékenységek számos fővárosi helyszínen vezettek a felszín alatti víz, illetve a földtani közeg szennyeztségéhez. A szennyezettségek felszámolásában problémát jelent a „szennyező fizet” elvének érvényesítése, a területek tulajdonviszonyainak megváltozása, a vállalatok átalakulása, privatizációja, vagy részleges/teljes megszűnése miatt. Általában csak új beruházás esetén kötelezhető a tulajdo-

nos a környezetvédelmi beavatkozásokra, ez tehát az ingatlanfejlesztési projektet terheli. Az elmúlt időszakban csak kevés pozitív példa mutatkozott a barnamezős területek rendbetételét magába foglaló hasznosításra. Jellemzően a zöldmezős beruházások domináltak, melyek a termőföldek további csökkenését idézték elő.

Az állami kármentesítési program kezdete, 1996 óta Budapest területén több mint 240 területen vált szükségessé részletes tényfeltárás; ezen időszak alatt a kármentesítésre kötelezett területek több, mint felén eredményesen elvégezték a szükséges műszaki beavatkozást is. Az illetékes Kormányhivatal 2020. áprilisi adatszolgáltatása alapján Budapest közigazgatási területén 2017 óta 4 db kármentesítési eljárást zártak le eredményesen és 130 db kármentesítési eljárás van folyamatban.

Az érintett területeken túlnyomórészt talajcserét hajtottak végre, illetve elvégezték a szennyezett talajvizek mentesítését is. Megtisztításra került pl. az Óbudai Gázgyár telepének két gáztartálya, a budatétényi gázmaszsa-lerakatok területe, a Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér szénhidrogénnel szennyezett környezete, a csepeli Petróleumkikötőben a savgyanta-gödrök térsége. Megtörtént a potenciális felületi veszélyforrások megszüntetése a budatétényi Metallochemia gyártelep nehézfém-tartalmú meddőhányója környezetében.

Problémát jelenthet, hogy szakértők szerint az Óbudai Gázgyár kármentesítése (a kezdeti intenzívebb időszakot tekintve is) 6-8 éven túl is elhúzódhat, addig további fejlesztések a területre nem tervezhetők, illetve a költségek is jóval magasabbra tervezhetők (kb. 20 milliárd Ft a korábbi 10 milliárd Ft helyett).

Ugyanakkor ezekben a térségekben továbbra is számolni kell talaj- és talajvíz-szennyeződések felbukkanásával. A szennyezett területek funkcióváltása a szükséges kármentesítés mértékétől függő anyagi és időfordítással

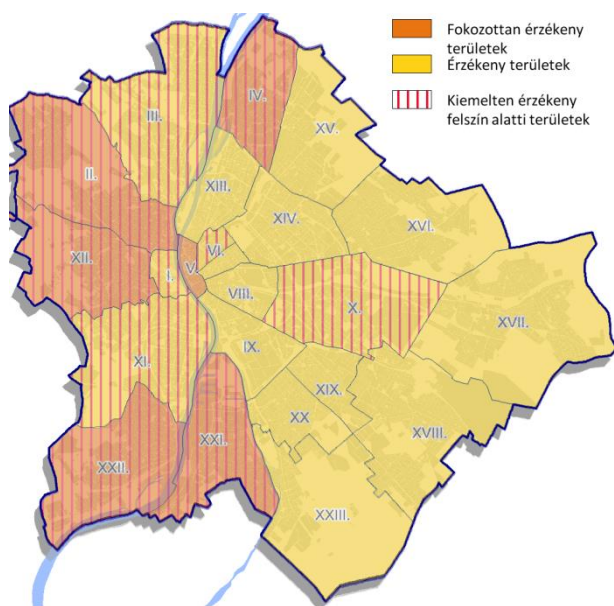
valósulhat meg. A mesterségesen feltöltött, rossz állékonyságú területek hasznosítása korlátozottan lehetséges, különösen a felhagyott hulladéklerakók esetében, ahol a mélyben még roskadási folyamatok zajlanak.

Jelenleg tíz olyan kármentesítési eljárással érintett helyszín található Budapesten, amely részben, vagy egészben a Fővárosi Önkormányzat, vagy érdekeltségei tulajdonában áll. A legjelentősebb kármentesítési kötelezettséggel terhelt terület a Cséry-telep – volt hulladéklerakó.

A közelmúltban nyilvánosságra került az Illatos úti volt Budapesti Vegyiművek Zrt. telephelyének szennyezettsége. A területen mintegy 2500 tonnányi veszélyes anyagot tároltak megfelelő műszaki védelem nélkül, a környezetet közvetlenül veszélyeztetve. A veszélyes anyagok elszállításával a közvetlen veszélyhelyzetet 2015-ben elhárították. A korábbi szennyező tevékenységekből kifolyólag több területen is feltételezhető a talajszennyezetttség Budapesten. Ezeknek a területeknek a nagysága elérheti a 4000 ha-t.

FELSZÍNI ÉS A FELSZÍN ALATTI VIZEK

Budapest fejlesztési lehetőségeit nagyban befolyásolják, esetenként korlátozhatják a föld- és vízföldtani adottságai. A felszín alatti vizek ellenálló képessége, tűrőképessége besorolás alapján a budai hegyvidék egyes területei mellett „fokozottan érzékenyek” a vízbázisvédelmi területek. Pest területének nagyobbik része az „érzékeny” kategóriába tartozik. Karsztos, fokozott érzékenységgű területek találhatóak a budai kerületekben és Kőbányán. A szennyezés-feldolgozási képesség e területeken alacsony fokú, mivel a biológiai bontásban résztvevő talajréteg vékony, és alatta nyers szikla, kőtörmelék van. A szennyezés gyorsan terjed az említett szerkezeti helyzet miatt.

14.2. ábra: Felszín alatti víz állapota szempontjából érzékeny területek, 27/2004. (XII. 25.) KvVM rendelet

A felszíni vizek tekintetében – néhány kisebb állóvíztől eltekintve – a folyóvizek a meghatározó elemek Budapesten. A Duna vízminősége néhány paraméter kivételével megfelel a felszíni víz vízszennyezettségi határértékeiről és azok alkalmazásának szabályairól szóló 10/2010. (VIII. 18.) VM rendeletben előírt határértékeknek. Az oldott oxigén (oxigén telítettség százalék - %) több évben sem érte el az előírt tartományt. A különböző minőségi elemeinek (fizikai-kémiai, biológiai, hidromorfológiai jellemzők) tekintetében mérsékelt potenciál jellemzi, azonban a főváros területét érintő víztestek közül ökológiai szempontból a Duna van a legjobb állapotban. A Duna vízminősége szempontjából számos kedvező hatású fejlesztés valósult meg az elmúlt években (Észak-pesti Szennyvíztisztító Telep korszerűsítése, Budapesti Központi Szennyvíztisztító Telep megépülése). A Budapesti Központi Szennyvíztisztító Telep megépülésével és a csatornázási beruházásokkal a fővárosban naponta keletkező mintegy 400-550 ezer m³ szennyvíz közel 100%-a tisztítás után kerül bevezetésre a Dunába, valamint a Ráckevei (Soroksári)-Dunába, így elsősorban regionális, illetve országhatáron túli szennyezésekkel kell számolni a továbbiakban. A Ráckevei (Soroksári)-Duna gyakorlatilag állóvíz jellegű, mivel a korábbi Duna-ág két végét zsillippel lezárták, és vízpótlását ezekkel szabályozzák. Vízminősége általában egy kategóriával rosszabb osztályba sorolható, mint a Dunáé. Az RSD vízminőségi problémáinak egyik alapját a bevezetett tisztított szennyvízterhelés adja. A Dél-pesti Szennyvíztisztító Telep tisztított szennyvíz kibocsátása a legjelentősebb, annak ellenére, hogy technológiája korszerűnek tekinthető és az önellenőrzési eredmények szerint megfelel az előírt határértékeknek.

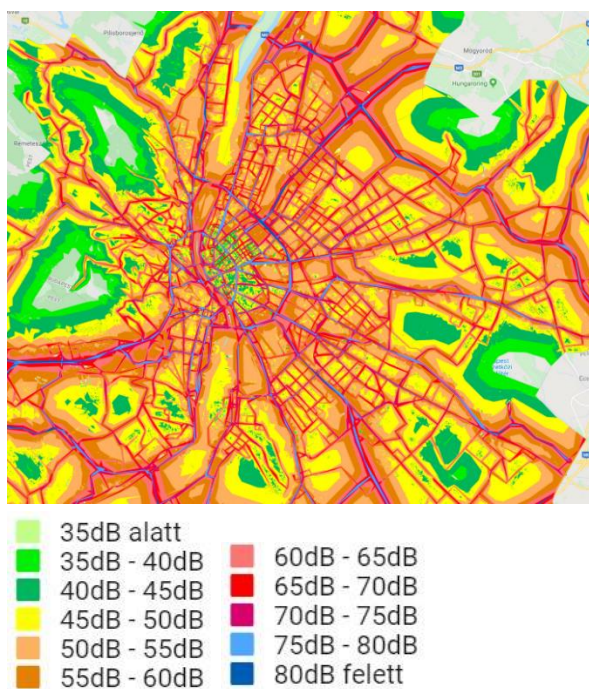
Budapest jelentős szerepet betöltő kisvízfolyásai – az Aranyhegyi-patak, az Ördögárok, a Hosszúrét-patak, a Szilas-patak, a Rákos-patak és a Gyáli-patak – a fővároson kívül erednek. Az elválasztott rendszerrel csatornázott területeken jellemzően a csapadékvizek befogadói, ugyanakkor több agglomerációs településnek tisztított szennyvizet is befogadják, így már szennyezettlen érkeznek Budapestre. Vízminőségük a budapesti szakaszon – feltehetőleg az illegális szennyvízbevezetések következtében – lényegesen romlik, és több paraméter alapján is az „erősen szennyezett” osztálynak megfelelő minőségben érik el a Dunát (vagy a Ráckevei Dunát). Sokszor a patakokba ömlik a kommunális szennyvíz, a járművek olaja, nagyobb esők után ipari tározók vize, só, szemét. A fővárosi kisvízfolyások revitalizációja több évtized óta jelen van a várospolitikai és szakmai köztudatban. A Rákos-patak menti területek fejlesztése az utóbbi években vett újabb lendületet.

A fővárosban jelentős mértékű a termálvízre települő gyógyfürdők és melegvízes strandok száma. A kitermelt termálvizet a használat után a közeli felszíni vízfolyásokba (a Dunába) helyezik el, amely sótartalma és hőterhelése miatt elváltozást okozhat a víztestekben.

Budapest beépített területeinek nagy része csatornahálózzal ellátott. A város teljes csatornázottságának tervei elkészültek, melyek – uniós forrásokból történő – megvalósulása folyamatban van.

LEVEGŐTISZTASÁG ÉS VÉDELME; ZAJ- ÉS REZGÉSTERHELÉS

Budapest levegőminőségéről a város 12 különböző pontján telepített, az Országos Légszennyezettségi Mérőhálózat (OLM) rendszerébe tartozó, automata működésű mérőállomás szolgáltat aktuális adatokat.

14.3. ábra: Közúti zajkonfliktus Budapesten, 2017. (Forrás: <http://zajterkepek.hu/#>)

A mérőállomások üzemeltetése és az adatok kiértékelése állami hatáskörben történik, de a Fővárosi Önkormányzat is nyomon kíséri a légszennyezettség alakulását. Az adatok az OLM honlapján bárki számára, évekre visszamenőleg is elérhetők, továbbá az OMSZ a Fővárosi Önkormányzat Környezetvédelmi Alapjának támogatásával kifejlesztett egy előrejelzési rendszert, amely Budapest egész területére 2 nappal előre jelzi a főbb légszennyező anyagok koncentrációjának jövőbeli alakulását. A légszennyezettségi adatokat a Fővárosi Önkormányzat is közzéteszi honlapján. A levegőminőség alakulása a Budapest környezeti állapotértékelése című dokumentumban kerül éves rendszerességgel elemzésre, értékelésre, az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (EEA) kutatási jelentéseinek módszertanát folyamatosan követve. A légszennyezettségi adatok Budapest Térinformatikai Portálján is elérhetők, elősegítve a hosszabb távú tendenciák megismerését és a különböző hatóanyagok közötti összefüggések feltárását.

Az elmúlt tíz év mérési eredményei alapján, Budapesten a nitrogén-dioxid (NO₂), a PM₁₀ aeroszol („szálló por”) és

annak benz(a)-pirén (BaP) tartalma még rendszeresen meghaladta a levegőterheltségi szintre meghatározott határértékeket, a túllépések esetszámának csökkenő tendenciája 2015-ig volt kimutatható, jelenleg stagnál. Budapesten az ózonkoncentráció az elmúlt években többnyire határérték alatti volt, 2007 után legutóbb 2015-ben fordult elő, hogy a határértéket jelentősen meghaladta az ózonszint. A többi légszennyező-anyag esetében nincs, vagy kevésbé jelentős a probléma, többnyire teljesülnek a követelmények. Más európai nagyvárosokkal összehasonlítva Budapest levegő szennyezettsége átlagos.

Az Országos Légszennyezettségi Mérőhálózat Budapest levegőjét a 2019. évi átlageredmények alapján a nitrogén-dioxid esetében szennyezettnek, a szálló por (PM₁₀) esetében megfelelőnek, míg az ózon szint állapotát jónak minősítette.

Fontos felhívni a figyelmet arra is (többek között a környezeti levegő minőségéről szóló 2008/50/EK irányelv alapján), hogy „...a finom szálló por (PM_{2,5}) jelentős káros hatást gyakorol az emberi egészségre. Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség jelentése szerint Magyarországon 2016-ban 12.100 idő előtti halálozás volt köthető a PM_{2,5} szennyezettséghez.

A budapesti levegőminőségi helyzet főbb tényezői helyi forrásoldalon az energiaátalakítás módja (a gépjárművek kibocsátásai, az ipari és lakossági földgáz-, fa- és egyéb szilárd, ill. folyékony tüzelés), valamint légköri és további meteorológiai (szállítási) folyamatok hatása. Az elmúlt évtizedekben jelentősen változott a légszennyező anyagok kibocsátásának jellege és mennyisége. Az országos és az európai trendekkel összhangban nagymértékben csökkent a – korábban jelentős mennyiségben Budapesten is – kibocsátott ipari eredetű légszennyező anyagok (kén-dioxid, szén-monoxid, nitrogén-oxidok és szilárdanyag részecskék) mennyisége.

A főváros egyik legnagyobb környezeti problémája a jelentős zaj- és rezgésterheltség. A terhelés nem csak pszichés, egészségügyi értelemben is káros az emberi szervezetre, nagyban rontja a város élhetőségét.

Budapest stratégiai zajtérképe és a korábbi évek tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a lakosság zaj- és rezgésterheltségét domináns módon a közúti közlekedés okozta kibocsátás határozza meg. Ezt követi a vasúti és lokálisan a repülőterek közelében érvényesülő légi forgalom zajterhelése. A főváros területén a jelentős zajproblémát okozó üzemek száma, illetve az érintett lakosok száma is viszonylag csekély, így kevesebb problémát okoz az üzemi kibocsátás.

A zajterhelési helyzet a város több területén annak ellenére kedvezőtlen, hogy az utóbbi időben a zajcsökkentésre irányuló intézkedéseknek igyekeznek érvényt szerezni. Útkorszerűsítés és/vagy a terület-felhasználás megváltoztatása során ma már minden esetben készül zajterhelési vizsgálat, zajvédelmi munkarész. Az elmúlt időszakban számos olyan intézkedés, beruházás történt,

mely hozzájárult a város zajállapotának javításához. Pl.: zajárnyékoló falak építése; passzív akusztikai védelem (nyílászáró csere) a terhelésnek kitett épületeken; villamospályák rezgésszigetelt, zajcsökkentett ágyazati átépítése; utak (át)építése zajszegény burkolattal; forgalom-szervezési megoldások. Az M4 metróvonal 2014 tavaszán történő átadásával az érintett, eleve rendkívül magas zajterhelésű, sűrűn beépült városi területeken (különösen a belvárosi, és budai lakóterületeken) zajcsökkenés figyelhető meg.

A város főútvonalai mellett jelentős a zajterhelés, ami több órás időtartamot feltételezve már nehezen tolerálható. Néhány fontos útvonal környezetében az L_{den} zajterhelési szint (egész napra vonatkozó, súlyozott zajszint), valamint az $L_{éjjel}$ (egész napon belül, az éjjeli napszakra meghatározott zajszint) zajszint-értékek esetében is jellemző a küszöbérték-túllépés. A különösen kedvezőtlen helyzetű közlekedési útvonalak (jellemzően felüljárók, kereszteződések, főutak, autópályák bevezető szakaszai) menti zajterhelés legtöbb esetben több, mint 10 dB-lel meghaladja a stratégiai küszöbértékeket. Tovább rontja a főváros zajterhelési jellemzőit, hogy az éjszakai és nappali zajszintek közötti különbség csak 5-10 dB, azaz a jelentősen magas terhelési szint kiegyenlített terhelést okoz mind a nappali, mind pedig az éjszakai időszakban. Bár a vasúti közlekedés a közúti zajnál lényegesen kisebb területet érint, jelentős helyi zajkonfliktust eredményez. A tehervonat-forgalom a legfőbb konfliktustényező, főként az éjszakai időszakban, különösen a nagysebességű, városon belüli vonalszakaszokon. A légi közlekedés okozta zajterhelés elsősorban a Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér környékén, valamint a légifolyosók által érintett területeken okoz lakossági panaszokat

HULLADÉKKEZELÉS

Hazánkban a hulladékgazdálkodás jellemző adatainak összegyűjtése a hulladékgazdálkodásért felelős minisztérium által üzemeltetett Elektronikus Hulladékgazdálkodási Információs Rendszermodul (EHIR) keretein belül történik. Az EHIR elsődleges adattartalmát a hulladéknyilvántartási és adatszolgáltatási kötelezettségekről szóló kormányrendelet szerinti bejelentési rendszer biztosítja, amely alapján a hulladéktermelőknek és -kezelőknek minden általuk átvett, kezelt, valamint a náluk keletkezett hulladékról is bejelentést kell tenniük.

Az FKF közszolgáltatói szerződése alapján évente beszámoló a közszolgáltatási tevékenységéről, a beszámolóban negyedéves bontásban részletes adatokat nyújt a begyűjtött és kezelt hulladékmennyiségekről. Az adatok az évente közzétett Budapest környezeti állapotértékelése című dokumentumban kerülnek kiértékelésre, bemutatva az éves tendenciákat.

Budapesten évente átlagosan 1,6 millió tonna hulladék keletkezik. A nem veszélyes hulladékmennyiség – éven-

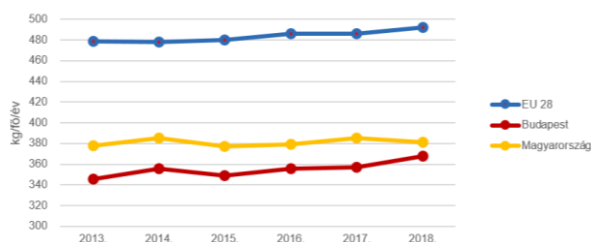
ként nagy ingadozással, de – 50%-a építési-bontási hulladék, a fennmaradó rész tartalmazza az egyéb hulladékokat, így a lakosságtól gyűjtött szilárd hulladékot is. A veszélyes hulladékok mennyisége az elmúlt években átlagosan 85 ezer tonna körül alakult.

Budapesten a rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont ingatlanok aránya teljesnek mondható, ami országos szinten a legjobb arány. A hulladékgazdálkodással kapcsolatos közszolgáltatásokat a Fővárosi Önkormányzat a FKF-vel kötött közszolgáltatási szerződés útján biztosítja (vagyis a települési hulladék rendszeres gyűjtését, elszállítását és kezelését). A települési hulladékok begyűjtött mennyisége 2010 és 2013 között fokozatosan 100 ezer tonnával csökkent; az elmúlt években 600-650 ezer tonna között stabilizálódott, amelynek döntő hányadát továbbra is a lakosságtól, valamint a gazdálkodó szervezetektől gyűjtött vegyes hulladék adja.

A közszolgáltatás keretében 2019-ben szelektíven gyűjtött hulladékok aránya összességében 15%-kal növekedett a 2018. évhez képest, míg 30%-kal 2017-hez képest: jelenleg a begyűjtött települési hulladékok 15%-át adják (fontos megjegyezni, hogy ez az arány 2007-ben még csak 3% körüli volt). Az összes szelektíven gyűjtött hulladék 35%-át a kertvárosias lakóterületeken gyűjtött kerti biohulladék adja. Az elmúlt években jelentős fejlődés következett be a lakossági szelektív hulladékgyűjtés tekintetében; a több éve működő szelektív gyűjtőszigetek és hulladékudvarok megvalósuló gyűjtést fokozatosan kiegészítette az egész város területére 2014 végéig kiterjesztett házhoz menő szelektív gyűjtési rendszer.

A házhoz menő szelektív gyűjtés kiterjesztésével párhuzamosan a lakossági szelektív hulladékgyűjtő szigetek számának és elhelyezésének optimalizálása folyamatos, jelenleg (2020. szeptember) 110 szelektív gyűjtősziget, tovább 122 üvegyűjtő sziget található a városban.

Budapesten az FKF fenntartásában jelenleg 17 hulladékgyűjtő udvar működik, ahol a lakosság nagyrészt díjmentesen leadhatja a szelektíven gyűjtött hulladékot (papír, műanyag, üveg, fém stb.), beleértve a háztartási veszélyes hulladékokat is (pl. elektronikai hulladékok, fénycsővek és világítótestek, szárazelem, fáradt olaj, használt akkumulátor stb.), a zsákos építési törmeléket egyelőre a nagytétényi és a pestszentlőrinci udvarokban lehet csak leadni.

14.4. ábra: Az évente egy lakosra jutó hulladékmennyiség, 2013-2018. (Adatforrás: EUROSTAT)

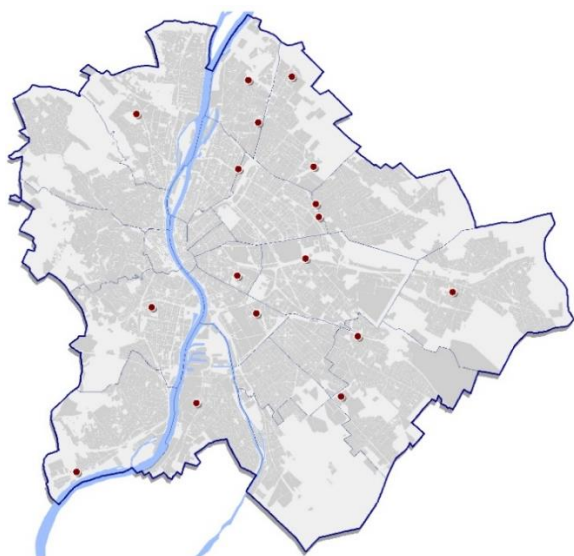

Az építési-bontási hulladékok hasznosítása különböző módokon történik. Budapesten több magáncég foglalkozik az így keletkező hulladékok gyűjtésével, kezelésével és hasznosításával. A közszolgáltató által kezelt (ami az összes mennyiséghez képest elhanyagolható mennyiségű) inert építési-bontási hulladékokat a lerakók kialakításának technológiájához hasznosítják. A keletkező gumibroncsokat fel lehet használni a hulladéklerakók stabilizációjára, így a Pusztazámori Regionális Hulladékkezelő Központnál is e célra hasznosítható.

Az FKF által begyűjtött települési hulladék jelentős részét (közel 55%-a) a rákospalotai Hulladék-hasznosító Műben előkezelés nélkül égetik el, energetikailag hasznosítják. A fennmaradó részt a Pusztazámori Regionális Hulladékkezelő Központban ártalmatlanítják. Ugyanide került az energetikai hasznosításból visszamaradt salak, ami az égetett hulladék kb. 22%-át teszi ki – az égetés és lerakás közös halmazaként.

Lokális problémát okoz a városban fellelhető illegális hulladéklerakások nagy száma. Ezek felszámolása a hulladékgazdálkodásnak a köztisztasággal szorosan összefüggő területe. A szennyezésekről mindeddig nem készült kataszter és felszámolási terv. Pénz hiányában eddig csak eseti projektek szintjén történt kármentés.

Budapest területén jelenleg nem üzemel kommunális lerakó, de több bezárt telep található. Ezek egy része már rekultivált (pl. Óbudai, Nagytétényi lerakók), tehát a betöltött hulladék már megroskadt és a korhadási folyamat is véget ért, s így a terület rendezése nyomán új – többnyire rekreációs funkciót – kaphat. Beépítésre általában csak az inerthulladékot tartalmazó területek lehetnek alkalmasak, mivel talajmechanikai problémáik kevésbé jelentősek.

14.5 ábra: Lakossági hulladékudvarok elhelyezkedése

A rekultiváció több helyen elkezdődött és van néhány terület, ahol el kell kezdeni a rendezést. A rekultivációs feladatok elvégzése döntő részt állami feladatkör, de a

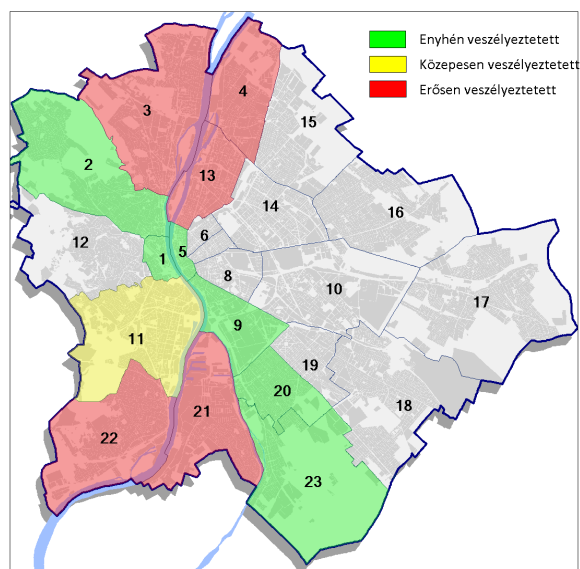
Cséry telep – Budapest egyik legjelentősebb kármentesítést igénylő területének – rendezése a Fővárosi Önkormányzat hatáskörébe tartozik.

ÁRVÍZVÉDELEM; KATASZTRÓFAVÉDELEM EGYÉB SZEGMENSEI

Árvízveszélyes területek

A főváros Duna menti sávja mentén az I. rendű árvízvédelmi vonalak megépültek, a védvonal mögötti területek így mentesítettnek tekinthetők. A védvonal előtti területek hullámtérnek minősülnek, ezek közül vannak részben beépítettek (mint például: Római-part), így azok az árhullámoknak fokozottan ki vannak szolgáltatva. Védekezés szempontjából Budapest önálló egységként kezelendő. Az egyes kerületek veszélyeztetettségi fokát „a települések ár- és belvíz veszélyeztetettségi alapon történő besorolásáról” szóló 18/2003. (XII.9.) KvVM-BM együttes rendelet 6/2005. (II.22.) mellékletei módosítása határozza meg.

A jelenleg még nem elfogadott módosított, felülvizsgált nagyvízi mederkezelési terv (NMT) fő célja, hogy a nagyvízi medret befolyásoló új elképéléseket figyelembe véve a levonuló nagyvizek hidrológiai és hidraulikai jellemzői alapján meghatározza az árvizek levezetését befolyásoló körülményeket, és intézkedéseket határozzon meg, a négy levezető sávot a fentieknek megfelelően vizsgálja felül. Ezeknek a területeknek a beépíthetőségére, illetve használatára „a parti sáv, a vízjárta és a fakadó vizek által veszélyeztetett területek használatáról, hasznosításáról, valamint a folyók esetében a nagyvízi mederkezelési terv készítésének rendjére és tartalmára vonatkozó szabályokról” szóló, 83/2014. (III. 14.) Kormányrendelet tartalmaz előírásokat.

14.6. ábra: Árvízveszélyes területek

Az elsőrendű védvonalak Budapesten három kategóriába sorolhatóak: partfal, földmű, magaspart. Az utóbbi években négy (2002, 2006, 2010, 2013) rendkívüli, 800 cm-t meghaladó árvíz vonult le a Duna budapesti

szakaszán. A védekezések során szerzett új tapasztalatok felhasználásával a 74/2014 (XII. 23.) BM rendelettel módosításra kerültek a mértékadó árvízszintek (MÁSZ). Budapest északi részén a MÁSZ 1 m körüli, a belvárosi területeken pedig 30-40 cm-es növelése, míg a déli szakaszon 30-40 cm-es csökkentése történt. A változtatások, valamint a többszöri nagy árvizek okozta terhelések miatt az árvízvédelmi töltések jelentős szakaszon fejlesztésre, magasításra, megerősítésre szorulnak.

A Margitsziget önálló védekezési egységként kezelendő, tekintettel arra, hogy a főmederben helyezkedik el. A sziget védvonala magaspárt, ami jellemzően magasságihiányos. A sziget a Duna hordalékából épült fel, így a talaj nagy mértékben vízáteresztő. Magasabb vízállásnál a sziget parti sávja mentén a talajvízszint megemelkedése, buzgárok megjelenése a jellemző.

Belvízveszélyes és mélyfekvésű területek

A belvíz a sík vidékek időszakos, de meglehetősen tartós és viszonylag nagy területre kiterjedő jelensége, sajátos vízfajtája. Budapesten már a fogalomból is adódóan csak a pesti oldalon lehet belvizek megjelenésével számolni.

A beépített területeken a felszíni vízelvezetés túlnyomó részt valamilyen formában megoldott, így csak a város déli peremterületein jelöltek ki kissé veszélyeztetett területeket.

A mély fekvésű és lefolyástalan területek Budapesten túlnyomó részt a pesti oldalon, valamint kisebb számban Budán az átmeneti, illetve az elővárosi zónában helyezkednek el. Beavatkozás nélkül tehát a területek kivétel nélkül magas talajvízállásúak, ami problémát jelent beépítési és környezetvédelmi szempontból is. A területen belül kiemelten fontos a szennyvizek kezelése és elvezetése, itt a szennyvizek ideiglenes tározását is tiltani kell.

Árvíz és belvízvédelem

A védekezési feladatokat a Fővárosi Csatornázási Művek Zrt. látja el a Fővárosi Önkormányzat megbízásából. Az árvíz- és belvízvédekezés, valamint a helyi vízkárelhárítás egyes kérdéseiről szóló 47/1994. (VIII. 1.) sz. önkormányzati rendelete szabályozza többek között a védekezési készütség beállta előtti, a tényleges védekezéssel kapcsolatos és a védekezés megszűnése utáni feladatokat.

Az árvíz- és a belvízvédekezésről szóló 10/1997. (VII. 17.) KHVM rendelet alapján az ár- és belvízvédekezési készütségnek három fokozata van.

- Az *elsőfokú* készütség esetén a szakasz-velevezetőnek be kell járnia az adott szakaszt és meg kell vizsgálnia a védművek, zsilipek, illetve egyéb műtárgyak állapotát
- A *másodfokú* készütség esetén a készütség tartama alatt éjjel-nappali őrszolgálatot kell tartani, valamint a vízállásokat naponta négy alkalommal le kell olvasni, fel kell jegyezni és jelenteni kell

- A *harmadfokú* készütség esetén a védmű azon pontjaihoz és műtárgyaihoz, ahol annak állékony-ságát súlyosan veszélyeztető jelenséget észlelnek, vagy az árvízvédekezési terv szerint arra lehet számítani, oda vészőrköt kell állítani. A készütség tartama alatt a vízállásokat kétóránként (páros órákban) le kell olvasni, fel kell jegyezni és jelenteni kell.
- *Rendkívüli készütség* elrendelésére akkor kerül sor, amikor a harmadik fokozatot meghaladó magasságú vízállás várható. Ilyenre legutóbb 2013-ban került sor, ekkor 891 cm volt.

A grafikonról jól leolvasható, hogy az igen jelentős árvizek egyre nagyobb gyakorisággal jelentkeztek az elmúlt években. Ebből ugyan hosszú távú következtetést nem lehet levonni, de tény, hogy **a klímaváltozás egyik hatása a nagyobb mennyiségű téli havazás és a tavaszi csapadékhullás**, ami természetesen a Duna vízgyűjtőjén egyre nagyobb terhelést fog eredményezni, így **nagy és hosszan elhúzódó vízállásokra kell felkészülni**.

Számos olyan árvízvédelmi létesítmény és partvédő mű található a városban, amely tervezett élettartamát rég elérte, s így egyszerű fenntartása már csak átfogó felújítást követően képzelhető el.

Az átépítendő, felújítandó árvízvédelmi létesítmények nagy különböző kategóriába sorolhatók:

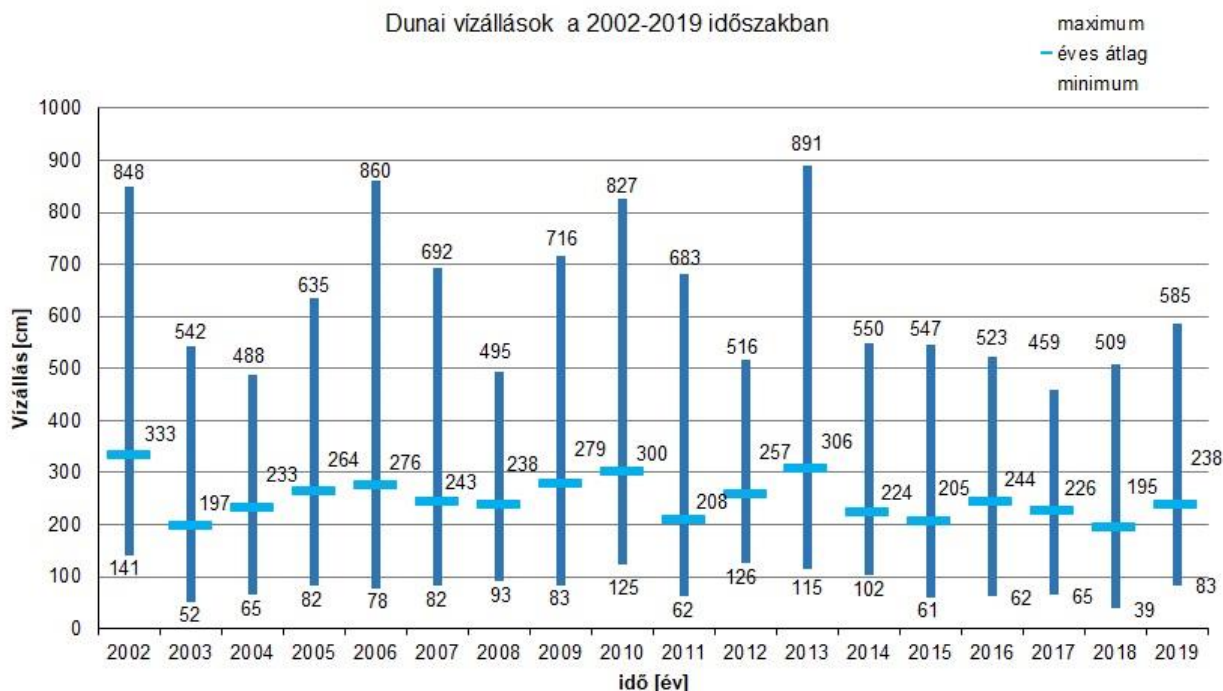
- **magasságihiányos töltésszakaszok:** A magasságihiányos töltésszakaszokat a mértékadónak tekintett árvízszint 1,3 m-rel növelt szintjéhez képest értelmezzük. A városi védművek kiépítettsége a magassági biztonság tekintetében jelenleg korántsem teljes körű. A kiépítési biztonság elmaradása elvileg azt jelentené, hogy a 870 cm-es Vigadó téri vízállás esetén a folyó vízállása a védmű koronaszintjével azonos magasságban lenne. (nagyobb vízállás és helyi védekezés nélkül pedig előntést eredményezne)
- **keresztmetszet hiányos védvonal szakaszok:** Keresztmetszet hiányosnak azt a védvonalszakaszt tekintjük, amelynek keresztmetszeti geometriai jellemzői a vonatkozó jogszabályokban előírt méreteknek nem tesznek eleget, így például koronaszélességük nem megfelelő, rézsújuk meredeksége nagy. Az ilyen jellegű védművek nem tesznek eleget a statikai, közvetve a geotechnikai és szivárgás-hidraulikai állékony-sági biztonságnak, magas vízállás esetén haváriahelyzetet idézhetnek elő. Külön meg kell említeni azt, hogy a védművek legtöbbjéről nem áll rendelkezésre megfelelő geotechnikai adat, így a 800 cm feletti vízállásoknál különösképp számítani lehet általaj jellegű hibajelenségekre.
- **életkoruk miatt elavult, felújításra szoruló létesítmények:** Ide tartoznak az épített lépcsős és rézsús partvédő művek és rakparti támfalak, melyek a jegek okozta sérüléseket hordozzák magukon. A kőanyag jelentős része a közlekedés és az

útfelületek sózása miatt mállásnak indult. A Duna vízállásának kitett felületek jelentős hosszokon aláüregelődtek, megmozdultak, néhol beszakadtak, vagy ami rosszabb, balesetveszélyes helyzetet jelentenek azzal, hogy a beszakadás előtti állapotban vannak.

Ezeknek a létesítményeknek közvetlen árvízvédelmi jelentősége akkor van, ha a mögöttes terület

mély fekvésű. A partvédő művek sokszor olyan létesítmények állékonyosságát biztosítják, melynek működésétől nem lehet eltekinteni még időlegesen sem, mint pl. az új budai főgyűjtő, az alsó rakparti nagytármérőjű ivóvíz és egyéb közművezeték, utak stb.).

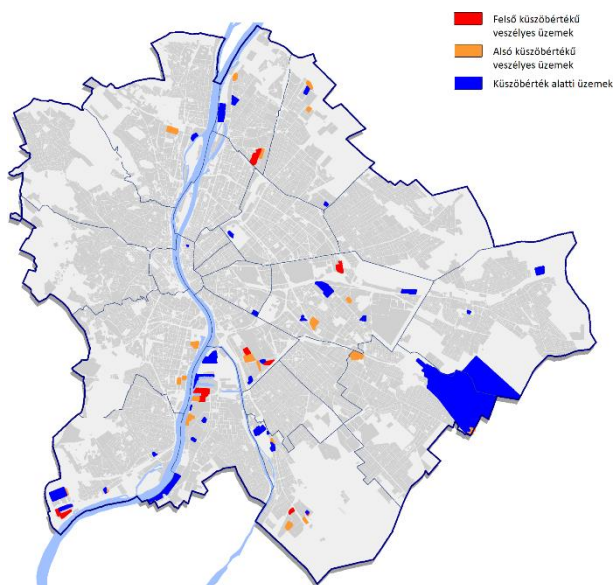
- egyedi létesítmények, melyek sürgős beavatkozást igényelnek.

14.7 ábra: Dunai vízállások a 2002-2019 időszakban (minimum / éves átlag / maximum)(forrás: <http://www.hydroinfo.hu>)

Veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemek

A veszélyes üzem az, amelyben az emberi egészségre veszélyes (balesetveszélyes) anyag(oka)t tárolnak, felhasználnak, illetve várhatóan veszélyes anyag(ok) keletkeznek a technológia irányíthatatlanná válása (havária) esetén.

14.8. ábra: Veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemek elhelyezkedése

A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló kormányrendelet meghatározza a veszélyes anyagokkal foglalkozó üzemek kategorizálását: az üzemekben jelenlévő, illetve várhatóan keletkező veszélyes anyagok mennyisége alapján felső- és alsó-küszöbű veszélyes anyagokkal foglalkozó, továbbá küszöbérték alatti üzemeket különböztet meg. 2019-ben Budapesten összesen 66 veszélyes anyagokkal foglalkozó (többek között gyógyszer-, vegyi-, gáz- és olajipari üzem, erőmű, raktár) telephely volt található, a legtöbb a X., XXI., XXII. és XXIII. kerületekben. A Magyar Tudományos Akadémia Energiatudományi Kutatóközpont üzem nukleáris biztonságának, fizikai védelmének és radioaktív anyag nyilvántartásának hatósági felügyeletét az Országos Atomenergia Hivatal látja el.

Földrengés veszélyeztetett területei

Magyarország szeizmicitása közepes, kisebb károkat okozó földrengések közelítőleg 20 évente, jelentősebb károkat okozó – 5–6 magnitúdójú rengések – kb. 50 évente fordulnak elő. A történelmi földrengések (456-1994) zöme – Budapest esetében – a város déli részén, illetve szomszédságában jelentkeztek és pusztítottak.

VÁROSI KLÍMA

Budapest éghajlati viszonyainak alakulásában is egyértelműen megjelenik a globális klímaváltozás. 1901 és 2019 közötti időszakban mintegy 1,45 °C-os emelkedés mutatható ki Budapest évi középhőmérsékletének alakulásában. Ezzel párhuzamosan a napfénytartam évi összege az 1970-es évek kezdetétől nő. Az emelkedő hőmérséklet azonban nem csak a globális éghajlatváltozásnak tudható be, hanem a fokozódó városhatásnak is.

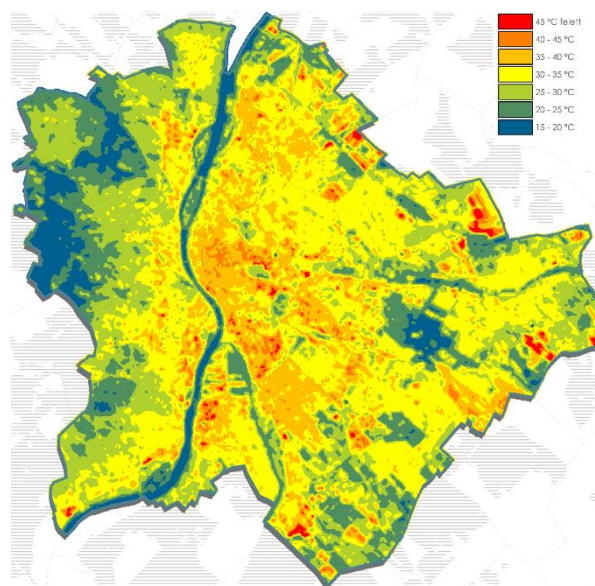
Az átlagértékek változása mellett legalább annyira fontos a szélsőséges időjárási események gyakoriságának növekedése. Hőségperiódusok régebben is voltak, ugyanakkor az utóbbi két évtizedben rendszeressé vált az előfordulásuk. Az OMSZ éghajlati adatbázisában végzett elemzések szerint a nyári középhőmérséklet emelkedett leginkább a múlt század eleje óta, amely a hőség-hullámok sűrűbb előfordulásában is megmutatkozik.

Budapest klímájának jellemzői közül kitüntetett figyelmet érdemel a hősziget-hatás és a sajátos légmozgási rendszer. Budapest belső, legsűrűbb beépítésű területeit érinti leginkább a hősziget jelenség, de a város egészére vetítve átlagosan is akár 2-3°C különbség adódhat. A városi hősziget-hatás elsősorban a nyári hónapokban kedvezőtlen: a magasabb környezeti hőmérséklet egészségügyi szempontból is káros, számos megbetegedés okozója lehet, de jelentős hatásai vannak a város energiafogyasztására is. Az energetikára gyakorolt hatás az év során eltérő előjellel jelentkezik: a nyári időszakban a hűtési energia növekedésére lehet számítani, amelynek hatása a légkondicionálás széleskörű elterjedésével tovább fokozódik. A hőszigetnek azonban télen pozitív hatásai vannak, a fűtési hőfokhíd csökkenésével energia spórolható meg. A téli hónapokban a városi mikroklímában a légszennyezés jelent problémát.

A nappali hősziget magja a főváros pesti oldalán, a belváros felett helyezkedik el, melynek értékei a városkörnyéki átlaghőmérsékletnél tavasszal 2-4°C-kal, míg nyáron 3-6°C-kal magasabbak. A budai oldalon a hősziget hatása kevésbé jelentkezik, a tavaszi-nyári időszakban a Budai-hegység legmagasabb részeinek felszín-hőmérséklete ráadásul 5-6°C-kal alacsonyabb, mint a városkörnyéki átlaghőmérséklet. Az őszi-téli időszakban nappal kisebb a hőmérsékleti eltérés a belvárosban, mint nyáron, kb. 2-3°C.

A budapesti hősziget jelentőségét illusztrálja a 14.9. ábra, amely a Landsat 8 műholdfelvétel és terepi mérések alapján mutatja a földfelszín becsült hőmérsékletét Celsius fokban, egy kiragadott időpontban, 2016. augusztus 31-én 11:00 és 12:00 között, zavartalan, napfényes időszakban, amikor a léghőmérséklet a város több területén végzett mérés alapján árnyékban 28-29°C intervallumban míg a napon 32-34°C intervallumban mozgott. Budapest hőtérképén kirajzolódnak a magas növényborítottsággal rendelkező területek, ahol a felszín-hőmérséklet alacsony. Az erdős területek (pl. Budai Tájvédelmi Körzet erdői, Kamaraerdő, rákoskeresztúri

erdő) alacsony hőmérsékletűek (15-25 °C). Mindeközben a belvárosban, a jellemzően burkolt területeken 35-40 °C a mérvadó, de van, ahol 40-45 °C fölé is emelkedik a felszínhőmérséklet.

14.9. ábra: Budapest felszínhőmérséklete 2016. augusztus 31-én

A hősziget-hatás által legsúlyosabban érintett városrészekben kiemelt hangsúlyt kell fektetni annak enyhítésére, az adaptációs beavatkozására, elsősorban a zöldfelületek növelésével, nagyobb albedójú anyagok (pl.: útburkolat, tetők héjalása) alkalmazásával. A sűrűn beépített városrészekben a legkevésbé megújuló a város szerkezete, a rehabilitáció során törekedni kell arra, hogy lazább szövet tudjon létrejönni. A külső városrészeknél, ahol a városba települők növekvő száma miatt a laksűrűség növekedése várható, megelőző intézkedések szükségesek a hősziget-hatás kialakulásának megakadályozása érdekében.

További, a városklíma szempontjából meghatározó elem a szél. Budapesten két helyi szélrendszerrel kell számolni. Az egyik a hőszigettel összefüggő városi cirkuláció, ami nyáron és kora ősszel fordul elő leggyakrabban, napi menetben pedig az esti és éjszakai órákban figyelhető meg leginkább. A másik eleme a városi cirkulációs rendszernek a hegységhez kapcsolódó hegy-völgyi szél. A városon belül a szélviszonyok tekintetében igen nagy területi különbségek mutatkoznak.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem és az Országos Meteorológiai Szolgálat 2011-ben megjelent közös kutatása szerint a közeljövőben (2021-2050) az országos éves átlaghőmérséklet várhatóan 1-2 °C-kal, míg a távoli jövőben (2071-2100) 3-4 °C-kal emelkedik.

FENNÁLLÓ KÖRNYEZETVÉDELMI KONFLIKTUSOK, PROBLÉMÁK

A környezeti elemek és környezetre gyakorolt hatások vizsgálata és értékelése során a zajhelyzet, a levegőmi-

nőség és klimatikus viszonyok, a földtani- és vízviszonyok, valamint a városi lét melléktermékeként termelődő hulladék, illetve annak kezelése képezte a vizsgálatok tárgyát. A város területegységei eltérő mértékben terheltek, de általánosan megállapítható, hogy Budapesten az összes környezeti közeg (levegő, víz, talaj) szennyezettsége regisztrálható.

A korábban jelentős szennyező pontforrások területei, térségei átalakulóban vannak, az ipari-üzemi szennyezés a rendszerváltást követően fokozatosan leállt, ez a város általános környezeti állapotában jelentős, pozitív változást eredményezett. Ugyanakkor az ipari termelés visszaesésével egy időben fokozódott a motorizáció mértéke, így napjainkra a közlekedés jelenik meg a legjelentősebb zaj- és szennyezőanyag kibocsátó forrásként.

Budapest környezeti konfliktusokkal leginkább terhelt zónája a belváros, ahol a fokozott zaj-és rezgésterhelésen túl, a kedvezőtlen átszellőzési viszonyok, és a jelentős gépjárműforgalomból adódó kibocsátás a légszennyező anyagok feldúsulását eredményezi. A belvárosi területek érintettek legnagyobb mértékben a klímaváltozás okozta kedvezőtlen hatásokkal, a hősziget-hatás fokozódásával.

A város másik jelentős környezeti problémája a barnamezős területek nagy kiterjedése. Legnagyobb részt az átmeneti és az elővárosi zónában találhatóak felhagyott nagyipari telepek, volt honvédségi területek, valamint jellemzően bányagödörökben felhagyott hulladéklerakók. E területek városképi szempontból és a szomszédos érzékeny funkciókra (lakó-, intézményi-, rekreációs területek) nézve jelentenek területhasználati konfliktust, de jelentős probléma a földtani közeget szennyező hatásuk is.

FÉNYSZENNYEZÉS

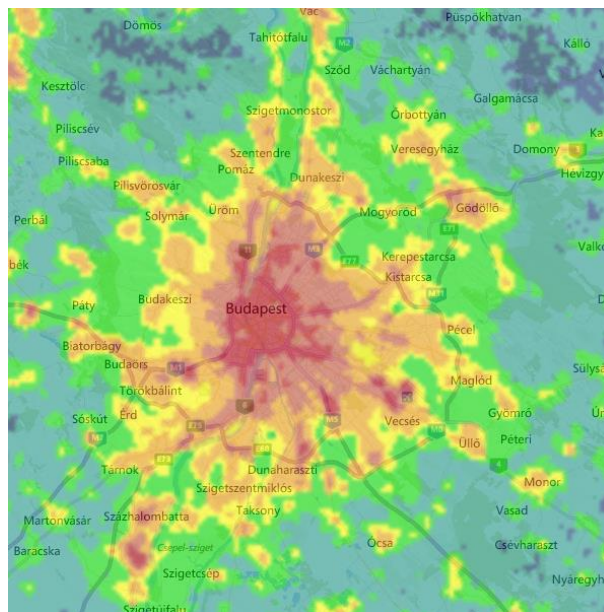
Műholdfelvételeket vizsgálva tisztán láthatók a fényes nagyvárosok: Budapest, Pozsony, Bécs, Zágráb és Belgrád, köszönhetően a dekoratív, de részben fölöslegesen emittált fénynek.

Budapest éjszakai fényei azonban fontosak. Nemcsak közbiztonsági okok miatt, de a kiemelt jelentőségű épületek, építmények megvilágítása meghatározza az éjszakai városképet, turisztikai vonzerőt is jelent a város számára

FEJLESZTÉSI KIHÍVÁSOK

- A klímaváltozás következtében megváltozott városi környezeti feltételekre megfelelő válaszadás az energiatudatos építészeti térhódítása segítségével és a belső városrészekben a biológiai aktív felületek növelésével;
- Városi hősziget-hatás mérséklése;
- Környezeti szempontból jelentősen terhelt (zaj- és légszennyezés) városi területek állapotának javítása, tehermentesítése;
- Talajszennyezések feltárása és a területek mentesítése, barnamezős területek „helyzetbe hozása”, kármentesítésük elvégzése, bezárt hulladéklerakók rekultivációja;

A fényszennyezés szempontjából problémát jelent, hogy az utcák sok esetben túlvilágítottak, illetve sok fény távozik az égbolt felé is.

14.10. ábra: Budapest fényterhelési térképe, 2018.

Magyarországon sajnos tökéletesen sötét, mesterségtől teljesen mentes terület gyakorlatilag nem található. Budapest éjszakai fényterhelését a 14.10. ábra, 2018-as műholdfelvétel mutatja be. A felvétel alapján a belvárosban mérhető fény mennyisége a külső területek többszörösét is meghaladhatja: az emberi hatás által kevésbé befolyásolt agglomerációs települések külterületein ~ 1 nW/cm² sugárzáshoz képest a város központja felé haladva egyre erőteljesebben növekszik a sugárzás. A lakott területeket 20-40 nW/cm² fényterhelés érinti.

Budapest Világítási Mesterterve általában 3000 K-ben, illetve 4000 K-ben határozza meg az alkalmazható fényforrás színhőmérsékletének maximumát megvilágítási zónánként.

A fényterhelés mérséklésének egyik alapvető eszköze, hogy csak a szükséges mértékű világítás kerüljön tervezésre és létesítésre. Ez magába foglalja a világító források számát, a megvilágítás irányát, idejét, fényerejét és az alkalmazott fény színhőmérsékletét. Lényeges, hogy a megvilágított felületről történő tükrözés ne okozzon elvakítást, illetéktelen bevilágítást, illetve az állatvilág „megtévesztését”.

- Árvízvédelem: elsőrendű védvonalak felújítási munkáinak elvégzése;
- Illegális hulladéklerakók megszüntetése, köztisztaság javítása, továbbá a települési hulladékok szelektív hulladékgyűjtésének növelése és a hulladékok lerakótól való eltérítésének folytatása.

SWOT

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ A jelentős ipari szennyezők, veszélyes üzemek száma jelentősen csökkent az elmúlt évtizedekben, a légszennyező anyagok zömének budapesti kibocsátása csökkenő tendenciát mutat; ▪ A szelektíven gyűjtött hulladékok aránya növekvő tendenciát mutat; ▪ Az egész város területére kiterjed a házhoz menő szelektív hulladékgyűjtési rendszer; ▪ Az állami kármentesítési program keretében eddig 82 db területen végeztek el sikeres kármentesítést; ▪ A város földtani kincsekben bővelkedik: termál-, gyógyvíz kutak nagyszámú előfordulása; ▪ Kiváló termál és gyógyvizes létesítmények megléte; ▪ Az árvízmentesített területek aránya magas; ▪ A csatornázottság magas aránya. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ A levegőminőség állapota az elmúlt években stagnáló, még mindig nem megfelelő a fővárosi levegőminőség; ▪ Időről-időre előfordul intézkedést (szmogriadó elrendelést) igénylő szálló por (PM10) szennyezett-ségi szint kialakulása; ▪ A város forgalmasabb útvonalai mentén jelentős a légszennyezettség, a növekvő közúti forgalom erősödő zaj- és rezgésterhelést produkál; ▪ A belső városrészekben jelentős mértékű a hősziget hatás; ▪ Beépített területek „zöldmezős” terjeszkedése a jelentős belső tartalékok ellenére, barnamezős területek, felhagyott hulladéklerakók kármentesítése és rehabilitációja (rekultivációja) helyett; ▪ Magas a potenciálisan talajszennyezett területek aránya; ▪ A hulladékkezelés fő problémája a települési hulladékok alacsony szelektív visszagűjtési arányában és hasznosításában mutatkozik; ▪ Területhasználatból származó szomszédsági konfliktusok; ▪ A nagy intenzitású csapadékok elöntést okoznak; ▪ Több helyen rossz állapotban lévő árvízvédelmi védvonal; ▪ A nem megfelelő karbantartás, valamint a környezeti kultúra hiányosságai miatt jelentős a közterületek szennyezettsége.
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Az EU következő támogatási ciklusában előnyben részesíti az energiahatékonyságot és a megújuló energiák felhasználását célzó beruházásokat, valamint a városi környezet minőségének javítását célzó beruházásokat; ▪ A hulladék újrahasznosítási arányának növelését az EU kiemelten támogatja; ▪ A környezettudatosság erősödése; ▪ Az egészségtudatosság növekedésével erősödik a társadalom szabadterületi rekreációs igénye; ▪ A közösségi közlekedés színvonalának javításával, a kerékpáros és gyalogos közlekedés feltételrendszerének javításával a közlekedésből származó emisszió csökkenése. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ A klímaváltozás hatására növekszik a szélsőséges időjárási események gyakorisága, valamint az évi középhőmérséklet, mely hozzájárul az amúgy is fokozódó városi hősziget-hatáshoz; ▪ A Duna vízminősége közvetlen hatással van a vízbázis vízminőségére.